

ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ

AN ANALYTICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION

พระภูวเดช นาถกโร (เจริญสรรพคุณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ

พระภูวเดช นาคกโร (เจริญสรรพคุณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analytical Study on the Concept of Life and Death of
Karen Buddhist Tradition

Phra Poowadet Nathakaro (Jaroensappakun)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E.2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ” เป็นส่วนหนึ่ง ของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบурณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.โผน นามณี)

กรรมการ

(พระมหาสมบурณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(พระสมนึก จรโณ, ดร.)

กรรมการ

(ดร.วิโรจน์ วิชัย)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระสมนึก จรโณ, ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.วิโรจน์ วิชัย

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

ภูวเดช นาคโร

(พระภูวเดช นาคโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ
ผู้วิจัย : พระภูวเดช นาถกโร (เจริญสุรพคุณ)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระสมนึก จรโณ, ดร., พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), ศน.ม. (พุทธศาสนศึกษา),
 ศน.ด. (พุทธศาสนศึกษา).
 : ดร.วิโรจน์ วิชัย, พธ.บ. (ปรัชญา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา),
 พธ.ด.(พระพุทธศาสนา).

วันสำเร็จการศึกษา : ๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชนปกากะญอ (๓) วิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ งานวิจัยนี้ทำการศึกษาแบบเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาติพันธุ์ปกากะญอ

ผลการศึกษา พบว่า แนวคิดเรื่องชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนามีแนวคิดเรื่องชีวิตและความตาย ดังนี้ ชีวิต คือ ชันธ ๕ ประกอบไปด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และธาตุ ๔ ประกอบไปด้วย ดิน น้ำ ไฟ ลม ทั้งหมดอาศัยซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่ปรุงแต่งขึ้นมาเป็นชีวิตและชีวิตไม่มีความเที่ยงแน่นอนและก่อให้เกิดทุกข์หลายอย่างไม่ว่าจะเป็นความอยาก ความยึดมั่นถือมั่นในตนเอง ดังนั้นเมื่อสังขารเกิดขึ้นมาก็ย่อมมีวันสูญสลายไปตามกาลเวลานั้นก็คือ การตายที่เป็นกฎของธรรมชาติ

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตปกากะญอประกอบด้วย ๑.ประเพณีการเกิด ๒.ประเพณีแต่งงาน ๓.ประเพณีในช่วงวัยกลางคน ๔.ประเพณีการดำเนินชีวิตทำมาหากินเป็นต้น ส่วนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความตายของปกากะญอประกอบด้วย ๑.ประเพณีการเตรียมตัวก่อนตาย ๒.ประเพณีตอนตาย ๓.ประเพณีหลังการตาย เป็นต้น

วิเคราะห์พบว่าประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอบ้านแม่หาด บ้านแม่่อ บ้านหัวปอน ยังมีวัฒนธรรมประเพณีที่ถือปฏิบัติกันอยู่ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเริ่มต้นจาก ๑. ประเพณีการเกิด ๒.ประเพณีแต่งงาน ๓.ประเพณีในช่วงวัยกลางคน ๔.ประเพณีการดำเนินชีวิตทำมาหากิน ส่วนประเพณีการตายโดยแบ่งออกเป็น ๒ แบบดังนี้ ๑.แบบดั้งเดิมมีการประกอบพิธีโดยเอาศพ

ผู้ตายวางไว้กลางบ้านแล้วก็จัดพิธีกรรมตามลำดับขั้นตอนจนสุดท้ายก็เอาศพไปฝัง ๒.แบบสมัยใหม่
เมื่อชาวปกากะญอหันมานับถือพระพุทธศาสนาก็มีการนิมนต์พระภิกษุมาทำพิธีกรรมให้เมื่อคนใน
ชุมชนตายลง

Thesis Title : An Analytical Study on the Concept of Life and Death of Karen Buddhist Tradition.

Researcher : Phra Poowadet Nàthakaro (Jaroensappakun)

Degree : Master of Arts (Buddhist studies).

Thesis Supervisory Committee

: Phra Somnuek Jarano, Dr., B.A. (Buddhist Studies),
M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Virod Vichai, Pali III, B.A. (Philosophy),
M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 8, 2019

Abstract

The thesis entitled ‘An Analytical Study on the Concept of Life and Death of Karen Buddhist Tradition’ is of three objectives: 1) to explore the concept of life and death in Buddhism, 2) to investigate the tradition of life and death in the Pga K’nyau community and 3) to analyze the tradition of life and death the Buddhist Pga K’nyau. This research was conducted by the documentary research method and interviewed the Pga K’nyau ethnic scholars.

The results revealed that in the Buddhist concept consists of the life and death as follows. As regards life, it consists of the Five Aggregates – Rupa khandha: corporeality, Vedana-khandha: feeling; sensation, Saaokhandha: perception, Saikhara-khandha: mental formations and Viooaoa-khandha: consciousness. In addition, it also consists of the Four Primary Elements - Panhava-dhatu: element of extension, apo-dhatu: element of cohesion, Tejo-dhatu: element of heat or radiation and Vayo-dhatu: element of vibration or motion. The Five Aggregates and the Four Primary Elements are relied on each other which produce what is called life. Life is impermanent and cause many sufferings as graving and attachment. Therefore, all component things are decay by the time based on the law of nature.

Regarding the Pga K’nyau’s tradition of life and death, it was found as follows: 1) birth tradition 2) tradition of marriage, 3) traditions of middle-aged people

and 4) traditions about livelihood etc. The traditions related to death of Pga K'nyau , it consists of three durations: - preparing before death, death ceremony and after death ceremony.

The analysis on the tradition of life and death of Buddhist Pga K'nyau in Ban Mae Had, Ban Mae Or and Ban Hua Pon, it found that the traditions of the old days are still practiced by the Pga K'nyau such as 1) birth tradition 2) tradition of marriage, 3) traditions of middle-aged people and 4) traditions about livelihood etc. In addition, the tradition related to death is divided into two traditions as: 1) the old tradition – the death ceremony was carried out in the middle of the village and organizing the ritual according to the sequence of steps until the last body was buried. 2) In the modern way, when the the Pga K'nyau people turn to practice Buddhism, a monk is invited to perform a ritual when people the community dies.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ ก็เพราะได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคล หลายฝ่ายทั้งที่เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และอาจารย์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณ พระราชปรีดีทิพย์, ศ.ดร. (สมจินต์ วันจันทร์) อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเทพโกศล (สังวาลย์ ของฉั่น) ประธานสภาวิทยาเขต เชียงใหม่ พระเทพสิงหราชจารย์ (โสภณ โสภณ) อดีตรองอธิการบดีวิทยาเขตเชียงใหม่ พระครู ประวิตรวรานุกฤต, ดร.(เสนอห์ อ้นพอง) ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระราชปรีดีมุนี,ผศ.ดร.(เทียบ สิริธนา) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ ที่ สนับสนุนการศึกษาระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา และทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสได้เข้ามา ศึกษาในสถาบันแห่งนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระสมนึก จรโณ, ดร. ประธาน กรรมการ, ขอเจริญพร ดร.วิโรจน์ วิชัย กรรมการ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาได้สละเวลาให้คำแนะนำ แนวทางที่เป็นประโยชน์ และตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องในทุกขั้นตอนของงานวิจัยนี้ ให้มีความ ครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมทั้งขอกราบขอบพระคุณ พระครูธีรสุตพจน์, ดร. ผู้อำนวยการ สำนักงานวิทยาเขต อดีตพระครูสุนทรสังฆพินิต, ดร.อดีตผู้อำนวยการสำนักวิชาการ พระครูสิริปริยัต ยานุศาสตร์, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ ตลอดจนขอเจริญพร ขออนุโมทนาในความเมตตา อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษาวิทยานิพนธ์ คือ ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ และ ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์ แร่ง

นอกจากนี้ ขอกราบขอบพระคุณพระใบฎีกาไพฑูรย์ ขนติธโร รักษาการเจ้าอาวาสวัดฉาง ข้าน้อยเหนือ ที่ให้ความอนุเคราะห์สถานที่พักอาศัยในการทำวิจัยนี้ และสภธรรมิกที่ให้ความเมตตา ให้คำแนะนำ คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ในด้านต่างๆ ต่อผู้วิจัย

ท้ายที่สุดนี้ ขอคุณความดีและกุศลผลบุญที่เกิดมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ให้เป็นพุทธานุชา และตอบแทนพระคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ครู อาจารย์ ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกๆ ท่าน ข้าพเจ้า ขอยกคุณความดีและกุศลผลบุญทั้งหลายนี้เป็นเครื่องบูชาพระคุณ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ในทาง พระพุทธศาสนาด้วยเทอญ

พระภูวเดช นาถกโร (เจริญสรพคุณ)

๘ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัย	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๓
บทที่ ๒ แนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนา	๑๕
๒.๑ แนวคิดเรื่องชีวิตในพระพุทธศาสนา	๑๕
๒.๑.๑ ความหมายของชีวิต	๑๘
๒.๑.๒ องค์ประกอบของชีวิต	๒๐
๒.๑.๓ ชีวิตควรเป็นไปอย่างไร	๒๐
๒.๑.๔ เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร	๒๑
๒.๒ แนวคิดเรื่องความตายในพระพุทธศาสนา	๒๒
๒.๒.๑ ความตาย คืออะไร	๒๓
๒.๒.๒ องค์ประกอบของการตาย	๒๕
๒.๒.๓ การเตรียมตัวก่อนตาย	๒๗
๒.๒.๔ ชีวิตหลังความตาย	๓๐

บทที่ ๓ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชนปกากะญอ ตำบลแม่ยวมน้อย

อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน	๓๓
๓.๑ ประวัติและความเป็นมาของปกากะญอ	๓๓
๓.๑.๑ ปกากะญอในประเทศไทย	๓๕
๓.๑.๒ วิถีชีวิตของปกากะญอทั่วไป	๓๘
๓.๒ ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	๔๓
๓.๒.๑ บ้านแม่หาด	๔๔
๓.๒.๒ บ้านแม่่อ	๔๖
๓.๒.๓ บ้านห้วยปอน	๔๘
๓.๓ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวพุทธปกากะญอ	๔๙
๓.๓.๑ ประเพณีการเกิด	๕๐
๓.๓.๑.๑ ก่อนเกิด	๔๐
๓.๓.๑.๒ ตอนเกิด	๕๑
๓.๓.๑.๓ หลังเกิด	๕๒
๓.๓.๒ ประเพณีแต่งงาน	๕๔
๓.๓.๓ ประเพณีวัยกลางคน	๖๖
๓.๓.๔ ประเพณีการดำเนินชีวิตทำมาหากิน	๖๘
๓.๔ ประเพณีเกี่ยวกับความตายของปกากะญอ	๖๘
๓.๔.๑ แนวคิดเรื่องการตาย	๖๘
๓.๔.๒ ประเพณีการเตรียมตัวก่อนตาย	๖๙
๓.๔.๓ ประเพณีตอนตาย	๖๙
๓.๔.๔ ประเพณีหลังการตาย	๗๕

บทที่ ๔ วิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ บ้านแม่หาด

บ้านแม่่อ บ้านห้วยปอน ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน	๗๗
๔.๑ วิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวพุทธปกากะญอ	๗๗
๔.๑.๑ ประเพณีการเกิด	๗๘
๔.๑.๒ ประเพณีแต่งงาน	๘๐
๔.๑.๓ ประเพณีวัยกลางคน	๘๒
๔.๑.๔ ประเพณีการดำเนินชีวิตทำมาหากิน	๘๓
๔.๒ วิเคราะห์ประเพณีความตายของชาวพุทธปกากะญอ	๘๔
๔.๒.๑ แนวคิดเรื่องการตาย	๘๔

๔.๒.๒ ประเพณีการเตรียมตัวก่อนตาย	๘๕
๔.๒.๓ ประเพณีตอนตาย	๘๖
๔.๒.๔ ประเพณีหลังการตาย	๙๐
๔.๒.๕ ประโยชน์ของการจัดงานศพ	๙๐
๔.๓ วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน	๙๒
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๙๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๑
บรรณานุกรม	๑๐๒
ภาคผนวก	๑๐๗
ภาคผนวก ก รูปประเพณีชีวิตและความตายเกี่ยวกับกระดัง	๑๐๗
ภาคผนวก ข รูปการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเพณีในพื้นที่ การทำวิจัย	๑๑๒
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์เชิงลึกของงานวิจัย	๑๑๘
ภาคผนวก ฉ รายนามผู้เชี่ยวชาญ	๑๒๒
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์	๑๒๓
ภาคผนวก จ แบบประเมินความสอดคล้องเครื่องมือวิจัย	๑๒๗
ภาคผนวก ฉ หนังสืออนุญาตลงสนาม	๑๒๘
ภาคผนวก ช ข้อมูลการสัมภาษณ์	๑๔๑
ภาคผนวก ฌ ตารางคำศัพท์ที่อธิบายเพิ่มเติม	๑๗๑
ประวัติผู้วิจัย	๑๗๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. การใช้คำอักษรย่อ

สำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ เป็นหลักในวิทยานิพนธ์นี้ โดยคำย่อและคำเต็มดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.มหา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.มู.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปัญจสุทนี	มูลปณณาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
---------------	---	-------------	-----------	------------------	-----------

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

งานวิจัยฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ตามที่บัณฑิตวิทยาลัยกำหนดอ้างอิงดังนี้ ให้ระบุคัมภีร์ ลำดับเล่ม/ข้อ/หน้าตามลำดับ เช่น วิ.มหา (ไทย) ๑/๑๐/ ๔. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย) เล่ม ๑, ข้อ ๑๐, หน้า ๔ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บนโลกใบนี้มีสิ่งมีชีวิตมากมายที่เกิดขึ้นและตายไปตามกาลเวลา เพราะมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาการตายจึงควบคู่กับการเกิด ชีวิตหนึ่งๆ ที่เกิดมาแล้วต้องเผชิญกับอะไรมากมายกว่าจะได้ชีวิตและได้เกิดมาเป็นมนุษย์ บ้างเกิดมาต้องตายตั้งแต่แรกเกิด บ้างเกิดมาต้องมาตายตอนหนุ่ม บ้างเกิดมาก็มาตายตอนแก่ ในช่วงเวลาแห่งการตายมีอะไรจะพบได้เลย แต่เริ่มต้นแห่งการที่เราจะได้มาเกิดนั้นทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า การเกิดนั้นเป็นเรื่องยากมากๆ กว่าจะได้เกิดมาต้องใช้เวลานานแสนนาน หากกล่าวถึงความตายแล้ว ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ให้ความหมายของความตายไว้ ๒ อย่าง คือ ๑. ความตาย หมายถึง การขาดไปแห่งชีวิตที่นับเนื่องในภพหนึ่ง ๒. ความตาย หมายถึง ความแตกแห่งขันธทั้งหลายในภพทั้งปวงหรือความก้าวไป (เคลื่อนไป) สู่ร่างอื่นแห่งสัตว์ในอรรถกถาแห่งคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ได้อธิบายความหมายของคำว่า ความแตกแห่งขันธเป็นต้นไว้ดังนี้ เมื่อกล่าวโดยปรมาณ ชันธเท่า นั้นย่อมแตก ไม่มีสัตว์ใดๆ ตาย แต่เมื่อขันธทั้งหลายแตก สัตว์ก็ย่อมตาย จึงมีโองการว่า เมื่อขันธทั้งหลายแตกแล้ว สัตว์ก็ชื่อว่าตายการแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์คือชีวิต จากสัตว์นิกายนั้นๆ ของสัตว์เหล่านั้นๆ นี้เรียกว่าความตาย ไม่มีอะไรที่คงสภาพเดิมได้^๑

พุทธศาสนามองสิ่งทั้งหลาย (รวมทั้งชีวิตและสิ่งอื่นๆ) ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการมีส่วนประกอบต่างๆ มารวมกันเข้า และมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องและความอิงอาศัยกันนี้ นับว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่และดำเนินไปได้ หมายความว่า ถ้าจะให้ชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้ ส่วนประกอบต่างๆ เหล่านั้นจะต้องไม่ใช่สักแต่ว่ามา “กองรวม” กันอยู่ โดยไม่มีความเกี่ยวเนื่องแบบอิงอาศัยกันเท่านั้น แต่ต้องมีความเชื่อมโยงและถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันและกันอย่างเหมาะสมด้วย โดยเหตุที่ชีวิตเกิดขึ้นดำรงอยู่ และดำเนินไปได้ เพราะอาศัยการประกอบกันเข้าของส่วนต่างๆ ดังกล่าวมา พุทธศาสนาจึงถือว่า ตัวตนที่แท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนั้น “ไม่มี” เพราะประการแรก ตัวสิ่งที่ถือว่าเป็นชีวิตนั้น มาจากการรวมกันของส่วนประกอบต่างๆ และประการที่สอง แม้ส่วนประกอบต่างๆ ที่มารวมกันเข้าเป็นชีวิตนั้นเอง แต่ส่วนก็เป็นผลมาจากการมีส่วนประกอบอื่นๆ มารวมกันเข้าเช่นเดียวกัน ดังนั้น

^๑ ที.ม.หา. (ไทย) ๑๐/๓๔๑/๒๙๔.

สิ่งที่เราเรียกว่า ส่วนประกอบแต่ละส่วนนั้น แท้จริงแล้วก็ไม่ได้มีตัวตนของมันจริงๆ เป็นแต่เพียงการประกอบกันเข้าอย่างเหมาะสมของส่วนต่างๆ เท่านั้น^๒

พระพุทธเจ้าทรงแสดงสามัญลักษณะของขันธ ๕ (คือชีวิต) แก่ภิกษุสาวกด้วยการสนทนา ความตอนหนึ่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายมีความเห็นเป็นไฉน รูป เที่ยงหรือไม่เที่ยง “ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า” ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข “เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า” ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะเฝ้าเห็นสิ่งนั้นว่านั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า” (ตรัสถามเช่นนี้ทีละอย่างๆ จนถึงขันธ ๕ ข้อสุดท้าย คือ วิญญาณ แล้วทรงสรุปว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ทั้งภายในและภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ทั้งที่ไกลและที่ใกล้ ทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันถูกต้องตามที่มันเป็นว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่มัน นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา”^๓

หมู่บ้านแม่หาด บ้านแม่ออ บ้านห้วยปอน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำยมม ตำบลแม่มอนน้อย อำเภอลือชัย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านที่จัดตั้งไม่นานนัก ประมาณ ๘๐ ปี บ้านแม่หาดเดิมมีแค่ ๒-๓ ครอบครัว ปัจจุบันมีประชากร ๓๔ หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร ๑๘๒ คน บ้านแม่ออมีทั้งหมด ๔๓ หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร ๒๔๗ คน บ้านห้วยปอนมี ๑๐๐ หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร ๓๓๒ คน การดำเนินชีวิตยังมีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันดีอยู่ วัดจะมีบทบาทต่อชุมชนเฉพาะวันศีล วันพระ การทำประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน ก็ทำเพียงแต่เป็นพิธี คนทำพิธี (ฮีโร่) เท่านั้นที่เข้าใจความหมาย^๔

โดยทั่วไปชาติพันธุ์ปกาเกอญอแบบดั้งเดิมมีการนับถือผีบรรพบุรุษเป็นหลัก ปัจจุบันมีการนับถือผีบรรพบุรุษและการนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ทุกคนที่นับถือพระพุทธศาสนาจะมาทำบุญและสวดมนต์ให้พระมิได้ขาดเป็นความเชื่อที่มีความผสมผสานกันระหว่างความเชื่อมั่นใน ๒ ลักษณะ^๕ พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการเริ่มต้นของฤดูกาล ชาติพันธุ์ปกาเกอญอนับแต่เกิดและการประกอบอาชีพทุกวันนี้ยังมีความเชื่อเช่นเดิม ถึงแม้ว่าจะได้เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาเพราะ

^๒ พระคัมภีร์ เมธกุโร, ปาฐกถาเรื่อง ความตายในทัศนะของพุทธศาสนิกชน, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒.

^๓ พระคัมภีร์ เมธกุโร, ปาฐกถาเรื่อง ความตายในทัศนะของพุทธศาสนิกชน, หน้า ๖๒.

^๔ พระถนอม นนทิโย, โครงการมัดมือ (สู่ขวัญ) สร้างสุขภาวะชุมชนบ้านแม่หาดถวายเป็นหลวง, (สารนิพนธ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

^๕ พระพิริย ยตินธโร, “ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง บ้านแม่สวรรค์หลวง อำเภอมะละเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔๑-๔๒.

ชาติพันธุ์ปกาเกอญอมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่รวมทั้งการดำเนินชีวิต^๖ หรือแนวคิดความเชื่อจารีตประเพณีเหล่านี้เป็นเพียงเสื้อคลุมที่ปิดกั้นความจริงตัวหนึ่งซึ่งผู้คนเข้ามาสวมใส่โดยไม่รู้ตัว^๗

จากที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกาเกอญอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่หนึ่งที่น่าสนใจในประเด็นเรื่องประเพณีเกี่ยวกับความตายที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้หลักคำสอนหรือข้อถกเถียงบางอย่างนั้นสูญหายไปแล้ว ซึ่งยังไม่มีผู้ทำข้อมูลกับข้อมูลเหล่านี้ที่พอควร จึงมีความสนใจที่จะทำเรื่องนี้เพื่อที่จะศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่มีการนับถือปะปนกันอยู่ระหว่างพุทธกับผีซึ่งทางพุทธศาสนานั้นชาวบ้านในพื้นที่ยังมีการเข้าใจเข้าใจน้อย โดยเฉพาะหลักคำสอนที่อยู่ในพิธีกรรมการตายทั้งของพุทธศาสนาและของ ปกาเกอญอ การนำเอาหลักคำสอนมาอธิบายให้ได้รับรู้ทั้งแบบพุทธและปกาเกอญอก็เพื่อให้ชุมชนเหล่านี้ได้มีความรู้อีกส่วนหนึ่งที่ยังไม่เข้าใจและจะเป็นข้อมูลเอกสารให้กับชุมชนเป็นประโยชน์ให้เกิดขึ้นต่อสังคมคนในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ จะได้ศึกษาพิธีกรรมการตายที่ค่อยๆ หายไป

ในปัจจุบันคนรุ่นหลังได้เห็นน้อยลงและไม่มีการบันทึกข้อมูลด้วย ดังนั้นหลักธรรมที่มีคุณค่าของการเกิดมาเป็นมนุษย์และเข้าใจพิธีกรรมประเพณีชีวิตและความตายของปกาเกอญอจะเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาในแง่มุมหลักคำสอนชีวิตของชาติพันธุ์ ปกาเกอญอดั้งเดิมจะนับถือผีเชื่อในธรรมชาติ คือ ภูเขา ต้นน้ำ ต้นไม้ป่าใหญ่ ภายหลังหันมานับถือ พุทธ คริสต์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่ง ในชีวิตของคนหนึ่งคนตั้งแต่เกิดจนตายแล้วเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ จึงมีความเชื่อและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวเนื่องกับชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนจบจนตายทั้งหมดในชีวิต และแนวทางปฏิบัติเหล่านั้นก็เปรียบเสมือนจริยธรรมอันนำมาซึ่งความสุขในตัวเองและครอบครัว แต่ละช่วงของชีวิตก็จะมีมีความเชื่อและแนวทางปฏิบัติที่แตกต่างกันไป เมื่อมีการรับเอาคติ ความเชื่อ หลักคำสอนจากพระพุทธศาสนา จึงทำให้มีการปรับตัวและวิถีชีวิตบางอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลในชีวิต ซึ่งคติความเชื่อบางอย่างของชาวปกาเกอญอกับพระพุทธศาสนาสามารถปรับเข้าหากันและมีความสอดคล้องกันอย่างกลมกลืน แต่บางอย่างก็ขัดแย้งกัน จึงมีการผสมผสานกันที่เกิดขึ้นมาภายหลังในการดำเนินชีวิตของคนปกาเกอญอเกิดมาในยุคหลังมีการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงมากมายและมีการประกอบพิธีกรรมทั้งความเชื่อเดิมและความเชื่อใหม่เมื่อมีผู้คนในชุมชนล้มหายตายจากกันไป ความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญไม่มีใครหนีพ้น ทุกชนชาติล้วนมีการปฏิบัติต่อความตายแตกต่างกันไปทั้งวิธีการ มุมมองและความเชื่อ ชาวปกาเกอญอเองก็มีวิธีการและความเชื่อ

^๖ พระพิริชัย ยติธโร, “ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง บ้านแม่สวรรค์หลวง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, หน้า ๖๙.

^๗ พระชวนชัย สุทธิบุญ, “วิเคราะห์จริยศาสตร์ของเหลาจื้อที่ปรากฏในวรรณกรรมของโกวเล้ง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๓.

ของตัวเอง แต่เมื่อมีการรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ก็มีประเพณีความตายที่ต่างกันมาอย่างยาวนานนั้นเปลี่ยนไปตามหลักศาสนาส่วนหนึ่งและวิถีปฏิบัติต่อความตายของปกากะญอเป็นอย่างไรจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ในเขตพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่ฮ่อม และบ้านหัวปอน ตำบลแม่ฮ่อมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีวิถีชีวิตความเชื่อเดิมและความเชื่อใหม่อยู่ร่วมกัน อันเป็นชุมชนหนึ่งที่นับถือทั้งผีและพุทธศาสนาด้วยจึงสมควรที่จะทำการศึกษาประเพณีชีวิตและความตาย ให้ละเอียดชัดเจนเป็นระบบว่าแนวทางปฏิบัติต่อความตายหรือแนวคิดเหล่านั้นมีอะไรบ้าง สอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาอย่างไรและยังมีหลายประเด็นที่น่าสนใจและควรศึกษาอยู่มากที่จะนำพาคณะความรู้ใหม่ให้กับคนรุ่นหลังต่อไปได้ศึกษาเรียนรู้จากองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วในภูมิปัญญาก็มาพัฒนาต่อยอดกันต่อไปให้คนสมัยใหม่ได้รับรู้ถึงรากฐานของตนเอง ให้เกิดองค์ความรู้ในเชิงวิชาการมากขึ้นจะเป็นองค์ความรู้ใหม่ๆที่จะเกิดในกลุ่มพี่น้องชาติพันธุ์ปกากะญอ ด้วยเหตุผลนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษา เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในวิถีชีวิตของชาวปกากะญอสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชนปกากะญอ ตำบลแม่ฮ่อมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑.๒.๓ วิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ บ้านแม่หาด บ้านแม่ฮ่อม และบ้านหัวปอน ตำบลแม่ฮ่อมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดชีวิตและความตายแบบพุทธศาสนา ว่าเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชนปกากะญอ ตำบลแม่ฮ่อมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ว่าเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธชุมชนปกากะญอบ้านแม่หาด บ้านแม่ฮ่อม และบ้านหัวปอน ตำบลแม่ฮ่อมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑.ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน บ้านแม่หาด บ้านแม่ฮ่อม และบ้านหัวปอน ตำบลแม่ฮ่อมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน รูปแบบแนวคิดเรื่องหลักธรรมในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่เกิด

จนกระทั่งตายว่ามีอะไรมีการสืบทอดกันมาอย่างไร ปกาเกอญอที่นับถือพุทธมีความเข้าใจพุทธศาสนาไม่น้อยแค่นั้นโดยเฉพาะเรื่องหลักธรรมะ ของชีวิตอันเป็นข้อมูลจากภาคสนามซึ่งได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้มีความรู้หรือปราชญ์ชาวปกาเกอญอในหลักธรรมการตายของปกาเกอญอและชาวพุทธในเขตพื้นที่ บ้านแม่หาด บ้านแม่ฮ่อม และบ้านหัวปอน ต่อไป

๑.๔.๒. ขอบเขตด้านเอกสาร

ข้อมูลปฐมภูมิ

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ในบางส่วน หนังสือที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ปกาเกอญอของนักวิชาการและประเพณี หลักธรรม พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกาเกอญอหรือกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ งานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและงานวิชาการทางด้านชาติพันธุ์หรือสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความตายของชาวพุทธปกาเกอญอ รวมถึงตำราและเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

เขตพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่ฮ่อม และบ้านหัวปอน ตำบลแม่ฮ่อมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

ประชากร คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า ๑๐ ปี ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ด้านประเพณี วัฒนธรรมของหมู่บ้าน และเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวิตและความตายของปกาเกอญอ ทั้งด้านศาสนาด้วย

กลุ่มเป้าหมาย โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงใช้วิธีสัมภาษณ์บุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน บ้านแม่หาด บ้านแม่ฮ่อม และบ้านหัวปอน และปราชญ์ผู้รู้ในพื้นที่คือ

ผู้นำหมู่บ้าน (ฮีโซ)	จำนวน	๓ คน
ปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวน	๙ คน
รวมทั้งหมด		๑๒/คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัย

๑.๕.๑ ประเพณี หมายถึง กิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อชุมชนในหมู่พี่น้องชาติพันธุ์ปกากะญอที่มีภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อตลอดจนถึงการดำเนินชีวิตต่างๆ ในพื้นที่นั้นๆ ในที่นี้หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชน บ้านแม่หาด บ้านแม่ออ บ้านหัวปอน

๑.๕.๒ ชีวิต หมายถึง คนที่เกิดมามีชีวิตมีลมหายใจเป็นมนุษย์ประกอบไปด้วยขั้น ๕ และธาตุ ๔ เป็นองค์ประกอบอาศัยกันเป็นชีวิตขึ้นมาเมื่อมีแผ่นพันธุ์มีเชื้อสายเป็นมนุษย์

๑.๕.๓ ความตาย หมายถึง คนเกิดมาแล้วมีชีวิตอยู่ดำเนินชีวิตไปตามเหตุปัจจัยแล้วก็หมดลมหายใจตายลงหมดสภาพจากไปในความเป็นมนุษย์

๑.๕.๔ ชาวพุทธปกากะญอ หมายถึง คนกลุ่มหนึ่งที่มีภาษาพูด วัฒนธรรมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือพระพุทธศาสนามีถิ่นฐานอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่ออ บ้านหัวปอน ตำบลแม่วมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑.๖ บททวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ หนังสือ

กุกกา ซังโบ रिโมโปเซ^๔ กล่าวว่าไว้ว่า ยังมีวิธีการจัดการกับศพอีกแบบหนึ่งคือการเก็บไว้ให้เห็นที่บ้าน วิธีการนี้ มักทำกับพระลามะที่สำคัญมากๆ เพื่อให้ผู้คนได้กราบไหว้บูชา ทำกับญาติผู้ใหญ่ที่อายุ ๘๐ ปีขึ้นไป สำหรับญาติผู้ใหญ่ ถ้านำเนื้อไปให้แร้งกิน เชื่อกันว่าจะทำให้ครอบครัวร่มเย็น ทำกับศพที่เรียกว่า ศพโชคดี คือตายในเวลาดี รวมทั้งทำกับศพของผู้ที่ไม่เคยลำบากใดๆ มาก่อนในชีวิต เช่น ศพของเศรษฐีที่มีชีวิตสุขสบายในปัจจุบัน เด็กเล็กๆ เมื่อตายไปก็มักจะโยนศพลงไปในน้ำเพราะเชื่อกันว่าเด็กๆ ชอบน้ำ ถ้าเป็นลามะสำคัญยังนิยมกำจัดด้วยการเผาแต่จะเผาโดยการนำศพใส่สตูบก่อนและจะมีการวางตำแหน่งศพตามมณฑล (มณฑล) ที่สำคัญ ในทิเบตภาพกลางผู้ทำศพต้องเป็นสัปเหร่อ ไม่ใช่พระสงฆ์ พระมีหน้าที่สวดมนต์ ให้พร และอุทิศส่วนกุศล เมื่อทำเช่นนั้นแล้วสัปเหร่อจะนำศพไป สำหรับชาวทิเบตถิ่นคามซึ่งอยู่ในทิเบตตะวันออก ผู้ทำศพจะเป็นใครก็ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นสัปเหร่อ อาจจะเป็นพระลามะซึ่งท่านจะดูแลศพสำหรับพิธีศพและจะนำศพไปกำจัดอย่างเมตตาโดยเชื่อว่าการทำเช่นนี้จะทำให้ได้อานิสงส์อย่างมากมาย

ขวัญชีวิตัน บัวแดง^๕ กล่าวว่าไว้ว่า คำว่า กะเหรี่ยง เป็นคำรวมที่คนมอญใช้เรียกกลุ่มคนที่อาศัยในบริเวณพื้นที่ป่าเขาที่อยู่โดยรอบบริเวณเมืองของคนมอญ ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่บริเวณ

^๔ กุกกา ซังโบ रिโมโปเซ, ความตายและการตายในพระพุทธศาสนาวัชรยาน, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^๕ ขวัญชีวิตัน บัวแดง, กะเหรี่ยง-คนเมือง, (เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๑).

พรมแดนไทยและพม่า อาจจะมีการใช้อีกคำคือ กะหรง ซึ่งหมายถึง คนกลุ่มเดียวกันแต่มีลักษณะบางอย่างต่างกันไปเช่นภาษา การแต่งกาย ซึ่งพบว่า กะเหรี่ยง หมายถึง กลุ่มคนที่ถูกจัดว่าเป็นกลุ่มโปว์ ซึ่งมีที่อยู่อาศัยใกล้ชิดกับคนมอญ ในขณะที่กะหรง หมายถึงกลุ่มสะกอ ที่อยู่ห่างออกไปในพื้นที่สูงทางเหนือ คนไทยใช้คำว่า กะเหรี่ยงตามคนมอญ และเมื่อคนพม่านำไปใช้กลายเป็นคำว่า คะหิง และต่อมาในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Karen ในขนาดเดียวกัน คนที่พูดภาษาไตทางตอนเหนือจะเรียกคนกลุ่มที่อยู่บริเวณพื้นที่ป่าเขาใกล้เมืองของเขาซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่บริเวณพรมแดนไทย พม่า เช่นกันว่า ยาง โดยอาจจะมีการขยายเพื่อบอกลักษณะที่แตกต่างกันภายในกลุ่ม ยาง เช่น ยางขาว ยางแดง ซึ่งคำว่า ยาง นี้ก็เป็นคำที่คนไทยภาคเหนือหรือ คนเมือง ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับคนไต ใช้เรียกกลุ่มคนที่อยู่ตามป่าเขาบริเวณภาคเหนือที่ติดพรมแดนพม่า

ขวัญชีวัน บัวแดง^{๑๐} กล่าวไว้ว่าการก่อตั้งหมู่บ้านกะเหรี่ยงในบริเวณนี้มีมาไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ปี โดยแต่เดิมมีเพียงสามหย่อมบ้านเป็นอิสระจากกัน โดยแต่ละหย่อมบ้านมีผู้นำแบบดั้งเดิมหรือ ฮีโซ่ ปกครอง ฮีโซ่ ซึ่งแปลว่าตรงตัวว่า “หัวหน้า” ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านในการทำพิธีเลี้ยงผีใหญ่ ซึ่งได้แก่ เจ้าดิน (ก่อเกอจา) และเจ้าน้ำ (ทีเกอจา) “เจ้าของ” สถานที่และวัตถุตามธรรมชาติ เช่น เจ้าแห่งต้นน้ำ เจ้าแห่งภูเขา ฯลฯ ที่มีหน้าที่ปกป้องรักษาชีวิตและทรัพย์สิน และดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในด้านการผลิตของครัวเรือนในหมู่บ้าน ฮีโซ่ยังเป็นผู้หลักที่ต้องรับผิดชอบดูแลให้การปฏิบัติของคนในหมู่บ้านเป็นไปตามจารีตประเพณี

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์^{๑๑} ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าชีวิตหลังความตายคือ การกลับชาติมาเกิดใหม่ เป็นข้อเท็จจริง (fact) มนุษย์ไม่ว่าชาติใดภาษาใดหรือศาสนาใด ก็ต้องกลับชาติมาเกิดใหม่เสมอ ไม่มียกเว้น แต่ถ้าชีวิตหลังความตายคือ การรอคอยวันสิ้นโลก เป็น ข้อเท็จจริง มนุษย์ไม่ว่าจะมีความเชื่ออย่างไรก็ต้องเป็นไปตามนั้น เพราะ ความเชื่อเป็นเรื่องหนึ่งและข้อเท็จจริง เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าเราย้อนหลังไปเพียง ๕๐๐ ปีมนุษย์ทุกคนในโลกนี้ต่างก็เชื่อว่า โลกแบน แต่ความเชื่อของคนส่วนใหญ่ไม่สามารถเปลี่ยนข้อเท็จจริงที่ว่า โลกกลม ได้ฉันใด ความเชื่อ ในเรื่องชีวิตหลังความตายก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลง ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับชีวิตหลังความตายได้ฉันนั้น เพียงแต่ว่ามนุษย์จะเสาะหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชีวิตและความตายหรือเพียงแค่เชื่อตาม ความเชื่อ ของคนส่วนใหญ่ที่สืบทอดมาแต่โบราณเท่านั้น

^{๑๐} ขวัญชีวัน บัวแดง, การเปลี่ยนศาสนา: ความซับซ้อนของการแสดงตัวตนของคนกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: แปลน พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๖).

^{๑๑} ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, พุทธศาสนากับบรรพชาตินิยมพรรคชนะเรื่องนรกสวรรค์และชีวิตหลังความตาย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

ทะไล ลามะ^{๑๒} กล่าวไว้ว่า เราทุกคนต่างขบคิดถึงเรื่องจะมีชีวิตอยู่และตายอย่างสงบได้อย่างไร ความตายเป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง เป็นประสบการณ์ที่เราอยากหลีกเลี่ยง แต่กระนั้นมันก็ยังคงเป็นสิ่งที่เราทุกคนต้องเผชิญโดยไม่อาจหลีกเลี่ยง อย่างไรก็ตามเรามีโอกาสที่จะเลือกวิถีทางการกระทำ เพื่อเผชิญกับเหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาได้อย่างปราศจากซึ่งความกลัว วิธีที่เราดำเนินชีวิตถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้เรายังคงความสงบ ไม่ว่าวุ่น เมื่อวาระสุดท้ายมาถึงยิ่งเราทำให้ชีวิตตัวเองมีคุณค่ามากเท่าใด เราจะเศร้าโศกน้อยลงในเวลาที่ต้องตาย ความรู้สึกขณะที่เรากำลังจะจากโลกนี้ไปนั้น ขึ้นอยู่กับวิถีที่เราดำเนินชีวิตอย่างมาก

ปรีชา ช้างขวัญยืน^{๑๓} กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนานั้นอาจจะนับได้ว่าเป็นศาสนาที่ทำให้ความสำคัญแก่ความตายหรือความไม่เกิดอีก แต่คนซึ่งมีธรรมชาติดกลัวความตาย ย่อมไม่ปรารถนาจะได้ยินคำกล่าวเช่นนี้ และยินดีจะใช้คำว่านิพพานหรือความหลุดพ้นเสียมากกว่า อันที่จริงผู้ที่ยังกลัวความตายอยู่ย่อมแสดงว่าผู้นั้นยังไม่ปรารถนาพระนิพพานเป็นแต่ผู้มีมิจฉาทิฐิอันเกิดจากภวตัณหาที่เรียกว่า สัสสตทิฐิ คือความเห็นที่ว่ามีความจริงที่เที่ยงแท้ถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่สูญสลาย อันมาจากความปรารถนาของมนุษย์ที่จะดำรงคงอยู่ตลอดไปเพื่อจะได้เสวยสุขที่ยั่งยืน วรรณะเช่นนี้ขัดกับพระพุทธศาสนาที่เห็นว่าชีวิตเป็นทุกข์ไม่มีอะไรเที่ยงแท้หรือยั่งยืนตลอดไป ไม่มีอมตะภาวะ แต่พระพุทธศาสนาก็มีใช้ศาสนาแห่งความตายชนิดที่ถือว่าตายแล้วสูญหมดไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด อันเป็นมิจฉาทิฐิที่เรียกว่า อุจเฉททิฐิซึ่งมักจะเชื่อมโยงกับภวตัณหาคือความไม่ปรารถนาจะมีภพชาติ ไม่อยากมีอยากเป็นเพราะเห็นชีวิตเป็นทุกข์

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี^{๑๔} กล่าวไว้ว่า ประเด็นการเปลี่ยนศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนจากศาสนาเดิมของกลุ่มชนพื้นเมือง มาเป็นศาสนาหลักหรือที่เรียกว่าศาสนาโลก (World religion) นั้น เป็นที่สนใจของนักวิชาการทางมานุษยวิทยา ซึ่งตามประเพณีนิยมจะศึกษาชนกลุ่มเล็กๆ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในประเทศต่างๆชนกลุ่มเหล่านี้แต่เดิมนับถือศาสนาเดิม มีความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งต่างจากชนกลุ่มใหญ่ของประเทศที่นับถือศาสนาโลกศาสนาใดศาสนาหนึ่งในบรรดา ศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู และศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นศาสนาที่เชื่อถือพระเจ้า ยึดถือคัมภีร์หรือหลักธรรมคำสอนของศาสดา และมีผู้เผยแพรศาสนา

^{๑๒} ทะไล ลามะ: แปลโดย ธารา รินศานต์, **เบิกบานในชีวิตและตายอย่างสันติ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลมคิมทอง, ๒๕๔๓).

^{๑๓} ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ความคิดเรื่องความตายในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๔} ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, **อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ**, (กรุงเทพมหานคร : แปลนพริ้ง, ๒๕๔๖).

ซึ่งจัดอยู่ในโครงสร้างทางแนวดิ่งและแนวนอนที่มีขอบเขตครอบคลุมพื้นที่ต่างๆ ทั่วทั้งโลกมาเป็นเวลานาน

วรยุทธ ศรีวรกุล^{๑๕} กล่าวไว้ว่าการที่เราเข้าใจว่าความตายและการตายเป็นอย่างไรก็จำเป็นจะต้องเข้าใจก่อนว่าชีวิตคืออะไร มนุษย์นับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันพยายามแสวงหาคำตอบให้กับคำถามดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชีวิตของมนุษย์ บางคนอาจจะพอใจกับคำตอบที่ได้มาจากความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากประเพณีดั้งเดิม บางคนอาจจะพอใจกับคำตอบที่ได้จากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ บางคนอาจจะพอใจกับคำตอบที่ได้รับจากสังคมศาสตร์ บางคนอาจจะพอใจกับคำตอบที่ได้รับจากปรัชญาระบบใดระบบหนึ่ง บางคนอาจจะยังไม่พอใจกับคำตอบต่างๆเท่าที่หาได้ในเวลานี้เพราะฉะนั้นจึงยังคงแสวงหาคำตอบต่อไปอย่างไม่ทอดทิ้งปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในสังคมที่เราไม่อาจปฏิเสธได้คือศาสนาทุกศาสนามีคำตอบให้กับคำถามเหล่านี้กล่าวได้ว่าศาสนาตอบคำถาม ๓ ข้อนี้ได้ดีกว่าอย่างอื่น คำถามที่ว่านี้คือ (๑) เราเป็นใคร (๒) เรามาจากไหน และ (๓) เราจะไปไหน ด้วยเหตุนี้ศาสนาจึงเป็นปรากฏการณ์ที่อยู่คู่กับสังคมมนุษย์มาโดยตลอดนับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันและจะยังคงเป็นเช่นนี้ตลอดไปจนสิ้นโลก

ส. ศิวรักษ์^{๑๖} กล่าวไว้ว่า คนสมัยใหม่ที่ยึดติดความคิดแบบวัตถุนิยม จะเห็นว่าเรื่องความตายเป็นเรื่องโบราณคร่ำครึล้าสมัย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ เชื่อแต่ในสิ่งที่ซังตวงวัดได้ ในการรักษาคนไข้ที่หมดหวังและใกล้ตาย แพทย์แผนปัจจุบันจะให้ความสำคัญกับสายและท่อต่างๆ ยิ่งกว่าความสงบเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้ตาย ผู้ที่ตายอย่างสงบในบ้านที่ตนเคยอยู่ ท่ามกลางลูกหลานที่ให้ความเคารพนับถือ ย่อมมีเกียรติและศักดิ์ศรีมากกว่าการตายในที่ที่แปลกจากที่ตนเคยอยู่ การที่จะเข้าใจเรื่องของความตายและและวิธีดำรงชีวิตเพื่อต้อนรับสถานการณ์อันเป็นสัจธรรมแห่งชีวิตนี้

สมภาร พรหมทา^{๑๗} ได้กล่าวไว้ว่า สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่เติบโตเป็นคนเต็มที่แล้ว ก็มีความจำเป็นที่จะต้องรู้ว่าความตายกำหนดกันที่ตรงไหน เพราะเราพบว่าอวัยวะของมนุษย์ที่ตายแล้วใหม่ๆ ส่วนหนึ่งเป็นประโยชน์ในแง่ที่สามารถนำไปปลูกถ่ายให้แก่มนุษย์คนอื่นที่ต้องการได้ การนำเอาอวัยวะของมนุษย์ที่ตายแล้วไปใช้นั้นจำเป็นต้องทราบว่าเขาตายแน่นอนแล้วไม่เช่นนั้นก็อาจเสี่ยงต่อการกระทำที่อาจถือได้ว่าเป็นการฆ่ามนุษย์ (แม้จะเป็นมนุษย์ที่กำลังจะตายแล้วก็ตาม) นอกจากนี้ ความตายยังเกี่ยวข้องกับปัญหาทางชีวจริยศาสตร์อีกส่วนหนึ่งคือส่วนที่

^{๑๕} วรยุทธ ศรีวรกุล, *ชีวิต ความตายและการตาย : มุมมองของชาวคริสต์*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๖} ส. ศิวรักษ์, *ความตายกับการตาย มุมมองจากศาสนากับวิทยาศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๗} สมภาร พรหมทา, *ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเกิดและความตาย*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

เกี่ยวข้องกับการพยายามยืดอายุคนไข้ให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แม้ไม่ชัดเจนนักว่าจะอะไรคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังจารีตในทางการแพทย์ที่ว่าหน้าที่ของแพทย์คือการช่วยให้คนไข้มีอายุที่ยาวนานที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่การมีจารีตที่วุ่นวายนี้แสดงว่าในทางการแพทย์นั้นถกเถียงกันว่าความตายเป็นภาวะที่ไม่พึงปรารถนา การพิจารณาธรรมชาติของความตายว่าคืออะไรเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่น่าเกลียดน่ากลัวหรือไม่ใช่ย่อมจะมีผลต่อการกำหนดทัศนคติในทางการแพทย์ที่มีต่อความตาย อันจะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติต่อคนไข้ที่แตกต่างออกไปจากที่เป็นอยู่ในกรณีที่เราเข้าใจความตายในลักษณะที่ต่างออกไป

๑.๖.๒ งานวิจัย

พระญาณพล กิตติปิฎโก^{๑๘} (ไพโรมรัตน์) กล่าวว่า พิธีกรรมการผูกข้อมือของกะเหรี่ยงสะกอเป็นพิธีกรรมที่ชาวกะเหรี่ยงสะกอยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นหลายช่วงอายุคนซึ่งมีความเชื่อเรื่องขวัญ โดยทุกๆปีจะมีพิธีกรรมการผูกข้อมืออยู่ ๒ ครั้งคือ เดือนกุมภาพันธ์และเดือนสิงหาคม มีระยะเวลาในการผูกข้อมือ ๓ วัน และเป็นผลให้เกิดความสุขทั้งทางกายและทางใจ

พระพิรัชย์ ยติธโร^{๑๙} (ศรีชื่น) กล่าวว่าวิถีชีวิตของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อสมัยใหม่ ให้ความสำคัญกับผีดีและผีร้าย โดยมีความเชื่อว่าวิญญาณที่เป็นบรรพบุรุษของตนประกอบไปด้วยปู่ ย่า ตา ยายและพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ดวงวิญญาณของท่านเหล่านั้นคอยปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลาน ซึ่งเป็นอนุชนรุ่นหลัง ให้ความผาสุก ดังนั้นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงทุกครอบครัว จึงมีหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษไว้ประจำบ้านของตน เพื่อจะได้บูชาและเซ่นไหว้บวงสรวงผีบรรพบุรุษในวันสำคัญของประเพณีในรอบปีของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

พระมหาฐานันดร เขมปญโญ (มือแป)^{๒๐} กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน การทำงานจึงดำเนินไปได้ช้าและไม่มีประสิทธิภาพส่วนด้านการสื่อสารในการเผยแผ่มีสภาพปัญหาในการเข้าถึงชาวบ้านที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารมีความยากลำบาก การสื่อสารกับชาวบ้านมีปัญหาไม่สามารถสื่อกับเจ้าของภาษาได้ ทั้งปัญหาการบริหาร

^{๑๘} พระญาณพล กิตติปิฎโก (ไพโรมรัตน์), “ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการผูกข้อมือของกะเหรี่ยงสะกอตามแนวพุทธจริยศาสตร์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^{๑๙} พระพิรัชย์ ยติธโร (ศรีชื่น), “ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยธรรมในการดำเนินชีวิตของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^{๒๐} พระมหาฐานันดร เขมปญโญ (มือแป), “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

จัดการและการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ ทางโครงการพระบัณฑิตอาสาพยายามที่จะใช้กลยุทธ์ในการเผยแผ่แต่ก็ยังใช้ไม่ได้ดีไม่ประสบผลเท่าที่ควร

พระมหานิรุต มนต์ภาณี^{๒๑} (ป๋องสิดา) กล่าวว่ามนุษย์ทุกคนต้องประสบกับความตายอย่างแน่นอนและการตายอย่างสูงสุดเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา การเตรียมตัวและฝึกฝนตนเองเพื่อเผชิญกับความตายจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องหมั่นเพียรเรียนรู้ปฏิบัติด้วยความเข้าใจอย่างสม่ำเสมอ การเจริญมรณสติเพื่อเตรียมความพร้อมจึงเป็นหลักปฏิบัติแห่งการไม่ประมาท การสร้างชุดกิจกรรมตามแนวทางเจริญมรณสติเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญความตายอย่างสงบสุขมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดชุดกิจกรรมการเจริญมรณสติในการเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญกับความตายอย่างสงบสุขและเพื่อให้เห็นผลในเชิงประจักษ์จึงได้ทำการศึกษาผลของการใช้ชุดกิจกรรมด้วยกระบวนการกลุ่มเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ

พระมหาวนชัย ธมมชโย^{๒๒} (ช่วงสำโรง) กล่าวว่า พระพุทธศาสนาสอนว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดมาบนโลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลาหรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตายก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำ คุกหัสไม่พึงประมาทในชีวิตรีบเร่งทำความดีต่างๆก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือการเข้าถึงพระนิพพาน

จักรพันธ์ เพียรพนัสสัก^{๒๓} กล่าวว่า ภูมิปัญญาในพิธีกรรมของชนเผ่ากะเหรี่ยงนั้นเป็นความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติที่สถิตอยู่ธรรมชาติแวดล้อมจึงต้องมีการดำเนินการทางพิธีกรรมซึ่งมีความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง ครอบครัว รวมถึงชุมชนอีกด้วยทั้งยังสามารถถ่ายทอดความเชื่อแก่สมาชิกในชุมชนโดยทางอ้อม แต่ด้วยปัจจุบันพิธีกรรมกรรมบางสิ่งบางประการก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิต ตามกาลเวลาอันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านต่างๆ ประกอบกับการขาดความสนใจเรียนรู้ของเยาวชนกะเหรี่ยงด้วย

^{๒๑} พระมหานิรุต มนต์ภาณี (ป๋องสิดา), “การสร้างชุดกิจกรรมตามแนวทางเจริญมรณสติเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญความตายอย่างสงบสุข”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๒} พระมหาวนชัย ธมมชโย (ช่วงสำโรง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๒๓} จักรพันธ์ เพียรพนัสสัก, “ภูมิปัญญาชาวบ้านในพิธีกรรมของชนเผ่ากะเหรี่ยง”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔).

วินัย บุญลือ^{๒๔} กล่าวว่า การนิยามอัตลักษณ์ของปกาเกอญอ ผ่านปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการนิยามที่มีต่อคนปวเกอญอจาก ชาวปามาเป็น ชาวเขา และในที่สุดกลายมาเป็น ปกาเกอญอ โดยผ่านกระบวนการสร้างความรู้เกี่ยวกับปกาเกอญอผ่านงานเขียนเชิงวิชาการ บทความ วารสาร เอกสารของหน่วยงานเอกชนสื่อมวลชน เป็นต้น ได้สร้างอัตลักษณ์ปกาเกอญอให้มีฐานะเป็น เป็นผู้พิทักษ์สิ่งแวดล้อม และคนรักป่า เหล่าผู้ผลิตทุนทางวัฒนธรรมได้เสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ภายใต้กระแสสิ่งแวดล้อมนิยม โดยแปลทุนทางวัฒนธรรมมาสู่อำนาจเชิงสัญลักษณ์ ในกระบวนการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่และคุณค่าทางเชิงสัญลักษณ์อื่นๆ อีก เพื่อใช้ในการสร้างภาพลักษณ์ของคนปกาเกอญอ ดังนั้นกระแสทุนวัฒนธรรมได้กลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำทนายวาทกรรมของรัฐที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม พลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้พื้นบ้าน ได้เข้ามาสู่เวทีการต่อสู้ทางการเมืองเรื่องอัตลักษณ์จนกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอได้รับการขนานนามว่า ลูกหลานของผืนป่าและแผ่นดิน

สรศักดิ์ เสนาะพรไพร^{๒๕} กล่าวว่าขวัญมีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติตั้งแต่เดิมมาชาวปกาเกอญอใช้ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญอธิบายความหมายของจิตวิญญาณชั้นสูงของสรรพสิ่งในธรรมชาติและพลังในการกำหนดวิถีของโลกที่สมดุล วิถีชุมชนของชาวปกาเกอญอ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยพบว่า เรื่องราวของประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกาเกอญอมีการกล่าวถึงเรื่องของชีวิตแนวทางการตายในแบบต่างๆ ที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบที่มีการพูดถึงความเป็นอยู่ของชีวิตทั้งก่อนที่จะตายและหลังความตาย โดยบอกถึงวิธีการเตรียมตัวฝึกฝนตน เพื่อไม่ให้เกิดการประมาทในชีวิตของตนและตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตในการเกิดมาครั้งหนึ่งของแต่ละคนและสร้างคุณงามความดีให้กับชีวิตของตนเพื่อไปถึงเป้าหมายอันสูงสุดที่แต่ละคนได้สร้างไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหรือนักบวชก็ตาม ทางพระพุทธศาสนาจึงมีรูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นองค์ประกอบของชีวิตในการเตรียมตัวรับมือกับความตายที่กล่าวไว้ตามแนวทางการเจริญมรณานุสติเพื่อในการเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญกับความตายอย่างสงบสุข วิถีชีวิตและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีความเชื่อต่อพระพุทธศาสนามีการผสมผสานระหว่างพุทธกับความเชื่อดั้งเดิมก็มีอยู่มากมายแต่การทำความเข้าใจประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกาเกอญอจริงๆ เป็นเรื่องที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ต้องทำความเข้าใจเช่นกันฉะนั้น

^{๒๔} วินัย บุญลือ, “ทุนทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาวปกาเกอญอ” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕).

^{๒๕} สรศักดิ์ เสนาะพรไพร, “ภูมิปัญญากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ที่ดิน ป่า กรณีศึกษาภูมิปัญญาขวัญ ๓๗ ประการของชาวปกาเกอญอ บ้านแม่ชะบุ ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่”, **ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๓).

เรื่องที่เกี่ยวข้องประเพณีชีวิตและความตาย ของชาติพันธุ์นั้นยังไม่ค่อยมีผู้กล่าวถึงมากนักโดยเฉพาะ หลักธรรมที่เกี่ยวกับความตายของปกากะญอ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจทำการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่มีอยู่ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อที่จะได้ทราบถึงหลักธรรมทั้งปกากะญอและพุทธศาสนา ตามความเข้าใจและความเชื่อว่ามีผลสำคัญต่อชีวิตและมีการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตายและรวมถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตอย่างไร เหตุที่เลือกพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่ออ บ้านห้วยปอน ตำบลแม่วามน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ก็เพราะว่ามีกลุ่มชนเผ่าปกากะญอ ที่มีกลุ่มดั้งเดิมอยู่แต่ได้มีการนับถือศาสนาใหม่ ทั้งพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนาจึงทำให้ประเพณีที่เกี่ยวกับความตายที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเพราะว่าพื้นที่เหล่านี้ยังคงมีการสืบทอดประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตและความตายได้อย่างดี และการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาโดยการนับถือศาสนาที่เข้ามามีบทบาทในหมู่บ้านชุมชนบริเวณใกล้เคียง จึงทำให้เกิดความน่าสนใจ ในประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตและความตายโดยมีการประกอบพิธีกรรมที่เปลี่ยนไปบางอย่างก็ยังคงไว้เหมือนเดิม แต่บางอย่างก็เปลี่ยนไปตามศาสนา จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจในเชิงประเพณีและวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ตามยุคสมัยใหม่ จึงมีการปรับเปลี่ยนทำให้เกิดความเข้าใจน้อยโดยเฉพาะหลักของศาสนา เป็นต้น

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ วิธีการศึกษาเน้นการศึกษาจากเอกสาร และการศึกษาจากผู้รู้หรือปราชญ์ชาติพันธุ์ปกากะญอ โดยมีเครื่องมือการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์หลักประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ

๑.๗.๒ การศึกษาปรากฏการณ์ภาคสนามซึ่งใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observations) การสัมภาษณ์แบบการถามข้อมูลจากผู้รู้

๑.๗.๓ ศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจสังเคราะห์ข้อมูลทำการวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอที่สอดคล้องและสัมพันธ์กันทางพระพุทธศาสนา ในแง่หลักธรรมคำสอนข้อคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินวิถีชีวิตที่มีอยู่ในประเพณีการตาย พร้อมเสนอแนะแนวคิดของผู้วิจัย โดยให้เป็นไปตามหลักวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ได้ทราบประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชนปกากะญอ ตำบลแม่วามน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑.๘.๓ ได้วิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชนปกากะญอบ้านแม่
หาด บ้านแม่ออ และบ้านหัวปอน ตำบลแม่วมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บทที่ ๒

แนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ จะอธิบายถึงแนวคิดที่เป็นประเด็นคือ แนวคิดที่เกี่ยวกับชีวิต และแนวคิดที่เกี่ยวกับความตายดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนา

เหตุใดจึงเกิดเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนาแล้ว iva เพราะมนุษย์เรามีกรรมเป็นไรรู้จักมีวิญญูณเป็นเหมือนพืชตั้งอยู่ได้ ในบทนี้เราจะมองตามจริงว่า เพราะมีกรรมดีเการองรับ วิญญูณมนุษย์เราจึงปรากฏมีอยู่ได้และเพราะต้องมีวิญญูณมนุษย์ปรากฏอยู่ ร่างมนุษย์จึงต้องมีเกิดมีเป็นที่อาศัยและเพราะต้องมีร่างมนุษย์โลกมนุษย์จึงต้องปรากฏอยู่เป็นภาชนะรองรับและเพราะต้องมีโลกมนุษย์มหาจักรวาลทั้งหมดจึงปรากฏออกมาจากความว่างในเรื่องการเกิดที่กล่าวไว้ใน กามุปัตติ (การเกิดในกามภพ) ๓ ดังนี้ว่า

๑. สัตว์ที่มีกามปรากฏเฉพาะหน้ามีอยู่ สัตว์เหล่านั้นเป็นไปตามอำนาจของกามทั้งหลายที่ปรากฏเฉพาะหน้าแล้ว เช่น มนุษย์ เทพบางพวกและวินิปาติกะบางพวก๑ นี่เป็นกามุปัตติที่ ๑

๒. สัตว์ที่เนรมิตกามคุณได้มีอยู่ สัตว์เหล่านั้นเนรมิตแล้ว เป็นไปตามอำนาจของกามทั้งหลาย เช่น พวกเทพชั้นนิมมานรดี นี่เป็นกามุปัตติที่ ๒

๓. สัตว์ที่ผู้อื่นเนรมิตกามคุณให้มียู่ สัตว์เหล่านั้นเป็นไปตามอำนาจของกามคุณที่ผู้อื่นเนรมิตให้แล้ว เช่น พวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี นี่เป็นกามุปัตติที่ ๓

การเข้าถึงความสุข ๓

๑. สัตว์พวกที่ทำความสุขให้เกิดขึ้นๆ แล้วอยู่เป็นสุขมีอยู่ เช่น พวกเทพชั้นพรหมกายิกา นี่เป็นการเข้าถึงความสุขที่ ๑

๒. สัตว์พวกที่เอบอัม อัมเอม บริบูรณ เปี่ยมล้นด้วยความสุขมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นบางครั้งบางคราวก็เปล่งอุทานว่า ‘สุขหนอ’ เช่น พวกเทพชั้นอาภัสสระ นี่เป็นการเข้าถึงความสุขที่ ๒

๓. สัตว์พวกที่เอบอัม อัมเอม บริบูรณ เปี่ยมล้นด้วยความสุขมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นยินดีเสวยความสุขทางจิตอันประณีตเท่านั้น เช่น พวกเทพชั้นสุกสิณหะ นี่เป็นการเข้าถึงความสุขที่ ๑

๑ ที.ปา.(ไทย) ๓/๔๑/ ๒๗๐.

ฉะนั้น แล้วถามที่ว่านั่นทำให้สัตว์เหล่านี้มีที่เกิด จากเป็นจำพวกเทพหรือพหรมก็ดีก็ล้วนมีที่เกิดแต่ถ้าเป็นการเกิดของมนุษย์เราในพระสูตรมัจฉิมนิกาย มูลปณณาสกกล่าวถึงองค์ประกอบแห่งการเกิดในครุภพว่าดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครุภพจึงมีได้ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มีการตั้งครรภ์ และคันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครุภพก็ยังมีไม่ได้ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏการถือกำเนิดในครุภพก็ยังมีไม่ได้แต่เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้นเพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครุภพจึงมีได้มารดา ย่อมรักษาทารกในครุภพนั้น ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง จึงคลอดทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นด้วยความกังวลใจมาก และเลี้ยงทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นซึ่งเกิดแล้วด้วยโลหิตของตนด้วยความห่วงใยมาก น้ำนมของมารดานับเป็นโลหิตในอริยวินัย กุมารนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ย่อมเล่นด้วยเครื่องเล่นสำหรับกุมาร คือโกลีๆ ตีไม้หึ่ง หกคะเมน เล่นกังหัน ดวงทราย รถเล็ก ธนูเล็กภิกษุทั้งหลาย กุมารนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย อิมเอิบพร้อมพรัง บำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ ประการ คือ

๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รักชกให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู

๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก

๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น

๕. โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจชวนให้รัก ชกให้ใคร่ พาใจให้กำหนดกุมารนั้นเห็นรูปทางตาแล้วกำหนด ในรูปที่น่ารัก ชัดเคื่องในรูปที่ไม่น่ารัก เป็นผู้มั่งคั่งในกายไม่ตั้งมั่น และมีจิตเป็นกามาวจร อยู่ ไม่รู้ชัดถึงเจโตวิมุตติ^๒

ในพระสูตรที่กล่าวถึงวิชัยสูตรว่า ด้วยการพิจารณาเอาชนะความสวยงามของร่างกายพระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า การที่คนเรายืน เดิน นั่ง หรือนอนคู้เข้าหรือเหยียดออกนี้จัดเป็นความเคลื่อนไหวของร่างกาย ร่างกายนี้ประกอบด้วยกระดูกและเส้นเอ็นมีหนังและเนื้อฉาบทา ห่อหุ้มด้วยผิวหนัง บุณชนย่อมไม่พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงร่างกายนี้เต็มไปด้วยลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า ตับ มูตร หัวใจ ปอด ไต ม้าม น้ำมูก น้ำลาย เหงื่อ มันข้น เลือด ไขข้อ ดี เปลวมัน อนึ่ง ร่างกายนี้มีของไม่สะอาดไหลออกทางทวารทั้ง ๙ เสมอ คือ มีขี้ตาไหลออกทางเบ้าตา มีขี้หูไหลออกทางรูหู มีน้ำมูกไหลออกจากทางช่องจมูก บางคราวก็อาเจียน สำรอกน้ำดี ขากเสลดออกทางปาก มีหยาดเหงื่อออกตามขุมขน มีหนองฝีไหลออกตรงที่เป็นแผล อนึ่ง ร่างกายนี้มีศีระชะเป็นโพรง เต็ม

^๒ ม.ม.อ. (ไทย) ๔/๔๐๘-๔๐๙/๔๔๓-๔๔๔.

ด้วยมันสมอง ซึ่งคนพาลถูกอวิชชาครอบงำ หลงเข้าใจว่าเป็นของสวยงาม และเมื่อร่างกายนั้นตาย ขึ้น อืด มีสีเขียวคล้ำ ถูกทิ้งให้อยู่ในป่าช้า หมูญาติต่างหมดความอาลัยโยติ ร่างกายที่เปื่อยเน่านั้น สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก สุนัขป่า หมูหนอน ผูกา ผูกแร้งและสัตว์ที่กินซากศพอื่นๆ ย่อมรุมยื้อแย่งกัน กิน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ฟังพุทธพจน์แล้วเกิดปัญญา ย่อมกำหนดรู้และพิจารณาเห็นร่างกายนั้น ตามความเป็นจริงทีเดียว ร่างกายที่ตายแล้วนั้นได้เคยเป็นเหมือนร่างกายที่มีชีวิตนี้ และร่างกายที่มีชีวิตนี้ ก็จะเป็นเหมือนร่างกายที่ตายแล้วนั้น ภิกษุจึงควรคลายความยินดีพอใจในร่างกาย ทั้งภายในและ ภายนอก ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีปัญญา ไม่ยินดีด้วยฉันทราคะ ได้บรรลุนิพพานที่เป็นอมตะอันสงบ ดับ และไม่จุติ ร่างกายนี้มี ๒ เท้า ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น เต็มไปด้วยซากศพต่างๆ ขับถ่ายของไม่สะอาด มีน้ำลายน้ำมูกเป็นตันออกทางทวารทั้ง ๔ ขับเหงื่อโคลให้ไหลออกทางรูขุมขนนั้นๆ ต้องบำรุงรักษาอยู่ เสมอ ด้วยร่างกายที่มีสภาพเช่นนี้ การที่บุคคลหลงเข้าใจผิดคิดเข้าข้างตนเอง และดูหมิ่นผู้อื่นนั้น จะมีประโยชน์อะไรนอกจากการไม่เห็นอริยสัจ^๓

พุทธธรรมมองเห็นสิ่งทั้งหลายในรูปของส่วนต่างๆ ที่มาประชุมกันเข้าตัวตนแท้ๆ ของสิ่งทั้งหลายไม่มี เมื่อแยกส่วนต่างๆ ที่มาประกอบกันเข้านั้นออกไปให้หมด ก็จะไม่พบตัวตนของสิ่งนั้น เหลืออยู่ตัวอย่างง่ายๆ ที่ยกขึ้นอ้างกันบ่อยๆ คือ “รถ” เมื่อนำส่วนประกอบต่างๆ มาประกอบเข้าด้วยกันตามแบบที่กำหนดก็บัญญัติเรียกกันว่า “รถ”^{๑๗} แต่ถ้าแยกส่วนประกอบทั้งหมดออกจากกัน ก็จะหาตัวตนของรถไม่ได้ มีแต่ส่วนประกอบทั้งหลาย ซึ่งมีชื่อเรียกต่างๆ กันจำเพาะแต่ละอย่างอยู่ แล้ว คือ ตัวตนของรถมิได้มีอยู่ต่างหากจากส่วนประกอบเหล่านั้น มีแต่คำว่าบัญญัติ “รถ” หรือสภาพ ที่มารวมตัวกันเข้าของส่วนประกอบเหล่านั้น แม้ส่วนประกอบแต่ละอย่างๆ นั้นเอง ก็ปรากฏขึ้นโดยการรวมกันเข้าของส่วนประกอบย่อยๆ ต่อๆ ไปอีก และหาตัวตนที่แท้ไม่พบเช่นเดียวกัน เมื่อจะพูดว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ ก็ต้องเข้าใจ ในความหมายว่า มีอยู่ในฐานะมีส่วนประกอบต่างๆ มาประชุมเข้าด้วยกันเมื่อมองเห็นสภาพของสิ่งทั้งหลายในรูปของการประชุมส่วนประกอบเช่นนี้ พุทธธรรมจึงต้องแสดงต่อไปว่า ส่วนประกอบต่างๆ เหล่านั้นเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง อย่างน้อยก็พอเป็นตัวอย่างและ โดยที่พุทธธรรมมีความเกี่ยวข้องเป็นพิเศษกับเรื่องชีวิต โดยเฉพาะในด้านจิตใจ การแสดงส่วนประกอบต่างๆ จึงต้องครอบคลุมทั้งวัตถุและจิตใจ หรือทั้งรูปธรรมและนามธรรม และมักแยกแยะเป็นพิเศษในด้านจิตใจ^๔

^๓ ชู.อิติ. (ไทย) ๑๗/๑๙๕-๒๐๘/๕๔๖-๕๔๗.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

จำนวนไม่ถ้วน^๕เมื่อกล่าวถึงความหมายของชีวิตในพุทธศาสนานั้นทางพุทธศาสนาก็ไม่ได้ให้คำตอบอย่างตรงๆ แต่ก็มีผู้รู้หรือปราชญ์ทางพุทธศาสนาได้อธิบายขยายความเรื่องชีวิตอย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า ชีวิตคือ ชันธ ๕ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ชันส่วน ส่วนประกอบ^๖ ขยสาโร ภิกขุ กล่าวว่า นักปฏิบัติคือนักรบ คือผู้ที่มองชีวิตเป็นการท้าทาย เป็นผู้ที่พร้อมที่จะอยู่กับความจริงอยู่เสมอ^๗

๒.๑.๑ ความหมายของชีวิต

แม้ว่าชีวิตจะประกอบด้วยชันธ ๕ ซึ่งแบ่งซอยออกไปเป็นหน่วยย่อยต่างๆ มากมาย แต่ในทางปฏิบัติ คือ ในการดำเนินชีวิตทั่วไป มนุษย์ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับส่วนประกอบเหล่านั้นโดยทั่วถึงแต่อย่างใด ส่วนประกอบหลายอย่างมีอยู่และทำหน้าที่ของมันไปโดยมนุษย์ไม่รู้จักร หรือแม้รู้จักก็แทบไม่ได้นึกถึงเลย เช่น ในด้านรูปธรรม อวัยวะภายในร่างกายหลายอย่างทำหน้าที่ของมันอยู่โดยมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของไม่รู้และไม่ได้ใส่ใจที่จะรู้ จนบางครั้งมันเกิดความวิปริตหรือทำหน้าที่บกพร่องขึ้นมนุษย์จึงจะหันมาสนใจ แม้องค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการฝ่ายจิตก็เป็นเช่นเดียวกันการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ และกระบวนการทำงานทางร่างกายเราปล่อยให้มันเป็นภาระของนักศึกษาทางแพทยศาสตร์และชีววิทยา ส่วนการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบและกระบวนการทำงานด้านจิตใจ ก็ปล่อยให้มันเป็นภาระของนักจิตวิทยาและจิตวิทยา แต่สำหรับคนทั่วไป ความหมายของชีวิตอยู่ที่ชีวิตในทางปฏิบัติ หรือชีวิตที่ดำเนินอยู่เป็นประจำในแต่ละวัน ซึ่งได้แก่การติดต่อเกี่ยวข้องกับโลก สิ่งที่ทำให้ความหมายแก่ชีวิตก็คือ การติดต่อเกี่ยวข้องกับโลก พูดสั้นๆ ว่า ชีวิตตามความหมายของมนุษย์คือชีวิตโดยความสัมพันธ์กับโลก^๘ ในพระวินัยปิฎกได้กล่าวไว้ในเรื่องของพราหมณ์ว่าพราหมณ์กราบทูลต่อไปว่า “ท่านพระโคตมเป็นคนไม่ผิดไม่เกิด” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่เพราะเราเรียกคนที่ละการอยู่ในครรภ์และการเกิดใหม่ได้หมดตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้วเหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ว่าเป็นคนไม่ผิด

^๕ ดังตฤณ, เสียตายคนตายไม่ได้อ่าน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗-๒๙.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๙.

^๗ ขยสาโร ภิกขุ, ชีวิตคือการท้าทาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ทอสี, ๑๕๕๘), หน้า ๘.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๑๕.

ไม่เกิด ตถาคตละการอยู่ในครรภ์และการเกิดใหม่ได้หมดสิ้นแล้วข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่แต่ไม่ใช่ที่ท่านกล่าวถึง^๙

ท่านกัสสปะ คนนั้นเมื่อจะพูดว่า ‘เราไม่รู้สิ่งนั้นไม่เห็นสิ่งนั้นเพราะฉะนั้นสิ่งนั้นจึงไม่มี’ ชื่อว่าพูดไม่ถูก” “มหาบพิตรพระองค์ก็เช่นเดียวกับคนที่ตาบอดแต่กำเนิดนั้นแหละที่ตรัสกับอาตมาภาพอย่างนี้ว่า ‘ก็ใครเล่าบอกท่านกัสสปะว่า ‘พวกเทพชั้นดาวดึงส์มี’ หรือว่า ‘พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้’ พวกเราไม่เชื่อท่านกัสสปะว่า ‘พวกเทพชั้นดาวดึงส์มี’ หรือว่า ‘พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้’ มหาบพิตรคนจะเห็นโลกอื่นได้ด้วยตาเนื้อดังที่พระองค์ทรงเข้าพระทัยไม่ได้ สมณพราหมณ์ผู้อยู่ในเสนาสระอันสงัดในป่าใหญ่ไม่ประมาทมีความเพียรอุทิศกายและใจอยู่ทำตาทิพย์ให้บริสุทธิ์ยอมเห็นโลกนี้โลกอื่นตลอดถึงเหล่าโอปปาติกสัตว์ได้ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เกินกว่าตาของมนุษย์คนไม่อาจจะเห็นโลกอื่นได้ด้วยตาเนื้อดังที่พระองค์ทรงเข้าพระทัยมหาบพิตร ด้วยเหตุแห่งพระดำรัสของพระองค์ แม้นี้แล จึงแสดงอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้โลกอื่นมี โอปปาติกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วมี’”

“ท่านกัสสปะ พูดอย่างนั้นก็จริงแต่โยมก็ยังคงเชื่อในเรื่องนี้อยู่ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้โลกอื่นไม่มีโอปปาติกสัตว์ไม่มีผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’” “มหาบพิตร เหตุที่ทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มีโอปปาติกสัตว์ไม่มีผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’ มีอยู่หรือ” “ท่านกัสสปะ เหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ไม่มีผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’ มีอยู่”

“มหาบพิตร อุปมาด้วยอะไร” “ท่านกัสสปะ โยมเห็นสมณพราหมณ์ในโลกนี้ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม อยากมีชีวิตอยู่ไม่อยากตายรักความสุขเกลียดความทุกข์จึงคิดอย่างนี้ว่า ‘ถ้าท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมเหล่านี้พึงรู้อย่างนี้ว่า ‘เมื่อพวกเราตายจากโลกนี้แล้วคุณความดีจะปรากฏ’ ท่านเหล่านี้คงดื่มยาพิษใช้ศาสตราฆ่าตัวตาย ผูกคอตาย หรือกระโดดเหวตาย แต่เพราะท่านเหล่านั้นไม่ทราบอย่างนี้ว่า ‘เมื่อพวกเราตายจากโลกนี้แล้วคุณความดีจะปรากฏ’ ฉะนั้น ท่านเหล่านั้นจึงอยากมีชีวิตอยู่ไม่อยากตาย รักความสุข เกลียดความทุกข์ ท่านกัสสปะ นี่แหละเป็นเหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ไม่มีผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’”^{๑๐}

^๙ วิมพา. (ไทย) ๑/๑๐/ ๔.

^{๑๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๑๙/ ๓๕๒.

๒.๑.๒ องค์ประกอบของชีวิต

องค์ประกอบของชีวิตนั้น มีอยู่ ๕ ประเภท หรือ ๕ หมวด เรียกว่าเบญจขันธ์ คือ

๑.รูป (Corporeality) ได้แก่ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด วัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติกรรมต่างๆ

๒.เวทนา (Feeling หรือ Sensation) ได้แก่ความรู้สึกรู้สึก ทุกข์ หรือเฉยๆ

๓.สัญญา (Perception) ได้แก่ความกำหนดได้ หรือหมายรู้ คือ กำหนดรู้อาการ เครื่องหมายลักษณะต่างๆ อันเป็นอารมณ์

๔.สังขาร (Mental Formations) ได้แก่องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิต ที่ปรุงแต่งจิตให้ดีขึ้นหรือกลางๆ

วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส สัมผัสทางกาย และใจ^{๑๑}

แม้ว่าชีวิตจะประกอบด้วยขันธ์ ๕ แต่ในทางปฏิบัติ คือ ในการดำเนินชีวิตทั่วไปของมนุษย์ ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับส่วนประกอบเหล่านั้น ซึ่งชีวิตคนทั่วไปต้องเกี่ยวข้องกับโลก สิ่งที่ทำให้ความหมายของชีวิต คือ การติดต่อเกี่ยวข้องกับโลก ชีวิตในการติดต่อกับโลกสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ภาค แต่ละภาคมีระบบการทำงาน ซึ่งอาศัยช่องทาง เรียกว่า ทวาร หรือ ประตู^{๑๒} คือ

๑) ภาพรับรู้และเพรสเวยโลก อาศัย ทวาร ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งปรากฏแก่มนุษย์โดยลักษณะและอาการต่างๆ ที่เรียกว่า อารมณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์

๒) ภาพแสดงออกหรือกระทำต่อโลก อาศัย ทวาร ๓ คือ กาย วาจา ใจ โดยแสดงออกเป็นการทำ การพูด การคิด^{๑๓}

๒.๑.๓ ชีวิตควรเป็นอย่างไร

ตราบใดมนุษย์ยังไม่สามารถจัดการกับปัญหาพื้นฐานแห่งชีวิตของตน ยังวางตัววางใจหาที่ลงไม่ได้กับทุกข์ถึงขั้นตัวสภาวะ ตราบนั้นมนุษย์ก็จะยังแก้ปัญหาไม่สำเร็จ ยังหลีกเลี่ยงการตามรั้งความทุกข์ ไม่ว่าจะพบสุขขนาดไหน และจะยังไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งเต็มอัม สมบูรณ์ในตัวและจบบริบูรณ์ลงที่ความพึงพอใจ ชั่วร้าย ทุกข์พื้นฐานที่หลบเลี่ยงและยังไม่ได้แก้กัน กลับจะกลายเป็นเงื่อนไขบ่มเพาะซ่อนอยู่เบื้องหลัง คอยส่งอิทธิพลออกมาบีบคั้นรุมเร้าให้การแสวงหาและเสวยสุขต่างๆ เป็นไปอย่างเร่าร้อนกระวนกระวาย ไม่รู้จักเต็มอัม และไม่มีความแน่ใจจริง พร้อมทั้งส่งผล

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, หน้า ๒๐,๒๑,๒๒.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

ในทางจริยธรรมเกี่ยวกับความดีความชั่วให้รุนแรงยิ่งขึ้นด้วย พุทโธกนิยหนึ่งว่า สร้างความกดดันให้ทุกข์แผงขยายตัวเพิ่มขีดระดับสูงตามขึ้นไป การดำเนินชีวิตก็คือ ความพยายามที่จะแก้ปัญหาของชีวิต หรือการหาทางปลดปล่อยไถ่ถอนทุกข์ เพราะทำให้ชีวิตเป็นอิสระเป็นไทแก่ตัว ไม่ต้องขึ้นกับสิ่งภายนอก ต่างกับสภาวะอย่างอื่นในภายนอกเช่นความสุขเป็นต้นที่มนุษย์แสวงหากันอยู่ ซึ่งเมื่อมนุษย์รับเอาคุณค่าและความหมายจากมัน มันก็ทำให้ชีวิตของมนุษย์สูญเสียคุณค่าหมดความหมายไปด้วย เพราะมันเองไม่มีคุณค่าและความหมายที่จะเป็นหลักให้แก่ใคร ด้วยว่าตัวมันเองก็ขึ้นกับสิ่งอื่นๆ ต่อๆ ไป อย่างน้อยที่สุดมันก็จะทำให้ความเป็นอิสระความเป็นไทของมนุษย์หลุดออกไปอยู่ในกำกับของมัน แม้เบื้องต้น มนุษย์จะยังไม่สามารถเข้าถึงภาวะวิวิธภูมินี้ได้โดยสมบูรณ์ แต่เมื่อเริ่มต้นดำเนินชีวิตตามวิถีทางแห่งการแก้ปัญหาที่ถูกต้องนี้แล้ว เมื่อสามารถตัดทอนกำลังของกระบวนการแห่งปฏิเสธสมุပ္บาทสมุทธาร และเสริมกำลังกระบวนการตามแนวปฏิเสธสมุပ္บาทนิโรธวารได้มากขึ้นเท่าใด ก็จะสามารถแก้ไขปัญหา เห็นห่างจากทุกข์และชีวิตที่ตึงเครียดได้มากขึ้นเท่านั้น นอกจากนั้น ยังจะทำให้สามารถเสวยสุขแบบเสพลโลกได้อย่างรู้เท่าทัน ไม่สยบ ไม่ตกเป็นทาส ไม่ถูกกระแสดความผันผวนของมันทำร้ายเอา ไม่เป็นเหตุก่อทุกข์หรือปัญหาทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และยิ่งจะช่วยให้มีชีวิตที่เกื้อกูลแก่กันในสังคมมากขึ้นตามลำดับอีกด้วย^{๑๔}

๒.๑.๔ เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร

พุทธปรัชญาถือว่า นิพพาน เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ เป็นธรรมอันสูงสุดที่พระพุทธรองค์ทรงค้นพบ^{๑๕} พุทธปรัชญาแบ่งเป้าหมายของมนุษย์ออกเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับปัจเจกกับระดับสังคม

๑), ระดับปัจเจก

มนุษย์ทุกคนต้องมุ่งไปด้วยตัวเองเพื่อแสวงหาคุณค่าภายใน เพื่อให้พ้นทุกข์ ถ้าพิจารณาคำสอนสามารถแบ่งระดับปัจเจกออกเป็น ๒ ประเภท คือ คำสอนเพื่อการพ้นทุกข์ในการดำเนินชีวิตทางโลก เป็นคำสอนที่มุ่งไปยังการดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อเป้าหมายระดับโลกียสุข หรือเป้าหมายสำหรับปุถุชนทั่วไปที่ครองชีพ เพื่อให้ปุถุชนทั่วไปเกิดความสงบสุขในจิตใจชั่วคราว คือจิตว่างจากการยึดมั่นถือมั่นในตัวคน ละโลก โกรธ หลง อันก่อให้เกิดทุกข์ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นภาวะหลุดพ้นซึ่งคราว เพราะมนุษย์ทั่วไปยังต้องดำเนินชีวิตทำมาหากิน คำสอนเพื่อความพ้นทุกข์สูงสุด เป็นคำสอนเพื่อเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์คือบรรลุนิพพาน เป็นคำสอนเพื่อบรรลุเป้าหมายในระดับโลกุตระสุข อันเป็นอุดมคติสูงสุดในพุทธปรัชญา พุทธปรัชญามองว่ามนุษย์ในแต่ละระดับมีความคืบเคลื่อน คือ

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยาย, หน้า ๒๒๔.

^{๑๕} วิโรจน์ อินทนนท์, ปรัชญาตะวันออก, (เชียงใหม่ : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๐.

สามารถพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากปุถุชนเป็นอริยบุคคลได้ มนุษย์มีเสรีภาพที่พัฒนาตนเองได้ ด้วยการลด ละ ความยึดมั่นถือมั่น

๒), ระดับสังคม พุทธปรัชญายังถือว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาต้องมีเป้าหมายเพื่อคนอื่นด้วย เพราะมนุษย์ที่เป็นปัจเจกนั้นก็ยังต้องอยู่ร่วมกับมนุษย์คนอื่นๆ รวมทั้งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มนุษย์จำเป็นต้องตระหนักถึงคุณค่าเชิงสังคมด้วย เป้าหมายระดับสังคมจะบรรลุได้ มนุษย์ต้องมีความคิดที่ถูกต้องในเรื่องคุณค่าภายในตัวตนเองเสียก่อน^{๑๖}

๒.๒ แนวคิดเรื่องความตายในพระพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องความตายนี้นี้เป็นแนวคิดที่กล่าวไว้ในพระวินัยปิฎกที่ยกมาบางเรื่องดังนี้ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ พระบัญญัติ ทรงดำหนิว่า “ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของภิกษุเหล่านั้น ไม่สมควรไม่ควรตามไม่เหมาะสมไม่ใช่กิจของสมณะใช้ไม่ได้ไม่ควรทำโดนภิกษุเหล่านั้นจึงฆ่าตัวตายเองบ้างใช้กันและให้ฆ่าบ้างบางกลุ่มพากันเข้าไปหาดาเถณมิลลันทิกะ บอกว่า ‘ขอโอกาสหน่อยเถิดท่าน ช่วยฆ่าพวกอาตมาที่เกิดบาตรและจีวรนี้จักเป็นของท่าน’ บ้างเล่าภิกษุทั้งหลายการกระทำอย่างนี้มิได้ทำคนที่ยังไม่เสื่อมใสให้เสื่อมใสลา” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้พระบัญญัติดังนี้ ก็ ภิกษุใดจงใจพรากรากายมนุษย์จากชีวิตหรือแสวงหาศัสตราอันจะพรากรากายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้ สิกขาบทนี้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้เรื่องหมู่ภิกษุผู้เจริญอสุภกัมมมีฐานกับดาเถณมิลลันทิกะ จบเรื่อง พระฉัพพัคคีย์

สมัยนั้นอุบาสกคนหนึ่งล้มป่วยเขามีภรรยาอุปการะมาดูแลเขาและภรรยาของเขาก็จึงปรึกษาว่า “ถ้าอุบาสกยังมีชีวิต พวกเราจักไม่ได้มาช่วยกันกล่าวพรรณนาคุณความดีให้เขาฟังเถิด” จึงเข้าไปหาอุบาสกกล่าวว่า “อุบาสกท่านทำคุณงามความดี ทำที่ด้านทานความขลาดกลัวไว้แล้ว ไม่ได้ทำชั่ว ไม่ได้ทำบาปหยาบเข้าหาบุญอะไรไว้ ท่านสร้างแต่คุณงามความดี ไม่สร้างกรรมชั่วเลย จะมีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากเข็ญไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่า หลังจากตายแล้วจักไปบังเกิดในสุคติ โลกสวรรค์ จักเฝ้าอัมพรพร้อมด้วยกามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์” อุบาสกเห็นจริงว่า “ท่านกล่าวจริงเพราะเราทำคุณงามความดีทำที่ด้านทานความขลาดกลัวไว้แล้วไม่ได้ทำชั่วไม่ได้ทำบาปหยาบเข้าหาบุญอะไรไว้เราสร้างแต่คุณงามความดีไม่สร้างกรรมชั่วเลยจะมีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากเข็ญไปทำไมเราตายเสียดีกว่า หลังจากตายแล้วจักไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์จักเฝ้าอัมพร^{๑๗}

ลิมของแสง ตีมของแสงจนอาการเจ็บป่วยหนักเข้าถึงกับเสียชีวิตภรรยาของอุบาสกนั้นตำหนิประณามโพนทะนาว่า “พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้ไม่มีความละอายทุศีลชอบกล่าวเท็จ

^{๑๖} วิโรจน์ อินทนนท์, ปรัชญาตะวันออก, (เชียงใหม่ : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.), หน้า ๑๗๒.

^{๑๗} วิมหา. (ไทย) ๑/๑๖๗ - ๑๖๘/ ๑๓๔-๔๘๔

แต่ก็ปัญญาตนว่าประพตัตถธรรมประพตีสงบประพตีสพหุจรรย กถาว่าจริง มีศีลมีกัลยาณธรรม พวกเธอไม่มีความเป็นสมณะ ความเป็นพราหมณ์ความเป็นสมณะความเป็นพราหมณ์ของพวกเธอเสื่อมสิ้นไปแล้วพวกเธอจะเป็นสมณะจะเป็นพราหมณ์ได้อย่างไรพวกเธอปราศจากความเป็นสมณะปราศจากความเป็นพราหมณ์พวกเธอได้กล่าวพรรณนาคุณความตายให้สามีของเราฟัง สามีของเราถูกพวกเธอฆ่าแล้ว”แม้พวกชาวบ้านอื่นๆก็ตำหนิ ประณามโพนทะนาว่า “พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้ไม่มีความละอาย ฯลฯ พวกเธอกล่าวพรรณนาคุณความตายให้อุบาสกฟัง อุบาสกถูกพวกเธอฆ่าแล้ว”ภิกษุทั้งหลายได้ยินประชาชนตำหนิประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุ ผู้มีกนน้อย ฯลฯ จึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “इनพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ จึงกล่าวพรรณนาคุณความตายให้อุบาสกฟังเล่า”

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบพระองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุทรงสอบถามพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่าพวกเธอกล่าวพรรณนาคุณความตายให้อุบาสกฟังจริงหรือ” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ทรงดำหนิว่า “โมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำของพวกเธอไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ इनพวกเธอ จึงกล่าวพรรณนาคุณความตายให้อุบาสกฟังเล่า โมฆบุรุษทั้งหลาย การทำอย่างนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ฯลฯ”แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้^{๑๘}

๒.๒.๑ ความตายคืออะไร

สำหรับคนทั่วไป ไม่มีอะไรน่ากลัวเท่ากับความตาย เพราะความตายไม่เพียงพรากเราไปจากทุกสิ่งทุกอย่างที่เรารักและหวงแหนเท่านั้น หากยังนำมาซึ่งความเจ็บปวดและทุกข์ทรมานอย่างยิ่งยวดก่อนที่จะลมหายใจสุดท้ายจะหมดไป ความตายที่ไม่เจ็บปวดจึงเป็นยอดปรารถนาของทุกคน รongลงมาจากความปรารถนาที่เป็นอมตะ แต่ความจริงที่เที่ยงแท้แน่นอนก็คือเราทุกคนต้องตาย ความตายเป็นสิ่งที่น่ากลัวสำหรับผู้มีชีวิตอย่างลืมตายหรือคิดแต่จะไปตายเอาดาบหน้า แต่จะไม่น่ากลัวเลยสำหรับผู้เตรียมพร้อมอย่างดีเมื่อความตายมาถึง มีคนจำนวนไม่น้อยที่จากไปอย่างสงบโดยมีสติรู้ตัว กระทั่งนาทีสุดท้าย ยิ่งไปกว่านั้น มีบางท่านที่ไม่เห็นแจ้งในสังขารจากทุกขเวทนาอันแรงกล้าที่ปรากฏเฉพาะหน้าจนเกิดปัญญาแสงสว่างไสว และปล่อยวางจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งปวงบรรลุธรรมขั้นสูงได้ในขณะที่หมดลมนี้เอง

มรณสติเป็นสิ่งที่พึงบำเพ็ญนิจ บ่อยเท่าไรก็ยิ่งดีเท่านั้นคราวหนึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสถามภิกษुकลุ่มหนึ่งว่าเจริญมรณสติอย่างไร

รูปแรกกล่าวว่าตนระลึกอยู่เสมอว่าอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงหนึ่งคืนกับหนึ่งวันก็ตาย

^{๑๘} วิ.ม.พ. (ไทย) ๑/๑๗๐ – ๑๗๑/ ๑๔๐-๔๘๔.

รูปที่ ๒ กล่าวว่า ตณระลิกอยู่เสมอว่าอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงหนึ่งวันก็ตาย

รูปที่ ๓ กล่าวว่าตณระลิกอยู่เสมอว่าอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงครึ่งวันก็ตาย

รูปที่ ๔ กล่าวว่าตณระลิกอยู่เสมอว่าอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงฉันทอาหารได้มื้อหนึ่งก็ตาย

รูปที่ ๕ กล่าวว่าตณระลิกอยู่เสมอว่าอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงฉันทอาหารได้ครึ่งหนึ่งก็จะตาย

รูปที่ ๖ กล่าวว่าตณระลิกอยู่เสมอว่าอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วเวลาเคี้ยวอาหารได้สี่ห้าคำก็จะตาย รูปที่ ๗ กล่าวว่าตณระลิกอยู่เสมอว่าอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วเวลาเคี้ยวอาหารได้คำหนึ่งก็ตาย รูปสุดท้ายกล่าวว่า ตณระลิกอยู่เสมอว่าอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะหายใจเข้าหายใจออก หรือหายใจออกหายใจเข้าก็จะตายทั้งนี้ทุกรูปพูดสรุปท้ายว่า เมื่อระลึกถึงความตายของตนแล้วก็จะระลึกและพยายามปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ให้มาก พระพุทธองค์ได้ฟังแล้วตรัสว่า ภิกษุรูปที่ ๑-๖ ยังเป็นผู้ประมาทอยู่ ส่วนภิกษุรูปที่ ๗ และ ๘ ซึ่งเจริญมรณสติทุกคำข้าว หรือทุกลมหายใจเข้าออก จัดว่าเป็นผู้ไม่ประมาท ควรกล่าวในที่นี้ว่าการเจริญมรณสตินั้นมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในชีวิต ทำให้รู้สึกสลดหดหู่ เห็นชีวิตไร้คุณค่า หรือหมดกำลังใจในการดำเนินชีวิตในทางตรงกันข้าม มรณสตินั้นหากพิจารณาอย่างถูกวิธี ย่อมทำให้ตระหนักกว่าชีวิตและเวลาแต่ละนาทีที่ยังเหลืออยู่นั้นมีคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่ควรใช้ชีวิตอย่างไร้ค่าหรือปล่อยเวลาทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์คนเรานั้นหากไม่ตระหนักว่าชีวิตและเวลาที่อยู่ในโลกนี้มีจำกัด ก็จะใช้ไปอย่างไม่เห็นคุณค่าเลยบางครั้งกลับทำสิ่งซึ่งบั่นทอนหรือตัดรอนชีวิตตัวเองด้วยซ้ำกว่าจะตระหนักว่าชีวิตและเวลามีคุณค่าความตายก็มาประชิดตัวแล้ว ถึงตอนนั้นก็อาจทำอะไรแทบไม่ได้แล้ว^{๑๙}

คำว่าตาย หรือมรณะ นั้น อาการอย่างไรจึงเรียกว่าตาย ในทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ ถ้าสมองตาย เส้นกราฟสมองนิ่งสนิท จึงเรียกว่าตาย ส่วนในทางธรรมนั้นบอกว่า เมื่อไรก็ตามที่จิตจิตหรือจิตดวงสุดท้ายเคลื่อนจากภพแล้วมีปฏิสนธิจิตมารองรับต่อไป อาการที่จิตจิตดวงสุดท้ายเปลี่ยนเป็นปฏิสนธิในปัจจุบัน แล้วอินทรีย์คือชีวิตมันขาดตอนลง ท่านเรียกว่าสันตติ (ความต่อเนื่องของชีวิต) ขาด นั่นคือตายการตายของคนเรานั้นมีหลายลักษณะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มีลีลาในการตาย คนเรานั้นไม่ใช่ว่าจู่ๆตายแล้วตายเลยแต่ทุกๆความตายของปัจเจกบุคคลล้วนมีที่มา ลีลาแห่งการตายในทางธรรมนั้น ถ้าบอกว่าคนเราตายจะมีอยู่สองลักษณะ คือ กาลมรณะ ตายในเวลาอันควร และอกาลมรณะ ตายในเวลาอันไม่ควร กาลมรณะ คือตายในเวลาอันควรนั้น ท่านแบ่งออกเป็น ๓ คือหนึ่ง ตายเพราะสิ้นบุญ สอง ตายเพราะสิ้นอายุ สาม ตายเพราะสิ้นทั้งบุญ ทั้งอายุ ชีวิตของคนเรากับความตายนั่นห่างกันเพียงแค่ลมหายใจเข้าออกแขวนอยู่บนเส้นด้ายของความไม่แน่นอน ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่า การใช้ชีวิตให้ดีต้องมีศิลปะ หนึ่งในศิลปะแห่งการใช้ชีวิตเหล่านั้นก็คือการ

^{๑๙} พระไพศาล วิสาโล, *ระลึกถึงความตายสบายนัก*, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามลดา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑-๑๔, ๕๓-๕๕.

เจริญมรณัสสติ เพื่อที่ว่าเมื่อเรารำลึกถึงความตายบ่อยๆ เราจะได้ใช้ชีวิตอย่างระมัดระวัง มีสติ ไม่หลงใหลได้ปลื้มไปกับความรื่นรมย์ในรูปแบบต่างๆจนหลงลืมไปว่าความตายอาจเกิดขึ้นกับตัวเองได้ ทุกวินาทีที่หายใจเข้าออกคนเรานั้นถ้าถึงที่ตายขึ้นมาแล้ว (ถึงที่ตาย หมายความว่า เมื่อมีเหตุปัจจัยแห่งความตายพร้อม) ย่อมมีโอกาสดำรงชีพได้ทุกคน แม้แต่พระก็เช่นกันมรณภัยไม่เคยยกเว้น

ดังนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสว่า อัชเชวะ กิจจะมาตปิง โก ชญญามะระณังสุเว “ควรทำวันนี้ให้ดีที่สุด เพราะไม่มีใครรู้ว่าความตายจะมาถึงในวันพรุ่ง” ภู กติกา มารยาท หรือธรรมดาของชีวิตธรรมดา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าภู กติกา มารยาท ของชีวิตมนุษย์มีอยู่ห้าอย่าง กล่าวคือ

- ๑) คนทุกคนเกิดมาแล้วมีอันจะต้องแก่เป็นธรรมดา ไม่มีใครล่วงพ้นความแก่ไปได้
- ๒) คนทุกคนเกิดมาแล้วมีอันจะต้องเจ็บเป็นธรรมดา ไม่มีใครล่วงพ้นความเจ็บไปได้
- ๓) คนทุกคนเกิดมาแล้วมีอันจะต้องตายเป็นธรรมดา ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้
- ๔) ทุกคนที่เห็นมาแล้วมีอันจะต้องพลัดพรากจากคนที่เรารัก/ของรักเป็นธรรมดา ไม่มีใครล่วงพ้นจากความพลัดพรากไปได้
- ๕) คนทุกคนเกิดมาแล้วทำกรรมอะไรไว้ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือชั่วก็ตาม จะต้องเป็นทายาทรับผลของกรรมนั้น^{๒๐}

ความตายตามหลักพระอภิธรรมซึ่งเป็นหลักจิตวิทยาเชิงพุทธกล่าวว่าความตายเกิดขึ้นตลอดเวลา มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ในหนึ่งวินาทีนี้เราเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่รู้ว่ากี่ครั้งต่อวินาที ดังนั้นเราจะเห็นว่า ไฉนจิตใจ คนเราเกิดตายใกล้ชิดกันมาก และเกิดตายตลอดเวลา นี่เราต้องเรียนรู้ให้เท่าทันปรากฏการณ์ของชีวิตด้านใน จึงจะมองเห็นว่าความตายเกิดขึ้นตลอดเวลา และมันเป็นธรรมดาอย่างนี้เอง ทางจิตใจคนเราก็ตายอยู่แล้วตลอดเวลาทุกขณะจิต ส่วนทางกายมันก็ตายอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน เซลล์ต่างๆ ในร่างกายของคนเรานั้นตายตลอดเวลาเวลาอาบน้ำ ชี้อะไรเหล่านั้นคือเซลล์ต่างๆที่ตายแล้วสลายตัวออกมาในรูปลักษณะของสิ่งปฏิกูล ภายในเจ็ดปีตัวของเราจะไม่ใช่เราคนเดิมอีกต่อไป เพราะทุกๆ เจ็ดปี เซลล์ต่างๆ จะเปลี่ยนใหม่อย่างสิ้นเชิง เราก็จึงกลายเป็นคนใหม่ทุกๆเจ็ดปี ในทางวิทยาศาสตร์จะเป็นอย่างนั้น^{๒๑}

๒.๒.๒ องค์ประกอบของการตาย

องค์ประกอบของการตายที่เป็นเหตุให้เกิดการตายในพระวินัยปิฎกได้กล่าวไว้เป็นเรื่องราว ดังนี้ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ วินิตวัตถุพระองค์ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอคิดอย่างไร” “พวกข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์จะฆ่าพระพุทธเจ้าข้า” “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่ต้องอาบัติปาราชิกแต่ต้องอาบัติอุลลัจจัย” เรื่องนัตถุยา ๓ เรื่อง สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งปวดศีรษะ ภิกษุทั้งหลายจึงให้ท่าน

^{๒๐} พระไพศาล วิสาโล, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

^{๒๑} ว. วชิรเมธี, สบตาด้วยความตาย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์ ๒๕๕๐), หน้า ๑๘,๔๙.

นัตถุยา ท่านถึงแก่ภรรณภาพภิกษุเหล่านั้นเกิดความกังวลใจว่าพวกเราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอคิดอย่างไร” “พวกข้าพระพุทธเจ้าไม่มีความประสงค์จะฆ่าพระพุทธเจ้าข้า” “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีความประสงค์จะฆ่าไม่ต้องอาบัติ”

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งปวดศีรษะ ภิกษุทั้งหลายมีความประสงค์จะฆ่าจึงให้ท่านนัตถุยา จนถึงแก่ภรรณภาพภิกษุเหล่านั้นเกิดความกังวลใจว่าพวกเราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอคิดอย่างไร” “พวกข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์จะฆ่าพระพุทธเจ้าข้า” “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอต้องอาบัติปาราชิก” สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งปวดศีรษะภิกษุทั้งหลายมีความประสงค์จะฆ่าจึงให้ท่านนัตถุยาแต่ท่านไม่ถึงแก่ภรรณภาพภิกษุเหล่านั้นเกิดความกังวลใจว่า พวกเราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอคิดอย่างไร” “พวกข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์จะฆ่า พระพุทธเจ้าข้า” “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่ต้องอาบัติปาราชิกแต่ต้องอาบัติอุลลัจจัย”^{๒๒}

ในปฎิจจสมุปบาทโดยอุโลมกล่าวว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยสังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัยวิญญาณจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยนามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงมี กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีการเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้ ในปฎิจจสมุปบาทโดยอุโลมกล่าวว่าอนึ่ง เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ ๑ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ วิราคะ^{๒๓}

เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงดับ กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีการดับด้วยอาการอย่างนี้^{๒๔}

ในปฐมบัญญัตินิทานกล่าวไว้ว่าสุกสมาบัตติเนื่องๆโดยประการต่าง ๆ จึงพากันประกอบความเพียรในการเจริญสุกกัมมัญฐานหลายประการ กระทั่งเกิดความรู้สึกรู้สึกเบื่อหน่าย รังเกียจ

^{๒๒} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑๘๔/ ๑๖๑-๔๘๔.

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๔ /๑/ ๒-๓๙๓.

^{๒๔} วิ.ม. (ไทย) ๔ /๒/ ๓-๓๙๓.

ร่างกายของตน เหมือนชายหรือหญิงที่เป็นหนุ่มเป็นสาวชอบแต่งตัวอาบน้ำสระเกล้า มีชาคพุง ชาคพสนัขหรือชาคพมนุษย์ มาติดอยู่ที่คอ เกิดความรู้สึกอึดอัด เบื่อหน่าย รังเกียจ ภิกษุเหล่านั้น จึงฆ่าตัวตายเองบ้าง ใช้กันและกันให้ฆ่าบ้าง ภิกษุบางกลุ่มพากันไปหาตาเถรมิคลันติกะบอกว่า ‘ขอโอกาสหน่อยเถิด ท่านช่วยฆ่าพวกอาตมาที่เกิด บาตรและจีวรนี้จักเป็นของท่าน’ ตาเถรมิคลันติกะ รับจ้างเอาบาตรและจีวร จึงฆ่าภิกษุวันละ ๑ รูปบ้าง ฯลฯ วันละ ๖๐ รูปบ้าง ขอประทานพระวโรกาส ขอพระองค์โปรดตรัสบอกวิธีอื่นที่ภิกษุสงฆ์จะพึงดำรงอยู่ในอรรถผลเกิดพระพุทธเจ้าข้า”^{๒๕}

๒.๒.๓ การเตรียมตัวก่อนตาย

มนุษย์เราทุกคน เกิดมามีความตายเป็นจุดหมายปลายทางของการมาสู่โลกไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงไปได้ จะตายเมื่อใดไม่มีใครรู้แต่กรรมรู้กรรมได้กำหนดเอาไว้แล้ว แท้จริงแล้วความตายเป็นธรรมชาติของสัตว์โลกที่ควบคู่กันมากับการเกิด เกิดมาแล้วย่อมมีความตายตามมาติดๆเหมือนเงาตามตัวเราอยู่ทุกอย่างก้าวไม่ว่าจะไปอยู่ ณ ที่ใด ในที่สุดก็พากันไปจบลงตรงป่าช้าที่เชิงตะกอนตอนปิดฉากชีวิตของชาตินี้ คนที่ยังประมาทอยู่คิดว่า คนที่จะตายจะต้องเป็นผู้ใหญ่ที่มีอายุมาก ส่วนคนที่เป็นเด็ก มีอายุน้อยยังไม่ถึงเวลาที่จะตายนั่นเป็นการรู้ผิดเข้าใจผิด ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็ก มีอายุมากหรือน้อยก็ตามเมื่อถึงเวลาที่ต้องตายแล้วก็ต้องตายแม้จะไปกราบไหว้อ้อนวอนร้องขอชีวิตต่อใครๆหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก็ตาม แต่ความตายก็ไม่เคยปราณีไม่เคยเมตตาสงสาร ไม่เคยยืดเวลาของความตายให้เราได้แม้แต่นาทีเดียว ทุกคนจึงมีสิทธิ์ที่จะตายเมื่อใดเวลาใดก็ได้ตลอดเวลา พระพุทธเจ้าจึงสอนมิให้ประมาทโดยประการทั้งปวง ทรงสอนให้ระลึกถึงความตายอยู่เนืองๆให้รับทำกุศลให้ถึงพร้อมอยู่เสมอ เพราะเมื่อตายไปแล้วกุศลนี้แหละที่จะนำไปเกิดในภพใหม่ที่ดีมีความสุขต่อไป ^{๒๖}

เตรียมตัวในที่นี่ หมายถึง การทำความดี สร้างบุญกุศล เช่นการให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม ศึกษาธรรม เจริญภาวนา หรือวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น แล้วแต่เวลาและโอกาสที่จะทำได้ ทำบ่อยๆ ทำอยู่เสมอๆเพื่อให้จิตใจยึดติดอยู่กับบุญกุศลนั้นๆ เอาไว้^{๒๗}

การระลึกถึงความตายถือเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติของชาวพุทธ ซึ่งมีแง่มุมที่แตกต่างกันไป ประการแรกคือ การเพ่งพินิจเรื่องความตายอย่างสม่ำเสมอ เป็นวิธีที่จะช่วยให้คลายความยึดมั่นถือมั่นต่อชีวิตนี้ ประการต่อมาคือการฝึกซ้อมกระบวนการแห่งความตายก็เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับจิต

^{๒๕} วิมพา.(ไทย) ๑/ ๑๖๕/ ๑๓๖-๔๘๔.

^{๒๖} พ.ต.อ.ประยูร ดิษฐานพงศ์, เตรียมตัวอย่างไรจึงจะตายอย่างมีสติ, (กรุงเทพมหานคร: ไพลิน บุ๊คเนต, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

^{๒๗} พ.ต.อ.ประยูร ดิษฐานพงศ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

ในระดับต่างๆที่จะประสบในตอนตาย เมื่อจิตหายาสลายไป จิตละเอียดก็จะปรากฏขึ้นการเพ่งพิจารณาถึงกระบวนการตายเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ได้สัมผัสกับจิตที่ละเอียดขึ้น^{๒๘}

อย่างไรก็ตามเรามีโอกาสที่จะเลือกวิถีทางการกระทำเพื่อเผชิญกับเหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาได้อย่างปราศจากซึ่งความกลัววิธีเราดำเนินชีวิตถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้เรายังความสงบไม่ว่ารุ่น เมื่อวาระสุดท้ายมาถึงยิ่งเราทำให้ชีวิตตัวเองมีคุณค่ามากเท่าใด เราก็คะเสร์รา โศกน้อยลงในเวลาที่ต้องตาย ความรู้สึกขณะที่เรากำลังจะจากโลกนี้ไปนั้นขึ้นอยู่กับวิถีที่เราดำเนินชีวิตอย่างมาก ถ้าชีวิตประจำวันของเราเป็นไปในทางที่ดีมีคุณค่าเมื่อวาระสุดท้ายมาเยือนทั้งๆที่เราไม่ปรารถนาแต่เราก็คยอมรับได้ว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตโดยไม่เสร์ราเสียใจเลย^{๒๙}

อันที่จริงในชีวิตประจำวันเรามักจะได้ยินข่าวคราวเกี่ยวกับความตายของใครต่อใครอยู่เสมอ เพียงแค่ได้ยินข่าวนั้นแล้วโยงมาถึงตัวเองว่าไม่นานเราก็คงต้องตายเช่นเดียวกับเขา เท่านั้นก็สามารถกระตุ้นเตือนให้เกิดความไม่ประมาทในชีวิตและผลักดันให้ชวนชวยเตรียมตัวเตรียมใจเพื่อรับมือกับความตายในวันข้างหน้าแต่คนที่ตื่นตัวเพราะได้ยินข่าวเพียงเท่านั้นว่ามีน้อยมากสำหรับคนทั่วไป การเจริญมรณะสติที่จะช่วยให้เกิดความไม่ประมาทได้เป็นอย่างดีก็คือการพิจารณาถึงผลกระทบที่จะตามมาหลังความตายเกิดขึ้น ผีกตายหรือเจริญมรณะสติก่อนนอนเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่การเจริญสติสำหรับคนทั่วไป เนื่องจากได้ทำภารกิจประจำวันเสร็จสิ้นบรรยากาศรอบตัวมีความสงบมากขึ้น ร่างกายและจิตใจเข้าสู่ช่วงแห่งการพักผ่อนเป็นโอกาสดีสำหรับการน้อมจิตพิจารณาถึงความ เป็นไปของชีวิตซึ่งมีความตายเป็นเบื้องหน้า วิธีที่ดีที่สุดคือการน้อมจิตอย่างจริงจังประหนึ่งว่าความ ตายกำลังเกิดขึ้นกับเรานั้นคือ ผีกตาย^{๓๐}

การเตรียมตัวตายที่ดีที่สุดคือการอยู่อย่างพร้อมที่จะตายอยู่เสมอ นั่นคือทำความดีทุก ขณะที่มีโอกาส และฝึกใจให้รู้จักปล่อยวาง ขณะเดียวกันก็ระลึกถึงความตายอยู่เป็นนิจเพื่อกระตุ้นเตือนให้ทำกิจทั้งสองประการดังกล่าว การเจริญมรณะสติยังช่วยให้เราพร้อมเผชิญความตายได้ดีขึ้น ตรงที่เป็นการฝึกใจให้คุ้นกับความตายอยู่เสมอดังได้กล่าวแต่ต้นแล้วว่าความตายไม่น่ากลัวมากเท่ากับ ความกลัวตายและสาเหตุที่เรากลัวตายมากก็เพราะไม่คุ้นชินกับความตายโดยเฉพาะความตายของ ตัวเอง ปัญหานี้จะลดลงไปเมื่อเราเจริญสติอยู่เสมอ เพราะช่วยให้เราใจคุ้นชินกับความตายของตัวเอง หากความคุ้นชินนั้นมิได้เกิดในระดับความคิดหรือสมองเท่านั้น แต่ลงไปถึงอารมณ์ความรู้สึกหรือหัวใจ ก็จะทำให้เรายอมรับความตายของตนเองได้ง่ายขึ้น การฝึกตายอยู่เสมอเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้เรา

^{๒๘} ทะโลลามะแต่ง, แปลโดยธรรมา รินศานต์, เบิกบานในชีวิตและตายอย่างสันติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.), หน้า ๓๐.

^{๒๙} ทะโลลามะแต่ง, แปลโดยธรรมา รินศานต์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^{๓๐} พระไพศาล วิสาโล, ระลึกถึงความตายสายนักการเจริญสติในชีวิตประจำวัน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผชิญความตายอย่างสงบเครือข่ายพุทธิกา, ๒๕๕๑), หน้า ๓๐-๓๑.

ยอมรับความตายในระดับอารมณ์ความรู้สึกด้วย เพราะการฝึกชนิดนี้ ยิ่งจินตนาการได้ใกล้เคียงความจริงมากเท่าไร ความกลัวความอึดอัด และความหวั่นหาอาลัย จะกระตุ้นขึ้นมาเท่านั้น การฝึกตายหากทำอย่างสม่ำเสมอมากเท่าไร ก็มีผลดีต่อจิตใจมากเท่านั้น วิธีที่จะทำให้การฝึกตายเป็นไปอย่างสม่ำเสมอก็คือการทำให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ท่านพุทธทาสภิกขุได้เสนอแนะวิธีการการฝึกตายที่กลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิต นั่นคือ “ตายก่อนตาย” หมายถึงฝึกการตายจากกิเลสหรือตายจากการยึดมั่นในตัวตน คือทำให้ตัวตนตายไปก่อนที่จะหมดลม^{๓๑}

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ภิกษุเป็นผู้มีสติ มีจิตหลุดพ้นด้วยดีแล้วพึงกำจัดการพิจารณาในธรรมเหล่านี้ภิกษุนี้เมื่อกำหนดพิจารณาธรรมโดยชอบตามกาล เป็นผู้มึนธรรมเอกผุดขึ้น พึงกำจัดการมึน^{๓๒}

การเตรียมตัวตายตามคติทางศาสนาในทางพุทธศาสนาถือว่ากรรมคือเครื่องชี้เจตนาและผลกรรมเกิดขึ้นจากการกระทำของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นในขณะที่มนุษย์เริ่มเข้าใจความหมายของการเตรียมตัวตายหรือการเตรียมตัวตายอย่างมีสติจึงมีประเภทที่ไม่กลัวตายความตายกับประเภทที่กลัวความเกิดขึ้น ผู้ที่ไม่กลัวความตายก็คือคนที่มุ่งสร้างแต่กุศลกรรมกระทำแต่ความดีเป็นที่ตั้ง ในขณะที่ผู้กลัวตายมักเกี่ยวข้องกับอกุศลกรรม วณเวียนอยู่กับเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญ และความเห็นแก่ตัว ชอบเอารัดเอาเปรียบ คนประเภทนี้มักจะวัดค่าของคนที่เปลี่ยนนอกแทนที่จะให้ความสำคัญกับที่จิตใจ^{๓๓}

การดำเนินชีวิตของเราทุกวันนี้ นอกจากจะพยายามไม่ติดยึดกับสิ่งภายนอกในรูป รส กลิ่น เสียงแล้ว การฝึกตนให้เตรียมกับสถานการณ์แห่งความตาย นับเป็นเรื่องที่เราพึงกระทำ เพราะเราไม่รู้ว่าความตายจะมาถึงตัวเมื่อไร อาจปีหน้า เดือนหน้า อาทิตย์หน้า หรือพรุ่งนี้ ไม่มีใครทายได้ จึงคิดว่าการเตรียมตัวการตั้งรับกับความตายจึงเป็นวิธีที่น่ากระทำ ก็คือการมีสติคอยเตือนตัวเองอยู่ตลอดเวลาที่นึกได้ เพื่ออะไร เพื่อให้ภาวะสุดท้ายจิตสุดท้ายเป็นการตายอย่างรู้เท่าทันอย่างมีสติเพื่อไม่ให้โหมเหว โทสะ และโลภะ เกิดขึ้นในจิตสุดท้าย เพราะเมื่อเราทราบว่จิตสุดท้ายถ้าเกิดจาก ๓ สิ่งที่กำลังกล่าวนั้นย่อมหมายถึงการดับจิตยอมไปสู่ทุกคติ ไปเป็นเปรต อสุรกาย หรือลงนรก สุดแต่อกุศลกรรมที่ตนสร้าง โดยเริ่มฝึกด้วยวิธีง่าย ๆ ไปหายาก^{๓๔}

^{๓๑} พระไพศาล วิสาโล, *ระลึกถึงความตายสบายนักการเจริญสติในชีวิตประจำวัน*, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘-๖๙.

^{๓๒} ชุ.ม.(ไทย) ๒๑/ ๒๑๐/ ๖๒๐-๖๒๐.

^{๓๓} ปณานิพนธ์ นุตระอำพันธ์, *ปรากฏกรรมหลังความตาย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ธีระการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔-๕.

^{๓๔} ปณานิพนธ์ นุตระอำพันธ์, *ปรากฏกรรมหลังความตาย*, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๕.

๒.๒.๔ ชีวิตหลังความตาย

ตายแล้วไปไหนความตายเป็นสิ่งที่เราทุกคนห้ามไม่ได้เพราะร่างกายเราเป็นสิ่งที่สมมุติกันขึ้นมาว่าเป็นนั่นเป็นนี่แต่แท้จริงแล้วเราห้ามมันไม่ได้โดยรวมทั้งสิ่งของต่างๆ ที่เรามีในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ว่าข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาองค์หนึ่ง ซึ่งมีวรรณะงาม ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วจึงอภิวาทพระผู้มีพระภาค แล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ เทวดานั้นยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ในสำนักพระผู้มีพระภาคว่าเมื่อเรือนถูกไฟไหม้แล้ว เจ้าของเรือนขนเอาภาชนะใดออกไปได้ ภาชนะนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่เขา ส่วนสิ่งของที่ มิได้ขนออกไป ย่อมไหม้ในไฟนั้น ฉนใด ฯ โลก (คือหมู่มสัตว์) อันชราและมรณะเผาแล้ว ก็ฉนั้นนั้น ควรนำออก (ซึ่งโภคสมบัติ) ด้วยการให้ทาน เพราะทานวัตถุที่บุคคลให้แล้ว ได้ชื่อนำออกดีแล้ว ฯ ทานวัตถุที่บุคคลให้ แล้วนั้นย่อมมีสุขเป็นผล ที่ยังมีได้ให้ย่อมไม่เป็นเหมือนเช่นนั้น โจรยังปล้นได้ พระราชายังริบได้เพลิง ยังไหม้ได้ หรือสูญหายไปได้ อนึ่ง บุคคลจำต้องละร่างกายพร้อมด้วยสิ่งเครื่องอาศัยด้วยตายจากไป ผู้มีปัญญา รู้ชัด ดังนี้แล้ว ควรใช้สอยและให้ทาน ฯ เมื่อได้ให้ทานและใช้สอยตามควรแล้ว จะไม่ถูกติฉิน เข้าถึงสถานที่อันเป็นสวรรค์^{๓๕}

แสดงให้เห็นว่าชีวิตหลังความตายของเรานั้นก็มีแต่เป็นของไม่สามารถเอาติดตัวกลับไปได้ เลยแต่ชี้ให้เห็นช่องทางว่าสิ่งที่ดีที่สุดนั้นคือการให้ทานเพื่อเป็นหนทางนำไปสู่ทางของสวรรค์นั่นเอง ฉะนั้นแล้วการเกิดมามีความปรารถนาที่ต่างกันและการตายนั้นก็แตกต่างกันไปเทพเจ้าบางองค์ อุบัติในสวรรค์ชั้นต่ำ เพราะความปรารถนาของตนสมัยเป็นมนุษย์ เช่น พระเจ้าพิมพิสาร เสด็จสวรรคตไปอุบัติ ณ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นยักษ์ชั้นสูงชื่อ ชนวสกะ แม้พระองค์จะมีบุญมากก็ตาม แต่เมื่อครบกำหนดอายุในสวรรค์ชั้นนั้นก็ต้องจุติแล้วจึงอุบัติใหม่อีก ผู้ที่มีอายุต่ำกว่าเกณฑ์ เล็กน้อยหรือมากกว่าเกณฑ์นิดหน่อย เช่น ปัจจุบันก็อายุระหว่าง ๗๓-๗๗ ก็ยังจัดอยู่ในการตายเพราะสิ้นอายุก็มักขยะมรณะ ตายเพราะสิ้นกรรม กรรมในที่นี้ หมายถึง ขนกรรมและอุปถัมภ์ ภกกรรม คือกรรมนำไปเกิดและที่หล่อเลี้ยงสนับสนุนให้ดำรงอยู่ในภพปัจจุบันนี้เท่านั้นก็มักขยะ หมายถึง เป็นการสิ้นสุดอำนาจแห่งกรรมทั้งสองนี้ หมายความว่า เมื่อขนกรรมที่นำไปเกิดและอุปถัมภ์ภกกรรมที่ช่วยส่งเสริมในภพนั้นหมดกำลังลง ในขณะที่สัตว์นั้นดำรงชีวิตอยู่ไม่เต็มอายุกับ ตายลงก่อนก็ดี หรือ อยู่เกินอายุขัยของภพนั้นแล้วจึงตายก็ดี เช่น ในสมัยนี้อายุอย่างน้อยต้อง ๗๕ ปี แต่ผู้นั้นอาจดำรงอยู่ได้เพียง ๑ เดือน ๒ เดือน ๑ ปี ๑๐ ปี เป็นต้นก็ตายลงเสียก่อน หรือตายตอนอายุ ๑๐๐ กว่าปี ซึ่งเกินอายุกับเพราะอำนาจกุศลกรรมและยาหรือมนต์ แม้เทวดาบางองค์อุบัติในสวรรค์ชั้นสูงด้วยบุญกรรม

^{๓๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕ / ๑๓๕-๑๓๖/๔๑.

เล็กน้อย ก็ไม่อาจจะอยู่เสวยทิพย์สมบัติได้ตลอดอายุของเทวดาชั้นนั้นก็ต้องจุติเพราะหมดบุญ เป็นต้น ก็จัดว่า ตายเพราะสิ้นกรรม^{๓๖}

ตายแล้วไปเสวยสุขบนสวรรค์ เพราะได้ทำบุญในสมัยเป็นมนุษย์ ตายแล้วไปสวรรค์ ด้วยผลบุญที่ได้สั่งสมไว้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์อุกฤษฏ์ขณะมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุและสิ้นกรรมพร้อมกัน หมายความว่า สัตว์เกิดขึ้นและดำรงชีวิตอยู่เต็มวัยแห่งอายุกับของตนแล้ว และประจวบกับชนกกรรมและอุปถัมภ์กรรมก็สิ้นกำลังลงพร้อมกันด้วย สัตว์นั้นจึงตายลง อุบัติเหตุกรรม ตายเพราะมีกรรมตัดรอน หมายถึง การตายเพราะกรรมเข้าไปตัดวิบาก และกรรมชรูปหมายความว่า ผู้ที่มีอายุยังไม่ถึงขีดอายุขัย และอำนาจของชนกกรรมกับอุปถัมภ์กรรมก็ยังไม่หมด แต่ด้วยอำนาจของกุศลกรรมของสุคติสัตว์ที่ได้ทำแล้วในภพก่อนหรือภพนี้ เข้ามาตัดรอนให้ตายลงเสียก่อน ในสมัยที่ยังไม่ถึงเวลา เพราะอุบัติเหตุ เช่น ถูกไฟไหม้ ถูกรถชน ถูกฆาตกรรม ตลอดจนเพราะโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ เปียดเบียน หรือเพราะการปฏิบัติตนไม่ถูกต้องสม่าเสมอ เช่น ไม่รู้ประมาณในโภชนาการ กินน้อยไปจนหิวกระหาย กินมากไปจนอึดอัดไปอาหารไม่ย่อย การบริหารอริยาบทไม่สม่าเสมอ ไม่รู้วิธีบำรุงรักษาสุขภาพร่างกาย การคบคนพาล เสพติดสิ่งมีโทษ เป็นคนทุศีล การถูกเทวดาลงโทษ เป็นต้น ส่วนการตายของเทวดา เช่น ตายเพราะความโกรธของพวกเทวดาตามโนปโทสิกา เพราะมัวประมาทเล่นเพเลิดเพเลินจนลืมเสวยสุธาโภชนของพวกเทวดาชีพทาปโทสิกา เพราะมัวเมาในการเสพกามเกินไปของคันธัพพเทพในป่าหิมพานต์ การทำอธิมุติกาล (ตั้งใจตายลงมาเกิดเพื่อสร้างบารมี) ของเทพหรือพรหมผู้มีบารมี เช่น พระโพธิสัตว์ ติสสพรหม เป็นต้น และการฆ่าตัวตายพร้อมกับบรรลอรหัตของพระฉนณเถระและพระโคธิเถระ ก็นับเข้าในการตายเพราะกรรมตัดรอนนี้หรือตายด้วยอำนาจของกุศลกรรมของอบายสัตว์ เช่น การตายของสัตว์นรก เปรต อสุรกาย เพราะอาศัยการระลึกถึงบุญกรรมของตนได้ เช่น เห็นเปลวไฟสีกัลยาณจิวร ทำให้นึกถึงตอนที่ตนถวายจิวร จึงทำให้จุติจากนรกทันที ไปเสวยสุขในสุคติภูมิ หรือได้อนุโมทนาบุญที่ญาติมิตรอุทิศให้ตน ทำให้ตัดรอนวิบากของกรรมชั่วให้ลดน้อยลงได้ ทำให้อายุที่จะเสวยผลบาปอันเป็นทุกข์ทรมาณสั้นลง อุปัชฌายกรรมจึงเกิดได้เพราะอำนาจกุศลกรรม อกุศลกรรมที่ทำไว้ในอดีตภพหรือปัจจุบันภพก็ได้ หรือเกิดขึ้นเพราะความประมาทในปัจจุบันก็ได้ตายแล้วไปนรกด้วยผลกรรมชั่วที่เคยกระทำไว้ ตายแล้วไปนรก รับผลของกรรมชั่วที่ได้กระทำไว้ ทุกข์ทรมาณแสนสาหัสสรุปการตาย ๔ ประเภท

๑. สิ้นอายุ คือ กำหนดเขตอายุกรรมของสัตว์ที่จะให้ดำรงอยู่อาจเท่ากับหรือมากกว่าอายุประจำภูมินั้น แม้เมื่อถึงเขตกำหนดตามอายุภูมิ สัตว์นั้นก็ต้องตายตามอายุภูมิ

^{๓๖} พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑโฒ) [๑๒ ก.ย ๒๕๖๐] , **ชาตินี้ ชาติหน้า, ข้อคิด**

๒. สิ้นกรรม คือ อายุกรรมของสัตว์อาจน้อยหรือมากกว่า อายุกับ (ภูมิ) เล็กน้อย แล้วสัตว์นั้นจึงตายไปตามอายุของกรรม

๓. สิ้นทั้งสอง คือ อายุกรรมของสัตว์กับอายุกับ (ภูมิ) เท่ากับพอดี สัตว์นั้นจึงตาย

๔. กรรมตัดรอน คือ อายุกรรมของสัตว์และอายุกับยังไม่สิ้นไป แต่สัตว์ตายไปก่อนเพราะกรรมอื่นมาตัดรอนเหตุแห่งการตายทั้ง ๔ รูปแบบนั้น ดูจากภายนอก การตายลักษณะที่ ๑ กับลักษณะที่ ๒ แบบที่ ๑ และลักษณะที่ ๓ จะคล้ายกัน หากจะให้จำแนกได้ถูกต้องต้องอาศัยผู้มีรู้มีญาณทัสสนะจึงจะสามารถจำแนกได้เด็ดขาดความตายทั้ง ๔ อย่างนี้ ถ้าตายโดยอายุขยะมรณะ ก็มักขยะมรณะ อุภยักขยะมรณะทั้ง ๓ อย่างนี้ เรียกว่า “กาลมรณะ” คือ เป็นการตายชนิดที่ถึงเวลาแล้ว ส่วนผู้ที่ตายโดยอุปัจเฉทมรณะ เรียกว่า “อกาลมรณะ” คือ เป็นการตายที่ยังไม่ถึงเวลา ความตายทั้ง ๔ ประการย่อมมีได้ทั้งปุุุุุุ พระอริยบุคคลประเภทและพระปัจเจกพุทธเจ้า ส่วนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมได้แก่ความตายทั้ง ๓ ประเภทเป็นต้น เว้น อุปัจเฉทมรณะ เพราะใครๆ ไม่อาจจะประทุษร้ายพระองค์ให้ถึงปรินิพพานได้^{๓๗} การตายของแต่ละคนนั้นล้วนมีสาเหตุทั้งนั้นแต่การกระทำก็เป็นองค์ประกอบเสมอทำนองเดียวกันไม่ว่าคุณจะนับถือศาสนาไหน แต่ถ้าคุณใจบุญช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ละเว้นจากการทำบาปเข้าใกล้บัณฑิตทางศาสนาผู้แก่เรียนเพื่อพัฒนาศีลธรรมของตนให้สูงขึ้นจนตลอดชีวิตก็มีโอกาสได้ขึ้นสวรรค์โดยไม่ต้องมีใครมาช่วยเลยแม้แต่น้อยการทำดีแล้วได้ขึ้นสวรรค์และการทำชั่วแล้วตกนรกเป็นกฎธรรมชาติ ไม่มีใครทำให้ใคร พระพุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมนิยาม^{๓๘}

^{๓๗} พระนพดล สิริวิโส, [๒๖ มี.ค. ๒๕๖๐], **ตายแล้วไปไหน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://web.facebook.com> [๑๓/ธันวาคม/๖๐].

^{๓๘} ดร.ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, **พระพุทธเจ้าตรัสสอนผมนำมาตอบให้คุณ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (บริษัท ริงค์ บัณฑิต บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗๘.

บทที่ ๓

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชนปกากะญอตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การศึกษาเรื่องศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอในมุมมองของพระพุทธศาสนาที่มีความเชื่อมาครั้งตั้งแต่ดั้งเดิมและเชื่อในพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารหรือแนวคิดทางทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๑ ประวัติและความเป็นมาของปกากะญอ

ชาวปกากะญอนั้นมีประวัติการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานนั้นมีมาเป็นเวลานาน รวมทั้งการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทย ในกาลนี้ก็จะขอเรียงลำดับเหตุการณ์ ดังต่อไปนี้

พุทธศักราช ๕๔๓ ชนชาติปกากะญออพยพลงมาจากมอญโกเลีย

พุทธศักราช ๕๔๘ ชนชาติปกากะญออพยพมาถึงปากีสถานตะวันออก

พุทธศักราช ๖๙๕ ชนชาติปกากะญออพยพออกจากปากีสถานตะวันออก

พุทธศักราช ๖๙๗ ชนชาติปกากะญออพยพจากธิเบต

พุทธศักราช ๑๑๗๖ ชนชาติปกากะญออพยพมาถึงญวน ประเทศจีน

พุทธศักราช ๑๔๓๓ ปกากะญอรุ่นแรกอพยพมาจากญวนมาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

พุทธศักราช ๑๔๓๖ ปกากะญอรุ่นแรกมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

พุทธศักราช ๑๘๒๐ ปกากะญอรุ่นที่สองอพยพจากญวนมาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

พุทธศักราช ๑๘๒๒ ชนชาติปกากะญอรุ่นที่สองได้มาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ประเทศพม่าในปัจจุบัน)^๑

ในด้านประวัติศาสตร์ ชาวกะเหรี่ยงสืบเชื้อสายมาจากเผ่ามอญโกเลีย ชนชาติปกากะญอ เป็นเผ่าแรกสุด ที่ตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ติดกับต้นแม่น้ำแยงซีเกียงในทะเลทรายโกบีซึ่งรู้จักกันว่า (ดินแดนแห่งทรายไหล) จากสถานที่ดังกล่าวนี้เอง ชนชาวปกากะญอได้อพยพสู่ทางใต้ เข้ามาตั้งแหล่งพำนักอาศัยอยู่ในพื้นที่ในชัฏภูมิซึ่งเป็นสภาพพม่า ขณะนี้ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๙ หรือประมาณ

^๑ กุลวดี เจริญศรี และคณะ, [๑๑ ก.ค ๒๕๕๙], รู้จักปกากะญอ: มรดกภูมิปัญญาปกากะญอ, [ออนไลน์],แหล่งที่มา <http://ichpakayaw.com/to-know-pgaz-knyau/> [๙ ธันวาคม ๒๕๖๐]

๑๗๘๘ ปี มาแล้วนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ชนชาติกะเหรี่ยงคือชนเผ่าแรกสุดที่อพยพ โยกย้ายถิ่นเข้ามาหาถิ่นถอยร่นลงสู่ตอนใต้ มาตั้งรกรากใหม่ปากเกาะญอ ได้ขนานนามผืนแผ่นดินใหม่นี้ว่า (กอลาห์) หมายถึงดินแดนที่เขียวขจี มีความชุ่มชื้น ชนชาติปากเกาะญอจึงได้เริ่มต้นหักล้างถางพง ไถพรวนพื้นดิน ลงมือเพาะปลูกโดยไม่มีอุปสรรคใดๆ ขัดขวางทั้งสิ้นผลิตผลจากหยาดเหงื่อแรงงาน ได้ให้ผลตอบแทนต่อพวกเขาอย่างน่าชื่นชม ด้วยสาเหตุอันนี้ชนชาติกะเหรี่ยงจึงได้เปลี่ยนแปลงชื่อของแผ่นดินที่ให้ความอุดมสมบูรณ์ต่อเขาว่า “ก๋อทุเล” รัฐที่สละทิ้งสิ้นซึ่งความชั่วช้า เลวทราม ความอดอยากยากแค้น สลดสังเวชและการโกลาหลอลหม่าน ซึ่งความชั่วช้า เลวทรามทั้งหลายทั้งปวงจะไม่มี ณ ดินแดนแห่งนี้ เป็นดินแดนใหม่ที่แสนสะดวกสบาย พรั่งพร้อมอุดมสมบูรณ์ โดยไม่รู้จักความยุ่งยาก ชนชาติปากเกาะญอ ได้ดำรงชีพอยู่กันมาช้านานหลายศตวรรษ トラバจนการเข้าแทรกแซงก่อกวนของชาวพม่าเกิดขึ้น จึงมีการเข่นฆ่าทำลายวิถีชีวิตที่ใฝ่แสวงหาแต่สันติของชนชาติปากเกาะญอจนพินาศพังทลายลง ศิริมาตชื่อจริงว่า พง์เลียงเฮ้และมิซันนารีชาวตะวันตกเชื่อว่า บ้านเมืองเดิมของชาวปากเกาะญออยู่ทางตะวันตกของจีน ในกวางสีก่อนที่พวกเขาจะอพยพสู่ดินแดนที่พวกเขาอาศัยอยู่ในปัจจุบัน ชาวจีนเชื่อว่าแม่น้ำแยงซีเกียงนั้นเป็น “แม่น้ำของพวกปากเกาะญอ” ชนชาวปากเกาะญอเข้าสู่ดินแดนอินโดจีนตามสายน้ำสำคัญ ๓ สายคือ พวกแรกเมื่อ ๑๑๒๘ ปี ก่อนคริสตกาล กลุ่มที่ ๒ เข้ามาเมื่อ ๗๙๙ ปี ก่อนคริสตกาล กลุ่มสุดท้ายเข้ามาเมื่อ ๗๔๑ ปี ก่อนคริสตกาล

การอพยพเข้ามาในเส้นทางที่ ๑ ชาวปากเกาะญอกลุ่มนี้อพยพเข้าไปในดินแดนที่เป็นประเทศพม่าในปัจจุบัน ตามสายน้ำ อีรวดี ลงไปตามที่ราบลุ่มปากแม่น้ำ อีรวดี หรือเดลต้า ในพื้นที่เมืองแปร์ เฮนชาตะ พะสิมหรือบะแสง เมือง ละเกิง หรือ ย่างกุ้ง ชาวกะเหรี่ยงพื้นที่แห่งนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาสูงในสมัยที่อังกฤษปกครองพม่า ซอ บา อุ ยี ผู้นำชาวกะเหรี่ยงเป็นคนที่พะสิม

การอพยพเข้ามาในเส้นทางที่ ๒ ชาวปากเกาะญอกลุ่มนี้อพยพเข้ามาตามสายน้ำ สาละวิน แม่น้ำสะโตง สายน้ำเมย และแม่น้ำตะนาวศรี โดยมีชุมชนที่หนาแน่นอยู่ที่เมือง ตองอุ ผาปูน ผาอ่าง ท่าตอนเมาะละหม่ง พะโค (หงสาวดี) ปากเกาะญอกลุ่มนี้อยู่ปะปนกับชาวมอญ จึงถูกเรียกว่า “บาม่ากะยีน” เมืองที่สำคัญที่เป็นที่กล่าวถึงของชาวปากเกาะญอ คือ เมืองตองอุ ซึ่งเป็นเมืองเก่าดั้งเดิมของชาวปากเกาะญอสกอ ส่วนปากเกาะญอโพล่ง นั้นมีเมืองดั้งเดิมที่บรรพบุรุษของพวกเขาได้ตั้งหลักฐานมั่นคงเรียกเมืองนั้นว่า “ กวยเกอบ่อง ” เมืองดุยอ ณ ที่เมืองนี้เป็นพื้นที่ราบ มีภูเขาหินตั้งอยู่เด่น เป็นสง่าท่ามกลางที่ราบเป็นที่นาเงี้ยว พวกเขาถูกพม่า มอญ และคนไทย กวาดต้อนกระจัดกระจายไปตามที่ต่างๆ พวกเขามีความเชื่อว่า สักวันหนึ่งพวกเขาจะได้กลับมารวมตัวกันอีกครั้งที่เมืองกวยเกอบ่องนี้

การอพยพเข้ามาในเส้นทางที่ ๓ ชาวปากเกาะญอกลุ่มนี้อพยพเข้ามาตามสายน้ำ แม่โขง แม่น้ำเจ้าพระยา เข้ามาอยู่ในอินโดจีน คือในดินแดนกัมพูชา และถอยร่นกลับขึ้นมาทางเหนืออีกครั้ง

ในพงศาวดารพม่า โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ กล่าวว่า “พวกตองซู” (ปกากะญอเผ่าปะโอ) นี้ เป็นคนที่มีนุษย์ต่างแดนข้างเคียงรู้จักกันมาก รู้จักกันทั่วกรุงสยามและเมืองเขมรจนกระทั่งแถบแม่โขงตอนล่าง ราวเมืองนครจำปาศักดิ์และแก่งพันเกาะ ในหัวเมืองไทยใหญ่^๒

๓.๑.๑ ปกากะญอในประเทศไทย

ปกากะญอหรือปกากะญอเป็นชื่อที่คนทั่วไปใช้เรียกกลุ่มชนชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่ง ที่อาศัยอยู่หนาแน่นในบริเวณภาคเหนือและตะวันตกของประเทศไทย ชื่อปกากะญอเป็นชื่อที่เรียกตามอย่างมอญ ซึ่งเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า กะเรน ถิ่นฐานดั้งเดิมของปกากะญออยู่บริเวณมองโกเลียเมื่อกว่า ๒๐๐๐ ปีมาแล้ว ต่อมาได้หนีภัยสงครามมาอยู่ที่ธิเบตและเมื่อถูกรุกรานจากกองทัพจีน ก็ถอยร่นลงมาทางใต้ นับตั้งแต่บริเวณลุ่มน้ำแยงซีเกียงจนกระทั่งลงมาถึงดินแดนลุ่มแม่น้ำสาละวินในเขตพม่าปกากะญอในประเทศไทยพม่าอาศัยอยู่หนาแน่นในบริเวณลุ่มแม่น้ำอิรวดีและลิตตัง ตั้งแต่บริเวณเทือกเขาที่กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า ตั้งแต่ทางเหนือสุดบริเวณเมืองตองยีจนถึงมาได้สุดบริเวณคอคอดกระ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ปกากะญอในประเทศไทยเป็นปกากะญอที่อพยพเข้ามาจากประเทศพม่าทั้งสิ้น การอพยพเข้ามาในยุคแรกมีสาเหตุมาจากการหนีภัยสงครามในสมัยพระเจ้าอลองพญา (อ่องเจยะ) ทำสงครามกับพวกมอญ ชาวปกากะญอได้หนีเข้ามาในเขตแดนไทย และใน พ.ศ. ๒๔๒๘ เมื่ออังกฤษยึดพม่าเหนือได้และทำการปราบปรามชาวปกากะญอที่แข็งข้อต่ออังกฤษ ทำให้ต้องอพยพเข้ามาในไทยอีกระลอกหนึ่งและเนื่องจากปกากะญอมีถิ่นฐานอยู่ตรงกลางระหว่างพม่าและไทยซึ่งมักจะผลัดกันยกทัพไปรุกเขตแดนกันและกันอยู่เนืองๆ ปกากะญอจึงถูกต้อนเป็นเชลยให้จัดระเบียบให้แก่กองทัพและนำทางให้ด้วยระหว่างที่ถูกต้อนไปมาก็ได้หมายต่าพื้นที่บางแห่งในเขตแดนไทยที่จะสามารถอยู่สงบๆไม่ถูกรบกวน ซึ่งดินแดนฝั่งตะวันออกของสาละวิน ขณะนั้นอยู่ในอำนาจของโยนกปกากะญอจึงเข้ามาสวามิภักดิ์และตั้งรกรากอยู่ในลานนาไทยแถบแม่สะเรียงถึงเชียงใหม่ ซึ่งเดิมเป็นที่อยู่ของชาวลัวะหรือบางที่ก็อยู่ปะปนกัน จึงมีการรับเอาวัฒนธรรมลัวะเข้ามาและในสมัยอยุธยาปรากฏหลักฐานที่พระยาดำรงราชานุภาพได้เขียนไว้ในหนังสือไทยรบพม่าว่าครั้งเมื่อพระนเรศวรมหาราชทรงยกทัพไปตีเมืองตองอู ได้มีแม่ทัพคนหนึ่งเป็นชาวปกากะญอ และในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปกากะญอได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเพิ่มขึ้น^๓

^๒ กุลวดี เจริญศรี และคณะ, [๑๑ ก.ค. ๒๕๕๙], รู้จักปกากะญอ: มรดกภูมิปัญญาปกากะญอ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://ichpakayaw.com/to-know-pgaz-knyau/> [๙ ธันวาคม ๒๕๖๐]

^๓ สุริยา รัตนกุลและสมทรง บุรุษพัฒน์, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ กะเหรี่ยงสะกอ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

ชนชาติปกาเกอญอ ซึ่งชนชาติไทยในรัฐฉานและชาวมณฑลพายัพรวมกันเรียกพวกเขาว่า“ยางแดง” อีกชนเผ่าหนึ่งเราเรียกพวกเขาว่า “ยางขาว” และพวกเขาเองซึ่งเป็นยางแดง เรียกชนชาติของเขาเองว่า กะยา พวกยางขาวเรียกชนชาติของเขาว่า “ก่อหูละ” ปกาเกอญอยางแดง และกะปกาเกอญอยางขาว แบ่งออกเป็นสองพวกด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติปกาเกอญอยางขาวกับปกาเกอญอยางแดงนั้น ได้มีปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์และพงสาวดารของเมืองเชียงใหม่ ในต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยดังกล่าวนี้ ตรงกับปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๒๖ ขณะนั้นเมืองเชียงใหม่ได้ตกอยู่ในความปกครองของพระมหากษัตริย์ไทย แห่งกรุงสยามในสมัยดังกล่าวนี้ พระเจ้าบรมราชาธิบดีกาวิละยังทรงมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวิชิตปราการ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่อยู่ในขณะนั้น พระอนุชาของพระองค์ มีสองพระองค์คือ พระเจ้าเชียงใหม่ช้างเผือกธรรมาลังกา (พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๒) ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอุปราชมืองเชียงใหม่และเจ้าเศรษฐีคำฝั้น ซึ่งยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยารัตนหัวเมือง เมืองเชียงใหม่พระเจ้ากาวิละ ได้ออกจากเมืองนครลำปาง เพื่อมารับตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ ซึ่งในขณะนั้นเมืองเชียงใหม่ยังเป็นป่ารก มีป่าไม้ครอบคลุมหนาแน่น อีกทั้งกำลังผู้คนก็น้อยไม่มากพอที่จะรักษาพื้นที่อันกว้างใหญ่ที่ตั้งเมืองได้ จึงได้หยุดกำลังทัพจัดตั้งเมืองอยู่ที่บ้านป่าซาง เมืองลำพูน ซึ่งมีสภาพเป็นป่าเช่นเดียวกับเมืองเชียงใหม่ ในกาลครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดเกล้าแต่งตั้งให้พระอนุชาทั้งสองพระองค์ของพระเจ้ากาวิละ มารับตำแหน่งเป็นพระยาอุปราชมืองเชียงใหม่และพระยารัตนหัวเมืองในเมืองเชียงใหม่ร่วมกับพระเชษฐาด้วย ในปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๒๖ พระเจ้ากาวิละกับพระอนุชาทั้งสองพระองค์ได้ทรงสืบทราบข่าวทางด้านเหนือขึ้นไปนั้นเป็นดินแดนที่อุดมไปด้วยป่าไม้สัก ซึ่งขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นตลอดสองแนวฝั่งแม่น้ำคง (สาละวิน) โดยมีชนชาติเผ่าปกาเกอญอยางแดง อยู่ทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ ทางด้านทิศตะวันตกมีชนชาติเผ่าปกาเกอญอยางขาวอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น แต่ปกาเกอญอยางแดงและปกาเกอญอยางขาวทั้งสองชนชาตินี้มิได้ขึ้นกับชนชาติพม่าแต่อย่างใด ได้ตั้งเมืองเป็นอิสระปกครองตนเองเรื่อยมา ภูมิประเทศของเมืองยางแดงนี้ ครอบคลุมไปด้วยป่าไม้สัก ซึ่งเป็นการยากต่อการรุกรานของชนชาติพม่า ประกอบกับดินแดนของชนสองเผ่านี้เป็นชัยภูมิด้านหน้าของเชียงใหม่ ซึ่งถ้าพม่าจะยกทัพเข้ามาตีเมืองเชียงใหม่ จะข้ามน้ำสาละวินมาได้อย่างรวดเร็ว

จากแผนการป้องกันชาติบ้านเมืองดังกล่าวพี่น้องทั้งสามองค์ได้นำปัญหานี้มาปรึกษาหารือกันและได้ตกลงกันว่า จะต้องเจริญสัมพันธไมตรีผูกมิตรต่อกันไว้ดีกว่า ทั้งนี้จะได้พึ่งพาชนชาติปกาเกอญอยางแดง ทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งเป็นดินแดนผืนเดียวกันกับอาณาจักรล้านนาไทย ให้เป็นเมืองหน้าด่านของเมืองเชียงใหม่ด้วย จึงได้ตกลงมอบให้พญาสามล้าน ผู้เป็นทั้งนักการทูตและนักการทหาร โดยนำถ้วยชาม ๖๐ ชิ้น ผ้าแพรและหนังสือ เป็นทูตสันถวไมตรีเดินทางออกจากเมืองเชียงใหม่พร้อมคณะ ถึงบ้านหัวตาดเป็นอันดับแรก ซึ่งต่อมาภายหลังบริเวณ

บ้านเหล่านี้ ได้กลายเป็นแหล่งชุมชนที่หนาแน่น และได้กลายเป็นเมือง กันตะระวดี บรรดาเมืองเล็ก เมืองน้อยในบริเวณใกล้เคียงต่างมีความเจริญขึ้นตามลำดับ เจ้าแสนตาดคำ ประมุขปกาเกอะญอแดง ในขณะนั้น ได้ต้อนรับคณะทูตจากเมืองเชียงใหม่ด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่ง พร้อมกับรับของที่ระลึก จากพระเจ้ากาวิละแห่งเมืองเชียงใหม่ ที่มอบฝากคณะทูตสันถวไมตรีมาให้ ได้แก่ ถ้วยขาม ผ้าแพร และของใช้ที่จำเป็นอีกจำนวนหนึ่ง จากนั้นได้กรุณาแนะนำหัวหน้าชาวเมืองเชียงใหม่, ลำพูน ซึ่งอพยพลี้ภัยมาตั้งรกรากในถิ่นปกาเกะญออย่างแดงจำนวนหลายร้อยครอบครัว ตามบริเวณฝั่งแม่น้ำสาละวินหลายแห่งด้วยกัน พร้อมกันนั้นได้จัดกำลังทหารปกาเกะญออย่างแดงให้เข้าร่วมในการเดินทางไปเกลี้ยกล่อมนายบ้าน นายแขวงบ้านตองโละ(ตองปุ) ซึ่งเดิมที่มีรกรากอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ขอให้อพยพกลับไปยังถิ่นเดิม พร้อมกับรับรองให้ความปลอดภัยและความอบอุ่นแก่พวกเขาเหล่านั้น เป็นอย่างดี หัวหน้าชาวบ้านตองโละก็ได้รวบรวมพรรคพวกเดินทางอพยพมาแต่โดยดี โดยกลับมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านป่าซาง จึงเป็นการเพิ่มพลเมืองเป็นอันดับแรก ตามแบบฉบับของพระเจ้ากาวิละที่มีนโยบาย เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง เจ้าแสนหลวงได้ถือโอกาสชักชวน เจ้าอุปราชาธรรมลังกา และคณะให้เดินทางไปพบ เจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อ พ่อเมืองทลาง (ผาปูน)

เพื่อสนับสนุนในการปลุกสัมพันธไมตรีต่อกันด้วยเมื่อเดินทางมาถึงเมืองทลางแล้ว เจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อได้ทราบเจตจำนงทางเมืองเชียงใหม่ ขึ้นมาเชื่อมสัมพันธไมตรีด้วย มีความปรีดาปราโมทย์เป็นอย่างมาก ได้จัดอาหารเลี้ยงต้อนรับเจ้าอุปราชาธรรมลังกาและคณะอย่างเต็มที่ตลอดจนที่พักในคุ้มหลวงด้วยเมื่อได้กล่าวถึงเมืองจนเป็นที่เข้าใจกันดีแล้ว เจ้าอุปราชาธรรมลังกาและเจ้ารัตนเมืองแก้วคำผั่นได้จัดพิธีมอบสิ่งของกำนัลอันเป็นที่ระลึกจากเจ้าเมืองเชียงใหม่เป็นถ้วยขาม ๓๐ ชิ้น ผ้าแพรหลายพับให้กับเจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อพ่อเมืองทลาง(ผาปูน)เมืองทลาง (ผาปูน) นี่เป็นเมืองๆ หนึ่งที่มีผู้คนจากเชียงใหม่ ลำพูน อพยพหลบหนีภัยพม่าเข้าศึก เป็นจำนวนมากและได้รับความอยู่เย็นเป็นสุขโดยถ้วนหน้า ซึ่งเจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อได้ให้ความเมตตาปราณีเช่นคนชาติปกาเกะญอเหมือนกันวันต่อมา เจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อ พ่อเมืองทลาง ได้จัดพิธีร่วมน้ำสาบานเป็นมิตรไมตรีต่อกัน ตามธรรมเนียมของเขาระหว่างเมืองปกาเกะญอและเมืองเชียงใหม่ขึ้น โดยได้ปลุกประรำพิธีขึ้นหลังหนึ่งที่ทำน้ำเมืองทลางเรียกว่า ท่าสะยา พิธีได้เริ่มขึ้นโดยเจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อได้สั่งให้ล้มกระบือตัวใหญ่ที่สุด อ้วนพีสมบูรณ์ที่สุด ที่มีในเมือง ๑ ตัวเพื่อเข้าพิธี ได้ฆ่าและตัดเขากระบือผ่าออกเป็น ๒ ซีกด้วยกัน แล้วยื่นซีกหนึ่งให้เจ้าอุปราชาธรรมลังกาถือเอาไว้ซีกหนึ่ง เพื่อแทนชาวเชียงใหม่ทั้งมวล เจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อได้ขอให้เจ้าอุปราชาธรรมลังกา และที่ประชุมได้กล่าวสัจจะปฏิญาณต่อกันไว้ว่า “ตราบใดแม่น้ำคงไม่หาย เขาควายไม่ซื้อ ถ้าช้างเผือกไม่ยุบ เมืองยางแดงกับเมืองเชียงใหม่ ยังเป็นไมตรีกันตราบนั่น” ทั้งสองฝ่ายได้กล่าวเป็นภาษาของตนและต่างเก็บเขากระบือรักษาไว้ ถือเป็นวาจาสัตย์ที่มีต่อกันสืบต่อไปในภายภาคหน้า

ต่อมาเจ้ารัตนเมืองแก้วคำฝั้น อนุชาของเจ้าอุปราชมลลิกา ซึ่งได้เดินทางไปในครั้งนี้ได้เกิดมีใจสมัครผูกพันรักรักใคร่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกับเจ้านางตาเวยบุตรของเจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อและต่างตกลงปลงใจเป็นคู่ชีวิตต่อกัน หลังจากเสร็จพิธีการแล้วได้เดินทางกลับเมืองเชียงใหม่ นับเป็นครั้งแรกที่เจ้านายฝ่ายเหนือของเมืองเชียงใหม่ ได้ทำการสมรสกับเจ้าหญิงปกากะญอ บุตรีเจ้าฟ้าเมืองยางแดง ซึ่งมีศักดิ์และมีฐานันดรเป็นเช่นเดียวกัน และเจ้านางตาเวยองค์นี้ ต่อมาภายหลังได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) ว่า “เนตรนารีไวย” ภายหลังต่อมาได้มีราชบุตรและธิดากับเจ้ารัตนเมืองแก้วคำฝั้นหรือเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นถึง ๕ องค์ด้วยกัน ราชบุตรองค์ใหญ่ชื่อ เจ้ามหาพรหมคำคง ได้เข้ารับราชการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรัชกาลที่ ๓ ต่อมาได้เป็นเจ้าราชวงศ์ของเมืองเชียงใหม่ ในแผ่นดินพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เจ้าราชวงศ์ทรงเป็นพระบิดา พระเจ้าอินทวิไชยยานนท์ (อินทนต์ ณ เชียงใหม่) เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๒ แม่เจ้าเนตรนารีไวยเป็นทายาทเจ้าของป่าไม้สัก ซึ่งทำความมั่งคั่งให้กับเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นและบุตรหลานในสกุล ณ เชียงใหม่ ผู้สืบสายตรงจากแม่เจ้าเนตรนารีไวยและสืบสายจากเจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อครั้งต่อมา พระเจ้ากาวิละได้ถึงแก่พิราลัยแล้ว เจ้ามหาอุปราชมลลิกาได้ขึ้นเสวยเมืองแทนเป็นพระเจ้าเชียงใหม่สืบต่อมา ทรงมีพระนามว่า พระเจ้าช้างเผือกมลลิกา ที่ชานานนามนี้เพราะว่าในสมัยของท่านได้ทรงนำช้างเผือก ซึ่งได้พบในเมืองเชียงใหม่ไปถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) ณ กรุงรัตนโกสินทร์ จนถือได้ว่าสยามปกากะญอ เป็นทั้งญาติสนิท เป็นทั้งมิตรสหายกันมาช้านาน และมีเชื้อสายสืบทอดกันมาแต่โบราณกาล ดังที่กล่าวมาแล้ว^๔

ปกากะญอ เป็นชื่อที่เรียกตัวเองของปกากะญอกลุ่มสกอร์ ซึ่งมีความหมายว่า คน ที่มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ และวัฒนธรรมที่ดั่งงามเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีภาษา ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมแตกต่างจากชาวไทยพื้นราบ^๕

๓.๑.๒ วิถีชีวิตของปกากะญอทั่วไป

วิถีชีวิตของ ปกากะญอ มีความพิเศษในหลายๆ ด้านเช่น การจัดการป่า โดยแบ่งเขตป่าตามความเชื่อความรู้และลักษณะการใช้สอย เช่น ปกากะญอจะเลือก รักษาป่าความเชื่อหรือป่าศักดิ์สิทธิ์ไว้ไม่เข้าไปใช้ประโยชน์ใดๆ ทำให้ป่าศักดิ์สิทธิ์มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นโดยรอบ ส่วนป่าที่ใช้สอยจะมีทั้งสมุนไพร มีพืช และมีต้นไม้พองจะตัดมาทำประโยชน์ได้ ส่วนไร่มุมนเวียนที่ชาวบ้านทำจากไร่สู่ไร่

^๔กุลวดี เจริญศรี และคณะ, [๑๑ ก.ค ๒๕๕๙], รู้จักปกากะญอ: มรดกภูมิปัญญาปกากะญอ, [ออนไลน์],แหล่งที่มา <http://ichpakayaw.com/to-know-pgaz-knyau/> [๙ ธันวาคม ๒๕๖๐]

^๕ สาวิตรี พูลสุขโขและคณะ เกอญอโพ, การเรียนรู้วิถีชีวิตชาติพันธุ์ปกากะญอ โครงการพัฒนารูปแบบสถาบันการจัดการเรียนรู้ด้านเด็กเยาวชนบนฐานชุมชน ๒๕๕๗, หน้า๑๑

เป็นองค์ความรู้ในการทำไร่และปักไร่ โดยเฉพาะปลูกแค ๑ ฤดูกาล แล้วปล่อยให้ไถให้ป่าใช้เวลาคืน สมดุลตามธรรมชาติราว ๖-๗ ปี ฤดูกาลเพาะปลูกของปกากะญอ จะแบ่งวันเดือนคล้ายกับปฏิทิน พืชผักสลับกันไปทุกเดือน โดยเมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตของพืชแต่ละชนิดชาวบ้านจะถนอมอาหาร ไว้กินนานๆโดยไม่พึ่งพาเครื่องมือทันสมัยอย่างเครื่องอบแห้งหรือตู้เย็นเลย ช่วงการเพาะปลูกบางช่วง ชาวบ้านปลูกผักผสมผสานกันได้ตามความเหมาะสม เช่น ปลูกมันปลูกเผือกในไร่ข้าวเพราะมี ประสพการณ์แล้วว่าพืชทั้งสองประเภทไม่ใช่ศัตรูระหว่างกันผลผลิตก็จะดีเพราะแทบไม่มีศัตรูพืช^๖

ระบบความเชื่อของชนเผ่าปกากะญอมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ โดยมีความเชื่อว่า (ชาว) เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่างๆ อยู่บนโลกนี้ จะมีเจ้าของปกปักดูแลรักษา เช่น ภูเขาแต่ละลูก สายน้ำแต่ละสาย ผืนป่าแต่ละผืน จะมีเจ้าของอยู่ ปกากะญอจะเรียกว่า ทีเกอจา (เจ้าของน้ำ) ก่อเกอจา (เจ้าของแผ่นดิน/ประกาศอาณาเขต)^๗

ระบบความเชื่อของคนปกากะญอนั้นไม่อาจแยกความสัมพันธ์ระหว่าง ดิน น้ำ ลม ไฟ ออกจากกันได้ เพราะในความเป็นจริงนั้นต่างมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์แนบแน่นกันจะเห็นได้จากคำว่า “เกอจา” แปลว่าเจ้าของ คำนี้ชาวปกากะญอเอาไปใช้กับหลายอย่าง เช่น ทีเกอจา แปลว่า เจ้าแห่งน้ำ ก่อเกอจา แปลว่า เจ้าที่ เป็นต้น เกอจา คำนี้โดยมโนทัศน์ของชาวปกากะญอนั้นเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งในโลกนี้ จักรวาลนี้ ล้วนมีเจ้าของอยู่ดูแลรักษาไว้^๘

ก่อนจะมาดูความเชื่อเรื่องผืนดิน ขอแยกคำ ๒ คำนี้ให้ชัดเจนเสียก่อน คือเจ้าหรือเทวา อารักษ์กับผี ในวิสัยทัศน์ของชาวปกากะญอนั้นคำว่า “เจ้าที่หรือเทวาอารักษ์” นั้นคนปกากะญอเรียกว่า “เกอจา” ส่วนคำว่า “ผี” นั้น คนปกากะญอเรียกว่า “ต่าหมือฆ่า” ซึ่งสถานะของทั้งสองนี้ต่างกันอย่างมากโดย “เกอจา” นั้นเป็นสิ่งที่มีความใกล้ชิดกับมนุษย์ เป็นผู้มีคุณต่อมนุษย์ เป็นผู้คอยอนุญาติให้มนุษย์ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นผู้พิทักษ์รักษาธรรมชาติ เพื่อไม่ให้มีผู้ใดมาละเมิดกฎเกณฑ์หรือขูดรีดมากเกินไปจนความจำเป็น มนุษย์จึงมีความสัมพันธ์กับ “เกอจา” ในลักษณะเชิงบวกที่ต้องพึ่งพากันอย่างใกล้ชิด ส่วน “ต่าหมือฆ่า” เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อยากจะพบเจอเป็นสิ่งที่คนปกากะญอรังเกียจ เนื่องจาก “ต่าหมือฆ่า” นี้คอยกลั่นแกล้งมนุษย์ คอยทำร้ายมนุษย์ที่

^๖วัชร การุณ ,ศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตปกากะญอจังหวัดเชียงใหม่วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยศรีปทุม,2559)หน้า๑๔

^๗สน.ภูเขา.ช สุวิธาน.เนี่ยว,ป่าสนวัดจันทร์ เรื่องราวผืนดิน ป่าสนของปกากะญอมือเจาะคี,(เชียงใหม่:สันติภาพเพื่อสังคม,๒๕๕๔),หน้า ๑๗.

^๘ พระญาณพล กิตติปัญญา, ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการผูกข้อมือของกะเหรี่ยงสะกอตามแนวพุทธจริยศาสตร์, พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔๕.

ปกากะญอได้ทั้งทำการเล่าตำนานนี้ว่า สักวันหนึ่งน้องคนฝรั่งผิวขาวจะข้ามน้ำข้ามทะเล หอบอักษะมาคืนให้ และเมื่อถึงวันนั้นกะเหรี่ยงจะมีความเจริญรุ่งเรืองและชีวิตที่เปี่ยมด้วยความสุขดุจเดียวกับน้องฝรั่งผิวขาว สำหรับความสัมพันธ์มนุษย์ด้วยกันเองนั้นปกากะญออธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมของตัวเองเริ่มจากจุดที่ใกล้ตัวที่สุด คือความสัมพันธ์ในครอบครัวแล้วไล่เรียงเรื่อยไปถึงชุมชน หมู่บ้านและเพื่อนร่วมโลกคนอื่นๆ จากตำนานคำบอกเล่าของปกากะญอนั้นแสดงให้เห็นปกากะญอทั้งมวลล้วนเป็นพี่น้องกันเพราะสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน^{๑๑}

คนปกากะญอมีความเชื่อว่าคนเรานั้นมีขวัญอยู่ในตัวเองทั้งหมด ๓๗ ขวัญ เมื่อขวัญของเราหายไปหรือหนีจากไปจะเป็นเหตุให้เกิดอาการเจ็บป่วย ไม่สบายขึ้นมา การจะให้อาการเจ็บป่วย ไม่สบายหายไปนั้น จะต้องมีการเรียกขวัญและผูกข้อมือ ฉะนั้นสุขภาพจะแข็งแรงสมบูรณ์ได้ก็ต้องขึ้นอยู่กับขวัญทั้ง ๓๗ ขวัญด้วยกันซึ่งประกอบด้วยขวัญที่อยู่ในตัวคน ๕ ขวัญ คือ ขวัญกระหม่อม ขวัญมือขวา ขวัญมือซ้าย ขวัญเท้าซ้าย และขวัญเท้าขวา นอกนั้นเป็นขวัญที่อยู่ในตัวสัตว์กับแว่นขวัญข้าว ประกอบด้วยสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ ทั้งบนบกและในน้ำ คือขวัญหอย ขวัญปลา ขวัญหมา ขวัญจิ้งหรีด ขวัญตุ๊กแก ขวัญนก ขวัญชะนี ขวัญไก่ป่า ขวัญกวาง ขวัญหมี ขวัญนกเหือก (ปากขาว) ขวัญนกเหือง (ปากทอง) ขวัญเม่น ขวัญกระต๊อ ขวัญกิ้งกือ ขวัญเต่า ขวัญปู ขวัญเขียด ขวัญจิ้งเหลน ขวัญตุ๊กแตน ขวัญแมงมุม ขวัญหนู ขวัญหมูป่า ขวัญแก้ง ขวัญเสือ ขวัญตุ่น ขวัญเสียงผา ขวัญแรด ขวัญตะกวด ขวัญกิ้ง และขวัญช้าง^{๑๒}

แต่ยังมีคติความเชื่อที่มองผ่านโลกที่เกี่ยวข้องกับขวัญในตัวของปกากะญอที่มีการกล่าวขานและสืบทอดกันมาอย่างยาวนานในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุลในความเชื่อเรื่องขวัญจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากอย่างหนึ่งของชาวปกากะญอมุมมองและวิธีคิดมองผ่านโลกเหล่านี้ได้มีการทำการศึกษาไว้แล้วส่วนหนึ่ง เช่น ในกรณีของชาวปกากะญอบ้านแม่ชะปู้ ผ่านภูมิปัญญาขวัญ ๓๗ ประการพร้อมทั้งให้ความหมายไว้ดังนี้

ความหมายของขวัญ ปกากะญอเชื่อว่าโลกทั้งมวลทุกสรรพสิ่งล้วนมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันมนุษย์ไม่ได้มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่แวดล้อมตัวเอง ความสัมพันธ์ของมนุษย์และมวลสรรพสิ่งนั้นมีความซับซ้อน ต่างมิติ และต่างระดับชั้น ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่เหนือความสามารถที่องค์ความรู้ทางกายภาพที่จับต้องได้ของมนุษย์หรือระบบเหตุผลจะสามารถพิสูจน์ได้หรือหาคำตอบได้เสียทั้งหมด ดังนั้น ความเชื่อเรื่องขวัญของปกากะญอ คือ การอธิบายความหมายของจิตวิญญาณชั้นสูงของสรรพ

^{๑๑} กาญจนา แก้วเทพ, มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา:พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท, (กรุงเทพมหานคร:รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๐.

^{๑๒} กรณีการ พรมเสาร์และเบญจา ศิลารักษ์, ป่าเจ็ดชั้น:ปัญญาปราชญ์, (กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๔.

สิ่งในธรรมชาติ และพลังการดำเนินตามวิถีของโลกที่สมดุล ขวัญถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเตือนให้มนุษย์ตระหนักถึงสายใยความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งของธรรมชาติ ประกอบกับการสอนให้มนุษย์เรียนจากสรรพสิ่งในธรรมชาติที่ดำรงอยู่ก่อนที่มนุษย์จะถือกำเนิดขึ้นความสมดุลของมนุษย์และธรรมชาติจะดำรงอยู่ได้ด้วยขวัญ ๓๗ ประการ ที่อิงกับวิถีคิด และวิธีการมองโลกของชาวปกากะญอมาตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานของชุมชน ไปจนถึงการใช้ชีวิต โดยพบว่า สามารถแบ่งได้เป็น ๓ กลุ่มสำคัญได้แก่ ๑ ขวัญที่สถิตในตัวมนุษย์ ๒ ขวัญที่สถิตอยู่ในตัวของสัตว์ชนิดต่างๆ และ ๓ ขวัญสถิตอยู่ในตัวข้าว ฉะนั้นคติความเชื่อที่เกี่ยวกับขวัญโดยมีวิถีคิดมุมมองต่อโลกผ่านภูมิปัญญาขวัญ ๓๗ ประการขวัญแต่ละประการล้วนมีความหมายเชิงซ้อนที่มีนัยตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ เข้าใจ และเคารพธรรมชาติ ซึ่งหมายรวมไปถึงหลักการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างเป็นสุขภายในสังคมปกากะญอด้วย^{๓๓}

สังคมปกากะญอเป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตเป็นแบบพึ่งพาอาศัยตัวเองส่วนใหญ่จะมีการทำไร่หมุนเวียนเป็นอาชีพหลัก สำหรับทำงานของชาวปกากะญอนั้นผู้ชายกับผู้หญิงจะไม่เหมือนกัน ผู้ชายจะทำงานนอกบ้าน สำหรับผู้หญิงจะงานบ้านเช่นเกี่ยวกับการตำข้าว การถอนหญ้า การทอผ้า การเย็บผ้า ในส่วนงานของผู้ชายเป็นงานหนักหน่อย คือ ทำไร่ ทำนา ล่าสัตว์ จับปลา ในวิถีชีวิตแต่ละวันผู้หญิงจะอยู่ในบ้านทำงานในบ้าน ลูกที่เป็นผู้ชายจะตามพ่อออกไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ลูกที่เป็นผู้หญิงก็ต้องเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ ตำข้าว เลี้ยงน้อง ตักน้ำ (งานเหล่านี้เป็นงานผู้หญิง ผู้ชายไม่ทำ) เช่นเดียวกับผู้หญิงจะไม่ออกไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย^{๓๔}

ปกากะญอ มีสุภาษิต คำพังเพย และคำสอนเป็นข้อคิดและสิ่งเตือนใจเป็นสิ่งที่หล่อหลอมจิตใจให้คนประพฤติปฏิบัติตามแบบแผนและแบบอย่างของวิถีชีวิตอันดีงามของปกากะญอ

ตลอดจนการปฏิบัติตนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมบูรณ์ เพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจในคำสุภาษิต คำพังเพย และคำสอนสามารถปฏิบัติตนให้อยู่ในระบบ ต่าส่ำต่าซออะปู หรือระบบคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างเหมาะสม สามารถประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่นได้และรักษาถ่ายทอดสุภาษิตคำพังเพยและคำสอนให้แก่ลูกหลานคนรุ่นใหม่ได้

คำสุภาษิตของปกากะญอ หมายถึง ข้อเตือนใจให้คิดดี พูดดี ทำดี การคิดดี การพูดดี การทำดีนั้น ทำดีต้องให้ถึงดี และทำดีให้พอดี ๖ ประการคือ

๑) กอชู่ กอชะ แปลว่าความมีใจอดทน

^{๓๓} สรศักดิ์ เสนาะพรไพร, “ภูมิปัญญากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ที่ดิน ป่า กรณีศึกษาภูมิปัญญาขวัญ ๓๗ ประการของชาวปกากะญอ บ้านแม่ชะปู ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยาสาตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๓,) หน้า ๕๘.

^{๓๔} กาญจนา แก้วเทพ, มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท (กรุงเทพมหานคร รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์ ๒๕๓๐) หน้า ๒๖

- ๒) ชูแหล่ ชะทอ เฮ่ล่อชะ แปลว่า ความมีใจกว้าง รู้จักการให้
 ๓) ต่ามาเจอ ต่าเฮ่ล่อชะ แปลว่า ความมีใจเพื่อแผ่
 ๔) ต่ายเยาะ พะแกะ แปลว่า ความมีใจสำรวม
 ๕) ต่าอีล่อชะ แปลว่า ความมีใจถ่อมตน ๖ โตะเกาะละชะพะพอ ชะเกอะญอละชะ
 แปลว่า ความมีใจโลเลเกีย^{๑๕}

ชุมชนบ้านห้วยหินลาดนอก เป็นชาวไทยภูเขาชาติพันธุ์ ปกาเกอะญอ เป็นชุมชนที่ไม่ใหญ่มากนัก วิธีการดำเนินชีวิตไม่ได้เปลี่ยนแปลงมาก ยังคงพึ่งพาธรรมชาติรอบๆ ชุมชนเป็นหลัก ส่วนระบบการผลิตจะทำนาเป็นหลัก ทำไร่หมุนเวียนบางครอบครัวและเลี้ยงสัตว์ นอกจากนั้นยังมีการทำไร่ข้าวโพดเพื่อขายมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ มาจนถึงปัจจุบันชุมชนยังมีความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติที่ใกล้ชิดและแน่นแฟ้น มีการช่วยเหลือร่วมแรงร่วมใจกันในกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน เช่น การผลิตทางการเกษตรกรรม การทำไร่ ทำนา งานส่วนรวมของชุมชน การทำแนวกันไฟป่า และงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน แม้ว่าในชุมชนจะนับถือศาสนาต่างกันก็ตาม^{๑๖}

ชาติพันธุ์ปกาเกอะญอทั้งในอดีตและปัจจุบันคือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่โดยส่วนมากตลอดทั้ง ๑๒ เดือนหรือ ๑ ปี วงจรชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอเป็นสังคมทำเกษตรกรรม ทำไร่ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ จักสาน อาศัยฤดูกาลเป็นช่วงวงจรการดำเนินชีวิตแต่ละฤดูกาลเพราะชาติพันธุ์ปกาเกอะญอแต่ละครัวเรือนจะกำหนดช่วงของฤดูกาลเป็นช่วงการทำมาหากินไปตามวิถีชีวิตในการประกอบพิธีปลูกพืชผักผลไม้ต่างๆ ในแต่ละช่วงของวงจรชีวิต^{๑๗}

๓.๒ ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา

ข้อมูลทั่วไปนี้เป็นข้อมูลที่จะศึกษาในเขตพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่ฮ้อย และบ้านห้วยปอนซึ่งเป็นชุมชนชาติพันธุ์ปกาเกอะญอที่อยู่ในพื้นที่เขตตำบล แม่ยมวน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนในกรณีศึกษาก็คือประวัติชุมชนและประเพณีต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนรวมถึงการดำเนินวิถีชีวิตของปกาเกอะญอที่นี่

^{๑๕} พร้อมพล สัมพันธ์โน, เรื่องราว ภูมิปัญญาปกาเกอะญอกับการจัดการป่าชุมชน สมาคมปกาเกอะญอเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม(ป.พล) (บริษัท สันติภาพแพคเกจจิ้ง จำกัด ๒๕๕๕) หน้า ๑๓-๑๓

^{๑๖} สาวิตรี พูลสุขโขและคณะ, โรงเรียนบ้านห้วยหินลาดนอกโรงเรียนของชุมชน โครงการพัฒนารูปแบบสถาบันการจัดการเรียนรู้ด้านเด็กเยาวชนบนฐานชุมชน, (๒๕๕๘.) หน้า ๒๔

^{๑๗} พระพิรัช ยติโนโร, “ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง บ้านแม่สวรรค์หลวง อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.), หน้า ๕๘-๕๙.

๓.๒.๑ บ้านแม่หาด

บ้านแม่หาดเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำยม ตำบลแม่ยมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านจัดตั้งขึ้นไม่นานนัก ประมาณ ๘๐ ปี บริเวณที่ตั้งเดิมมีสภาพเป็นลำห้วย ชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงจะเลี้ยงช้างไว้ใช้งาน เมื่อขี่ช้างมาที่บริเวณห้วยไม้หาด (หมู่บ้านปัจจุบัน) ช้างจะวิ่งหนีทุกครั้ง จนเป็นเหตุให้ชาวบ้านในละแวกนี้เรียกสถานที่นี้ว่า เก่อขोजิ๊ แปลว่า ห้วยช้างวิ่ง และเป็น ชื่อเรียกหมู่บ้านในภาษาถิ่นจวบจนปัจจุบัน เมื่อชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง มีขนาดครอบครัวใหญ่ขึ้นได้ย้ายแผ้วถางไร่ และได้ปลูกกระท่อมไว้ ๒-๓ ครอบครัว ต่อมาญาติพี่น้องได้ย้ายกันมาปลูกกระท่อมเพื่อทำไร่ จึงเกิดเป็นหมู่บ้านในเวลาต่อมา เดิมมีชื่อตามผลไม้ชนิดหนึ่งขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากบริเวณลำห้วยเรียกว่า ไม้หาด เรียกชื่อ บ้านไม้หาด เรียกชื่อ หมู่บ้านห้วยไม้หาด ปี ๒๕๒๙ มีการสำรวจประชากรและการจดทะเบียนเป็นหมู่บ้าน มีคนให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนชื่อหมู่บ้านเปลี่ยนเป็น แม่หาด จนปัจจุบันมีประชากร ๓๔ หลังคาเรือน จำนวนประชากร ๑๘๒ คน ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันการทำมาหากิน การอยู่อาศัยเป็นแบบช่วยเหลือถ้อยอาศัย เพราะเกือบทั้งหมดจะเป็นญาติพี่น้องกัน

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ หมู่บ้านแม่หาดอยู่ในลุ่มแม่น้ำยม มีแม่น้ำไหลผ่านหมู่บ้าน ปัจจุบันตื่นขึ้นเพราะสร้างถนนคอนกรีตขวางลำน้ำ สามารถเพาะปลูกพืชไร่ ข้าวได้ดีในฤดูฝน ประชากรส่วนใหญ่ยังยึดอาชีพ ทำข้าวไร่ มีผลผลิตไว้กินตลอดปี โดยจะแบ่งส่วนหนึ่งหนึ่งเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ เป็ด จะมีการเลี้ยงทุกครัวเรือน การทำมาหากินจะเป็นไปเพื่อให้พอกิน ไม่ทำเพื่อขาย การดำเนินชีวิตยังมีความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันดีอยู่ ดังมีประเพณีมัดมือ ของชุมชนแม่หาดที่จะจัดปีละ ๒ ครั้ง เดือนกุมภาพันธ์ เดือนสิงหาคม ของทุกปี เป็นการให้กำลังใจ แสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ การที่คนทุกเพศ ทุกวัยมาร่วมพิธีนี้ทำให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่น การจัดประเพณีมัดมือ ลูกหลานทุกคนต้องมาพร้อมหน้ากัน ผู้ใหญ่มีโอกาสดูคุยให้โอวาทแก่เด็ก ๆ และเยาวชนมีโอกาสดูพูดคุยกันเอง และพูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ ทำให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์อันดีกันในชุมชน ทุกคนในครอบครัวจะมีส่วนในประเพณีมัดมือ^{๑๘}

บริบทชุมชนพื้นที่ดำเนินงาน บ้านแม่หาด “เก่อขोजิ๊” สถานที่ตั้งหมู่บ้าน บ้านแม่หาดอยู่ห่างจากอำเภอขุนยวม ๒๘ กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน ๙๔ กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่ ตำบลแม่ยมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน รหัสไปรษณีย์ ๕๘๑๔๐ มีอาณาเขตดังนี้

๑.ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดกับ บ้านคำสุข ต.แม่อุค อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

^{๑๘} พระถนอม นนทิโย, “โครงการมัดมือ (สู่ขวัญ) สร้างสุขภาวะชุมชนบ้านแม่หาดถวายเป็นหลวง” (สารนิพนธ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

๒.ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดกับ บ้านหัวปอน ม.๑ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๓.ทิศใต้ มีอาณาเขตติดกับ บ้านแม่ออ ม.๔ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

๔.ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดกับ บ้านหว่าโน ม.๓ ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

บ้านแม่หาดมีสภาพคือตั้งอยู่ตามร่องของหุบเขา ดินดอย มีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน พื้นที่ส่วนใหญ่มีสภาพสูงชัน สภาพป่าอุดมสมบูรณ์ บริเวณโดยรอบประมาณ ๒,๐๐๐ กว่าไร่ ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกพืชแบบที่ราบลุ่ม ประชากรมีจำนวนน้อย (๑๘๖ คน สํารวจเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘) เมื่อเทียบกับจำนวนพื้นที่ที่ทำการ ชาวบ้านแม่หาดส่วนใหญ่จะยึดอาชีพปลูกข้าว แบบข้าวไร่ (ไร่หมุนเวียน) และปลูกข้าวแบบนาดำเล็กน้อย อาชีพที่รองลงมาทำกันแทบทุกหลังคาเรือน คือ เลี้ยงสัตว์ วัวควายเพื่อใช้ในการเกษตร , เพาะค้าขาย (ปัจจุบันแทบทุกหลังคาเรือนที่ทํานาดำ จะใช้รถไถหรือจ้างรถไถเวลาทำนาทั้งหมด) และเพื่อเป็นอาหาร เช่น หมู เป็ด ไก่ ประวัติหมู่บ้านแม่หาดพูดถึงประวัติหมู่บ้าน เดิมคุณพ่อของลูกบุญธรรม เลิศตระกูล (ฮิโซ) ผู้นำเผ่าคนปัจจุบัน) คือ นายส่วยอ เป็นบ้านหัวปอน ต.แม่ยวมน้อย อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งอยู่ไกลจากบ้านแม่หาด ๓ กิโลเมตร ครอบครัวมีอาชีพทำไร่ทำนา พื้นที่บ้านหัวปอนในช่วงเวลาดังกล่าว (ประมาณ ๖๐ ปี ที่แล้ว) มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผ.ก.ค) มาอาศัยสร้างฐานปฏิบัติการอยู่ ได้สร้างโรงเรียนในหมู่บ้านและบังคับให้ทุกคนต้องเรียนหนังสือ ส่งผลต่อการทำไร่ ทำนาของชาวบ้าน นายส่วยอหนึ่งในชาวบ้านหัวปอนที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว จึงได้ย้ายที่ทำกินมาแผ้วถาง บริเวณหนองน้ำ แห่งหนึ่งไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก ที่หนองน้ำแห่งนี้มีไม้ผลชนิดหนึ่งผลมีรสเปรี้ยวหวานขึ้นอยู่มากชื่อเรียกหมู่บ้านปัจจุบันเป็นทางการ และมีชื่อเป็นภาษาถิ่น คือเดิมชาวบ้านหัวปอน จะนำช้างมาเลี้ยงบริเวณห้วยไม้หาด พอมาถึงบริเวณดังกล่าวช้างจะวิ่งหนีทุกครั้งไป คล้ายกับต้นอะไรสักอย่างหนึ่ง ชาวบ้านทั่วไปจึงเรียกบริเวณดังกล่าวว่า “เกอจจิจิ” แปลว่า “ห้วยช้างวิ่ง” ซึ่งเป็นชื่อภาษาถิ่นเดิมหมู่บ้านจึงมีชื่อเรียกภาษาถิ่นว่า “เกอจจิจิ” และ ชื่อเป็นทางการว่า “บ้านแม่หาด” แต่เดิมนายส่วยอ ย้ายไปทำไร่ แล้วปลูกกระท่อมอยู่เพียง ๑ หลัง และมีคนในหมู่บ้านหัวปอน ย้ายตามมาอีก ๒-๓ ครอบครัว และกลายเป็น หมู่บ้านในเวลาต่อมา ปัจจุบัน (สํารวจเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๘) มีจำนวนครอบครัวทั้งสิ้น ๓๕ หลังคาเรือน ประกอบด้วยประชากรจำนวน ๑๘๖ คน^{๑๙}

^{๑๙} พระถนอม นนทีโย, “โครงการมัดมือ (สู่ขวัญ) สร้างสุขภาวะชุมชนบ้านแม่หาดถวายเป็นหลวง” (สารนิพนธ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔-๓๗.

๓.๒.๒ บ้านแม่ออ

บ้านแม่ออเดิมมีชื่อว่าบ้านกูอโกละ มีประวัติคือมีต้นไม้ใหญ่ที่อยู่ต้นน้ำซึ่งมีกิ่งใหญ่สองกิ่งในช่วงฤดูฝน ฝนตกหนักมากทำให้ต้นไม้ใหญ่ต้นนั้นมีกิ่งหนึ่งได้หักไปเหลือกิ่งเดียวคือ ต้นกก

ปกากะญอเรียกว่าต้นโกะเลยมีชื่อเรียกตามต้นไม้ นั่น จนต่อมาเมื่อได้มีการตั้งชื่อหมู่บ้านอย่างเป็นทางการเมื่อปี ๒๕๑๔ จึงตั้งชื่อเป็นบ้านแม่ออจนถึงปัจจุบัน บ้านแม่ออเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีอายุการตั้งหมู่บ้านประมาณ ๑๐๐ ปี มีการอพยพโยกย้ายที่ตั้งหมู่บ้านในรัศมีที่ไม่ไกลจากที่ตั้งของหมู่บ้านปัจจุบันมากนัก เดิมบ้านแม่ออตั้งอยู่ติดกับลำห้วยแม่ออต่อมาย้ายขึ้นมาตั้งอยู่บนเนินเขา เนื่องจากที่อยู่เดิมคับแคบไม่เพียงพอต่อการขยายตัวของประชากร ปัจจุบันบ้านแม่ออเป็นหมู่บ้าน ทางการ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่วมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีผู้นำหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ชื่อ นายบุญชัย กมลแย้มเสรี และผู้นำที่ชาวบ้านให้ความเคารพหรือที่เรียกว่าฮีโร่ นั้นเมื่อก่อน ประมาณ ๓๐ ปี มีอยู่และทางชาวบ้านก็ให้ความเคารพนับถือกันเป็นอย่างมากและมีการเลี้ยงผีหรือ เลี้ยงเจ้าที่เจ้าทางตลอดเมื่อจะทำการอะไรไม่ว่าจะเป็นการถางไร่หรือการทำพิธีต่างๆ ต้องมีการเลี้ยง สิ่งลี้ลับนี้ทุกครั้งเพราะถ้าไม่เลี้ยงแล้วครอบครัวและชาวบ้านก็จะมีการเจ็บป่วยรวมถึงอาจจะตายในที่สุด แต่พอฮีโร่เสียชีวิตก็ไม่มีการสืบทอดต่อเพราะไม่มีทายาทในการสืบทอดทำให้ชาวบ้านได้หัน มานับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจนถึงปัจจุบัน และนายกนิ สุธีรัตนมงคลกุล นายชิหล้าแอ วัฒนากิจกุล นายสมภพ เจริญกิจกังสดาร (หมอสมนไพร) นายละโยแอ เกษตรปัญญา เป็นประธาน ประชาคมหมู่บ้าน บ้านแม่ออเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง มีจำนวน ๔๒ ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด ๒๔๗ คน แยก เป็นชาย ๑๓๐ คน เป็นหญิง ๑๑๗ คน ชุมชนมีการนับถือศาสนาพุทธทุกหลังคาเรือน ลำดับผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ออ ๑.) นายจะคา กอบกู้ธรรม ๒.) นายวิชา กระจายสัญญา ๓.) นายโบะชิ ไพรพาเพลิน ๔.) นายประเวศ นภาเวชกุล ๕.) นายละโยแอ เกษตรปัญญา ๖.) นายชวนชัย รักป่าดอย ๗.) นายบุญชัย กมลแย้มเสรี

อาณาเขตติดต่อ

๑.ทิศเหนือ	ติดกับบ้านแม่หาด
๒.ทิศใต้	ติดกับบ้านห้วยตองจิ่งและบ้านหว่าโน
๓.ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านห้วยปอน
๔.ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านห้วยมะบบ

สถานที่ตั้ง ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ แหล่งน้ำ การใช้ที่ดิน สภาพทางภูมิศาสตร์ บ้านแม่ออ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่วมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัด แม่ฮ่องสอน อยู่บนเนินเขาและมีพื้นที่การทำบ้านที่ติดกันและคับแคบขึ้นมาก เพราะการเพิ่มขึ้นของประชากรมีลำห้วยสองลำห้วยที่ไหลผ่านบ้านแม่ออคือ ลำห้วยแม่ออจะอยู่ทางทิศตะวันออก และ ลำห้วยห้วยปอนจะอยู่ทางทิศใต้ ภูมิประเทศ บ้านแม่ออจะอยู่บนเนินเขาและถูกปกคลุมด้วยต้นไม้ไม่น้อยใหญ่ ในอดีตอยู่ใกล้ลำห้วยแต่เนื่องจากการเพิ่มขึ้น

ของประชากรเลยต้องย้ายขึ้นอยู่บนเนินเขาภูมิอากาศจะมีสภาพอากาศที่เย็นสบายแต่ในช่วงร้อนร้อนประมาณ ๒๕-๒๗ องศา ถือเป็นหมู่บ้านที่มีอากาศที่ค่อนข้างดี ฤดูหนาวจะหนาวประมาณ ๑๕-๒๐ องศาไม่ถึงกับว่าหนาวมาก ส่วนฤดูฝน ฝนก็ตกตามฤดูกาล ในส่วนของการคมนาคม ทางเข้าหมู่บ้านก็จะเป็นถนนคอนกรีตสะดวกต่อการคมนาคมเป็นอย่างมาก ที่ดินของชุมชนเนื่องด้วยเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติทำให้ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครอง ที่ดินแต่มีการตรวจจับ GPS พื้นที่ทำกินของแต่ละครอบครัวทำให้มีเฉพาะที่ดินการใช้ประโยชน์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นส ๓ ชาวบ้านก็มีการใช้ที่ดินอย่างมีประโยชน์ที่สุดต่างก็แบ่งสรรปันส่วน ที่ดินเป็นที่ดินที่ผสมผสานทุกอย่างไม่ว่าจะเป็น ผัก เพื่อบริโภคในครัวเรือน และอื่นๆ ทำให้ไม่มีการบุกรุกป่าสงวนของชาติ ชาวบ้านทำมาหากินอย่างสุจริต และเคารพตามกฎหมายของหมู่บ้านทำให้ชุมชน บ้านแม่ฮ่อเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

การตั้งถิ่นฐานของชุมชน อาคารบ้านเรือน ชุมชนบ้านแม่ฮ่อตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่ยม น้อย อำเภอบางบาล จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งการตั้งถิ่นฐานของชุมชนของบ้านแม่ฮ่อเป็นการตั้งถิ่นฐานที่เมื่อก่อนจะตั้งถิ่นฐานอยู่ข้างลำน้ำแม่ฮ่อ แต่ด้วยความที่ว่าเป็นชุมชนที่มีประชากรเพิ่มขึ้นทุกวันซึ่งที่ตั้งดังกล่าวก็แคบสำหรับการขยายตัวของชุมชนเลยต้องย้ายขึ้นมาอยู่บนเนินเขาที่ห่างจากที่ตั้งเดิมประมาณ ๑ กิโลเมตร ซึ่งที่ตั้งบ้านปัจจุบันก็คับแคบขึ้นมากเพราะการขยายตัวของครอบครัวทำให้ชาวบ้านมีการวางแผนจะไปตั้งบ้านที่ปากทางเข้าหมู่บ้าน เพราะมีพื้นที่เหมาะสำหรับการตั้งบ้านเรือน แต่ที่อยู่ปัจจุบันก็จะมีหมู่บ้านตามเดิม ชุมชนที่ตั้งบ้านเป็นชุมชนที่อยู่ข้างถนนเข้าหมู่บ้านเป็นเนินที่ตรงกลางเป็นถนนและบ้านเรือนก็ตั้งข้างทางเข้าหมู่บ้านการตั้งหมู่บ้านก่อนจะสร้างบ้านชาวบ้านก็จะขุดที่เพื่อปรับให้ที่ดินอยู่ในระดับเดียวกันจะได้ง่ายต่อการตั้งบ้านเรือน ชุมชนโดยส่วนมากจะมีการตั้งบ้านเรือนแบบสองชั้น ชั้นบนจะเป็นไม้และชั้นล่างจะเป็นปูน เพื่อการใช้ที่ดินให้มีประโยชน์รวมถึงการได้มีพื้นที่บ้านกว้างตามที่ตนต้องการ เมื่อก่อนหลังคาบ้านจะเป็นการสานใบจอกเพื่อทำเป็นหลังคาแต่ปัจจุบันจะใช้สังกะสีและกระเบื้องในการทำหลังคาเพื่อที่จะทนทานและอยู่ได้นานกว่าการใช้ใบจอกแต่ปัจจุบันการใช้ใบจอกมีอยู่เพราะไม่ต้องลงทุนเพียงแต่ไปตัดมาจากป่าที่มีเหลือเพื่อทำให้มีการใช้หลังคาบ้านที่ผสมผสานคือบ้านหลักจะใช้กระเบื้องและหลังที่เป็นบ้านที่ใช้สำหรับทำกับข้าวก็จะใช้หลังคาด้วยใบจอก

โครงสร้างพื้นฐาน (สาธารณูปโภค) โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเป็นสิ่งที่ควรมีอยู่ทุกชุมชนเพื่อเป็นความสะดวกในชีวิตประจำวันเป็นการแสดงถึงความเจริญของชุมชน ชุมชนที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากถือว่าเป็นชุมชนที่มีความเจริญมากติดกับชุมชนที่ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกทำให้รับสิทธิที่ไม่เท่าเทียมกันซึ่งสาธารณูปโภคของชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนประกอบด้วย ไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำ รถรับส่งเด็กนักเรียน เครื่องกระจายเสียงของชุมชน

เส้นทางคมนาคม การคมนาคมของชุมชนถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากเพราะจะได้สะดวกในการเดินทางรวมถึงความรวดเร็วและปลอดภัย การคมนาคมของชุมชนบ้านแม่ฮ่อถือว่ามีความ

สะดวกอย่างมาก เพราะเป็นถนนคอนกรีตตลอดทางแม้ว่าบางช่วงอาจจะต้องมีการซ่อมแซมบ้างแต่โดยรวมแล้วการคมนาคมของหมู่บ้านมีความสะดวกเป็นอย่างมาก ข้อมูลประกอบระยะทาง จากแม่ฮอดไปบ้านหัวปอนประมาณ ๔.๕ กิโลเมตร จากแม่ฮอดไปบ้านแม่หาดประมาณ ๒ กิโลเมตร จากแม่ฮอดไปบ้านห้วยตองประมาณ ๕ กิโลเมตร จากบ้านแม่ฮอดไปบ้านหว่าโนประมาณ ๘ กิโลเมตร จากบ้านแม่ฮอดไปบ้านแม่แจ้ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร จากแม่ฮอดไปบ้านปางอุ๋งประมาณ ๑๔ กิโลเมตร จากแม่ฮอดไปตัวอำเภอขุนยวม ประมาณ ๒๗ กิโลเมตร จากแม่ฮอดไปตัวอำเภอแม่แจ่ม ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร^{๒๐}

๓.๒.๓ บ้านหัวปอน

บ้านหัวปอนเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่แทบจะเป็นบ้านที่ก่อตั้งต้นๆ ในสมัยก่อนชาวบ้าน บ้านแม่หาดส่วนหนึ่งก็เคยอยู่ที่หัวปอนมีช่วงหนึ่งที่มีการทำนาใหม่ขึ้นมาในตระกูลของเลิศตระกูลได้มาดูแลช้างที่แม่หาดและได้ทำนาใหม่ขึ้นมา สมัยก่อนจะเป็นป่าหมีดเลยมีสัตว์ต่างๆ มากมายการไปมาของเขาบ้างก็ไปนอนบ้างไปกลับบ้าง บ้านหัวปอนตั้งอยู่ในเขต ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งอยู่ไกลจากบ้านแม่หาดปัจจุบัน ๓ กิโลเมตร ครอบครัวมีอาชีพทำไร่ทำนา พื้นที่บ้านหัวปอนในช่วงเวลาดังกล่าว (ประมาณ ๖๐ ปีที่แล้ว) มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผ.ก.ค) มาอาศัยสร้างฐานปฏิบัติการอยู่ ได้สร้างโรงเรียนในหมู่บ้านและบังคับให้ทุกคนต้องเรียนหนังสือ ส่งผลต่อการทำไร่ ทำนาของชาวบ้าน นายส่วยอหนึ่งในชาวบ้านหัวปอนที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว จึงได้ย้ายที่ทำการมาแผ้วถางที่อยู่อาศัยสืบกันมาช่วงหนึ่งคนบ้านหัวปอนก็ย้ายไปสร้างหมู่บ้านที่แม่หาดจึงกลายมาเป็นหมู่บ้านแม่หาดทุกวันนี้ฉะนั้นทั้งสองหมู่บ้านจะถือว่าเป็นบ้านพี่น้องกันเวลามีการมีงานก็ไปมาหาสู่กันตามปกติทั่วไป

ปัจจุบันบ้านหัวปอนเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในการปกครองของ ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พื้นที่ของหมู่บ้านนั้นจะ อยู่ห่างจากอำเภอขุนยวม ประมาณ ๒๐ กม. สภาพบริบทหมู่บ้านเป็นป่าเขาทึบกันดาร ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชัน ถึงร้อยละ ๘๐ ของพื้นที่ แหล่งน้ำที่สำคัญในพื้นที่หมู่บ้านคือ ลำน้ำปอน, ลำน้ำแม่แจ้, ลำน้ำแม่โทปี และลำน้ำแม่ลาเกะ พื้นที่ที่เป็นเขตบริเวณอาณาเขตพื้นที่นั้นทางทิศเหนือจะอยู่ติดกับตำบลแม่ฮอด อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทิศใต้นั้นอยู่ติดกับเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทิศตะวันออกนั้นจะติดกับแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนทิศตะวันตกนั้นติดกับ ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน อาชีพของชุมชนบ้านหัวปอนนั้นก็ประกอบอาชีพเกษตรกรที่ยึดอาชีพหลักๆ ก็คือการทำนา, ทำสวน, ทำไร่ อาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์, รับจ้าง ส่วนสาธารณูปโภคนั้นก็จะมีไฟฟ้า,

^{๒๐} กิณี ชีหล้าแอ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ประปา ครงการเดินทาง การเดินทางเข้าสู่ตำบล ใช้ถนนสายขุนยวม-แม่แจ่ม เป็นถนนลาดยางเข้าบ้านหัวปอน ๑๙ กม. แยกเข้าทางหลวงท้องถิ่น

พื้นที่และอาณาเขต สถานีอนามัยบ้านหัวปอน ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของอำเภอขุนยวม ห่างจากอำเภอขุนยวม ประมาณ ๒๑ กิโลเมตร อาณาเขตติดต่อ

๑. ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
๒. ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม
๓. ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านโป่ง ม.๕ ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม
๔. ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลแม่อุคอ อำเภอขุนยวม

การคมนาคม สภาพทางคมนาคมหมู่บ้านส่วนใหญ่จะมีสภาพเป็นดินลูกรังเส้นทางสายหลักเป็นถนนลาดยาง ในเขตหมู่บ้านห้อยม การคมนาคมไปด้วยความยากลำบาก (บ้านหัวแม่ลาเกะ) โดยเฉพาะฤดูฝน การไฟฟ้าและโทรคมนาคม หมู่บ้านส่วนใหญ่ไม่มีไฟฟ้าใช้ ยกเว้นหมู่ ๑ และไม่มีโทรศัพท์ใช้ทุกหมู่บ้าน ศาสนา จำนวนวัดหรือสำนักสงฆ์ ๑ แห่ง จำนวนโบสถ์คริสต์จักร ๓ แห่ง ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ และ ศาสนาพุทธจำนวนสถานศึกษา โรงเรียนประถมศึกษาจำนวน ๔ แห่ง คือ ๑. โรงเรียนบ้านหัวแม่ลาเกะ ๒.โรงเรียนบ้านหัวปอน ๓. โรงเรียนบ้านแม่หาด ๔. โรงเรียนบ้านแม่่อ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง ๑ แห่ง^{๒๑}

๓.๓ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวพุทธปกากะญอ

ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบทอดกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี^{๒๒}

ประเพณี (Tradition) เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติ และถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นดีอยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ คำว่าประเพณี ตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็น ขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกัน

^{๒๑} หมอแซ สาแช่,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} พระยาอนุมานราชธน. วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๔, หน้า

แล้วก็มี ความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อไป ได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป

โดยสรุปแล้ว ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนในสังคมนั้นๆ ผ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแปลกกันไปตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น แต่โดยมากย่อมมีจุดประสงค์ และวิธีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนปลีกย่อยที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น สำหรับประเพณีไทยมักมีความเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อในพระพุทธศาสนาและพราหมณ์มาแต่โบราณ^{๒๓}

๓.๓.๑ ประเพณีการเกิด

๓.๓.๓.๑ ก่อนเกิด

ชีวิตก่อนเกิดในความเชื่อของคนปวเกอะญอเชื่อว่า คนเราเกิดมาจาก หม้อชาเคล่อ (หม้อชาเคล่อ หมายถึง ผู้เฝ้าประตูวิญญาณ) ทุกคนที่เกิดมาต้องมาผ่านตรงนี้ที่เปรียบเสมือนประตูแห่งการมาเกิด คนที่มาจากในมนุษยโลกนี้ ทุกคนต้องบอกกล่าวในการมาเกิดของตนเองว่าจะมาทำอะไรที่ไหน จนกระทั่งถึงบั้นปลายของชีวิตนั้นก็คือการตายจะตายเวลาไหนแล้วแต่ชะตาชีวิตของแต่ละคนที่บอกกล่าว

การเกิดมาอยู่บนโลกนี้ก็ล้วนแต่เป็นลูกหลานของบนแผ่นดินทั้งหมด มีคำกล่าวเป็นคำพูดที่คงอยู่ทุกวันนี้คำหนึ่งบอกว่า ซีเตอลอกก่อ มูเตอดิเสาะ คำนี้ทำให้เราได้เห็นสิ่งต่างๆ คือ การคำนึงถึงชีวิตว่าอย่าเสียดายชีวิตเลย เมื่อถึงเวลาถึงคราวเราต้องจากไปอย่างแน่นอน แต่การมีชีวิตอยู่ต่างหากที่ทำให้เราแตกต่างกันไปแล้วแต่ชะตาชีวิตของคนเราจึงไม่เหมือนกัน การมาเกิดเรียกว่าเป็นภาษาว่า แฮ แล้วควบคู่กับอีกคำหนึ่งก็คือ เก ฉะนั้นแล้ว เปอวีเปอเกอลา (เปอวีเปอเกอลา หมายถึงเรามาแบบวิญญาณและสังขาร) ชีวิตและจิตวิญญาณของทุกคนล้วนมีเป็นของตนเอง

พูดถึงชีวิตแล้วการเกิดมาของหนึ่งชีวิตที่แต่ละคนได้มาจากพ่อแม่คือเกิดมาเพื่อมาทำหน้าที่ทำความเข้าใจกับชีวิต ซึ่งมีอยู่ ๔ อย่างที่เราต้องมาทำความเข้าใจคือ ๑.ตำบุ คือ การทำบุญและทำแต่สิ่งดีงาม ๒.ตำบา คือการกราบไหว้และการนอบน้อมถ่อมตน ๓.ตำไอ้ะมู คือ ชีวิต ๔.ตำซีคือ ชีวิต ๔ อย่างนี้ ต้องมาทำความเข้าใจ แต่ก็มี ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า การที่เราเกิดมานั้นเรามาเกิดเพื่อ (ตุ่มมือ ตูแหว มาหมี มาแหว แปลว่า การมายอมรับชะตากรรมในบนโลกนี้) ชีวิตเหมือนกันทุกคน ดูเลอระ ก็อยู่ในตัวเรา ดูเตอวอ ก็อยู่ในตัวเรา (ดูเลอระ หมายถึง นรก ดูเตอวอ หมายถึง สวรรค์) วิญญาณ ฝี่ ชีวิตจริงอยู่ในตัวเรา สิ่งทั้ง ๕ อย่าง เป็นอันเดียวกันหมดเลย เหตุที่เราเกิดเพราะมาเป็นส่วนหนึ่งของโลก

^{๒๓} <https://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้นเมื่อ๑๕กันยายน๒๕๖๑>)

ปกาเกอะญอ ก่อนที่จะมาเกิดสิ่งแรกที่เกิดในท้องก่อนคือ วิญญาณ แต่ละคนจะมีชีวิตอย่างไรก็จะเหมือนตอนที่มาเกิดที่บอกให้กับ หมือฆาเคล่อ และชีวิตก็จะเป็นไปตามนั้น สิ่งแรกที่เกิดในท้องของมารดาคือดวงตา เพราะเชื่อว่าโลกนี้กลมสิ่งที่เหมือนกันคือความกลมฉะนั้นดวงตาเป็นสิ่งที่ก่อตัวแล้วต่อด้วยสมองจากนั้นก็จะเป็นอวัยวะขึ้นส่วนต่อไปเรื่อยๆ จนสุดท้ายจะเป็น เด (เด หมายถึง สะดือ)

ความเชื่ออีกอย่างคือ การเกิดมาเป็นการมาร้องให้ ภาษาปกาเกอะญอเรียกว่า ฮ่อโซ่ ทุกคนเกิดมาต้องมาร้องให้ยังงี้ก็หนีไม่พ้นการร้องให้ เพราะมาอยู่อาศัยต้องทำมาหากินมีแต่ความยากลำบาก (ต่านะ คือ ความลำบากความทุกข์) ที่เราต้องเจอทุกวัน เมื่อเรามาอาศัยแล้วเราต้องชดใช้ในสิ่งที่เรามาอาศัยเยอะแยะมากมายตอนมาเกิดเราไม่มีอะไรเลย แต่พอเติบโตมาต้องการมีอะไรมากมายหาอะไรมาเติมเต็มสิ่งที่อยากได้เอามาเป็นเจ้าของ ดังนั้นก็ต้องชดใช้ด้วย สรุปลก็คือการมารู้จักความทุกข์ในโลกนี้^{๒๔}

๓.๓.๓.๒ ตอนเกิด

ประเพณีการเกิด การเกิดเป็นเรื่องที่สังคมปกาเกอะญอให้ความสำคัญ ส่วนจะมีพิธีรีตองมากน้อยเพียงใดก็แล้วแต่ความเชื่อของแต่ละคน หรือสังคมที่อยู่ร่วมกัน คนสมัยก่อนทำพิธีต่างๆ ก็เพื่อป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดในระหว่างตั้งครรภ์ เพื่อให้สอดคล้องได้ง่าย แม้จะได้ไม่เป็นอันตรายถึงตายเพื่อคุ้มครองปกป้องรักษาทารกที่คลอดให้ออกมาโดยปลอดภัย เนื่องจากในขณะนี้เด็กมีร่างกายบอบบางอ่อนแอ ความต้านทานโรคต่ำ แต่เดิมมีความเชื่อว่าการทำพิธีเกิดจะช่วยป้องกันปัดเป่าผีร้ายที่จะมาทำอันตรายแก่ทารกและแม่เพราะว่าการดูแลต่างๆ ในช่วงที่ตั้งครรภ์ต้องมีข้อห้ามอยู่หลายอย่างในประเพณี เช่น เชื่อว่าผีบันดาลให้เป็นเช่นนั้น ต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญขึ้น พอจะเข้าใจถึงความ เป็นไปต่างๆ ความเชื่อในเรื่องผีน้อยๆ หดไป แต่คนบางพวกบางกลุ่มก็ยังนิยมปฏิบัติที่เขาทำ เช่นนั้นก็เพื่อความสบายใจหรือเขาทำให้เพราะท้องถิ่นที่เขาอยู่เห็นว่าควรทำ ไม่ทำจะเดือดร้อนแก่คนส่วนใหญ่ เขาจึงทำตามเพื่อไม่ได้ผิดประเพณี พิธีการเกิดนี้จึงเป็นข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติของผู้หญิงที่กำลังจะเป็นแม่คน เริ่มตั้งครรภ์ เจ็บท้อง พอหลังคลอดก็ต้องมีพิธีตัดสายสะดือ อาบน้ำและไปผูกสายสะดือเด็กกับต้นไม้ ในสมัยโบราณการแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้าอย่างปัจจุบัน อัตราการตายของทารกแรกเกิดอยู่ในระดับสูง คนสมัยก่อนบางกลุ่มเชื่อว่าผีมาเอาตัวเด็กไป พิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้ก่อนที่เด็กคนหนึ่งจะเกิดออกมาก็ต้องยึดถือกันตามแบบของปกาเกอะญอที่มีมานานและสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งก็ได้หายไปแล้วบ้างแต่ก็ยังมีส่วนที่ยังอยู่ห่างไกลความเจริญและยึดถือปฏิบัติกันอยู่^{๒๕}

^{๒๔} บุญธรรม หมอแซ เกะกู พะแสงโต เรื่องเดซ คะปู้ , สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕} บุญธรรม หมอแซ , สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๓.๓.๓.๓ หลังเกิด

การเกิดของคนปากาเกอะญอเมื่อเด็กคนหนึ่งจะคลอดออกมาสมัยก่อนมีหมอตำแยมาทำคลอด สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือสะดือที่ติดตัวมากับเด็กที่ยังผูกกับตัวแม่ ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งที่เราไม่ควรทิ้งเรื่อยเปื่อยเป็นอันตราย การตัดสะดือเด็กจะใช้ตัดด้วย เสอเกิเตอะอาเบะแปลว่าเปลือกไม้ไผ่ ทุกคนตอนที่เกิดมาใหม่ๆเขาก็จะเอา (ที่เตอะ แปลว่า กระบอกไม้ไผ่) กระบอกไม้ไผ่นั้นมา เมื่อตัดสะดือขาดแล้วก็จะใส่ในกระบอกไม้ไผ่เพื่อที่จะเอาไปผูกกับต้นไม้ สมัยก่อนเด็กที่คลอดออกมา ผู้เป็นแม่จะเอาเสื้อที่สวมใส่นั้น มาฉีกครึ่งหนึ่งแล้วก็จะห่อลูกน้อยของตน สมัยปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีแล้ว ผู้ที่มีคาถาอาคมจะหยุดทำงาน ถ้าคนที่มีคาถาอาคมเผชิญไปเจอในช่วงที่เด็กเกิดมาพอดี เขาว่า อาเกล (อาเกล หมายถึง ทำมาหากินลำบาก) จะทำมาหากินไม่ได้เลย จะหาเงินหาทองก็หายากไม่ค่อยจะได้

ผู้หญิงก่อตั้งท้องจะมีข้อห้ามที่ต้องถือต้องห้ามอย่างดีเพราะมีความเกรงกลัวหลายๆอย่างพ่อแม่จะคอยตักเตือนลูกที่ท้องอยู่ให้ดูแลเอาใจใส่เพื่อให้ลูกเกิดมาครบถ้วนสมบูรณ์แต่ก็ไม่ได้ห้ามอะไรเกินขอบเขต ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายที่ต้องถือต้องห้ามอย่างเคร่งครัด^{๒๖}

ประเพณีการผูกสะดือ

ปวาแลเจอะปวาเดปอ แปลว่า คนไปผูกสะดือ การผูกสะดือนั้นเป็นหน้าที่ของผู้เป็นพ่อจะเป็นผู้ไปผูกและเลือกหาต้นไม้ ไม่มีร่องรอยการถูกฟันหรือแตะต้องอะไร สมัยก่อนนี้ถือว่าเป็นข้อห้ามถ้ามีคนแตะต้องหรือถูกฟันก็จะไม่เอาผูก ว่าเรื่องของ เดปอ ที่เอามามัดกับต้นไม้มักให้ความหมายไว้ อย่างนี้ คือ ต้นไม้จะเกี่ยวข้องกับชีวิตเด็กคนนั้นว่า อนาคตเขาจะเจริญเติบโตรูปหล่อสวยงามเพราะต้นไม้ดูดีสวยงามถ้าต้นไม้ดูไม่ดีไม่สวยงามเด็กจะเจริญเติบโตไม่สวยงาม เดปอ จะไม่เอาไปแบบสดๆ เพราะจะติดเลือดด้วยและเหม็นคาว สมัยก่อนไม่มีอะไรรองรับก็เลยเอากระบอกไม้ไผ่มาใส่ ให้ความหมายไว้ว่า ถ้าเราเอาใส่อย่างอื่นนั้นก็ไม่ได้เหมาะสมไม่ได้ และก็ไม่ได้จึงเอากระบอกไม้ไผ่ที่ดีที่สุด สมัยก่อนเขาต้มน้ำในกระบอกไม้ไผ่อยู่แล้วดังนั้นจึงเอาใส่ในกระบอกไม้ไผ่

“เดปอทุ” แปลว่าต้นสะดือ ต้นไม้ที่เขาสะดือไปผูกนั่นเองและมีการห้ามตัดโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าขวัญของทารกจะอาศัยอยู่ที่นั่น หากตัดทิ้งจะทำให้ขวัญเด็กหนีไปและทำให้เด็กล้มป่วยลง หากใครที่ตัดโดยเจตนาหรือไม่เจตนา จะต้องถูกปรับด้วยไก่หนึ่งตัว พ่อแม่จะนำไก่ตัวนี้ไปทำพิธีเรียกขวัญเด็กกลับคืนมาและเมื่อมีการผูกเดปอเยอะขึ้นๆ ชาวบ้านในหมู่บ้านก็จะรู้กันว่าที่นั่นคือ ปวาเดปอแปลว่าป่าสะดือ จากความเชื่อนี้จึงทำให้มีป่าสะดือ มีการดูแลรักษาร่วมกันทำให้ป่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณไม้ต่างๆ เป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษปากาเกอะญอในการอนุรักษ์ป่าไม้ ทำให้ชุมชนคนในหมู่บ้านมีความเชื่อว่าการตัดต้นไม้ของตนแล้วจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ปาเดปอ จึงมีอยู่ทุกวันนี้

^{๒๖} บุญธรรม หมอแซ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

อีกอย่างหนึ่งที่เราจะได้ประโยชน์ร่วมกันคือเมื่อมีป่าที่อุดมสมบูรณ์เราก็จะได้สุขภาพร่างกายดีคนในชุมชนก็แข็งแรงเช่นเดียวกันเป็นหลักคิดข้อหนึ่งขององค์ความรู้ปกาเกอะญอ^{๒๗}

ประเพณีการถือวันให้เด็ก

การให้ความสำคัญต่อการเกิดของคนเรามีข้อห้ามที่เรียกว่า (ตีกเบล โอ๊ะตาเบล แปลว่า ถือวันให้เด็ก) สมัยก่อนนั้นห้ามทั้งหมู่บ้านเลย แต่ปัจจุบันนี้จะห้ามเฉพาะครอบครัวเพราะความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมจะเป็นไปตามความเชื่อแบบใหม่ไม่เหมือนสมัยแต่ก่อนละมีการนับถือพุทธบ้างคริสต์บ้างแล้วบางที่ก็ยังถือแบบดั้งเดิมอยู่

ปวตีกเบล ให้ความหมายว่า คือการให้อิสระกับเด็กที่เกิดใหม่เมื่อเขาเกิดมาแล้วมีการให้เกียรติตั้งแต่เด็ก ๆ สาเหตุที่ให้เกียรติก็เพราะว่าเด็กนั้นมีความบริสุทธิ์อยากให้เด็กนั้นมีความเจริญเติบโตที่ดี มีความเจริญก้าวหน้าทางหน้าที่การงาน ทำมาหากินแล้วอยู่อย่างมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง คนปกาเกอะญอนั้น มีการให้เกียรติในลักษณะที่เป็นข้อห้ามซึ่งมีอยู่สามช่วงสามวัย ๑.ก็คือ ในช่วงที่เกิดมา (แฮคือ่อ) ๒.ในช่วงที่แต่งงาน (ถ่อปัว) และ ๓.ในช่วงที่ตาย (สะเสมอมูลอปี) ทั้งสามช่วงสามครั้งนี้เป็นการห้ามที่ให้เกียรติคนปกาเกอะญอหนึ่งคนเสมอ ๆ กัน^{๒๘}

ประเพณีการเรียกขวัญเด็ก

เกาะวีเกาะเกอลา แปลว่า เรียกขวัญ วันที่ไปผูกสายสะดือติดกับต้นไม้เพื่อนบ้านทุกคนจะไม่ออกไปทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นข้อห้าม เรียกข้อห้ามนี้ว่า “ดีตาเบล” เป็นกฎหมายประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต พิธีผูกขวัญว่า “กีเบลจือ” คือพิธีผูกขวัญครั้งแรกของคนที่เกิดมาลืมาตาบโนโลก ซึ่งเชื่อว่าขวัญของคนมีอยู่ ๓๗ ขวัญที่อยู่ในรูปของสัตว์ชนิดต่างๆ การผูกขวัญครั้งแรกของเด็กทารกนี้ก็จะทำให้ได้รับขวัญที่ ๓๗ ขวัญนี้ โดยครบถ้วน ซึ่งได้แก่ ๑.ขวัญหัวใจ ๒.ขวัญมือซ้าย ๓.ขวัญมือขวา ๔.ขวัญเท้าซ้าย ๕.ขวัญเท้าขวา ๖.ขวัญหอย ๗.ขวัญปู่ ๘.ขวัญปลา ๙.ขวัญเขียด ๑๐.ขวัญแย้ ๑๑.ขวัญจิ้งหรีด ๑๒.ขวัญตุ๊กแตน ๑๓.ขวัญตุ๊กแก ๑๔.ขวัญแมงมุม ๑๕.ขวัญนก ๑๖.ขวัญหนู ๑๗.ขวัญชะนี ๑๘.ขวัญหมูป่า ๑๙.ขวัญไก่ป่า ๒๐.ขวัญเก้ง ๒๑.ขวัญกวาง ๒๒.ขวัญสิงห์ ๒๓.ขวัญเสือ ๒๔.ขวัญช้าง ๒๕.ขวัญข้าว ๒๖.ขวัญงู ๒๗.ขวัญตุ่น ๒๘.ขวัญเม่น ๒๙.ขวัญเสียงผา ๓๐.ขวัญแรด ๓๑.ขวัญเต่า ๓๒.ขวัญตะกวด ๓๓.ขวัญกิ้ง ๓๔.ขวัญอีเห็น ๓๕.ขวัญกระต๊าก ๓๖.ขวัญต่อ ๓๗.ขวัญนกแก้วกนกแกง ขวัญทั้งหมดนี้คนปกาเกอะญอเชื่อว่าจะมีอยู่ในตัวเราตั้งแต่เราเกิด แต่จะให้เราช่วยอยู่กับเราเพื่อให้เราเข้าใจ

^{๒๗} กิณี ชูรอย ดวงจันทร์ สำโผะ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} คะปู้ สำเข้ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ตัวเองเข้าใจผู้อื่นเข้าใจธรรมชาติแล้วก็เข้าใจขวัญตัวเองต้องมีการถือและให้เกียรติกับขวัญเหล่านี้ด้วย^{๒๙}

ประเพณีการเรียนรู้วิชาศาสตร์ต่างๆ

ในช่วงวัยของเด็ก เป็นวัยที่กำลังเจริญเติบโตมีการเล่นตามประสาเด็ก มีกิจกรรมการเล่นในแต่ละวันแต่ต้องเรียนรู้ทีละขั้นตอนเพราะสมัยก่อนนั้นไม่มีโรงเรียนเด็กๆ ก็เป็นไปตามวัยอาพื่อจะ แปลว่า การขยับตัวรับรู้คำพูดหรือเริ่มสังเกต ขยับตัวซ้ายขวาไปมา ถ้าเด็กคนนั้นทำได้หมดนั้นก็แสดงว่า คนนี้เขารู้ตัวเองแล้ว จำได้หมายรู้ในความเป็นเด็กสิ่งที่เป็นการให้เกียรติ ข้อห้าม และสิ่งต่างๆอันเป็นจิตวิญญาณที่ผู้ใหญ่ทำให้ตอนเกิดนั้นจะค่อยๆ สมบูรณ์ เติบโตด้วยสติปัญญาพลกำลังจำได้หมายรู้ทำงานเก่ง คือจะเป็นแบบนี้เด็กคนหนึ่งที่เกิดมานั้นเขาก็ต้องขยับเองทีละขั้นตอน เติบโตที่แรกขยับตัวไปมาเสร็จแล้วก็นอนคว่ำนอนหงาย เขาก็จะนั่งได้เอง แล้วค่อยๆ ไปตามสัญชาตญาณจนเดินได้ด้วยตนเอง

แต่ว่าตอนเด็กๆ เขาต้องเรียนรู้และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ของตนเองด้วยตนเองตั้งแต่เกิดเลยเพราะว่าสมัยก่อน การเรียนรู้ไม่มีอะไรมาก เขาก็สอนกันในเรื่องของการทำงานหากินเองไปตามสภาพในแต่ละวันนั่นเองแต่ถ้าเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเรียนรู้โดยตรงของผู้เป็นผู้ชายกับผู้หญิงในวัยเติบโตเริ่มตั้งแต่พอจำความได้ จะค่อยๆ เรียนรู้ไปผู้ที่เป็นพ่อแม่คอยสอนไปเรื่อย ผู้หญิงก็จะเรียนรู้เรื่องการทอผ้า การดูแลบ้าน การทำอาหาร การถือเนื้อต้องตัว การต้อนรับแขกผู้ที่มาเยือน แต่ผู้หญิงบางคนนี้เก่งนะ เรียนจักสานก็มี สานไม้กวาด สานตะกร้าใส่ไก่ อย่างนี้แต่ถ้าเป็นผู้ชายก็จะเรียนรู้กับพ่อในการหาของป่าบ้าง ไถนา สมุนไพร ร้าดาบ ขัปลำนำ จักตอก จักสาน สานกระดัง สานสารพัดที่จะพอทำได้ ในช่วงหนึ่งที่ต้องเรียนรู้สิ่งเหล่านี้รวมทั้งฤดูกาลการทำงานหากินแต่ละอย่างๆ เช่นการดูแลป่า การไถนาปลูกข้าว การแผ้วถางป่า การปลูกพืชต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตปากาเกอะญอ มีเยอะทั้งสิบสองเดือนนั้น ไม่ว่าจะชื่อเดือน วัน ปี และพิธีกรรมต่างๆอีกมากมาย แต่ข้อแตกต่างระหว่างชายกับหญิงจะเรียนรู้ควบคู่กันไปในเรื่องของการทำหน้าที่เท่านั้นเอง บางอย่างผู้ชายก็เรียนไม่ได้เพราะไม่ใช่สิ่งที่ผู้ชายต้องเรียนในขณะที่เดียวกันบางอย่างผู้หญิงก็เรียนไม่ได้เพราะไม่ใช่หน้าที่ของผู้หญิง^{๓๐}

๓.๓.๒ ประเพณีการแต่งงาน

ถ้าพูดถึงเรื่องการแต่งงาน ชายหญิงเข้าหากันเองคบกันเอง แล้วถูกใจกัน พอถูกใจกันก็จะตกลงปลงใจกัน เพราะเชื่อว่าผู้หญิงกับผู้ชาย เป็นโครงกระดูกกันเอง ถ้าไม่ใช่ โครงกระดูกกันเอง ต่อกันไม่ได้ และพวกที่ต่อกันไม่ได้ก็จะไม่ได้รักกันเลย แต่ว่าเรื่องพิธีกรรมการแต่งงานนั้นเป็นเรื่องที่

^{๒๙} สำแช่ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} ชูร่อย เรื่องเดช ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

จำเป็นต่อคู่ชีวิตในการแต่งงาน การแต่งงานนี้เกิดขึ้นจากสองฝ่ายตกลงปลงใจกันแล้ว พุดคุยกันลงตัว ก็จะมาปรึกษาหารือกัน ต้มข้าว ต้มเหล้ากัน ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย เมื่อต้มเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้วมีการนัดหมายวันแต่งงาน ในช่วงระหว่างที่ไปงานแต่งจะไปกันเป็นขบวนจะเดินไปตีกลอง ฉาก ค้อน แห่ไปพร้อมกับมีพิธีรินเหล้าก่อนไป ทางฝ่ายชายจะเป็นผู้ไปหาฝ่ายหญิงก่อน ฝ่ายหญิงจะรออยู่ที่บ้าน

จ้อเตอโหลป่า หมายถึงพอสื่อ ทำหน้าที่เป็นพอสื่อในงานพิธีกรรมแต่งงานทั้งก่อนแต่ง ตอนแต่ง จะอยู่กับการทำหน้าที่จนเสร็จพิธีเนื่องจากสองฝ่ายเวลามาเจอจะตอบโต้กันด้วยบทภาวธา หมายถึง การขับร้องลำนำ รินเหล้าไปตอบโต้กันไปซึ่งมีชื่อเรียกว่า ธาจิป่า การแต่งงานจะเรียกเป็นภาษาว่า ถ่อป่า หนุ่มสาวปากเกะญอ มักมีโอกาสพบปะสนทนากันในตอนกลางคืน หนุ่ม ๆ จะไปหาสาวที่บ้าน และนั่งพูดคุยสนทนากันบนบ้านซึ่งอาจเป็นนอกห้องหรือในห้อง ส่วนใหญ่จะเป็นในห้องรวมด้วยกัน เพราะมีเตาไฟที่ให้แสงสว่างอยู่กลางห้องเรียกว่าแม่อุหล่อ

เนื่องจากบ้านของปากเกะญอนั้นมีห้องเพียงห้องเดียว ในขณะที่พุดคุยกัน พ่อกับแม่ก็จะนอนอยู่ใกล้เตาไฟนอกจากบ้านหญิงสาวแล้ว งานที่หนึ่งหนุ่มสาวปากเกะญอมีโอกาสจะได้มาพบกัน คือ ในช่วงงานศพเพราะเวลากลางคืน (หมื่อเกอนอ เพาะสำควา แปลว่า หนุ่มสาว) จะเดินวนรอบๆ ศพ และกอดคอกันร้องเพลงระหว่างหญิงกับหญิง ชายกับชาย ในขนาดนั้นก็ขับร้องลำนำ ธาปสือให้กับผู้ตายไปสู่ในทางที่ดีที่ชอบ การเดินรอบวนโลงศพจะห้ามผู้หญิงกับผู้ชายกอดกันเด็ดขาด โอกาสนี้เป็นช่วงที่หนุ่มสาวจะได้ใกล้ชิดสนิทสนมกัน การขับร้อง ลำนำ ธาปสือ ในงานศพทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายจะได้ตอบบทลำนำระหว่างกัน คนไหนที่ชอบพอกันก็จะตอบโต้กันไปเรื่อยๆ คนที่มีลูกคอเสียงดีมีความไพเราะพร้อมกับความหมายที่ซาบซึ้งกันก็จับคู่ตอบโต้กันอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ความซาบซึ้งในบทลำนำกล่าวไว้ว่าถึงกับน้ำตาไหลก็มี การขับร้องบทลำนำในงานศพจุดมุ่งหมายก็คือ

๑. เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคีในงานการจัดงานศพ
๒. เพื่อให้ชายหนุ่มหญิงสาวจะได้มีโอกาสเกี่ยวพาราสักกัน
๓. เพื่อให้หนุ่มสาวฝึกร้องเพลงให้เป็น

๔. เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติ เป็นต้น หากหนุ่มสาวได้เสียกันก่อนแต่งงาน ก็จะต้องมีการขอขมาต่อผีเจ้าที่ ซึ่งเป็นผีบ้านไม่ใช่ผีเรือนและให้มีการขอขมาต่อผู้เฒ่า รวมทั้งหัวหน้าหมู่บ้านและหมอดืด้วย วันต่อมาจึงจะจัดให้มีการแต่งงานกัน พิธีการแต่งงานของหนุ่มสาว ที่ได้เสียกันก่อนแต่งงานจะไม่มีการสนุกสนานรื่นเริงเหมือนงานแต่งที่เป็นหนุ่มสาวบริสุทธิ์ แต่ทำพอเป็นพิธีเท่านั้น หนุ่มสาวที่บริสุทธิ์จะไม่ยอมไปร่วมพิธีด้วย เพราะเกรงว่าจะเอาตัวอย่างเหล่านี้ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีมาใช้ และถือว่าเป็นการผิดประเพณีทำให้วงศ์ตระกูลให้เกิดเรื่องน่าละอาย ถ้าคู่ที่ได้เสียกันไม่ใช่หนุ่มสาว ก็จะต้องถูกปรับเป็นเงินและสัตว์เลี้ยงได้แก่ หมู ไก่ และควาย เป็นต้น หลักการพิธีแต่งงาน เริ่มด้วยการให้ผู้เฒ่าผู้แก่มาไถ่ถามเพื่อถามความสมัครใจทั้งสองคนก่อน จากนั้นจะเป็นการสู่ขอโดยฝ่าย

หญิงจะให้ผู้อาวุโสชาย ๒ คน ปกาเกอญอเรียกว่า จ้อเตอโล่ป่า เป็นคนไปหาฝ่ายชาย ประเพณีการสู่ขอของปกาเกอญอผู้หญิงจะเป็นผู้สู่ขอผู้ชาย หลังจากยินยอมตกลงกันแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็ได้นัดหมายกันว่า อีกเจ็ดวันจะทำพิธีแต่งงาน เมื่อฝ่ายชายเต็มใจรับการสู่ขอ ก็จะมีผู้อาวุโสฝ่ายชาย ๒ คน และหนุ่มโสด ๑ คน ที่ไม่ใช่พี่น้องของเจ้าบ่าว รับการสู่ขอเพื่อนัดหมายวันแต่งงาน ชายหนุ่มโสดคนนี้จะเป็นตัวประกันในการแต่งงาน หากเจ้าบ่าวตัวจริงเกิดขัดข้องด้วยเหตุใดก็ตาม ชายหนุ่มคนนี้จะต้องแต่งงานแทนเจ้าบ่าวตัวจริง ไปยังบ้านฝ่ายหญิงก็จะมีกรหม่าไก่เพื่อต้มหรือแกง และมีการเตรียมเหล้าเลี้ยงพวกที่มาเพื่อเป็นการยืนยันว่าจะไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดสัญญา ฝ่ายนั้นจะหาคู่ครองยาก เพราะไม่มีสัจจะ จะมีการกำหนดวันแต่งงาน ซึ่งจะจัดขึ้นภายใน ๗-๙ วัน หลังจากวันสู่ขอ และต้องเป็นวันที่คี่ เช่น วันที่ ๓ วันที่ ๕ วันที่ ๗ หรือวันที่ ๙ หลังจากการสู่ขอ จะเป็นวันไหนก็ใช้วิธีปักกระดุกไ่ก่ดูเอา เมื่อกำหนดวันแล้วก็บอกไปยังญาติมิตรทั้งหลาย จะได้เตรียมตัวช่วยเหลือ เช่น เตรียมหมู ไก่ หรือเหล้าสำหรับใช้ในพิธีแต่งงานในวันแต่งงาน ฝ่ายชายจัดขบวนแห่ซึ่งมีการขับร้อง ธา ตีฆ้องตีกลองกันอย่างสนุกสนาน เดินไปบ้านเจ้าสาว ทุกคนแต่งกายแบบปกาเกอญอ

ในขนาดที่มีการแห่ขบวนมานั้นเมื่อขบวนเจ้าบ่าวไปถึงลานบ้านเจ้าสาว ก็จะมีพิธีดื่มเหล้า โดยเจ้าสาวเอาเหล้าที่เป็นเหล้าขวดแรกจากการต้มกลั่นครั้งแรก ซึ่งเรียกว่า ชิโซ หมายถึงหัวเหล้า แก้วสุดท้ายเรียกว่า ชิคี หมายถึงก้นเหล้า เรียกพิธีกรรมนี้ว่าแควะ ชิ หมายถึงพิธีหัวเหล้าและก้นเหล้า รินให้เจ้าบ่าว ๑ แก้ว เจ้าบ่าวจะส่งให้หัวหน้าผู้รอบรู้เวทย์มนต์คาถาอาคม ทำการเสกเป่าและอวยพรให้อยู่ดีมีสุข เสร็จแล้วหัวหน้าจะรินเหล้าลงพื้นดินนิดหน่อย แล้วเจ้าสาวส่งกลับให้เจ้าบ่าวดื่มจนหมด เหล้าที่เหลือในขวดก็ส่งให้ญาติพี่น้องดื่มกันจนหมด จากนั้นฝ่ายเจ้าบาวก็รินเหล้าของตนให้เจ้าสาว และทำพิธีเช่นเดียวกัน เมื่อทำพิธีดื่มเหล้าแล้ว ก็ขึ้นบนบ้านขณะขึ้นถึงหัวบันไดบ้านจะมีญาติอาวุโสฝ่ายหญิงเอาน้ำเย็นราดลงบนเท้าของคู่บ่าวสาวเพื่อล้างเสนียดจัญไร พร้อมกล่าวคำอวยพร พรคนพวกของทั้งสองฝ่ายที่ตามมา ก็จะมีการรดน้ำที่เท้าทุกคน จากนั้นทำพิธีป้อนข้าว โดยเจ้าสาวเอาข้าวและอาหารใส่ถ้วยเล็กให้เจ้าบาวกินให้หมดจำนวนหนึ่งคำ จากนั้นญาติของทั้งสองฝ่ายก็จะทำแบบเดียวกัน แล้วจึงลงมือรับประทานอาหารกันตามปกติ เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว พรคนพวกของทั้งฝ่ายจะดื่มเหล้าและภาวธา คือการขับร้องลำนำแต่งงาน ตามบ้านญาติพี่น้องของเจ้าสาว แล้วพากันกลับมาบ้านเจ้าสาว มาดื่มเหล้ากันอีก โดยหัวหน้าทั้งสองฝ่ายต่างอวยพรให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว

ประเพณีของกะเหรี่ยงก็เป็นเช่นนี้ถือว่าข้าวเป็นชีวิต จึงให้ความสำคัญกับเหล้าที่มาจากข้าวสำหรับทำพิธีกรรมต่างๆ อย่าง เหล้าสองแก้วแรกที่รินลงไปเรียกว่า “ชิโซ” หมายถึงหัวเหล้า สองแก้วสุดท้ายเรียกว่า “ชิคี” หมายถึง ก้นเหล้า และเรียกรวมพิธีกรรมนี้ว่า “แควะ ชิ” หมายถึงพิธีดื่มหัวเหล้าและก้นเหล้า ตอนนั่งดื่มเหล้า หน้าทีของเจ้าสาวคือเอาสายกระพวนมาคล้องคอเจ้าบ่าว และนำบุหรืสองมวนมาให้ มวนหนึ่งจุดไฟให้เจ้าบ่าว อีกมวนหนึ่งให้เจ้าบ่าวถือไว้ในมือ แล้วเจ้าสาวก็ตระเวนทั่วในบ้านไล่แจกสายกระพวนแก่เพื่อนบ้านที่มาอยู่กับเจ้าบ่าว ระหว่างพิธีดื่มหัวเหล้า-ก้นเหล้า

คนอื่นๆ ก็ดื่มเหล้าด้วย พร้อมกับขับลำนำโต้ตอบกันอย่างสนุกสนานเจ้าบ่าวจะต่อ แขกผู้มาเยือนจะรับเนื้อหาลำนำเป็นการถามไถ่กันถึงการเดินทางว่าเป็นอย่างไรบ้าง มีความทุกข์ยากลำบากใจอะไรบ้างไหม เจอะเจอกับอะไรบ้าง หลังจากนั้นหลายคนนอกจากบ้านแยกย้ายไปยังบ้านอื่น พาเจ้าบ่าวไปด้วย เจ้าบ่าวคืนแรกไปนอนอีกบ้านหนึ่งซึ่งไม่ใช่บ้านเจ้าสาวแต่อาจจะเป็นบ้านของหัวหน้าผู้มาขอวันแต่งงานเจ้าบ่าวเจ้าสาวนั่นเอง หรือคืนนี้เจ้าบ่าวไม่ได้นอนเลยทั้งคืนเพราะไปกับผู้ใหญ่ซึ่งขับเสียงลำนำโต้ตอบกันทั้งคืน วันรุ่งขึ้นฝ่ายเจ้าสาวมารับเจ้าบ่าวมาบ้านของเจ้าสาว

เพราะมีพิธีอีกขั้นตอนหนึ่งคือการผูกข้อมือร่วมกัน ให้เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวนั่งลงใกล้กันใกล้ขันโตก ผู้อาวุโสคนหนึ่งในหมู่บ้านนำด้ายขาวสองเส้น ผูกข้อมือเจ้าบ่าวก่อนแล้วผูกข้อมือเจ้าสาวต่อ ขณะผูกข้อมือทำอธิษฐานอวยพรแก่เจ้าบ่าวและเจ้าสาว จากนั้นแม่เจ้าสาวนำขวดเหล้าให้เจ้าบ่าวรินหัวเหล้าเขาให้เจ้าบ่าวดื่ม กันเหล้าให้เจ้าสาวดื่ม แล้วเจ้าบ่าวเจ้าสาวพร้อมกับพ่อแม่ญาติพี่น้องก็ลงมือกินข้าว เพื่อนบ้านของเจ้าบ่าวก็ขึ้นมากินข้าวในเวลานั้นด้วย เมื่อทุกคนกินข้าวอิ่มแล้ว เพื่อนบ้านของเจ้าบ่าวพากันกลับบ้าน ทั้งเจ้าบ่าวไว้คนเดียวที่หมู่บ้านเจ้าสาว เจ้าบ่าวมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อตามองตามเพื่อนบ้านกลับไป (คงเศร้าสร้อยจนน้ำตาไหลรินแน่เลย)เจ้าบ่าวต้องนอนที่หมู่บ้านนี้อีกหนึ่งคืน ตกกลางคืนเจ้าสาวจะต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นชุดแม่บ้านสีดำใหม่เอี่ยมที่เรียกว่า เซชู (คือผ้าเสื้อท่อนบนของชุดแม่บ้านผู้ออกเหย้าออกเรือนแล้ว หมายถึงเสื้อดำ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า เซเบอะ หมายถึงเสื้อปักลูกเต๋อย ที่เรียกว่าเสื้อดำและเสื้อปักลูกเต๋อย เพราะท่อนล่างยังมีอีกเรียกว่า “หนีหรือซิน” เป็นพื้นสีแดงและมีลายมัดหมี่ตัดขวางตลอดทั้งผืน) ส่วนเจ้าบาวนั้นต้องใส่เสื้อแดงที่เรียกว่า เซก๊อ ซึ่งเจ้าสาวเป็นผู้ทอให้เจ้าบ่าว ยืนให้เจ้าบ่าวด้วยมือของเจ้าสาวเอง เซก๊อ หมายถึงเสื้อผู้ชายเป็นผ้าสีแดง คำนี้มีความหมายสวยงามสดงดงามและมีความบริสุทธิ์ผุดผ่อง เวลานี้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวต่างอยู่ในชุดแต่งงานทั้งสองคน รอเวลาพิธีส่งเข้าเรือนหอต่อไป คำคตินี้ยังมีข้าวเย็นอีกมื้อหนึ่งซึ่งญาติเจ้าสาวไปเชิญชวนผู้อาวุโส ๓-๔ ท่าน ที่นำทางเจ้าบ่าวไปเยี่ยมตามบ้านต่างๆ เมื่อตอนกลางวันให้มากินข้าวด้วย เพื่อมาเป็นพยานในการส่งเจ้าสาวเจ้าบ่าวสู่เรือนหอ ทุกคนกินข้าวพร้อมกันดื่มเหล้าเสร็จแล้ว จากนั้นผู้อาวุโสเดินออกจากบ้านไปที่ละคนๆ จนหมด และบอกกับเจ้าบ่าวว่า “หลานเอ๋ย ขอให้โชคดีมีสุข มีโชตกออกลูกดี สืบลูกสืบหลานต่อไปเถอะ

หลังจากเจ้าสาวเจ้าบ่าวดื่มเหล้า และรับประทานอาหารเสร็จแล้ว เจ้าสาวจะเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้เจ้าบ่าวใหม่ จากนั้นหัวหน้าฝ่ายเจ้าบ่าวจะแจกของในตะกร้า ที่นำมาให้ญาติอาวุโส ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวของเจ้าสาว ส่วนเงินหล่อแท่งเก็บเอาไว้เป็นของประจำตระกูลต่อไปเป็นอันเสร็จพิธีการแต่งงานที่บ้านเจ้าสาว ชาวปากาเกอะญอนิยมจัดงานแต่งงาน ๒ วัน วันที่สองจะทำพิธีที่บ้านเจ้าบ่าว วันแรกเจ้าสาวยังไม่เปลี่ยนเครื่องแต่งกายชุดขาวทรงกระสอบที่แสดงความเป็นสาวพรหมจารีย์ แต่จะไปเปลี่ยนเป็นชุดผ้าถุงและสวมเสื้อสำหรับหญิงมีเรือนในวันรุ่งขึ้น พิธีในวันที่สองดำเนินไปในลักษณะเดียวกับวันแรก เช่น หญิงอาวุโสฝ่ายหญิงจะเตรียมของใส่ตะกร้าร่วมขบวนแห่ไป

ยังบ้านเจ้าบ่าว เป็นต้น สองคืนกับหนึ่งวันที่ค้างอยู่ที่บ้านเจ้าสาว วันนี้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวต้องกลับไปยังบ้านเจ้าบ่าวพร้อมกับเพื่อนบ้านที่เป็นฝ่ายเจ้าสาวเป็นพยาน เมื่อรวมกันที่บ้านเจ้าสาวแล้ว จากนั้นก็ออกเดินทางไปยังหมู่บ้านเจ้าบ่าว เมื่อถึงบ้านเจ้าบาวก็จะมีเพื่อนบ้านรอรับมากมาย เพื่อมาทำพิธีกันในฝ่ายของเจ้าบ่าวต่อ พ่อแม่ของเจ้าบาวยืมรถลูกชายและลูกสะใภ้ใหม่ที่เชิงบันได ในมือถือกระบอกไม้ไผ่ตักน้ำคนละกระบอก มีก้อนหินหนึ่งก้อนวางอยู่ข้างหน้าให้ลูกชายกับลูกสะใภ้เหยียบบนก้อนหิน เจ้าบ่าวเหยียบเท้าขวาเจ้าสาวเหยียบเท้าซ้าย พ่อแม่เทน้ำลงไปบนเท้าของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว พร้อมกับบอชฐานว่า “มีแรงกิน มีแรงทำ มีอายุยืนดังก้อนหิน มีความร่มเย็นดังน้ำ อย่าได้เจอะเจอกับความทุกข์ยากลำบากใจเลย

จากนั้นขึ้นบนบ้าน รินเหล้าให้ผู้อาวุโสของหมู่บ้านและท่านก้อชฐานอวยพรให้ ตกตอนกลางคืนก็มีเสียงขับร้องบทลำน้า ธา มีขับลำน้าโต้ตอบกันดังระงมทั้งหมู่บ้านระหว่างแขกฝ่ายเจ้าสาวกับฝ่ายเจ้าบ่าว ที่หมู่บ้านของเจ้าบ่าวไม่มีพิธีอะไรอีกแล้ว นอกจากการเลี้ยงอาหารและฉลองกันเท่านั้นพิธีกรรมทั้งหมดอยู่ที่บ้านฝ่ายเจ้าสาวเพราะตามวัฒนธรรมของปกากะญอพิธีกรรมภายในบ้านจะเป็นของผู้หญิง วันรุ่งขึ้นมีการเลี้ยงอาหารแขกและเพื่อนบ้านอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นเพื่อนบ้านของเจ้าสาวต่างพากันกลับบ้านทั้งเจ้าสาวให้ร้องไห้ไว้เพียงผู้เดียวให้อยู่กับเจ้าบ่าว เจ้าสาวน้ำตาคลอ बैลันเอ่อ คงมีความรู้สึกเช่นเดียวกับตอนเจ้าบาวครั้งถูกเพื่อนบ้านทิ้งไว้เพียงผู้เดียวในหมู่บ้านของเธอเมื่อวันก่อนนั่นเอง ในพิธีแต่งงานเจ้าสาวจะต้องแสดงฝีมือในการต้มกลั่นเหล้าให้บิดามารดาฝ่ายเจ้าบ่าวดื่ม โดยเจ้าสาวยังค้างอยู่ที่หมู่บ้านเจ้าบาวอีกประมาณ ๗ วัน ระหว่างนี้เจ้าสาวได้ต้มเหล้าให้พ่อแม่สามีหนึ่งหม้อ เพราะประเพณีปกากะญอ สิ่งที่ลูกสะใภ้ต้องทำให้กับพ่อแม่สามีอันดับแรกคือการต้มเหล้า ซึ่งจะเป็นการพิสูจน์ว่าลูกสะใภ้เก่งกาจในหน้าที่ของสตรีหรือไม่

เมื่อเจ้าสาวต้มเหล้าเสร็จแล้วพ่อแม่เจ้าบาวก็เรียกญาติพี่น้องทุกคนมาร่วมกันดื่ม ทุกคนแสดงความคิดเห็นต่างๆ เช่นว่า มีรสชาติดีและอร่อยกล่าวชมเชยในฝีมือทั้งพ่อแม่เจ้าบ่าวและญาติพี่น้องต่างพึงพอใจทั่วหน้า เพราะนี่แสดงถึงนิมิตหมายอันดี ที่ชีวิตครอบครัวของเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะมีแต่ความราบรื่นและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ในวันที่ 8 เขาทั้งสองคนต้องกลับไปยังหมู่บ้านเจ้าสาว เพราะผู้ชายเมื่อแต่งงานแล้ว ต้องไปอยู่อาศัยบ้านผู้หญิง ก่อนกลับนั้นแม่เจ้าบ่าวได้เตรียมกระชูหนึ่งใบให้ลูกสะใภ้ใหม่แบกกลับไปด้วย ข้างในบรรจุเสื้อผ้าซึ่งเป็นชุดแม่บ้านหลายชุดด้วยกัน เป็นของที่แม่สามีต้องให้กับลูกสะใภ้ตามประเพณี เมื่อกลับไปหมู่บ้านเจ้าสาว แม่ยายบอกว่ายังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ลูกชายและลูกสาวของท่านต้องทำ คือการไปหาของกินร่วมกันครั้งแรก เรียกว่า “ซื่อ เอาะ ชู ตา” การไปหาของกินร่วมกันครั้งแรกนี้ต้องมีสามีภรรยาหนึ่งคู่ไปเป็นพี่เลี้ยงไม่เช่นนั้นถือว่าไม่ดี ไปหาของกินจำพวก กุ้ง ปู ปลา ที่ห้วยหรือแม่น้ำ ไม่ไกลจากหมู่บ้านเท่าใดนัก เมื่อได้กุ้ง ปู ปลาและอื่นๆ แล้วมาล้างให้สะอาดเพื่อนำมาประกอบอาหาร นำหินก้อนเท่าหัวแม่มือสองก้อนใส่หม้ออาหารด้วยเป็นความเชื่อที่ต้องทำเช่นนี้เป็นการอวยพรเจ้าบ่าวเจ้าสาวทั้งสองให้มีอายุยืนดังก้อนหินสองก้อนนี้และร่วมกันกิน

ข้าว เจ้าสาวเก็บไว้ให้ดื้อยาโยนทิ้งหากมันหายขอให้มันหายมันเอง นี่เป็นธรรมเนียมประเพณีขั้นสุดท้ายสำหรับการแต่งงาน คนกะเหรี่ยงถือว่าชีวิตงานแต่งงานสำคัญมาก จึงมีขั้นตอนธรรมเนียมประเพณีมากมายและใช้เวลายาวนานเป็นอันเสร็จพิธีการแต่งงาน ที่สมบูรณ์แบบของกะเหรี่ยงสำหรับบางคนนั้นงานแต่งงานใช้เวลาจนถึง ๑๔-๒๑ วัน คือนับตั้งแต่การไปสู่ขอจนถึงการไปหาของกินร่วมกันครั้งแรก

ข้อห้ามการอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องยึดถือระเบียบข้อบังคับ กฎจารีตประเพณี และเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ข้อห้ามระหว่างคนกับธรรมชาติอย่างแรกนั้นก็คือป่าช้า ป่าช้าจะเป็นป่าหวงห้ามสำหรับหมู่บ้าน ห้ามเข้าไปตัดต้นไม้และทำประโยชน์ใด ทุกคนต้องเคารพเพราะถือกันว่าเป็นแหล่งพักพิงของวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งพวกท่านก็ต้องการความสงบร่มเย็นเช่นเดียวกันอย่างที่สองนั้นก็คือสัตว์ป่า เช่น ชะนี ชะนีตายหนึ่งตัวป่าเจ็ดป่าต้องเจียบเหงา นกกก นกกกตายหนึ่งตัวต้นไม้เจ็ดต้นต้องว่าง เพราะเป็นนกที่เชื่อสัตย์ต่อคู่หากคู่มันตายมันก็จะฆ่าตัวตายตาม และสัตว์ป่าขนาดใหญ่หลายชนิดจะห้ามการล่า และเมื่อถึงฤดูวางไข่ผสมพันธุ์และเลี้ยงลูกอ่อนจะห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิด เพราะเป็นช่วงที่สัตว์ป่าขยายพันธุ์ หากมีการล่าในช่วงนี้จะทำให้สัตว์สูญพันธุ์ได้ แม่น้ำลำธารบริเวณต้นน้ำลำธารโดยเฉพาะตาน้ำผุดจะห้ามการตัดไม้ทำลายป่า ปลาที่อยู่ในตาน้ำผุดหรืออยู่ในถ้ำห้ามจับ เพราะเชื่อกันว่าปลาเหล่านี้มีเจ้าของเลี้ยงไว้ หากผู้ใดฝ่าฝืนข้อห้ามผู้นั้นเจ้าของธรรมชาติเหล่านี้จะลงโทษ โดยการทำให้เจ็บป่วยได้อย่างที่สามก็คือผักและต้นไม้ ห้ามโค่นต้นไม้ต้นไหนที่เกี่ยวนางพญาแม่ไม้มะละกอ ผลไม้จะต้องรอให้มันสุกก่อนถึงจะเก็บมากินได้ ห้ามเก็บกินขณะยังเป็นลูกอ่อน พืชผักและต้นไม้ทุกชนิดห้ามตัดทิ้งโดยเปล่าประโยชน์ ห้ามกาต้นไม้ เพราะเชื่อว่าต้นไม้ก็มีชีวิต รู้จักเจ็บ รู้จักร้องไห้เช่นเดียวกับมนุษย์ ต้นไม้ที่ให้ผลเป็นอาหารแก่มนุษย์ห้ามนำมาสร้างบ้าน

ข้อห้ามระหว่างคนกับชุมชนในสังคมกะเหรี่ยงจะมีกฎของชุมชนเพื่อให้คนในหมู่บ้านยึดถือปฏิบัติในทิศทางเดียวกันเพื่อให้สังคมอยู่ได้อย่างปกติสุขดังนั้นจึงมีกฎข้อห้ามหลายประการ เช่น

ข้อห้ามที่เกี่ยวกับกาลเวลา

๑. ข้อห้ามเกี่ยวกับการย้ายเข้า ย้ายออกของคนในชุมชน
๒. ห้ามตั้งหมู่บ้านบนเนินน้ำล้น(เกาะ)
๓. ห้ามเก็บหน่อไม้เกินกอละสามหน่อ
๔. ห้ามตัดไม้ไผ่เกินกอละสามลำ
๕. ห้ามเก็บชะอมกินในฤดูฝน
๖. ห้ามเก็บสมุนไพรเกินขนาด หากเก็บเกินจะไม่เป็นยา

ข้อห้ามระหว่างคนกับคน

๑. ห้ามเกี่ยวกับคนที่มีครรภ์ ห้ามกินเนื้อหมูป่าและสัตว์ที่ถูกเสือกัดตาย

๒. ห้ามเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน

๓. ห้ามทะเลาะกันบนชั้นโดก

๔. ห้ามข้ามหัวเหยียบเท้าผู้อาวุโส

เรื่องราวของข้อห้ามในชีวิตคนกะเหรี่ยงมีมากมาย ที่บรรพบุรุษยึดถือปฏิบัติกันมา ยาวนาน เช่น ข้อห้ามเกี่ยวกับการกินอาหารเป็นกุศโลบายสอนเด็กให้เชื่อฟังพ่อแม่ผู้เฒ่าผู้แก่ เช่น หัวไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะมีสมองไม่ใส คอไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะชอบเลียขมพ่อแม่ ปีกไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะมีความเชื่องช้า ขาไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะชอบเที่ยวเตร่ ก้นไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะดื้อ ตับไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะขี้เกียจ ก้นไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะพูดมาก หัวใจไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะเกิดความอ่อนไหว เป็นต้น^{๓๑}

ประเพณีการผูกข้อมือ

พิธีมัดมือปีใหม่นั้นเป็นงานมัดมือขึ้นปีใหม่หรืองานทำขวัญประจำปีของปกากะญอจะเรียกเป็นภาษาว่า “กัจี้” จะทำพิธีขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนของทุกปี สองเดือนนี้จะทำเดือนละครั้งหนึ่งวันและเวลานั้นแล้วแต่หมู่บ้านนั้นมีความพร้อม ความพร้อมก็ขึ้นอยู่กับฮีโซ ผู้นำพิธี หรือ หมอผีประจำหมู่บ้านนั่นเองจะเป็นคนกำหนดวัน หากหมู่บ้านใดมีหมอผี ๒ คน งานมัดมือก็จะมี ๒ งานซึ่งวันจะทำไม่ตรงกัน พิธีมัดมือปีใหม่นี้เป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นฤดูกาลการเพาะปลูก หลังจากทำงานมัดมือปีใหม่แล้วไม่นาน จะเริ่มแผ้วถางไร่และเตรียมที่นาสำหรับการเพาะปลูก ก่อนวันพิธี ๑ วัน ปากะญอจะทำข้าวเหนียวต้มเตรียมไว้เรียบร้อยแล้วจะมีการฆ่าควายตัวหนึ่ง เป็นควายที่รวมเงินกันซื้อ มาแล้วมาแบ่งกันทำอาหารรับประทาน เนื้อควายนี้เขาจะไม่ใช้ในพิธีกรรมเลย กับทั้งมีการต้มเหล้า ซึ่งใช้เวลาประมาณ ๔-๕ ชั่วโมง และมีการตำข้าวปึกด้วย พิธีมัดมือทำขวัญนี้จะเริ่มด้วยพ่อแม่เอา ฝาทอ มาใส่สิ่งของต่างๆที่เป็นองค์ประกอบของพิธี เช่น เสื้อ ผ้าถุง ผ้าโพกหัวของแม่บ้านซึ่งจะเป็นของใหม่ ไก่กัตีหรือ เหล้า ข้าวเหนียวต้มกัตี เป็นต้น ไปวางไว้ที่หัวบันไดข้างหนึ่งมือหนึ่งจับไก่ ๒ ตัว จะเป็นไก่ที่จะประกอบพิธีนั่นเองจะมีไก่ตัวผู้กับตัวเมีย จะจับไว้มัดขามัดปีกให้อยู่นิ่งๆ อีกมือข้างหนึ่งใช้ไม้ หน่อไคชะ เอามาเคาะหัวบันได พร้อมทั้งสวดมนต์ เมื่อเสร็จแล้วก็ไปอีกหัวหนึ่งบันได จากนั้นยกตะกร้าเข้ามาไปในบ้าน เคาะและสวดมนต์ตรงด้านหัวนอนของพ่อบ้านและแม่บ้าน สวดเสร็จก็ฆ่าไก่เอามาลวก ถอนขนออกแล้วเอาไปย่างไฟให้หอมเพื่อนำไปทำกับข้าว เมื่อทำกับข้าวเสร็จก็จัดอาหารลงบนชั้นโดก อาหารมีข้าว กับข้าว ข้าวปึก ข้าวเหนียวต้มที่แกะออกแล้ว และเหล้า ๑ ถ้วย จากนั้นเอาเส้นฝ้ายที่มีความยาวประมาณ ๑๔-๑๕ นิ้วมาวางพาดบนชั้นโดกให้ถูกข้าวแกงและขนม เส้นฝ้ายนี้มีจำนวนเท่าสมาชิกของครอบครัว จากนั้น พ่อบ้านทำพิธีด้วยการเอาไม้

^{๓๑} กนิ สำโละ ดวงจันทร์ บุญธรรม คะปู้ หมอแซ พะแสโต เกะกู ซิหล้าแฮ เรื่องเดช ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

คนหม้อข้าวเคาะขันโตก แล้วสวดมนต์เรียกขวัญมากินอาหาร พอสวดเสร็จ พ่อบ้านหรือแม่บ้านเอาด้ายขวัญผูกข้อมือนูทุกคน จากลูกคนเล็กไปยังลูกคนโต พร้อมทั้งสวดมนต์เรียกขวัญให้อยู่กับตัว

เมื่อผูกเสร็จพ่อบ้านกับแม่บ้านจะผลัดกันผูกมือแก่กันและกัน พร้อมทั้งทั้งสวดมนต์ให้แก่กัน จากนั้นพ่อบ้านจะยกถ้วยเหล้าขึ้นจบบเทลไปพอเป็นพิธี แล้วสวดมนต์ให้ผีลงมาดื่มสุรากล้วยนั้น และขอให้ปกป้องดูแลรักษาโรคภัยให้แก่สมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลการทำมาหากินสะดวก ปลูกพืชได้ผลดี พอสวดเสร็จทุกคนก็ดื่มเหล้าด้วยกัน และกินข้าวในโตกร่วมกันเป็นอันเสร็จพิธี พอตกกลางคืน จะมีการดื่มเหล้าและร้องเพลงกัน การร้องและการดื่มนี้จะต้องวนเวียนไปจนครบทุกบ้านกล่าวแต่คำอันเป็นมงคลแก่ชีวิต พิธีมัดมือขึ้นปีใหม่นี้ มีเรื่องความเชื่อและกฎเกณฑ์ที่ควรปฏิบัติเกี่ยวข้องอีกมาก มีความแตกต่างในรายละเอียดระหว่างหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน และแตกต่างตามความเชื่อของหมอผีแต่ละคน แต่มีความเชื่อที่สำคัญคือ หากเดือนที่กำหนดจะมีงานมัดมือขึ้นปีใหม่นี้ เกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามในหมู่บ้าน เช่น มีคนตาย มีเสือเข้ามากินสัตว์เลี้ยงในบ้าน มีหนุ่มสาวได้เสียกัน เป็นต้น ก็ต้องยกเลิกหมดถือว่าการเตรียมการครั้งนี้ไม่ดี ทำต่อไปไม่เกิดผลดีต่อคนในหมู่บ้าน ต้องเลื่อนไปจัดในเดือนต่อไป หรือหากจัดพิธีไปแล้วเกิดเหตุการณ์ไม่ดีขึ้นทีหลัง จะถือว่างานที่จัดไปแล้วนั้นใช้ไม่ได้เช่นกัน ต้องจัดพิธีกันใหม่อีก นี่ขอโค่ หรือ พิธีขึ้นปีใหม่วั้นขึ้นปีใหม่

ภาษาปากเกอะญอเรียนว่า นี่ขอโค่ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี ซึ่งจะตรงกับช่วงหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นที่เรียบร้อยแล้ว วันขึ้นปีใหม่จะจัดปีละครั้งเท่านั้น เป็นวันที่สำคัญวันหนึ่ง เพราะเหล่าญาติพี่น้องที่ได้แต่งงาน หรือจากบ้านไปทำงานที่อื่น จะกลับมาร่วมงานปีใหม่งานกันอย่างถ้วนหน้า การทำพิธีกรรม เริ่มจากจัดเตรียมขนมหลายชนิด เช่น ข้าวเหนียวต้ม ข้าวปุก ข้าวหลาม เพื่อวันรุ่งขึ้นจะถวายแด่เทพเจ้า เตรียมเหล้า สำหรับประกอบพิธีและดื่มร่วมกัน ตกกลางคืนของก่อนวันขึ้นปีใหม่ ผู้นำศาสนาที่ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า "ฮือโซ" จะทำการเรียกเหล่าชาวบ้านมาชุมนุม ในแต่ละบ้านจะส่งตัวแทนบ้านละหนึ่งคน คือ หัวหน้าครอบครัว (ต้องเป็นผู้ชาย) ตอนไปชุมนุมจะต้องเตรียมเหล้า บ้านละหนึ่งขวดไปยังบ้านของผู้นำศาสนา (ฮือโซ) ด้วย เมื่อมาพร้อมกันทั้งคน และเหล้าแล้ว จะเริ่มทำพิธีกรรมพิธีกรรมนี้ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า พิธีกินหัวเหล้า (เอะซิโค) โดยตอนแรกจะนำขวดเหล้ามารวมกัน โดยจะทำการอธิษฐาน จากนั้นจะรินเหล้าลงในแก้ว แล้วให้คนที่มาร่วมพิธีดื่ม วิธีการดื่มคือ เอาขวดแรกของคนที่มาถึงก่อน จะเอามาเทลงแก้ว แล้วฮือโซจะจิบเป็นคนแรก จากนั้นก็ให้คนต่อไปจิบต่อ จิบเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนครบทุกคนที่มาร่วมงาน แล้ววนกลับมาถึงคิวฮือโซ จะทำการเททั้งพร้อมอธิษฐานให้พร แต่เจ้าบ้านและครอบครัวของเจ้าของเหล้าขวดที่ได้เทไปแล้ว จะทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนครบทุกขวดของทุกบ้านที่มาร่วมงาน บางครั้งบางทีหมู่บ้านไหนที่มีหลังคาเรือนเยอะอาจทำได้ถึงเข้าเลยก็ได้

เช้าวันขึ้นปีใหม่ ปากเกอะญอจะตื่นแต่เช้าแล้วมาฆ่าหมู ฆ่าไก่ เพื่อจะนำมาประกอบพิธีในวันรุ่งเช้า โดยเริ่มจากการนำไก่ที่ฆ่าแล้ว พร้อมเหล้าหนึ่งขวดมาตั้งที่ขันโตก เพื่อจะประกอบพิธีมัด

ข้อมือ หรือเรียกขวัญของลูกหลานในแต่ละบ้าน โดยผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวจะเป็นผู้ประกอบพิธีนี้ เวลาที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะอยู่กันครบหน้า (คล้ายๆ กับการรดน้ำดำหัว) ผู้เฒ่าผู้แก่เริ่มมัดข้อมือลูกหลาน โดยจะนำไม้มาเคาะที่ข้อมือ เพราะเชื่อว่า เป็นการเรียกขวัญของลูกหลานให้กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว จากนั้นก็มัดข้อมือพร้อมอธิษฐานให้พร ในคำอธิษฐานนั้น จะกล่าวให้ทุกคนในครอบครัวอยู่ดีมีสุข หลุดพ้นจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง หลังจากมัดข้อมือเสร็จแล้วจะรับประทานอาหารร่วมกัน พอรับประทานอาหารเสร็จ ก็จะออกตระเวนไปตามบ้านของแต่ละบ้านแต่ละครอบครัว เพื่อกินสังสรรค์กัน พร้อมรินเหล้าเพื่ออธิษฐาน และอวยพรให้ซึ่งกันและกัน จากนั้นจะเดินทางไปกินเหล้าทุกๆ บ้านในหมู่บ้าน และอวยพรให้ทุกบ้านมีแต่ความสุขไปด้วย พิธีขึ้นปีใหม่นี้จะมีวันที่สำคัญที่สุด คือ วันแรก ส่วนวันอื่นๆ แล้วแต่ว่าอยากกินถึงวันไหน ซึ่งอยู่ที่แต่ละหมู่บ้านที่ได้จัดขึ้น หลังจากพิธีขึ้นปีใหม่ “นี่ซอโค” เรียบร้อยแล้วก็เป็นเวลาที่จะ ต้องเริ่มต้นวิถีการทำมาหากินของปีถัดไป ที่กล่าวมาทั้งหมดคือปกากะญอที่นับถือพุทธ หรือ “เออะ แคะ” นอกจากนี้ยังมีปกากะญอที่นับถือคริสต์ ก็จะมีพิธีกรรมที่คล้ายๆ กัน แต่จะทำในแบบศาสนาของตนเองคือเข้าโบสถ์อธิษฐานเสร็จจะทานข้าวร่วมกัน จากนั้นจะมีการประมูลราคาข้าวของของแต่ละบ้านที่นำมาประมูลร่วมกัน หลังจากประมูลราคาสิ่งของเสร็จ ก็จะมีการจัดกลุ่มแข่งกีฬาพื้นบ้านชนิดต่างๆ ตกเย็นมีการแสดงละครสร้างความบันเทิง จะไม่มีการกินเหล้า หรือเมามายในวันนี้ จากนั้นก็จะแยกย้ายกันกลับบ้านของตนเอง ในช่วงนี้จะมีการอธิษฐานทุกคืนจนครบ ๗ คืน จึงจะถือว่าสิ้นสุดพิธีขึ้นปีใหม่^{๓๒}

ประเพณีการเลี้ยงผี

ระบบความเชื่อของปกากะญอมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ เชื่อมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับสิ่งที่ลี้ลับ ความเชื่อถือได้แก่ แทรกซึมและมีอิทธิพลมากต่อการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การนับถือผีและพุทธรวมกัน ผีที่นับถือซึ่งมีความสำคัญ ได้แก่ ผีหน้าที่ และผีต่างๆ (ตามีข้า) ที่สถิตอยู่ตามป่า ภูเขา ลำห้วย ไนไร่ ไนนา ในหมู่บ้าน และในเรือนของตนเอง เป็นต้น ผีที่ถือว่าเป็นผีร้ายนั้นเชื่อว่าเป็นผีที่จะทำให้ประสบภัยพิบัติทั้งปวงจึงต้องมีการเอาอกเอาใจด้วยการเซ่นสังเวยด้วยอาหารต่างๆ ซึ่งได้แก่ หมู,ไก่,เหล้า, ข้าว,ขนม เป็นต้น นอกจากนี้ความเชื่อในเรื่องผีต่างๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันต่อพวกเขาแล้ว ยังเชื่อในเรื่องขวัญซึ่งมีประจำตัวของแต่ละคน เชื่อว่าในร่างกายคนเรามีอยู่ทั้งหมด ๓๓ ขวัญ ขวัญจะละทิ้งหรือหายไปก็ต่อเมื่อคนๆ นั้นได้ตายไป นอกจากนั้นแล้วเชื่อกันว่าขวัญชอบที่จะหนีไปท่องเที่ยวตามความต้องการของมันเอง และก็อาจจะถูกผีร้ายต่างๆ ทำร้ายหรือกักขังไว้ ซึ่งจะทำให้ผู้นั้นล้มป่วย การรักษาพยาบาลหรือวิธีที่จะช่วยเหลือคนเจ็บป่วยได้ก็คือการล่อและเรียกขวัญให้กลับมาสู่บุคคลที่เจ็บป่วย พร้อมกับทำพิธีผูกข้อมือรับขวัญด้วย

^{๓๒} หมอแซ สำโผะ คะปู้ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

คนปกาเกอะญอนับถือทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ และถือผี เกือบร้อยละเก้าสิบถือผี ผีมีอยู่ทุกแห่ง ในป่า ในไร่นา ในลำธาร ผีและวิญญาณเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมและค่านิยมหลายประการ เช่น การอยู่อย่างผัวเดียวเมียเดียว ไม่ประพฤติดูถูกเมียใคร หรือการเลี้ยงดูพ่อแม่ที่ซื่อสัตย์ กับความเชื่อที่ว่า วิญญาณของบรรพบุรุษ คือผีบ้านเรือนที่คอยคุ้มครองดูแลลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นต้น ผีที่นับถือ คือผีบ้านและผีเรือน ผีบ้านเป็นผีเจ้าที่ๆ คอยปกป้องดูแลหมู่บ้าน ผีเรือนเป็นผีดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งคอยปกป้องรักษาบุตรหลานเหลนผู้สืบตระกูลของตนด้วยความห่วงใย นอกจากนี้ยังมีผีประจำไร่หรือผืนา ซึ่งจะช่วยให้ผลผลิตของไร่นาเจริญงอกงาม ดังนั้นจึงมีการทำร้านเลี้ยงผีไร่หรือผืนาก่อนทำการปลูกข้าวหรือพืชไร่ เมื่อเก็บเกี่ยวได้ผล ก็จะมีการเลี้ยงอีกครั้ง เรียกว่าประเพณีงานกินข้าวใหม่ มีการฆ่าไก่ฆ่าหมูเป็นเครื่องเซ่นบูชาดังเช่นประเพณีขึ้นปีใหม่ ปกาเกอะญอที่นับถือพุทธก็จะนำอาหารข้าวน้ำมาถวายพระที่วัด

คนปกาเกอะญอมีความเกรงกลัวผีป่า ซึ่งถือว่าเป็นผีร้าย คอยทำร้ายผู้คนมากกว่าจะคุ้มครองป้องกันภัย ผีป่ามี ๒ พวกคือ ผีป่าบก และผีป่าน้ำ ผีป่าบกจะรวมไปถึงผีป่า ผีภูเขา ผีเจ้าบ้าน ผีเจ้าเมือง เจ้าที่ ผีหลวงและผีฟ้า ส่วนป่าน้ำ ได้แก่ ผีซึ่งสถิตอยู่ตามลำห้วย ลำธาร บึง หนองน้ำ เป็นต้น กาเสี่ยงทาย เมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้น จะมีการเสี่ยงทายถึงสาเหตุ โดยให้หมอผีปกระดุกไก่หรือจับข้าวสารเสี่ยงทายดู เช่น เมื่อเดินป่ากลับมาบ้านและเกิดอาการเจ็บป่วย จะทำพิธีปกระดุกไก่และถามดูว่า ไปถูกผีที่ไหนทำร้ายเอา เมื่อกระดุกไก่แจ้งตรงกับตำราว่าไปถูกผีประเภทนั้นประเภทนี้ ก็จะตามไปเลี้ยงผีตรงนั้น ถ้าอาการป่วยยังไม่ทุเลา ก็ปกระดุกไก่ไต่ถามอีกว่าถูกผีป่าหรือผืน้ำทำร้ายเอา และถามว่าเป็นผีกินไก่ กินหมู กินเป็นคู่หรือเดี่ยว เมื่อกระดุกไก่ออกอย่างไรก็ไปเลี้ยงผีตรงนั้นอีก การเลี้ยงผี การเลี้ยงผีมีหลายพิธีและต่างวาระกัน เช่น การเลี้ยงผีเพื่อฉลองโชคฉลองชัย ในโอกาสย้ายหมู่บ้านไปตั้งอยู่ในที่แห่งใหม่ การเลี้ยงผีเพื่อขอขมาลาโทษต่อเจ้าบ้านเจ้าเมือง ซึ่งเป็นผีป่า ผีหลวง ผีฟ้า และการเลี้ยงผีเพื่อบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น

การเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษจะทำการปีละครั้ง หลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว เป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ ก่อนวันทำพิธีลูกหลานทุกคนจะต้องมาค้างคืนที่บ้านอย่างพร้อมหน้าพร้อมตากัน หากมีใครขาดผู้ทำพิธีจะต้องเอาข้าวก้อน กะป๋วไว้ให้เขากินเมื่อเขากลับมาบ้าน หากเขาไม่กลับมาได้ส่งไปให้เขามิฉะนั้นจะถือว่าการเลี้ยงผีไม่ได้ผล ในพิธีจะนิยมใส่เสื้อแบบปกาเกอะญอทุกคนต้องสวมกริยาวาจา จะพูดมากไม่ได้ มิฉะนั้นจะต้องเลิกพิธีเสียกลางคัน และต้องทำพิธีกันใหม่ในเดือนถัดไป และยังมีข้อควรปฏิบัติและห้ามอื่นๆ เช่น ต้องกินข้าวในขันโตกเดียวกันหมด ต้องหุงข้าวหม้อเดียวหลังจากที่รับประทานเสร็จแล้วแม่บ้านต้องล้างขันโตกล้างจานคนเดียวจะให้คนอื่นช่วยไม่ได้ ถ้ายังมีคนกินข้าวไม่เสร็จคนอื่นๆ จะลงจากบ้านไม่ได้ ในวันทำพิธีห้ามการตัดผม ห้ามกินของที่มีรสเปรี้ยวอีกด้วย การทำพิธีเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษมี ๒ แบบคือ แบบไม่มัดมือ และแบบมัดมัดมือ แบบไม่มัดมือ

พิธีเริ่มด้วยการที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวนั่งล้อมรอบโตกข้าว พ่อบ้านหรือแม่บ้านจะเริ่มรับประทานก่อนด้วยข้าว ๑ คำ กับเนื้อไก่ต้มและน้ำ จากนั้นลูกๆ ก็ทำเช่นเดียวกัน เริ่มตั้งแต่ลูกคนโตไปจนถึงลูกคนเล็กสุด ทุกคนกินได้คนละคำเท่านั้น และกินได้รอบเดียว พอกินครบทุกคน ผู้ทำพิธีก็หยิบข้าวสุก ๑ ก้อนและเนื้อไก่ที่ต้มกับแกง วางลงบนพื้นแล้วสวดมนต์ขอเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษทั้งหลาย มารับอาหารเครื่องเซ่น และขอให้ดวงวิญญาณเหล่านั้นช่วยปกป้องคุ้มครองขอให้ชีวิตความเป็นของครอบครัวดีขึ้น ให้มีความสุขไม่เจ็บป่วย ทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ หลังจากนั้นก็รับประทานอาหารร่วมกันได้ แบบมัดมือ พิธีเริ่มด้วยการที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวนั่งล้อมรอบขันโตกข้าว ในขันโตกข้าวมีข้าวและกับข้าวที่ทำจากไก่หรือหมู และมีด้ายขั้วขาวพาดบนอาหาร จากนั้นแม่บ้านเริ่มทำพิธีด้วยการหยิบด้ายขั้วขาวมัดมือให้พ่อบ้าน พร้อมกับกล่าวถ้อยคำเรียกขวัญและวิงวอนขอให้ผีบรรพบุรุษและผีเรือนอำนวยความสะดวกความเจริญให้แก่พ่อบ้าน จากนั้นพ่อบ้านก็ผูกมือให้แม่บ้านและเรียกขวัญในทำนองเดียวกัน พ่อและแม่ก็ผูกมือให้ลูกๆ คน พร้อมให้พรเรียกขวัญให้เมื่อมัดมือทุกคนแล้ว พ่อแม่ก็หยิบก้อนข้าว ๑ ก้อน ให้ตกลงลงบนพื้นดินเพื่ออุทิศให้กับผีบ้านผีเรือน จากนั้นทุกคนก็ร่วมกันกินข้าวได้

การเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษทั้ง ๒ แบบ ไม่ใช่เหล้าในการประกอบพิธี การเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษ นอกจะทำตามปกติปีละครั้งแล้ว เมื่อสมาชิกในบ้านอยู่ไม่สุขสบายมีคนเจ็บป่วยบ่อยและเลี้ยงหมู,ไก่ไม่เติบโต ก็อาจมีการเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษอีกได้ การเลี้ยงในลักษณะนี้มีพิธีการมากมาย จะต้องใช้เหล้าในพิธี รวมทั้งทำข้าวเหนียวต้มด้วย ต้องมีการเชิญหมอผีมาทำพิธี และเชิญแขกมาร่วมกินด้วย ซึ่งต่างจากพิธีเลี้ยงผีเรือนตามปกติที่ห้ามคนนอกครอบครัวกินอาหารด้วยเป็นอันขาด มีความเชื่อว่าต้องบูชาผีและวิญญาณ ดังนั้นจึงมีพิธีกรรมเลี้ยงผีเกิดขึ้น ในพิธีกรรมตามประเพณีจะเริ่มทำพิธีที่บ้านผู้นำเป็นหลังแรกแล้วจึงจะไปทำพิธีให้กับชาวบ้าน ซึ่งกว่าจะครบทุกหลังคาเรือนอาจใช้เวลาหลายวันหลายคืน ในทุกๆ หลังจะมีการหมักเหล้า ต้มเหล้าจากข้าวสุก ฆ่าไก่หรือแกงหมูเป็นอาหาร จากนั้นมีการต้มเหล้ากันตามประเพณีมีการมัดข้อมือด้วยฝ้ายดิบพร้อมกับมีคำอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข และนอกจากนี้ยังมีพิธีการรินเหล้าและนำเนื้อไก่เพื่อมาบวงสรวงต่อผีและวิญญาณอีกด้วย ปกาเกอญอจึงมีความผูกพันกับธรรมชาติมาก ดังนั้นจึงมีความเชื่อในเรื่องภูตผีต่างๆ ซึ่งพิธีกรรมโบราณต่างๆ จึงมักจะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งที่เป็นธรรมชาติ แต่ปัจจุบันนี้พิธีกรรมต่างๆ ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มมีความรู้มากขึ้น ดังนั้นจึงทำให้บางพิธีกรรมเริ่มเลือนหายไป

ด้วยความเชื่อและนับถือในเรื่องผี-วิญญาณ จึงมีประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงผีอยู่เสมอ ผีที่นับถือมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ผีดี กับ ผีร้าย ผีดีคือผีบ้าน ซึ่งมีหน้าที่ดูแลรักษาหมู่บ้านหรือผีเจ้าที่นั่นเอง และผีเรือน คือผีบรรพบุรุษ เช่น ผีปู่ตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณยังวนเวียนคุ้มครองลูกหลานอยู่ จะมีพิธี เช่น บวงสรวงบูชาผีเรือนอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง เพื่อให้ปลอดภัยจากการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือรอดพ้นจากภัยทั้งปวง นอกจากการเลี้ยงผีบ้านผีเรือนแล้ว ยังมีพิธีเลี้ยงผีไร่ ผี

นา ผีป่า ผีดอย อีกด้วย ทั้งนี้โดยอาศัยหมอผีผู้มีความรู้ในเรื่องไสยศาสตร์ เวทมนตร์คาถา เน้นผู้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเหล่านี้ ซึ่งอาจจะมีทั้งผีดีและผีร้าย ที่อยู่ตามป่าเขาถ้ำธารทั่วไป คอยลงโทษผู้ที่ผ่านไปให้ได้รับความเดือดร้อน ความเชื่อถือในเรื่องผีและวิญญาณ จึงมีผลต่อสังคมชาว ปกาเกอญออย่างมาก และทำให้เกิดคุณธรรมขึ้น เพราะไม่มีใครกล้าทำความผิดแม้แต่ต่อหน้าและลับหลัง เช่น การลักขโมยหรือการผิดลูกผิดเมียผู้อื่น แม้คนไม่เห็นแต่ผีเห็นเสมอ เป็นต้น

นอกจากการนับถือผีแล้ว ยังนับถือศาสนาคริสต์ และพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งก่อให้เกิดเป็นประเพณีและวัฒนธรรมในชนเผ่าขึ้น เช่น ประเพณีปีใหม่ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีเกี่ยวสาว และแต่งงาน หรือแม้กระทั่งประเพณีงานศพ

ประเพณีเลี้ยงผีไร่ของปกาเกอญอจะมีวัตถุประสงค์มี ๖ อย่างนั่นก็คือ

๑. พิธีเลี้ยงผีไร่ เมื่อข้าวงอกงามเขียวชะอุ่มเต็มท้องไร่อายุประมาณ ๒ เดือน จะมีพิธีอีกอย่างหนึ่งคือพิธีเลี้ยงไร่ พิธีเลี้ยงไร่มีพิธีย่อยอีกหลายพิธีแยกตามวัตถุประสงค์ ได้แก่พิธีเลี้ยงไร่ขอพร พิธีเลี้ยงไร่ปัดรังควาญ พิธีเลี้ยงไฟ พิธีเลี้ยงขวัญข้าว และพิธีเลี้ยงไร่ไล่ความชั่ว ทั้งหมดนี้จะใช้เครื่องเช่นไห้ว และการทำพิธีจะเหมือนกัน แต่จะต่างกันที่คำอธิฐาน ซึ่งได้บอกถึงวัตถุประสงค์ของแต่ละพิธีเอาไว้

๒. พิธีเลี้ยงผีไร่ขอพร พิธีเลี้ยงไร่ขอพรเป็นพิธีย่อยขั้นแรก วัตถุประสงค์เพื่อขอพรจากเทพยดาให้ลงมาโปรดให้ข้าวงอกงามเจริญเติบโตและได้ผลผลิตที่ดีเครื่องเช่นไห้วในพิธีประกอบด้วย ไก่หนึ่งตัว เหล้าสองขวด หมากสองคำ บุหรี่สองมวน พริก เกลือและปูนขณะทำพิธีจะมีการอธิฐานดังนี้ "เจ้าแห่งโลกเจ้าแห่งแผ่นดินเอ๋ย วันนี้เลี้ยงท่าน โปรดลงมาดื่มหัวเหล้ากินหัวข้าวด้วยเถิด จงบันดาลให้ข้าวจริญงอกงามดี เพื่อข้าและครอบครัวจะได้เป็นเจ้าของยุ้งเจ้าของฉางด้วยเถิด

๓. พิธีเลี้ยงไร่ปัดรังควาญ คำอธิฐานของพิธีกล่าวว่า " ไร่เอ๋ยขณะที่ข้าทำมาหากินบนเจ้า อาจจะมีสัตว์ป่า แก้งร้องทัก เสือร้องทัก งูเลื้อยผ่าน ตะขาบเลื้อยข้าม ทำให้เจ้าได้รับความเดือดร้อน วันนี้ข้ามาเลี้ยงปัดรังควาญให้เจ้า ให้เจ้าจงได้รับความสงบร่มเย็นกลับคืนมาด้วยเถิด"

๔. พิธีเลี้ยงเทพอัคคี คำอธิฐานของพิธีกล่าวว่า " ไฟเอ๋ย ใช้เจ้าให้เผาไหม้รอยมีตรอยขวาน ต้นไม้บนอนราบต้นไผ่บนลง ทำให้เจ้ามีความร่มร้อน วันนี้ข้ามาเลี้ยงเจ้าให้สงบและเย็นลง อย่างได้ร้อนถึงข้าว อย่างได้ร้อนถึงพืชพรรณต่างๆในไร่เลย"

๕. พิธีเลี้ยงเทพขวัญข้าว คำอธิฐานของพิธีกล่าวว่า " ปรีอ ขวัญข้าวเอ๋ย จงกลับมาเกิดพันธุ์ข้าวสิบอย่าง พันธุ์ข้าวจากทิศเหนือ จากทิศใต้ ขอจงกลับมาวันนี้ กลับมาอยู่ในไร่กลับมาอยู่ในนา ให้กลับมาอุดมสมบูรณ์เต็มท้องไร่ด้วยเถิด

๖. พิธีไล่ความชั่วในไร่ คำอธิฐานของพิธีกล่าวว่า " ไร่เอ๋ย วันนี้ข้ามาเลี้ยงเจ้าเพื่อปัดเป่าความชั่วร้ายให้หมดสิ้นไป ปัดเป่านก ปัดเป่าหนู ปัดเป่าปลวกให้ออกไป หากมีสิ่งใดมากินเจ้า ขอให้ความเหี่ยวเฉาจงตามสิ่งนั้นไปเถิด" ปัจจุบัน การทำไร่ในสมัยนี้เริ่มเลื่อนหายไปจากชนเผ่า ปกา

เกอะญอ เนื่องจากกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ได้ยึดอาชีพทำนา และเมื่อมีความเจริญเข้ามามาก วิถีชีวิตแบบเก่าๆก็เริ่มจางหายไปตามกาลเวลา อาชีพใหม่ๆก็เริ่มมาบดบังความเป็นอดีตของปกาเกอะญอ

แต่ลักษณะความเชื่อ การเลี้ยงผีขุนน้ำ คือ การทำพิธีสังเวยผีหรือเทวดาอารักษ์ ผู้เป็นหัวหน้าของผีอารักษ์ทั้งหลายที่ทำหน้าที่ ปกปักษ์รักษาป่าไม้อันเป็นต้นน้ำลำธาร เพื่อเป็นการขอบคุณเทวดาที่บันดาลให้มีน้ำใช้ในการเกษตรกรรม โดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำของลำน้ำนั้น ๆ และยังเป็นการขอให้ผีประจำขุนน้ำบันดาลให้ฝนตกและมีน้ำจากขุนน้ำหรือต้นน้ำนั้นลงมาสู่พื้นที่ราบได้^{๓๓}

๓.๓.๓. ประเพณีวัยกลางคน

ประเพณีการถือวันพระเป็นประเพณีและพิธีกรรมอันหนึ่งที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่นมาจนจบถึงปัจจุบันนี้บางพื้นที่ก็ยังมิให้เห็นกันอยู่แต่บางพื้นที่ก็ไม่ค่อยมีแล้วเมื่อก่อนเขาถือกันเคร่งครัดมากๆ เพราะว่าเป็นวันที่ต้องทำความดี สำรวมจิตใจให้สะอาดบำเพ็ญความดีตลอดทั้งวัน เป็นวันที่ทำบุญสุญทาน ไปไหว้พระสวดมนต์ อธิษฐานโหมะ แปลว่าการขบร้อมลำนานุชาพระธาตุ และเรียนรู้วิธีการทำความดีกัน เรียกว่า ปวดตึกลา แปลตรงตัวคือการถือขึ้นก็ค่าแรมก็ค่านั่นเอง แต่ละวันก็จะมีชื่อเรียกขึ้นก็ค่าแรมก็ค่าอยู่ว่า การถือเมื่อก่อนนั้น วันทั้งวันเป็นวันที่ห้ามทำอะไรหลายอย่างถ้าไม่มีความจำเป็น เช่นว่า ห้ามไปตักน้ำ ห้ามดำข้าว ห้ามไปไร่ไปสวน ห้ามปลูกพืชผัก ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ตึกลา จะถือมากๆ ในสมัยก่อน เดือนหนึ่งเขาจะถืออยู่สี่ครั้ง มี ลาต้อพะ ลาแปว ลา ลอดต้อพะ และลาซี แปลว่า ขึ้น ๘ ค่า แรม ๘ ค่า

มนุษย์เราส่วนใหญ่ แต่ไม่ทำกัน ที่ทำกันก็ทำตามกันไปอย่างนั้นแหละไม่ค่อยได้สนใจ รู้ว่าต้องทำความดีก็ไม่ทำกัน อยู่บ้านแค่หนึ่งวันก็อยู่ไม่ได้ ไม่ใช่ไม่รู้ รู้แต่ทำไม่ได้ด้วยซ้ำไปเป็นข้อคิดอย่างหนึ่งว่าวันนี้ถ้าอยู่แล้วมาพบเจอกันจะได้พูดคุยแลกเปลี่ยนทำความเข้าใจกันถือเป็นการรวมบุญสะสมบุญทีละเล็กละน้อยและจะเป็นทรัพย์สินสมบัติภายในตัวของมนุษย์ทุกคน คนทั่วไปเห็นเพียงว่าเป็นเรื่องของบุญเท่านั้นแล้วก็ลองทำๆ ไป แต่ถ้ามองลึกๆ จะมีคำสอนที่ลึกซึ้ง เช่นพระอาทิตย์ขึ้น พระอาทิตย์ลง เดือนขึ้น เดือนดับ มีความหมายมีชื่อเรียกโดยเฉพาะ ลำนำบทาที่กล่าวถึงวันเวลา มีบอกไว้ว่า

หมื่อ ทุ่ ฆ่ ลอ เสอ แกว เด จ้อ ปอ ม่อ อาหมื่อ บะเก
หมื่อ บะวอ เก บะวอ แล เซอ อา หล่อ เปอโอ๊ะ เตอแกะ

แปลความหมายว่า เมื่อถึงเวลาเที่ยงเวลาบ่ายดูจากเวลาหากพอสมควรแล้วก็ควรจะกลับจากการทำงานได้แล้ว เมื่อถึงเวลาไปก็ควรไปจะย้าอยู่กับที่ก็ยากที่จะทนได้ ขนาดเดียวกันเมื่อเวลามาถึงอีกเช่นเคยเราก็จะนั่งอยู่กับที่นานไม่ได้ต้องเปลี่ยนจากที่เดิมๆเราจะอยู่ไม่ได้^{๓๔}

^{๓๓} บุญธรรม กิณี ชูรอย คะปู้ ดวงจันทร์ ชีหล้าแฮ เกะกู หมอแซ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๔} สำเข้ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ประเพณีการดำหัว

การดำหัว ประเพณีหรือพิธีกรรมดำหัว จะทำในช่วงที่ว่างงานหลังจากที่ทำงานตามฤดูกาลต่างๆ นั้นเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในเดือนจะมีความพร้อมของญาติพี่น้อง ผู้ที่ดำหัวให้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ มีลูกหลานเหลนหมดแล้ว มีทั้งชายและหญิงที่เป็นผู้เฒ่า ส่วนใหญ่เขาจะทำในระบบครอบครัวผู้เฒ่าผู้แก่ในสายตระกูลเพื่อที่จะให้ลูกหลานกลับมารวมตัวกันหมดลูกหลานมีทั้งมาได้กับมาไม่ได้ บ้างก็อยู่ไกลมาไม่ได้ก็ฝากข้าวของมาแต่ส่วนใหญ่แล้วผู้ที่ป็นลูกจะมากันหมดหลานก็จะมาบ้างไม่มาบ้างที่ให้กลับมาก็เพื่อกลับมาทำบุญกับพ่อแม่่น้อมระลึกถึงคุณความดีของพ่อแม่ ผู้ที่มาร่วมงานญาติพี่น้องสายตระกูลต่างๆ มาได้ทุกที่ คนนอกที่ไม่ใช่ตระกูลเดียวกันก็สามารถมาร่วมงานได้ จะมีการต้มน้ำขมิ้นส้มป่อยมาคนละขวดหรือบ้านละขวดอาจจะมีของติดไม้ติดมือมาบ้างเพื่อมาอบมารวมนอวยพร คารวะ และทำบุญกับผู้ที่จะดำหัวให้เพราะถือว่า เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่น่าเคารพกราบไหว้ ฉะนั้นผู้ที่ให้ความเคารพก็จะมาร่วมงาน

การทำพิธี ก็ได้ะจื้อ เวลาทำ อาจจะเป็น ๓ ปี ๔ ปี ๕ ปีครั้งหรือ ๗ ปีครั้ง ก็แล้วแต่ความพร้อมของคนๆ นั้นด้วย ทางครอบครัวญาติพี่น้องตกลงปลงใจกันมีความพร้อมด้วย เขาจะทำกันนานๆ ครั้ง อายุสำหรับผู้ที่ทำโดยความจริงแล้วก็ไม่ระบุอายุ แต่ส่วนใหญ่เขาจะทำกันอายุอาจจะ ๕๐-๗๐ ปีหรือก็ปีก็แล้วแต่ตามความเหมาะสม ถ้าทั่วไปก็ทำกันตามประเพณีปีใหม่ของไทย ถ้าเฉพาะเจาะจงของปกากะญอก็จะทำกันอย่างที่กล่าวมาก่อนที่จะทำก็มีการเชิญพ่อแม่พี่น้องมารวมด้วยกันเหมือนเป็นแขกคนนอกคนในมาได้หมดแต่ทุกคนที่มาก็จะมามัดมือให้ทุกคนพร้อมๆ กับอวยพรให้กับเจ้าของพิธีและบางคนบางท่านก็มีของขวัญมาอบให้ด้วยก็ยิ่งดี เจ้าตัวไม่ได้อวยพรอะไรวันนั้นได้แต่รับอย่างเดียว ของต่างๆ ที่เขาเอามาให้ไม่ได้จำกัด อาจจะเป็น เสื้อผ้า กางเกง หรือเงินอะไรก็ได้หมดเลยแต่คนที่มานั้นคือมาอวยพรให้ไม่ใช่คนที่ ก็ได้ะจื้อ นั้นจะอวยพรให้สาเหตุก็คือ คนที่มานั้นมาให้กำลังใจ มาอวยพรและมาอบสิ่งของด้วยใจถือเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ด้วยคำสอนและข้อคิดในงานก็คือ

เป็นการเรียกรวบรวมญาติพี่น้องกลับมาเจอกันกลับมารวมตัวกันกินข้าวพร้อมหน้าพร้อมตากันถือเป็นวันแห่งครอบครัวอีกวันหนึ่ง เป็นวันกตัญญูที่ได้วิธีการหรือพิธีกรรมขั้นตอนก็คือ เอา (แพะ หมายถึง ภาชนะอย่างหนึ่งที่ทำด้วยไม้ไผ่เพื่อใช้ในการวางของ) แพะมาอันหนึ่ง เอากล้วยอ้อย ข้าวต้มมัด ผ้า ชิ้น แล้วไปเคาะที่หัวบันไดพอเคาะเสร็จก็จะมีการฆ่าหมู เพื่อมาประกอบพิธีส่วนหนึ่งและทำอาหารกินกัน มีการ (แขวะชิ คือการทำพิธีอธิฐานก่อนรินเหล้า) แล้วรินเหล้า เคาะ (เสอปี คือ จานที่ทำจากไม้) ก่อน พอเสร็จแล้วก็จะทำการมัดมือไปเรื่อยๆ ระหว่างนั้นจะยังไม่กินข้าวเมื่อแกงสุก ข้าวสุกจะตักมาก่อนส่วนหนึ่งเพื่อให้กับผู้ประกอบพิธีและเจ้าของพิธี ส่วนอื่นๆ นั้นก็ทำกินกันได้เลย

แต่มีพิเศษอย่างหนึ่งคือปกติงานของปกาเกอะญอที่เกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ แต่ละพิธีกรรมจะมีบทลำนำนาด้วย แต่งาน ก็ได้ะจื้อ จะไม่มีบทลำนำน่า ภาวารา^{๓๕}

๓.๓.๔ ประเพณีการดำเนินชีวิตทำมาหากิน

การทำมาหากินนั้น ก็จะทำไปตามฤดูกาลของแต่ละฤดูตามหน้างานเช่น การเพาะปลูกพืชไร่ ข้าวได้ดีในฤดูฝน ประชากรส่วนใหญ่ยังยึดอาชีพ ทำข้าวไร่ มีผลผลิตไว้กินตลอดปี โดยจะแบ่งส่วนหนึ่งหนึ่งเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ เป็ด จะมีการเลี้ยงทุกครัวเรือน การทำมาหากินจะเป็นไปเพื่อให้พอกินไม่ทำเพื่อขาย การดำเนินชีวิตยังมีความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันดีอยู่ เมื่อมีประเพณีมัดมือ ของชุมชนแม่หาดที่จะจัดปีละ ๒ ครั้ง เดือนกุมภาพันธ์ เดือนสิงหาคม ของทุกปี เป็นการให้กำลังใจ แสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ การที่คนทุกเพศ ทุกวัยมาร่วมพิธีนี้ทำให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่น การจัดประเพณีมัดมือ ลูกหลานทุกคนต้องมาพร้อมหน้ากัน ผู้ใหญ่มีโอกาสพูดคุยให้โอวาทแก่เด็กและ เยาวชนที่ถือโอกาสพบปะพูดคุยกันเองด้วย และพูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ ทำให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์อันดีกันในชุมชน ชาวบ้านแม่หาดส่วนใหญ่จึงยึดอาชีพปลูกข้าว แบบข้าวไร่ (ไร่หมุนเวียน) และปลูกข้าวแบบนาดาล็กน้อย อาชีพที่รองลงมาทำกันแทบทุกหลังคาเรือน คือ เลี้ยงสัตว์ วัวควายเพื่อใช้ในการเกษตรเพื่อค้าขาย (ปัจจุบันแทบทุกหลังคาเรือนจะทำนา จะใช้รถไถหรือจ้างรถไถเวลาทำนากันทั้งหมด) และเพื่อเป็นอาหาร เช่น หมู เป็ด ชาวบ้านแม่หาด ก็ทำอาชีพคล้ายๆ กันเพราะพื้นที่ใกล้กันการทำมาหากินจะเป็นในลักษณะเดียวกันหมดชาวบ้านหัวปอนก็เช่นเดียวกันคือการทำนา ทำสวน ทำไร่ อาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

๓.๔ ประเพณีเกี่ยวกับความตายของปกาเกอะญอ

๓.๔.๑ แนวคิดเรื่องการตาย

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความตายไม่ได้เรียกว่าความตายแต่เรียกว่า กลับ มีความเชื่อว่า คนๆ นั้น กลับคืนสู่บ้านเก่า คือแต่ละคนนั้นจะกลับคืนสู่บ้านเก่าของตนเองก็เพราะว่า เราทุกคนที่เกิดมานี้ มาเพื่อทำมาหากินเท่านั้นเอง แล้วก็กลับบ้านของตัวเองไม่มีอะไรมาก เหมือนกับการมาอาศัยสังขารแล้วก็ทิ้งสังขารไป ปกาเกอะญอเชื่อว่าการตายจริงแต่ตายเฉพาะร่างเท่านั้นเองวิญญาณนั้นไม่ตาย การตายแล้วเหลือแต่วิญญาณ ก็บอกอีกว่าหากคน ๆ นั้นทำดี ก็เอาความดีกลับไปทำไม่ดีก็เอากลับไปในเรื่องที่ไม่ดี ในความฝัน ถ้าฝันเห็นถึงคนที่ตายไปแล้วเป็นพวกวิญญาณที่ตายไปแล้วนั้นก็ทำให้ฝันตกก็เพราะว่าคนที่เราฝันถึงอันเป็นวิญญาณเขามีน้ำหนุ้ตาเยอะ (ยังมีความอาลัยอาวรณ์ เศร้าโศกเสียใจอยู่มาก) เพราะมีความทุกข์ยากลำบากเยอะ^{๓๖}

^{๓๕} ชีหฺล้าแฮ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} ดวงจันทร์ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๓.๔.๒ ประเพณีการเตรียมตัวก่อนตาย

การตระเตรียมก่อนตาย ไม่มีแต่เพื่อลูกหลานคือการตระเตรียมให้ลูกหลานเช่น ที่ดินทำกิน เครื่องมือเครื่องใช้ วางแบบวางแนวให้ลูกหลานได้ใช้ต่อนั้นมี ถ้าเป็นเฉพาะตัวเองจะมี กระดังอันหนึ่ง สานเอาไว้เพื่อขึ้นเข่าในยามที่หมดลมหายใจ เข่าคือการบอกทางให้กับคนตายเสมือนการไปส่งคนตายในอีกภุมิหนึ่งแต่บอกไว้ในการขึ้นกระดังไปส่งแบบไม่ตาย ตัวผู้ตายก็จะถูกส่งในการขึ้นกระดัง คนตายเขาจะเตรียมเอาไว้วันนั้นไม่มี แต่มีที่ลูกหลานตระเตรียมให้กับผู้ที่ตายแต่ละอย่าง ๆ ไปคืออยู่ที่ลูกหลาน ส่วนใหญ่เป็นของที่ลูกหลานหามา ของตัวเองก็มีบ้างที่ได้ทำไว้แต่ รูปแบบการตายสมัยแต่ก่อนเขาห่อด้วยสาตม้วนยาวๆ เท่าคน ตอนนี้อย่างนั้นละ ที่ห่อด้วยสาตยาวก็เพราะว่าเมื่อก่อนไม่มีอุปกรณ์อะไรเลยห่อแบบง่ายๆ^{๓๗}

๓.๔.๓ ประเพณีตอนตาย

พิธีกรรมงานศพ งานศพเป็นงานที่ทุกคนต้องไปร่วมพิธี โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะได้มีโอกาสทำความรู้จักสนิทสนมกัน แสดงความรักต่อกันและอาจตกลงปลงใจแต่งงานกันในเวลาต่อมา กระเหรี่ยงที่มีฐานะดีจะเก็บศพไว้นานหลายวัน ส่วนมาก ๓ วัน ๓ คืนเท่านั้น ศพจะถูกบรรจุไว้ในโลงและประดับประดาอย่างดี มีการทำบุญกันอย่างเต็มที่ถ้าฐานะไม่ดีก็ใช้เสื้อผ้าห่มศพแล้วเอาเส้นด้ายดิบพันรอบ นำไปฝังหรือเผา ตามความประสงค์ของญาติผู้ใหญ่ ถ้าผู้ตายเป็นแม่บ้านหรือแม่เรือนจะรับบ้านทั้งหลัง เพราะของเหล่านี้เป็นสมบัติของแม่บ้าน ถ้าเก็บไว้จะไม่เป็นมงคล

ในงานศพจะมีการฉีกทำลายเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้สอยของผู้ตายทั้งหมด แล้วนำไปไว้ในป่าช้า บางที่มีการฉีกธนบัตรชนิดต่างๆ ของผู้ตายทิ้งไว้บนหลุมฝังศพหรือเผาและมักจะเอาเหรียญโลหะเงินไปฝังตามสถานที่ต่าง ๆ โดยไม่ให้ผู้ใดทราบว่าเป็นอย่างไร เพื่อว่าผู้ตายจะได้เอาไปใช้ในเมืองผี ในตอนกลางคืน พวกหนุ่มสาวจะเดินเป็นแถวเรียงหนึ่งเดินวนรอบๆ ศพ พร้อมกับร้องเพลงรำพันถึงผู้ตาย ไว้อาลัยแก่ผู้ตายตลอดคืน พลัดเปลี่ยนกันเผาศพ ปกาเกอญอเวลาคนตายจะเก็บศพไว้นานสามวันสามคืนเพื่อรอญาติพี่น้องทุกคนมาเคารพศพ หากผู้ตายเป็นหญิงสาวหรือชายโสดบิดามารดาที่จะแต่งตัวให้ด้วยเสื้อผ้าแม่บ้านหรือพ่อบ้าน และนำไม้ที่แกะสลักเป็นอวัยวะเพศตามลำดับเมื่อนำไปเผาเพราะเชื่อว่าเมื่อเสียชีวิตลงก่อนวิญญาณจะไปสู่สุคติจะต้องผ่านด่านพระยมบาลเสียก่อน ยมบาลจะคอยตรวจสอบว่าคนใดแต่งงานแล้ว และคนใดยังไม่แต่งงานคนที่แต่งงานแล้วก็จะให้ผ่านด่านไปสุคติได้ แต่คนใดที่ยังไม่แต่งงานก็ไม่ให้ผ่านด่าน ถือว่ายังทำหน้าที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์เมื่อตอนมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ อีกความหมายหนึ่งเพื่อเป็นการป้องกันผีเลวทรามและชุกชุนทั้งหลาย ไม่ให้มาดุคร่ำพาหญิงสาวและชายโสดไปจากสุคติโดยเหตุนี้การนำไม้มาแกะสลักตามเพศจึงเป็นสัญลักษณ์บอกให้พระยมบาลรู้ว่าพวกเขาแต่งงานแล้วนะ ยอมให้พวกเขาไปสู่สุคติแต่โดยดีเถอะ

^{๓๗} เรื่องเดช สำเภา , สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ในคืนแรกช่วงหัวค่ำจะมีกลุ่มพ่อบ้านและหนุ่มๆ ขึ้นมาเดินวนรอบศพและขับลำนำสำหรับคนตายโดยเฉพาะ ซึ่งเนื้อหาจะมีความหมายไปในทางอวยพรและส่งวิญญาณสู่สุคติ ให้กลับไปอยู่ดีมีสุขในโลกหน้า ช่วงขับลำนำสำหรับศพนี้จะไม่มีหญิงสาวขึ้นมาขับด้วยเพราะถือเป็นข้อห้าม บทลำนำที่ผู้ขับต้องการให้วิญญาณกลับไปอย่างมีความสุขในสรวงสวรรค์ชั้นฟ้า และอีกบทหนึ่งที่กำลังถึงการขึ้นหนทางให้วิญญาณกลับไปสู่สุคติ ซึ่งเชื่อว่าจะมีความตรงกันข้ามกับโลกนี้อย่างสิ้นเชิง ให้ผู้ตายรับรู้ล่วงหน้าว่าโลกของวิญญาณข้างหน้าจะเป็นเช่นไร เพื่อจะได้เห็นทางและกลับไปถึงที่หมายอย่างปลอดภัยหลังจากเสร็จสิ้นการขับลำนำสำหรับศพแล้ว ก็จะเป็นโอกาสของหนุ่มสาวขึ้นมาขับลำนำต่อ ซึ่งการขับลำนำในช่วงที่สองนี้จะขับตลอดสามวันสามคืน จะไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศพเลย แต่จะเกี่ยวข้องกับการเกี่ยวพาราสีและพูดจาหยอกล้อกันระหว่างหนุ่มสาว เพื่อสร้างบรรยากาศไม่ให้ญาติผู้ตายเศร้าโศกเสียใจมากเกินไป นับเป็นโอกาสพิเศษที่พวกเขาเหล่านั้นได้มาพบปะกันพูดคุยและเกี่ยวพาราสีกัน หลายครั้งหลายคู่ได้จับตาหมายหมั้นและตกลงปลงใจมาใช้ชีวิตร่วมกันอย่างเป็นฝั่งเป็นฝา

เมื่อครบสามคืนช่วงสายของวันรุ่งขึ้นญาติพี่น้องเพื่อนบ้านก็จะช่วยกันนำศพไปเผาที่ป่าช้าประจำหมู่บ้าน โดยจะช่วยกันหามไปเมื่อถึงป่าช้าก็ช่วยกันหาเศษไม้แห้งมากองไว้เป็นกองใหญ่ แล้ววางศพไว้บนกองนั้นจากนั้นก็จุดไฟเผาและรอนกว่าจะไหม้บางพื้นที่ยังมีการฝังบางพื้นที่ก็เผา ส่วนเสื้อผ้าอาภรณ์และของใช้ของผู้ตายไม่มีการเผาพร้อมศพ แต่ญาติพี่น้องก็จะนำไปกองไว้ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่งระหว่างทางเดินไปป่าช้า กองเสื้อผ้าและของใช้เหล่านี้เรียกในภาษาปกากะญอว่า “เสอะเล” การที่ไม่มีการเผาและเก็บเอาไว้เพื่อป้องกันวิญญาณไม่ให้กลับบ้านมาถามเสื้อผ้าอีก หากกลับมาให้กลับมาถึง เสอะเล ก็พอแล้ว ด้วยเกรงว่าจะเป็นการมารบกวนลูกหลานหรือญาติพี่น้อง ซึ่งอาจทำให้พวกเขาล้มป่วยลงอีกเมื่อผู้ร่วมไปเผาศพกลับมาถึงหมู่บ้านก็จะไม่กลับขึ้นบ้านของตนทันทีจะต้องกลับไปที่บ้านของศพเสียก่อนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่หามศพหรือจับต้องเครื่องใช้และเสื้อผ้าของคนตาย เพื่อกลับไปรดน้ำสรงหัวด้วยส้มป่อยและขมิ้นที่ญาติของผู้ตายเตรียมไว้ให้เป็นการขอขมาลาโทษขออย่าให้เจ็บไข้ได้ป่วยและเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าแต่ประการใดหลังจากนั้นสามวันสามคืนลูกหลานหรือญาติพี่น้องจะไม่เข้าไปนอนตรงบริเวณที่ของผู้ตาย และช่วงเวลาเดียวกันนี้จะห้ามการออกไปทำงานด้วยเช่นกัน เรียกข้อห้ามนี้ในภาษากะเหรี่ยงว่า “ดีนา เกราะ” โดยถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ต้องรอให้วิญญาณกลับจนกว่าจะถึงสุคติเรียบร้อยแล้วและแน่ใจว่าจะไม่กลับมาที่บ้านอีกแล้ว^{๓๘}

ประเพณีพิธีกรรมมัตตราสัง/มัดฝ้ายตาย

การมัตตราสังหรือมัดฝ้ายตาย เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นทันทีทันใดนั้น ปกาเกอญอเชื่อว่า คนที่ตายลงหลังจากหมดลมหายใจแล้วก็จะตายเพียงแค่ร่างเฉยๆ แต่วิญญาณหรือขวัญที่อยู่ในตัวยังไม่

^{๓๘} กิณี ชีหล้าแอ คะปู้, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ตาย ยังมีชีวิตอยู่ จึงมีพิธีกรรมนี้ขึ้นมาจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้ผู้ตายนั่นนั่งและสงบทั้งร่างและวิญญาณรวมไปถึงขวัญ ๓๗ ขวัญนั้นตายไปกับตัวเองด้วยจึงเอาฝ้ายมามัดให้ตาย ในระหว่างที่เอาฝ้ายมัดตายนั่น เขาก็จะบอกกล่าวยังดวงวิญญาณผู้ตายว่า ร่างกายนี้ดับลงแล้วจงกลับไปในโลกแห่ง ปลือ แปลว่า เมืองผี อย่างมีความสุข พิธีกรรมในการมัดฝ้ายตายนั่นคือ การเตรียมอุปกรณ์ที่มีฝ้าย อย่างเดียวเป็นการทำพิธี ฝ้ายเป็นม้วนแล้วจะเอามายายๆให้ยาวๆแล้วค่อยๆ มัด มีการมัดมือนัดเท้า มัดคอ พอมัดได้สักพักจนร่างผู้ตายนั่นค่อยๆ เย็นลงๆจนพอสมควรแล้วก็จะแกะฝ้ายออกเมื่อแกะฝ้ายออกเสร็จแล้วก็ถือว่าได้ตายไปจริง ๆ แล้ว จากนั้นจะตระเตรียมโรงศพเพื่อเอามาใส่ศพเป็นลำดับต่อไป^{๓๙}

ประเพณีพิธีกรรมเปลี่ยนชุดผู้ตาย

คนปากาเกอะญอเมื่อตายลง จะมีพิธีอาบน้ำศพ เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้วจะมีการเปลี่ยนชุดให้กับผู้ตายจะเป็นชุดใหม่ของผู้ตายที่เก็บไว้ที่ยังไม่ได้ใส่หรือว่าใส่แล้วแต่ซักเก็บไว้ เขาจะเอามาสวมใส่ให้ผู้ตาย จะเป็นเสื้อ ปากาเกอะญอที่ทอไว้แล้วใหม่ๆ พอใส่เสร็จแล้วก็เอาน้ำขมิ้นส้มป่อยมาล้างหน้าล้างมือถ้าเป็นลูกหลานก็ขอขมาต่อผู้ตายไปก็จะรดที่มือ จากนั้นก็มีเงินเอามาปิดตา ปิดหน้าอก การตายของคนปากาเกอะญอนี้พอตายลงจะมีการเอาเงินยัดปากเต็มเลยเป็นเงิน เจ๊ะบอแมะ เจ๊ะกละสะ ซึ่งแปลว่าเงินปากผี คือตายตอนเป็นๆ ตายหมดชีวิตคนที่ต้องการเงินทองเมื่อได้เห็นเงินทอง เงินทองบังหน้าก็สามารถฆ่าผี น้อง พ่อ แม่ ได้หมดเลย อย่างนี้เรียกว่าตายทั้งแผ่นดิน เพราะใจได้ตกนรกแล้ว ความตายนี้เอาไว้ ๒ อย่าง ปากาเกอะญอบอกว่า ซีเสอมู คือ เจ๊ะบอแมะ เจ๊ะกละสะ หมายถึง คนที่มัวแสวงหา มีความอยากความโลภ แต่เงิน คนที่อยากได้จนต้องได้ มีใจแค่งเงิน ก็เลยมองไม่เห็นอะไรอันนี้จะเป็นปริศนาข้อหนึ่งเลยนะ แล้วจะปิดด้วยผ้าหมสืขาว แล้วก็เอาเทียนมาจุด เทียนนั้นเขาทำกันเอง ทำเสร็จก็มาจุดตรงที่ผู้ตายวางนอนอยู่ตรงนั้น เทียนสองเล่ม ที่ตระเตรียมไว้ จะมีการจุดให้กับผู้ตายสองเล่มมีความเชื่อว่า เทียนสองเล่มนี้ จุดไว้ปลายบนหัวหนึ่งเล่ม และจุดไว้ปลายเท้าหนึ่งเล่มทั้งสองเล่มจะจุดไว้พร้อมๆ กันหากเทียนเล่มที่จุดปลายเท้าขึ้นหมดก่อนเชื่อว่า เขามาเกิดได้แค่นี้ หมดเวลา หมดบุญแล้วถึงวันที่ต้องตายและกลับไป ถ้าเป็นเล่นที่จุดไว้บนปลายหัวถ้าเทียนเล่มนี้บนปลายหัวหมดก่อน เขาเชื่อว่า ยังไม่ถึงเวลาตาย อาจเกิดโรจตาย โดนคาถาอาคมตาย หรือเกิดป่วยตาย อุบัติเหตุตาย อย่างนี้ หลังจากเทียนหมดเล่มถ้าเล่มไหนหมดก่อน เขาก็จะสันนิษฐานทันทีว่าตายแบบไหนในความเชื่อของปากาเกอะญอ^{๔๐}

^{๓๙} บุญธรรม ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} หมอแซ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ประเพณีพิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตาย

พิธีบอกทางผู้ตายนั่นคือ เมื่อผู้ตาย ตายในเวลาที่มีแสงพระอาทิตย์อยู่เขาก็จะบอกเดือน บอกวัน บอกปีให้กับผู้ตายก่อนที่จะบอกก็จะมีกรไปเคาะโถงบอกเจ้าตัวผู้ที่ตายบอกว่าจะบอกทางให้ หนะว่าไปทางนี้ตามมานะมาดูว่าไปทางนี้ เขาจะบอกกลับหัวกลับหางกัน ถ้าทางพระอาทิตย์ขึ้นจะบอก ว่า ทางตะวันตก ถ้าทางพระอาทิตย์ตกจะบอกว่า ทางพระอาทิตย์ขึ้น ยอดไม้จะบอกเป็นปลายไม้ ปลายไม้จะบอกเป็นยอดไม้ บอกเป็นภาษาปกากะญอว่า หมื่อถ่อเลื้อเน หมื่อล่อเลื้อเน พร้อม ๆ กับ ขึ้นีบอกไปตะโกนไปให้ผู้ตายได้รับรู้ไปด้วย ถ้ามีการเก็บไว้สามวันก็จะบอกสามวัน วันละครึ่งในช่วงที่ พระอาทิตย์ยังไม่ตก จนวันสุดท้ายที่จะไปส่งศพก็จะบอกทางให้กับผู้ตายอีก ว่าไปทางนี้ จะกลับหัว กลับหางกันเช่นเคย แต่จะมีช่วงที่บอกทางก่อนที่จะเผาศพหรือฝังศพนั้นเป็นช่วงสุดท้ายที่จะบอกทาง ให้กับผู้การบอกทางในพิธีกรรมฝังศพหรือเผาศพของปกากะญอนั้น ก่อนที่จะเผาหรือฝัง ต้องมีการ บอกทาง ๒ คน มีการจุดเทียนสองเล่ม ช่างๆ โลงศพผู้ที่บอกทางนั้นจะเป็นลูกหลานญาติพี่น้องของ ผู้ตาย ๒ คน จะยืนอยู่ข้างๆ โลงศพคนละข้างแล้วก็จุดเทียนเอามือขว่ายกัน แล้วก็บอกว่า หมื่อนือโล้น หมื่อถ่อโล้น ทีถ่าโล้น ทีคีโล้น เสคีโล้น เสจ้อโล้น แบบนี้ ๓ รอบถือว่าเสร็จพิธี พอเสร็จพิธีแล้วเขา จะเอาเทียนสองเล่มนั้น ดับทั้งสองเล่มเลย แล้วก็โยนทิ้งลงไปในโลงศพ พอเสร็จพิธีเรียบร้อยแล้ว ก็ทำพิธีเผาศพหรือฝังศพต่อไปได้เลย^{๔๑}

ประเพณีพิธีกรรมห่อศพ

ในหมู่บ้านหากมีผู้คนในหมู่บ้านเสียชีวิตลง เพื่อนบ้านทุกคนจะหยุดงานเพราะถือเป็นข้อ ห้าม ซึ่งเรียกว่า “ดีปวาชะลอ หม่า” คือข้อห้ามสำหรับวิญญาณที่หลุดหายไป ทุกคนในหมู่บ้านจะ หยุดทำงานเพื่อที่จะมาในงานของผู้ตาย ขึ้นแรกญาติพี่น้องก็จะอาบน้ำศพ และนำเสื้อผ้าใหม่ๆ มา สวมใส่ให้เสร็จแล้วก็จะห่อศพด้วยเสื้อสีขาว และเตรียมสัมภาระให้แก่ศพ หลังจากห่อศพแล้วจะหาไม้ ใผ่หนึ่งท่อนยาวนำมาผ่าออกเป็น ๔ ซีกเท่า ๆ กัน ครึ่งท่อนแล้วง่ามลงบนศพเพื่อยึดศพให้มัน เรียกไม้ ใผ่ท่อนนี้ว่า ไม้ง่ามศพ จากนั้นก็นำเสื้อผ้า ของศพที่ญาติพี่น้องมอบให้ แขนวไว้ที่ปลายท่อนไม้ใผ่ เสื้อผ้า และข้าวของของศพนี้เรียกว่า ปวา ซี อะ ก็ มีความหมายว่า “สัมภาระศพ” เป้าหมายการ เตรียมสัมภาระของศพนี้ ก็เพื่อทำความร่มรื่นให้ศพ ขณะเดินทางกลับไปยังโลกหน้า^{๔๒}

ประเพณีพิธีกรรม(อีธา)วนรอบศพ

การขับลำนำ (อีทาปวาซี) ตกเย็นจะเป็นเวลาแห่งการขับลำนำส่งวิญญาณศพ โดยชาย หนุ่มและพ่อบ้านจะขึ้นขับลำนำที่ขับในช่วงนี้ จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับคนตาย ลำนำสำหรับศพนี้ผู้ขับ

^{๔๑} เกะญู ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สำเซ่ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

จำกัดเฉพาะแต่ผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงจะขับลำนำนี้ไม่ได้ ถือเป็นสิ่งต้องห้าม ผู้หญิงที่กำลังตั้งท้อง และเสียชีวิตลงก็จะมีกรรมขับลำนำวิญญาณเช่นเดียวกัน แต่ผู้มาขับลำนำจะเป็นเฉพาะผู้ชายเท่านั้น ลำนำที่ขับมีชื่อเรียกว่า ทาโหรควา ผู้เสียชีวิตที่เป็นวัยหนุ่มสาวจะมีการสร้างกระต๊อบหลังเล็กที่กัวยดอยใกล้ ๆ หมู่บ้าน และนำเสื้อผ้า ข้าวของไปวางไว้บนกระต๊อบหลังนั้น สิ่งของเหล่านี้เรียกว่า เสอะเล ผู้เสียชีวิตกลุ่มนี้มีลำนำส่งวิญญาณโดยเฉพาะเช่นกัน ซึ่งเรียกว่า ทาเยอลอแปลว่า ลำนำ คะนิงหา

พิธีส่งสัมภาระและข้าวของให้ศพ (เอ๊าะโล) ก่อนที่จะปลงศพจะมีการเตรียมสัมภาระและข้าวของให้ศพ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยจำเป็นในการดำเนินงาน ได้แก่ ยาม มีด หม้อ ชาม ถ้วย ไม้ขีดไฟ เชื้อมัน เชื้อข้าว กล้ากล้วย ยาสูบ หมาก พลุ เป็นต้น ข้าวของสัมภาระทั้งหมดจะบรรจุลงในกะดุกใบหนึ่ง เมื่อได้ เวลาปลงศพ กะดุกใบนี้ก็จะถูกเอาไปด้วย ปลงศพเสร็จแล้วจะนำกะดุกใบนี้ไปวางไว้ใต้ต้นไม้ จากนั้นนำขอกเกี่ยวคอเสื้อผู้ทำพิธีและดึงกลับบ้านพอเป็นพิธี การทำพิธีส่งสัมภาระ และข้าวของให้ศพนี้ มีความหมายว่า ในโลกหน้าวิญญาณของศพจะต้องกลับไปทำมาหากินเช่นเดียวกับชีวิตในโลกนี้ จึงต้องมีการมอบสัมภาระ และข้าวของให้ มิเช่นนั้นวิญญาณจะมีความยากลำบาก ไม่มีข้าวของ และเครื่องใช้ในการทำมาหากิน^{๔๓}

ประเพณีพิธีกรรมฝังศพ/เผาศพ

คนปกาเกอะยอตายนี้ก็มีทางให้วิญญาณที่จะไปหาหมื่นฆ่าเคล่อแต่ช่วงเวลาก่อนที่วิญญาณจะไปในนั้นเขาต้องมีเวลาวนเวียนในที่ๆเขาเคยไปก่อนแล้วค่อยไปหา หมื่นฆ่าเคล่อ พอมาหาหมื่นฆ่าเคล่อก็จะพูดจะถามว่าจะกลับไปนรกหรือสวรรค์ หรือจะอยู่ในโลก แต่ภายใน ๑ เดือนนั้น ตั้งแต่เดือนขึ้นวันที่ ๑ วิญญาณก็จะไปมาในเมืองผืนนั้นเอง แต่ว่าจะไปบ้านใคร ไปหาใคร ไปอยู่อาศัยที่ไหนก็ไม่มีใครเห็น แต่ปกาเกอะยอเชื่อว่าวิญญาณนั้นวนเวียนไปมาเป็นเดือน แต่จะเป็นเมืองปลือหรือโลกแห่งวิญญาณแล้วเป็นวิญญาณวิญญาณต้องวนเวียนเป็นเดือน เพราะอะไรเพราะตอนที่มันมีชีวิตอยู่เขามีความต้องการที่มีการตกลงกับหมื่นฆ่าเคล่อ ว่าเขาต้องการผืนแผ่นดินนี้เป็นเดือนที่ต้องการอยู่อย่างนี้ ต้องการเวลาอย่างนี้ คือ เจ้าตัวได้ตกลงกับหมื่นฆ่าเคล่อไว้แล้ว หมื่นฆ่าเคล่อนี้เป็นเจ้าแห่งสรรพสิ่งทุกอย่างหรือเจ้าแห่งต้นโพธิ์ถูกหรือไม่จะต้องเรียกว่า ผี ปู ยา คนเมืองส่วนใหญ่เขาจะเข้าใจว่าเป็นผี ปู ยา มากกว่า คือตั้งแต่คนๆ นี้ ในตระกูลที่มีผี ปู ยา นั้น ฉะนั้นถ้าพูดถึงผี ปู ยา จะเข้าใจดีว่า คือ ซิโซ่ หมื่นฆ่า ผี ปู ยา ผี ตา ยาย คือต้องอยู่เป็นเดือน คือการเวียนว้ายภายใน 1 เดือนนั้น ถ้าครบเดือนแล้ว ก็จะไปอีกภพหนึ่งแล้วหมื่นฆ่าเคล่อก็บอกว่า ถ้าทำดีก็ไปสวรรค์ แต่ถ้าทำไม่ดีก็ไปนรก ถ้าพูดถึงผี น่อง ที่เป็นคริสต์ เขาบอกว่าถ้าเขาทำบาปก็จะอยู่ในเมืองปลือหรือเมืองแห่งโลกของวิญญาณ

ถ้าให้ความหมาย ปลือ เป็นยังงั้นนั่นปลือก ก็คือมีแผ่นดินอีกภพหนึ่งที่คนตายนี้ยังไม่กลับสวรรค์ นรกนี้ เขามีที่อยู่ที่อยู่อาศัยอยู่ที่หนึ่ง ถ้าเป็นผมนคนเผ่าคนแก่ประมาณผมก็ฝันเห็นไปเมืองผี เมือง

^{๔๓} เกะกู บุญธรรม ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ที่ตายเขาอยู่กัน คนเหล่านั้ันยังไม่ไปผุดไปเกิดยังอยู่ที่นี้อยู่ ปลื้อ ช่วงที่ตายแล้วเขาเผาร่างนั้นก็ถือว่าพื้นที่ทำกินมีแค่นั้น มีเพียงแค่นั้น เท่าที่มีการเผาร่างนั้นเอง แล้วปกาเกอะญอบอกกันว่าถ้าหากว่าฝังร่างกลับไปทำนา แต่ถ้าเผาไฟจะกลับไปทำไร่ นี่คือคำพูดของบรรพบุรุษ แต่อย่างนี้ฝังก็คือ มีนา ถ้าหากมีการฝังแล้ว มีที่ฝังกว้างเท่าไรก็จะมيناเท่านั้น เขาจะมีพื้นที่ทำกินเท่านั้นเอง เขาฝังยังไ้ก็ได้เท่านั้น อันนี้ก็ต้องไปในป่าช้าที่ฝังศพแต่บางคนฝันเห็นคนที่ตายยังอยู่ที่นั่นจริงๆ คือป่าช้าหรือบ้านเมืองของเขาเองมี อะไรเหมือนมนุษย์โลกนี้หมดเลย แต่ไม่มีชีวิตชีวาดูเศร้าหมองมาก

ปกาเกอะญอคนที่รู้ว่าเป็นปลื้อก่อนอันนี้ก็มีหลายคนก็รู้แต่จะไม่มีการพูดถึงบางคนถ้ารู้ก็จะบอกให้กับลูกหลานของตนเอง แต่บางคนรู้เมื่อไหร่ เวลาไหน หรือพ่อแม่ที่ตายไปให้รับรู้ก็มี ที่มิมาดั้งแต่สมัยก่อนๆ มีทั้งฝังและเผาส่วนใหญ่ถ้าเป็นคนที่ยายโหงจะเผาทั้งหมด ถ้าตายตอนเด็กหรือตายตอนแก่ส่วนใหญ่จะฝัง การเผาไฟถ้าตอบตามเหตุผลทางวิทยาศาสตร์นั้น การเผาร่างที่ตายก็จะตายทั้งหมด หมายถึงร่างที่มีเชื้อโรคอะไรก็จะตายตามไปด้วย ถ้าฝังต้องดูแลและเตรียมรักษาให้เรียบร้อยในการจัดการศพ ผู้ที่ทำหรือจัดการศพนั้นต้องกลับมาอาบน้ำ โดยอาบน้ำขมิ้น ส้มป่อย ต้องดูแลตัวเอง ถ้าหากมอยย้อนดูสมัยก่อนก็จะมีโรคใหญ่โรคร้ายแรงต่างๆ หลายอย่างด้วยกันก็เผาไฟไหม้ไปด้วย แต่ถ้าฝังก็ต้องระวังตัว ไม่ว่าจะฝังหรือเผาก็ต้องระวังตัวเหมือนกันการฝังต้องมีน้ำขมิ้น ส้มป่อยด้วย ชีวิตปกาเกอะญอมองค้ความรู้ที่เกี่ยวข้องคือ เมื่อไปส่งศพเผาหรือฝังต้องกลับมาฆ่าไก่คู่หนึ่ง อันนี้ หัวไก่ ถ้านับถือพุทธแล้วก็ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่ถ้านับถือผีอยู่ก็จะมีมเกี่ยวข้อง หัวไก่นั้นได้นิยามไว้ว่า จะต้องกลับไปนั่งเรือไก่ ไก่จะมีตัวเดียวคือตัวเมีย มีกันเป่าให้บวมแล้วก็แขวนไว้ ถ้าไก่ตัวอื่นๆ ก็กินกันทั่วไปแต่จะทำให้กับคนตายนั้นแค่ตัวเดียว ตัวอื่นๆ กินให้หมดไม่ยอมเลี้ยงตามพ่อแม่ที่เลี้ยงไว้ หัวไก่จะทำให้พองขึ้น ไว้ให้กับคนตายจะแขวนไว้ให้ แต่ถ้าเป็นหมู วัว ก็จะทำหางไว้ให้ ถ้าเป็นไก่ก็คือกลับไปนั่งเรือ ส่วนหางหมูนั้นจะเป็นไม้แปะ (หน่อแปะ) อุเกอโพ แปลว่า ทำให้พอง มันจะลอย

แต่ยังมีอีกอย่างนั้นก็คือตอนเวลาไปส่งศพกลับมาจะมีการหักกิ่งไม้ในงานศพ เพราะว่าเวลาไปก็เอาไปคนละกิ่งแล้วไปวางไว้ในหลุมฝังศพ เวลากลับก็จะเอากลับมาอีกคนละกิ่งก็จะมาว่าไว้ในที่ๆ คนตาย อันนี้หมายถึงเขาได้นับจำนวนคนที่ไปและมา คือไปกินก็คนแล้วกลับมาครบไหม เพราะสมัยก่อนมีสัตว์มากมาย มีการฆ่ากันตายบ้างอะไรบ้าง ฉะนั้นถ้าไปกิน ๓๐ คน ต้องกลับมา ๓๐ คน ถ้ากลับมาไม่ครบ ๓๐ คน คนที่ไม่กลับมานั้นทำอะไร หายไปไหน นี่คือการรับผิดชอบกันในสังคมนั่นเอง (ตาซี ตาซา แปลว่า ความเจ็บความตาย) ตาซี ชียงเง ตาซา ซายังเง กิ่งไม้สมัยก่อนคือนับไว้ส่วนขมิ้นส้มป่อย คือ จะเป็นการล้างมือล้างเท้า คนแก่สมัยก่อนอธิบายไว้ไม่หมด สมัยนี้จะหายไปหมดแล้ว ดังนั้นก็มี ๒ อย่างที่ให้ความหมายคือ คนที่จะจัดการศพและเผาศพหรือฝัง คนๆนั้นจะใกล้ชิดกับคนตาย การจัดการเรือกิ่งไม้ที่เราหักไว้ เพราะเราเอาไว้ให้วิญญาณคนที่ทำศพนั้นกลับมา

ด้วย ไม่ให้วิญญาณไปตามคนตาย ปวajokออล คือ การส่งวิญญาณไปยังเมืองผี ปู่ ย่า เขาจะส่งไปในปลื๑๔

ข้อดเว้นและข้อปฏิบัติ

ข้อห้ามหลังปลงศพหลังจากปลงศพแล้วจะมีข้อห้ามในประเพณี คือ ไม่ให้คนในหมู่บ้านออกไปทำมาหากินนอกบ้าน ส่วนจะห้ามกี่วันนั้นขึ้นอยู่กับว่าศพนั้นมีการเก็บไว้กี่วัน หากเก็บไว้หนึ่งวันก็จะห้ามออกไปทำงาน ๑ วัน ถ้าเก็บ ๓ วันก็จะห้าม ๓ วัน เป็นต้น ข้อห้ามนี้ เรียกว่า “ตึนากะเระ” หมายความว่า “ข้อห้ามผีผู้ตาย” เพราะปกากะเระเชื่อว้าหลังจากปลงศพผีของผู้ตายยังเดินไปมาภายในบริเวณหมู่บ้าน อยู่จนกว่าจะพ้นจำนวนวันที่เก็บศพไว้ เพราะฉะนั้นหากผู้ใดออกนอกหมู่บ้านในช่วงนี้ ผีผู้ตายอาจเห็นเข้าและจับขวัญของผู้นั้นไป ซึ่งจะทำให้ผู้นั้นล้มป่วยลงได้ พืชผักของศพ หากมีผู้เสียชีวิตลงในกลางปี และผู้เสียชีวิตไม่มีโอกาสได้รับประทานพืชผักที่ตนปลูกลงไป ในกรณีนี้ญาติพี่น้องก็จะนำผลผลิตของพืชผักต่างๆ ในรอบปีนั้นไปฝากไว้ที่ไร่ หรือได้ต้นไม้บริเวณของศพก็ได้ หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อให้วิญญาณศพจะได้กลับมารับประทานผลผลิตของพืชผักเหล่านั้น แล้วจะได้กลับไปสู่สุคติด้วยความสงบสุข จะได้ไม่กลับมาขอจากญาติพี่น้องอีก เนื่องจากปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนไป จากที่เคยทำพิธีกรรมแบบดั้งเดิม จึงหาดูงานศพแบบดั้งเดิมได้ยากมากขึ้น จะเห็นได้อย่างง่าๆ เช่น เสื้อดีข้าวที่ใช้ห่อศพได้มีการเปลี่ยนมาใช้เป็นโลงศพแทน และพิธีการประกอบทางศาสนาอย่างการขับลำนำ หรือ “อิทาปวาซี” แทบจะไม่ทำกันคนรุ่นหลัง จะมีส่วนน้อยมากที่จะให้ความสำคัญตรงจุดนี้ เนื่องจากการทำพิธีแบบดั้งเดิมต้องใช้เวลาานเป็นข้ามคืนข้ามวัน ในสังคมที่คนปัจจุบันต้องเร่งรีบ จึงมีการย่นระยะเวลาในจุดนี้ ทำให้ส่วนสำคัญของพิธีได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นแบบใหม่ คือ รวดเร็ว และลดขั้นตอนของบางอย่างไป๑๕

๓.๔.๔ ประเพณีหลังการตาย

ชีวิตหลังจากที่ตายแล้วก็มีการทำพิธีกรรมอะไรเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยผู้ที่ยังอยู่เป็นญาติพี่น้องของผู้ตายก็จะเตรียมทำบุญบ้านจะมีการเรียกขวัญมัดมือให้กับผู้ที่ยังอยู่และเรียกพ่อแม่พี่น้องญาติมิตรเพื่อมาร่วมรับประทานอาหารด้วยกันในบ้านถือว้าเป็นการทำบุญให้กับผู้ตายไปในตัว สำหรับของผู้ตายนั้นเขาจะตระเตรียมไว้ด้วยข้าวห่อ ๑ ห่อและน้ำ ๑ กระบอก จะเอาไปไว้ข้างในห่างจากป่าช้านิดหนึ่งเพื่อไปบอกกล่าวให้กับผู้ตายว่ามีส่งข้าวน้ำให้แล้วนะ อยู่ตรงนี้อยู่ทางนี้ ความเชื่อของคนปกากะเระอยู่ในเรื่องของชีวิตหลังจากที่ตายแล้ว การจัดงานศพนี้ถือว้าเป็นการทำบุญไปในตัวเพราะผู้ที่เป็นพ่อแม่ญาติพี่น้องที่ยังอยู่นี้จะเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงานด้วยข้าวของอาหารต่างๆ งานงานจะวางไว้

๑๔ หมอแซ บุญธรรม ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๑๕ คะปู้ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ให้กินฟรีไม่มีค่าใช้จ่ายแต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับฐานะ ในเรื่องของการทำบุญนั้นมีสองส่วน ส่วนที่หนึ่งทำบุญให้กับผู้ตายโดยการมาร่วมขบรับองค์ปลาน้ำเพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายพร้อมกับช่วยงานในช่วงที่ตั้งศพไว้ อาจจะ ๓ วันหรือ ๗ วันแล้วแต่ฐานะด้วยถ้าตั้งไว้หลายวันก็ได้ช่วยหลายวันช่วงที่ตั้งศพไว้จะอยู่ในช่วงข้อห้ามหลายอย่างด้วยผู้ที่มาร่วมงานศพบางท่านบางคนก็มาร่วมทุกวันให้ครบตามจำนวนวันที่ตั้งศพไว้อันนี้ถือว่าเป็นการทำบุญให้กับคนตายในแบบความเชื่อของปกากะญอ แต่ในรูปแบบสมัยปัจจุบันเนื่องจากศาสนาเข้ามาในชุมชนและผู้คนในชุมชนก็เคารพศรัทธานับถืออย่างเช่นพุทธศาสนาเมื่อญาติพี่น้องตายลง เขาก็มีการทำอุทิศส่วนกุศลให้ในแบบของการทำบุญมีการไปถวายข้าวน้ำอาหารและสิ่งของที่ผู้ตายชอบมาทำบุญด้วย^{๔๖}

^{๔๖} คณะปฏี, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

บทที่ ๔

วิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ บ้าน แม่หาด บ้านแม่ฮ่อม บ้านหัวปอน ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัด แม่ฮ่องสอน

ในบทนี้จะได้วิเคราะห์พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตและความตายของปกากะญอที่เป็นกรณีศึกษาข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกนี้ได้จากการไปลงพื้นที่เก็บข้อมูลในเขตอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการไปลงพื้นที่สัมภาษณ์ มาสังเคราะห์และวิเคราะห์ตามหัวข้อ ในการลงพื้นที่ครั้งนี้ผู้วิจัยพบและเห็นถึงความแตกต่างกันของทั้ง ๓ หมู่บ้านที่ได้ข้อมูลมาพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตและความตายของแต่ละหมู่บ้านส่วนที่มีความเชื่อดั้งเดิมก็จะประกอบพิธีกรรมอยู่ ส่วนที่นับถือคริสต์ศาสนาจะไม่ประกอบพิธีกรรมแบบดั้งเดิมจะทำในแบบใหม่ของศาสนาทั้งหมด ส่วนพุทธศาสนาสวดคล้อยและกลมกลืน พอถึงช่วงทำพิธีก็จะเชิญหมอประจำพิธีมาทำให้ พิธีที่ทำกันเองได้ก็จะทำก่อนทำไม่ได้ก็จะเชิญหมอพิธีมาทำให้ คนในชุมชนให้ความสำคัญกับพิธีกรรมมาก พิธีจะไม่ต่างกันแต่จะต่างในเรื่องวันเวลาสถานที่ บางพิธีต้องทำหลายวันตามความเชื่อพิธีกรรมนั้นๆ สำหรับตัวแทนหมู่บ้านถือว่าเป็นปราชญ์ผู้รู้ของชุมชน ในการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้นได้สัมภาษณ์หมู่บ้านละ ๔ คน จะมีผู้นำหมู่บ้าน ฮีโซเพียงท่านเดียว เนื่องจากอีกสองหมู่บ้านไม่มีการสืบทอดกันแต่อาศัยการขึ้นนำและทำกันเองในชุมชน ฉะนั้นผู้นำ ฮีโซ ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นเสาหลักของคนในหมู่บ้านเป็นที่น่าเชื่อถือของลูกหลาน ผู้วิจัยจึงเลือกมาเป็นตัวแทนสัมภาษณ์เชิงลึกหมู่บ้านละ ๔ ท่านเพื่อให้ได้ความรู้ตามแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้วิจัยจะสังเคราะห์ออกมาจากการลงพื้นที่ตามข้อมูลที่ได้ในพื้นที่ต่อไป

๔.๑ วิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวพุทธปกากะญอ

ข้อมูลนั้นมีสองส่วนจากส่วนเอกสารค้นคว้าและการสัมภาษณ์เชิงลึกในส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยจะนำเอาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทั้งหมดมาสังเคราะห์เรียบเรียงไว้ตามลำดับเพื่อจะได้นำข้อมูลนี้ไปวิเคราะห์และแยกออกมาเป็นข้อๆ ในการเลือกหัวข้อที่เกี่ยวกับประเด็นหลักให้เกิดความเข้าใจง่าย ตามลำดับ

๔.๑.๑ ประเพณีการเกิด

ในพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่ออ และบ้านห้วยปอน จากที่ได้ไปสัมภาษณ์มาแล้วได้ใจความว่า ชีวิตก่อนที่จะมาเกิดในความเชื่อของชนปกาเกอะญอเชื่อว่า มาจาก หมือซาเคล่อ (หมือซาเคล่อ หมายถึง ผู้เฝ้าประตูวิญญาณ) ทุกคนที่เกิดมาต้องมาผ่านตรงนี้เปรียบเสมือนประตูแห่งการมาเกิด คนที่มาจากในมนุษย์โลกนี้^๑ ชีวิตหนึ่งที่ได้มาเกิดถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากทั้งพิธีกรรมความเชื่อที่ให้ความสำคัญเป็นพิเศษทุกคนที่เกิดมาก็ล้วนแต่เป็นลูกหลานของแผ่นดินทั้งหมด มีคำกล่าวเป็นคำพูดที่คงอยู่ทุกวันนี้คำหนึ่งบอกว่า ซิเตอลอก่อ มูเตอดิสေး หมายถึง คำนี้ทำให้เราได้เห็นสิ่งต่างๆ คือ การคำนึงถึงชีวิตว่าอย่าเสียดายชีวิตเลย เมื่อถึงเวลาถึงคราวเราต้องจากไปอย่างแน่นอน แต่การมีชีวิตอยู่ต่างหากที่ทำให้เราแตกต่างกันไปแล้วแต่ชะตาชีวิตของคนเราจึงไม่เหมือนกัน^๒ คำกล่าวนี้ก็ได้อธิบายพร้อมๆ กับการมาเกิดนั้นก็คือการตาย เมื่อมาเกิดแล้วต้องเจอกับเรื่องราวแห่งการตายทุกเวลา แต่คำกล่าวสั้นๆ นี้ย้ำเตือนให้เราทุกคนตระหนักในชีวิตเมื่อได้เกิดมาแล้ว ในความเชื่อของชุมชนบ้านแม่หาด บ้านแม่ออ บ้านห้วยปอน มีความเชื่อที่เหมือนกันแต่ก็มีความแตกต่างกันก็คือความเชื่อใหม่ที่เข้ามาแทนที่ให้ความเชื่อแบบเก่านี้กำลังค่อยๆ หายไปตามยุคสมัยใหม่ สิ่งเข้ามาแทนที่ใหม่นั้นคือศาสนา พุทธศาสนานี้สอดคล้องกับความเชื่อของชุมชนปกาเกอะญอแห่งนี้แต่คริสต์ศาสนานี้จะเปลี่ยนความเชื่อใหม่ตามหลักคำสอนของพระคัมภีร์ไบเบิล

การมาเกิดเรียกว่าเป็นภาษาว่า แฮ แล้วควบคู่กับอีกคำหนึ่งก็คือ เก ฉะนั้นแล้ว เปอวีเปอเกอลา (เปอวีเปอเกอลา หมายถึงเรามาแบกวิญญาณและสังขาร) ชีวิตและจิตวิญญาณของทุกคนล้วนมีเป็นของตนเอง พูดถึงชีวิตแล้วการเกิดมาของหนึ่งชีวิตที่แต่ละคนได้มาจากพ่อแม่คือเกิดมาเพื่อ มาทำหน้าที่ทำความเข้าใจกับชีวิต ซึ่งมีอยู่ ๔ อย่างที่เราต้องมาทำความเข้าใจคือ ๑.ตำบู คือ การทำบุญและทำแต่สิ่งดีงาม ๒.ตำบา คือการกราบไหว้และการนอบน้อมถ่อมตน ๓.ตำโอะมู คือ ชีวิต ๔.ตำซีคือความตาย ๔ อย่างนี้ ต้องมาทำความเข้าใจ แต่ก็มีเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า การที่เราเกิดนั้น เรามาเกิดเพื่อ (ตุ่มื่อ ตู่มว มาหมีอ มาแว แปลว่า การมายอมรับชะตากรรมในบนโลกนี้)^๓ และได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่าชีวิตที่ต้องทำความรู้จักในเรื่องของการทำบุญการนอบน้อมถ่อมตนเป็นตัวอย่างให้กับลูกหลานและสังคมต่อไปเพราะจะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องเรียนรู้จนกระทั่งถึงตาย

ชีวิตเหมือนกันทุกคน ดูเลอระ ก้อยู่ในตัวเรา ดูเตอวอ ก้อยู่ในตัวเรา (ดูเลอระ หมายถึงนรก ดูเตอวอ หมายถึง สวรรค์) วิญญาณ ผี ชีวิตจริงอยู่ในตัวเรา สิ่งทั้ง ๕ อย่าง เป็นอันเดียวกันหมดเลย การเกิดมาเป็นการมาร้องไห้ ภาษาปกาเกอะญอเรียกว่า ฮ่อไซ่ ทุกคนเกิดมาต้องมาร้องไห้ยังงี้ก็หนีไม่พ้นการร้องไห้ เพราะมาอยู่อาศัยต้องทำมาหากินมีแต่ความยากลำบาก (ตำนาน คือ ความลำบาก

^๑ บุญธรรม,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๒ หมอแซ่,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๓ เกะกู พะแสงโต เรือนเดช,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ความทุกข์) ที่ต้องเจอทุกวัน ดังนั้นก็ต้องต้องใช้ด้วยสรุปแล้วการมารู้จักความทุกข์ในโลกนี้^๔ ในคำสอนที่มีอยู่ในการดำเนินชีวิตก็มีเรื่องของนรกสวรรค์ที่สอนกันมาเป็นชื่อเรียกของภาษาที่บอกเล่าต่อๆ กันมาตอบย้าให้รู้ว่า นรกสวรรค์นั้นมีจริงแต่มีอยู่ในตัวเราทั้งนั้นไม่ได้มีที่ไหนเลยเมื่อพูดถึงประเด็นนี้ก็หนีไม่พ้นหลักคำสอนที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาเช่นกันในเรื่องของนรกสวรรค์

การเกิดของคนปกากะญอเมื่อเด็กคนหนึ่งจะคลอดออกมาสมัยก่อนมีหมอตำแยมาทำคลอด สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือสะดือที่ติดตัวมากับเด็กที่ยังผูกกับตัวแม่ การตัดสะดือเด็กจะใช้ตัดด้วย เสอเกีเตอะอาแปะ แปลว่า เปลือกไม้ไผ่ ผู้หญิงก่อนตั้งท้องจะมีข้อห้ามที่ต้องถือต้องห้ามอย่างดีเพราะมีความเกรงกลัวหลายๆ อย่างพ่อแม่จะคอยตักเตือนลูกที่ท้องอยู่ให้ดูแลเอาใจใส่เพื่อให้ลูกเกิดมาครบถ้วนสมบูรณ์ แต่ก็ไม่ได้ห้ามอะไรเกินขอบเขต ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายที่ต้องถือต้องห้ามอย่างเคร่งครัด^๕

ในเรื่องประเพณีการผูกสะดือจากการที่ได้ไปสัมภาษณ์มาแล้วได้ใจความว่าชุมชน ปกากะญอบ้านแม่หาด บ้านแม่่อ บ้านหัวปอนบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า ปวาแลเจอะปวาเดปอ แปลว่า คนไปผูกสะดือ การผูกสะดือเป็นหน้าที่ของผู้เป็นพ่อจะเป็นผู้ไปผูกและเลือกหาต้นไม้ ไม่มีร่องรอยการถูกฟันหรือแตะต้องอะไร สมัยก่อนถือว่าเป็นข้อห้าม ถ้ามีคนแตะต้องหรือถูกฟันก็จะไม่เอาผูก ที่เอามามัดกับต้นไม้ก็ให้ความหมายไว้ว่า ต้นไม้จะเกี่ยวข้องกับชีวิตเด็กคนนั้นว่า อนาคตเขาจะเจริญเติบโตรูปหล่อสวยงามเพราะต้นไม้ดูดีสวยงามถ้าต้นไม้ดูไม่ดีไม่สวยงามเด็กจะเจริญเติบโตไม่สวยงาม เดปอจะไม่เอาไปแบบสด ๆ เพราะจะติดเลือดและเหม็นคาว สมัยก่อนไม่มีอะไรรองรับจึงเอาระบอกไม้ไผ่มาใส่ให้ความหมายไว้ว่า ถ้าเอาใส่อย่างอื่นก็ไม่เหมาะสม และก็ดูไม่ดีจึงเอาระบอกไม้ไผ่ที่ดีที่สุด สมัยก่อนเขาต้มน้ำในกระบอกลไม้ไผ่อยู่แล้วดังนั้นจึงเอาใส่ในกระบอกลไม้ไผ่^๖

“เดปอหู่” แปลว่าต้นสะดือ ต้นไม้ที่เอาสะดือไปผูกมีการห้ามตัดโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าขวัญของเด็กจะอาศัยอยู่ที่นั่น หากตัดทิ้งจะทำให้ขวัญเด็กหนีไปและทำให้เด็กล้มป่วยลง หากใครที่ตัดโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม จะต้องถูกปรับด้วยไก่หนึ่งตัว พ่อแม่จะนำไก่ตัวนี้ไปทำพิธีเรียกขวัญเด็กกลับคืนมา ปาเดปอ จึงมีอยู่ทุกวันนี้ อีกอย่างหนึ่งที่เราจะได้ประโยชน์ร่วมกันคือเมื่อมีปาที่อุดมสมบูรณ์เราก็จะได้สุขภาพร่างกายดีคนในชุมชนก็แข็งแรงเช่นเดียวกันเป็นหลักคิดข้อหนึ่งขององค์ความรู้ปกากะญอ^๗ ในเรื่องของการเกิดในพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่่อ บ้านหัวปอน จะมีความเชื่อที่เหมือนกันเพราะทั้งสามหมู่บ้านจะเป็นชาติพันธุ์ปกากะญอทั้งหมด การเกิดได้กล่าวถึงการเชื่อมโยงกับตัวบุคคลผู้ที่เกิดกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน คือ เมื่อเด็กมาเกิดคนหนึ่งจะผูกสะดือกับต้นไม้อัน

^๔ เกะกู จีหล้าแฮ คณะฯ พระแสงโต, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๕ บุญธรรม หมอแซ, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๖ กิณี ชูรอย ดวงจันทร์, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๗ สาโผะ, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

หมายถึงชีวิตและจิตวิญญาณที่ถูกฝากไว้กับธรรมชาติตั้งแต่แรกเกิดและมีคำสอนที่สอนกันแบบให้เข้าใจว่า คนปากาเกอะญูทุกคน เกิดมาจะเกิดกับต้นไม้ต้นหนึ่งและจะตายกับไฟลำหนึ่งให้มีความหมายไว้ว่าธรรมชาติที่เกิดขึ้นชีวิตเราจะเกี่ยวข้องกับทุกสิ่งโดยเฉพาะต้นไม้กับไฟไฟก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่คนเมื่อก่อนเขาได้สร้างบ้านจากไม้ไม่มีเสาเป็นต้นไม้ไม่ได้ใช้ตะปูเลยสักดอกเดียว

๔.๑.๒ ประเพณีการแต่งงาน

ในพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่ออ และบ้านห้วยปอน จากที่ได้ไปสัมภาษณ์มาแล้วได้ใจความว่า ถ้าพูดถึงเรื่องการแต่งงาน หนุ่มสาวชายคบกหากันเองจนกว่าจะตกลงปลงใจกัน เพราะเชื่อว่าผู้หญิงกับผู้ชาย เป็นโคจรกระตุกกันเอง ถ้าไม่ใช่ ถ้าหากไม่ใช่โคจรกระตุกกันเองต่อกันไม่ได้ และพวกที่ต่อกันไม่ได้ก็จะไม่ได้รักกันเลย แต่ว่าเรื่องพิธีกรรมการแต่งงานนั้นเป็นเรื่องที่จำเป็นต่อคู่ชีวิตในการแต่งงาน เมื่อการพูดคุยกันลงตัวแล้ว ก็จะมาปรึกษาหารือกัน หุงข้าว ต้มเหล้ากัน ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย เมื่อต้มเสร็จเป็นที่เรียบร้อยมีการนัดหมายวันแต่งงาน ในช่วงระหว่างที่ไปงานแต่งงานจะไปกันเป็นขบวน เมื่อก่อนจะเดินไปตีกลอง ฉาก ค้อน แห่ไปพร้อมๆ กับมีพิธีรีตองเหล้าก่อนไป จ้อเตอโหลปา หมายถึง พ่อสื่อ ทำหน้าที่เป็นพ่อสื่อในงานพิธีกรรมแต่งงานทั้งก่อนแต่ง ตอนแต่งจะอยู่กับการทำหน้าที่จนเสร็จพิธีทั้งสองฝ่ายเพราะมีสองฝ่ายเวลามาเจอกันก็จะ ภาวธา หมายถึง การขับร้องลำนำ ใส่กัน รินเหล้าไปภาวธาไป ธาที่ภาวธาเรียกว่า ธาจีปา เพราะว่าการเล่นภาษาปากาเกอะญูเรียกว่า ถ่อปา^{๔๕} หนุ่มสาวปากาเกอะญูจะมีโอกาสพบปะสนทนากันในตอนกลางคืน หนุ่มจะไปหาสาวที่บ้าน และนั่งพูดคุยสนทนากันบนบ้านมีเตาไฟที่ให้แสงสว่างอยู่กลางห้องเรียกว่าแมะอุหล่อ งานที่หนุ่มสาวปากาเกอะญูจะได้มีโอกาสมาพบกัน คือ ในช่วงงานศพเพราะเวลากลางคืนพวกหนุ่มสาว หมือเกอนอ เพาะสำควา จะเดินรอบๆ ศพ และกอดคอกันร้องเพลงระหว่างหญิงกับหญิง ชายกับชาย ในขนาดนั้นก็ขับร้องลำนำ ธาปลือ หมายถึง บทลำนำเฉพาะคนตาย ให้กับผู้ตายไปสู่ในทางที่ดีที่ชอบ การเดินรอบวงโลงศพเขาห้ามผู้หญิงกับผู้ชายกอดกันเด็ดขาด ก็ถือว่าโอกาสนี้เป็นโอกาสที่หนุ่มสาวจะได้ใกล้ชิดและสนิทสนมกันมาก การขับร้องลำนำธาปลือในงานศพนี้ การขับร้องบทลำนำในงานศพ จุดมุ่งหมายก็คือ

๑. เพื่อให้เกิดความสามัคคีในงานการจัดงานศพ
๒. เพื่อให้ชายหนุ่มหญิงสาวจะได้มีโอกาสเกี่ยวพาราสีกัน
๓. เพื่อให้หนุ่มสาวฝึกขับร้องบทลำนำให้เป็น
๔. เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติ เป็นต้น^{๔๖}

^{๔๕} กิณี สาโง๊ะ ดวงจันทร์ บุญธรรม ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๔๖} คะบุ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ข้อห้ามระหว่างคนกับชุมชนในสังคมกะเหรี่ยงจะมีกฎของชุมชนเพื่อให้คนในหมู่บ้านยึดถือปฏิบัติในทิศทางเดียวกันเพื่อให้สังคมอยู่ได้อย่างปกติสุขดังนั้นจึงมีกฎข้อห้ามหลายประการ เช่น

ข้อห้ามที่เกี่ยวกับกาลเวลา

๑. ข้อห้ามที่เกี่ยวกับการย้ายเข้า ย้ายออกของคนในชุมชน

๒. ห้ามตั้งหมู่บ้านบนเนินน้ำล้อม (เกาะ)

๓. ห้ามเก็บหน่อไม้เกินกอละสามหน่อ

๔. ห้ามตัดไม้ไผ่เกินกอละสามลำ

๕. ห้ามเก็บชะอมกินในฤดูฝน

๖. ห้ามเก็บสมุนไพรเกินขนาด หากเก็บเกินจะไม่เป็นยา

ข้อห้ามระหว่างคนกับคน

๑. ห้ามเกี่ยวกับคนที่มีครุฑ ห้ามกินเนื้อหมูป่าและสัตว์ที่ถูกเสือกัดตาย

๒. ห้ามเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน

๓. ห้ามทะเลาะกันบนขันโดก

๔. ห้ามข้ามหัวเหยียบเท้าผู้อาวุโส^{๙๐}

เรื่องราวของข้อห้ามในชีวิตคนปกากะญอมีมากมาย ที่บรรพบุรุษยึดถือปฏิบัติกันมายาวนาน เช่น ข้อห้ามเกี่ยวกับการกินอาหารเป็นกุศโลบายสอนเด็กให้เชื่อฟังพ่อแม่ผู้เฒ่าผู้แก่ เช่น หัวไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะมีสมองไม่ใส คอไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะชอบเลียขมพ่อแม่ ปีกไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะมีความแข็งแรง ขาไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะชอบเที่ยวเตร่ ก้นไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะมีความซื่อ ดับไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะขี้เกียจ ก้นไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะพูดมาก หัวใจไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะเกิดความอ่อนไหว เป็นต้น^{๙๑}

ประเพณีการผูกข้อมือจากการที่ได้ไปสัมภาษณ์มาแล้วได้ใจความว่าพิธีมัดมือปีใหม่หรืองานทำขวัญประจำปีจะเรียกเป็นภาษาว่า “ก๊ี้” จะทำพิธีขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนของทุกปี ความพร้อมก็ขึ้นอยู่กับฮีโซ ผู้นำพิธีหรือ หมอผีประจำหมู่บ้านนั่นเองจะเป็นคนกำหนดวัน หากหมู่บ้านใดมีหมอผี ๒ คน งานมัดมือก็จะมี ๒ งานซึ่งวันจะทำไม่ตรงกัน พิธีมัดมือปีใหม่นี้เป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นฤดูกาลการเพาะปลูก หลังจากทำงานมัดมือปีใหม่แล้วไม่นาน จะเริ่มแผ้วถางไร่และเตรียมที่นาสำหรับการเพาะปลูก ก่อนวันพิธี ๑ วัน พิธีมัดมือทำขวัญนี้จะเริ่มด้วยพ่อแม่เอาฝาทอ (ทอ คือภาชนะชนิดหนึ่งที่สานขึ้นจากภูมิปัญญาเพื่อเก็บผ้า) มาใส่สิ่งของต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบของพิธี เช่น เสื้อ ผ้าถุง ผ้าโพกหัวของแม่บ้านซึ่งจะเป็นของใหม่ ไก่กั๊ตหรือ เหล้า ข้าว

^{๙๐} เกะญู, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๙๑} คณะ, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

เหนียวตมก็ดี เป็นต้น ไปวางไว้ที่หัวบันไดข้างหนึ่ง มือหนึ่งจับไก่ ๒ ตัว จะเป็นไก่ที่จะประกอบพิธีจะมี ไก่ตัวผู้กับตัวเมีย จะจับไว้มัดขามัดปีกให้อยู่นิ่งๆ มือข้างหนึ่งใช้ไม้ หน่อโคขะ หมายถึง ไม้กวานข้าว เอามาเคาะหัวบันได พร้อมทั้งสวดมนต์ เมื่อเสร็จแล้วก็ไปอีกหัวหนึ่งบันได จากนั้นยกตะกร้าเข้าไปในบ้าน เคาะและสวดมนต์ตรงด้านหัวนอนของพ่อบ้านและแม่บ้าน สวดเสร็จก็ฆ่าไก่เอามาลวก ถอนขน ออกแล้วเอาไปย่างไฟให้หอมเพื่อนำไปทำกับข้าว เมื่อทำกับข้าวเสร็จก็จัดอาหารลงบนขันโตก อาหาร มีข้าว กับข้าว ข้าวปึก ข้าวเหนียวตมที่แกะออกแล้ว และเหล้า ๑ ถ้วย จากนั้นเอาเส้นฝ้ายที่มีความ ยาวประมาณ ๑๔-๑๕ นิ้วมาวางพาดบนขันโตกให้ถูกข้าวแกงและขนม เส้นฝ้ายนี้มีจำนวนเท่าสมาชิก ของครอบครัว จากนั้น พ่อบ้านทำพิธีด้วยการเอาไม้คนหม้อข้าวเคาะขันโตก แล้วสวดมนต์เรียกขวัญ มากินอาหาร พอสวดเสร็จ พ่อบ้านหรือแม่บ้านเอาด้ายขวัญผูกข้อมือลูกทุกคน จากลูกคนเล็กไปยังลูก คนโต พร้อมทั้งสวดมนต์เรียกขวัญให้อยู่กับตัว ภาษาปกาเกอะญอเรียกว่า นีซอโค เป็นประเพณีที่จัด ขึ้นในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี ซึ่งจะตรงกับช่วงหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ฮีโซจะเริ่มทำพิธีกรรม พิธีกรรมนี้ชาวปกาเกอะญอเรียกว่าพิธีกินหัวเหล้า (เอาะซีโค) ตอน แรกจะนำขวดเหล้ามารวมกัน โดยฮีโซจะทำการอธิษฐาน จากนั้นจะรินเหล้าลงในแก้ว แล้วให้คนที่ มาร่วมพิธีดื่ม วิธีการดื่มคือ เอาขวดแรกของคนที่มาถึงก่อน จะเอามาเทลงแก้ว แล้วจะจิบเป็นคนแรก จากนั้นก็ให้คนต่อไปจิบต่อ จิบเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนครบทุกคนที่มาร่วมงาน แล้ววนกลับมาถึงคิว ฮีโซ แล้วจะทำการเททั้งพร้อมอธิษฐานให้พร แต่เจ้าบ้านและครอบครัวของเจ้าของเหล้าขวดที่ได้เทไปแล้ว จะทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนครบทุกขวดของทุกบ้านที่มาร่วมงาน บางครั้งบางทีหมู่บ้านไหนที่มีหลังคา เรือนเยอะอาจทำได้แค่^{๑๒}

๔.๑.๓ ประเพณีวัยกลางคน

ในพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่ออ และบ้านห้วยปอน จากการที่ได้ไปสัมภาษณ์มาแล้วได้ ใจความว่า ประเพณีตอนแ่งนั้นจะเป็นประเพณีเกี่ยวกับการถือวันพระเป็นประเพณีและพิธีกรรม อันหนึ่งที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นมาจนจบถึงปัจจุบันนี้ บางพื้นที่ยังมีให้เห็นกันอยู่ แต่บางพื้นที่ก็ไม่ค่อยมีแล้ว เมื่อก่อนเขาถือกันเคร่งครัดมากๆ เพราะว่าเป็นวันที่ต้องทำความดี สำรวม จิตใจให้สะอาดบำเพ็ญความดีตลอดทั้งวัน เป็นวันที่ทำบุญสุญทาน ไปไหว้พระสวดมนต์ อ้อธาตุโละ แปลว่าการขับร้องลำนานาบูชาพระธาตุ และเรียนรู้วิธีการทำความดีกัน เรียกว่า ปวาดีกลา แปลตรงตัว คือการถือขึ้นก็ค่าแรมก็ค่าทั้งวันจะห้ามทำอะไรหลายอย่างถ้าไม่มีความจำเป็น เช่นว่า ห้ามไปตักน้ำ ห้ามดำข้าว ห้าม ไปไร่ไปสวน ห้ามปลูกพืชผัก ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต^{๑๓}

^{๑๒} สาโง๊ะ, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สำเซ่, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ประเพณีการดำหัวจากการที่ได้ไปสัมภาษณ์มาแล้วได้ใจความว่า การดำหัว ประเพณีหรือพิธีกรรมดำหัว จะทำในช่วงที่ว่างงานหลังจากที่ทำงานตามฤดูกาลต่างๆ นั้นเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้วในเดือนที่ทำนั้นแล้วแต่ถ้ามีความพร้อมแคลไหนดของญาติพี่น้อง ผู้ที่ดำหัวให้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ มีลูกหลานเหลนหมดแล้ว ผู้ที่เขาจะดำหัวนั้นทั้งผู้ชายและหญิงที่เป็นผู้เฒ่า ส่วนใหญ่เขาจะทำในระบบครอบครัวจะดำหัวให้กับผู้เฒ่าผู้แก่ในสายตระกูลเพื่อที่จะให้ลูกหลานกลับมารวมนตัวกันเพื่อกลับมาทำบุญกับพ่อแม่เฒ่ามรดกถึงคุณความดีของพ่อแม่ ผู้ที่มาร่วมงานนั้นญาติพี่น้องสายอื่น ๆ ตระกูลอื่น ๆ มาได้ทุกที่ คนนอกที่ไม่ใช่ตระกูลก็มาร่วมงานได้จะมีการตม่น้ำขมิ้นสัปปายมาคนละขวดหรือบ้านละขวดและก็จะมีการติดไม้ติดมือมาเพื่อที่มาร่วมอวยพร มาคารวะ และทำบุญกับผู้ที่จะดำหัวให้ เพราะถือว่า เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่น่าเคารพกราบไหว้ ฉะนั้นผู้ที่ให้ความเคารพก็มาร่วมงาน

การทำพิธี ก็ได้จ้อ แปลว่า พิธีมัดมือใหญ่ เวลาทำ อาจจะเป็น ๓ ปี ๔ ปี ๕ ปีครั้งหรือ ๗ ปีครั้ง ก็แล้วแต่ความพร้อมของคนที่นั้นด้วย ทางครอบครัวญาติพี่น้องตกลงปลงใจกันมีความพร้อมด้วย เขาจะทำกันนานๆ ครั้ง อายุสำหรับผู้ทำนี้โดยความจริงแล้วก็ไม่ระบุอายุ แต่ส่วนใหญ่เขาจะทำกันเป็นผู้ อาจจะเป็น ๕๐-๗๐ปีหรือก็ปีก็ได้แล้วแต่ตามความเหมาะสมก็ได้จ้อ นั้นจะอวยพรให้สาเหตุก็คือคนที่มานั้นมาให้กำลังใจ มาอวยพรและมาอบสิ่งของด้วยใจถือเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ด้วยคำสอนและข้อคิดในงานก็คือ เป็นการเรียกรวบรวมญาติพี่น้องถือเป็นวันแห่งครอบครัวอีกวันหนึ่ง เป็นวันกตัญญูก็ได้^{๑๔}

๔.๑.๔ ประเพณีการดำเนินชีวิตทำมาหากิน

ในชุมชนบ้านแม่หาด บ้านแม่่อ และบ้านห้วยปอน ได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตในการทำมาหากินของคนปกากะญอว่าโดยทั่วไปแล้วมีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายโดยการพึ่งพาอาศัยอาหารพื้นบ้านตามธรรมชาติจะหาอาหารเท่าที่มีในพื้นที่จะมีการแบ่งตามช่วงฤดูกาลตามเดือน ๑๒ เดือน เดือนไหนควรหาของป่า แล้วชนิดของป่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ก็ต้องดูด้วยว่าถ้าเป็นสัตว์หากอยู่ในช่วงที่ออกลูกเขาจะไม่ล่ามาทำเป็นอาหารถ้าเป็นพืชก็จะหาตามฤดูที่พืชแต่ละชนิดนั้นออกแต่ส่วนใหญ่แล้วก็ดำเนินชีวิตไปแบบตามมีตามเกิดแต่ในช่วงฤดูกาลของแต่ละฤดูตามหน้างานเช่น การเพาะปลูกพืชไร่ ทำข้าวไร่ ทำสวน

การทำมาหากินนั้น ก็จะทำไปตามฤดูกาลของแต่ละฤดูตามหน้างานเช่น การเพาะปลูกพืชไร่ จะทำในช่วงฤดูฝน ประชากรส่วนใหญ่ยังยึดอาชีพ ทำข้าวไร่ มีผลผลิตไว้กินตลอดปี โดยจะแบ่งส่วนหนึ่งเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ เป็ด จะมีการเลี้ยงทุกครัวเรือน การทำมาหากินจะเป็นไปเพื่อให้พอกินไม่ทำเพื่อขาย การดำเนินชีวิตยังมีความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันได้อยู่ ดังมีประเพณีมัดมือ ของชุมชนแม่หาดที่จะจัดปีละ ๒ ครั้ง เดือนกุมภาพันธ์ เดือนสิงหาคม ของทุกปี เป็นการให้กำลังใจ แสดงความ

^{๑๔} ชีห้ำแอ, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

เคารพต่อผู้ใหญ่ การที่คนทุกเพศ ทุกวัยมาร่วมพิธีนี้ทำให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่น การจัดประเพณีมัดมือ ลูกหลานทุกคนต้องมาพร้อมหน้ากัน ผู้ใหญ่มีโอกาสดูคุดยให้โอวาทแก่เด็ก เด็กและเยาวชนมีโอกาสพบปะพูดคุยกันเอง และพูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ ทำให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์อันดีกันในชุมชน ชาวบ้านแม่หาดส่วนใหญ่จึงยึดอาชีพปลูกข้าว แบบข้าวไร่ (ไร่หมุนเวียน) และปลูกข้าวแบบนาดำเล็กน้อย อาชีพที่รองลงมาทำกันแทบทุกหลังคาเรือน คือ เลี้ยงสัตว์ วัวควายเพื่อใช้ในการเกษตรเพื่อค้าขาย (ปัจจุบันแทบทุกหลังคาเรือนจะทำนา จะใช้รถไถหรือจ้างรถไถเวลาทำนา) และเพื่อเป็นอาหาร เช่น หมู เป็ด ชาวบ้านแม่หาด ก็ทำอาชีพคล้ายๆกันเพราะพื้นที่ใกล้กันการทำมาหากินจะเป็นในลักษณะเดียวกันหมดชาวบ้านหัวปอนก็เช่นเดียวกันคือการทำนา, ทำสวน, ทำไร่ อาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์, เป็นต้น^{๑๕} การดำเนินชีวิตนั้นจะเป็นไปตามฤดูกาลทั้ง ๑๒ เดือนเนื่องจากแต่ละเดือนจะมีปฏิทินในการดำเนินชีวิตอยู่ว่าจะต้องทำงานอะไรในช่วงไหน ในพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่อด บ้านหัวปอนจะทำไร่หมุนเวียนและปลูกพืชอื่นๆ ชนิดบนพื้นที่ไร่หมุนเวียนและอาศัยประโยชน์จากที่ปลูกมาดำเนินชีวิต ชาวบ้านที่นับถือพุทธศาสนาเวลาจะทำอะไรก็จะมีการทำบุญก่อนส่วนหนึ่งเพราะเชื่อว่าเริ่มต้นทำบุญผลผลิตก็จะออกดอกออกผลดี

๔.๒ วิเคราะห์ประเพณีความตายของชาวพุทธปกากะญอ

พิธีกรรมความตายของปกากะญอมีการยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานบนพื้นฐานของความเชื่อที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ความเชื่อที่ปฏิบัติกันมาทำให้มีพิธีกรรมใหม่ๆ เข้ามา โดยเฉพาะความเชื่อทางศาสนาที่เข้ามาแทนที่จะทำให้เห็นว่าประเพณีและพิธีกรรมบางอย่างถูกปรับใช้ในงานให้เข้ากับบริบทความเชื่อแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายของคนปกากะญอ

๔.๒.๑ แนวคิดเรื่องการตาย

พื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่อด และบ้านหัวปอนเป็นพื้นที่ๆ ยังมีความเชื่อเดิมอยู่มาก โดยเฉพาะบ้านแม่หาดกับบ้านหัวปอนเมื่อถึงฤดูกาลหรือตามแต่เหตุที่เกิดขึ้นในชุมชนจะทำการประกอบพิธีที่เห็นได้ชัดเจนในเรื่องที่เกี่ยวกับความตายก็ไม่ได้เรียกว่า ความตาย แต่จะเรียกว่า กลับ มีความเชื่อว่าคนๆ นั้นกลับคืนสู่บ้านเก่า คือแต่ละคนนั้นจะกลับคืนสู่บ้านเก่าของตนเอง ทุกคนที่เกิดมาเพื่อทำมาหากินเท่านั้นเอง แล้วก็กลับบ้านของตัวเองไม่มีอะไรมาก เปรียบเหมือนกับการมาอาศัยร่างสังขารแล้วก็ทิ้งไป ปกากะญอเชื่อว่า มีการตายจริง แต่ตายเฉพาะร่างเท่านั้น วิญญาณนั้นไม่ตาย การตายแล้วเหลือแต่วิญญาณ ยังกล่าวอีกว่า หากคนๆ นั้นทำดี ก็เอาความดีกลับไป ทำไม่ดี ก็เอาสิ่งที่ไม่ดีกลับไป ในความฝัน ถ้าฝันเห็นถึงคนที่ตายไปแล้ว เป็นพวกวิญญาณที่ตายไปแล้วนั้นก็จะทำให้ฝัน

^{๑๕} คณะผู้สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ตก ก็เพราะว่า คนที่เราฝันถึงอันเป็นวิญญูณนั้น เขามีน้ำพุน้ำตาเยอะ (ยังมีความอาลัยอาวรณ์ เศร้า โศกเสียใจอยู่มาก) เพราะมีความทุกข์ยากลำบากเยอะ^{๑๖}

ความเชื่อของคนเรานั้นมีความแตกต่างกันไป การเชื่อที่เป็นความเชื่อเป็นกลุ่มก้อนมีสาเหตุหลายอย่างที่ทำให้เราต้องเชื่ออย่างเดียวกันหรือสิ่งเดียวกันอาจจะเป็นเพราะการสร้างกฎระเบียบของมนุษย์เองที่ได้สร้างกันมาในกลุ่มชาติพันธุ์จะลักษณะความเชื่อที่คล้ายกันนั้นก็คือจารีตประเพณีต่าง ๆ ที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นความเชื่อมีให้เห็น ให้อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์แต่บางอย่างที่เป็นความเชื่อแบบรุนแรงก็หายไปบ้างแล้วก็มีการพัฒนาต่างๆ ที่ทันสมัยเข้ามาสู่ชุมชนจึงทำให้ชุมชนในพื้นที่ชนบทหลายพื้นที่ๆ กลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกะญอ

ในความเชื่อของพระพุทธศาสนาจะบอกว่าการตายคือการสิ้นบุญสิ้นกรรมเพราะเราทุกคนมีกรรมเป็นของตนเริ่มต้นตั้งแต่ สืบตระกูลโลกใบนี้ก็มีกรรมอยู่แล้วทุกคนที่ได้ชีวิตมาล้วนมาพร้อมกับความตายบางคนเกิดมายังไม่ทันอะไรก็ตายเสียแล้วบางคนเกิดมาได้ไม่นานก็ตายก่อนก็มี แต่การตายมีสาเหตุที่ทำให้เกิดความตายก็คือ ชีวิตหลังความตายเป็นอย่างไร ในทางพุทธศาสนาบอกไว้อยู่ว่าการตายมีด้วยกัน ๔ ประเภทแต่เหตุให้เกิดความตาย ๔ ประเภะนั้นคือ ความตายไม่มีนิमितหมาย ตายแล้วไปไหนก็จะไปตามกรรมของตนเหตุที่เกิดและทำให้ตายนั่นคือ ๑.ตายเพราะสิ้นอายุ ๒.ตายเพราะสิ้นกรรม ๓.ตายเพราะสิ้นทั้งสอง ๔.ตายเพราะกรรมตัดรอน ทั้ง๔ อย่างนี้ไม่มีใครหลีกเลี่ยงแน่นอน ฉะนั้นคนหนึ่งมีชีวิตอยู่และก็ต้องตายด้วยเหตุ อายุคนเราจะมีอยู่ที่กี่ปีก็ไม่มีใครรู้ แต่เราต้องอยู่และดำเนินชีวิตจนกว่าจะสิ้นอายุของตนเองจะกี่ปีก็ไม่สามารถที่จะระบุได้ ขนาดเดียวกันเราก็มีกรรมมาเป็นตัววัดด้วยว่ากรรมที่เราได้ทำและสะสมมานั้นมีความเป็นกุศลอันเป็นคุณงามความดีมากน้อยเพียงใด หรือว่าเป็นอกุศลมากกว่าอันนี้จะเป็นเหตุผลถึงที่มีความเชื่อกันอยู่ของชาวพุทธว่ากรรมเป็นตัวนำพาให้เราได้มาเกิด ขนาดเดียวกันเมื่อมีคนตายไปก็มีการกล่าวว่า เมื่อตายแล้วก็หมดเวรหมดกรรมกันไป ความตายเกิดขึ้นตลอดเวลาทุกขนาดที่เราไม่สนใจก็ได้มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ในหนึ่งวินาทีนี้เราเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่รู้ว่าก็ครั้งต่อวินาที ดังนั้นเราจะเห็นว่า ในแง่จิตใจ คนเราเกิดตายใกล้ชิดกันมาก และเกิดตายตลอดเวลา นี่เราต้องเรียนรู้ให้เท่าทันปรากฏการณ์ของชีวิตด้านใน ชีวิตเรานั้นต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาตราบเท่าลมหายใจเรามีอยู่

๔.๒.๒ ประเพณีการเตรียมตัวก่อนตาย

เรื่องการเตรียมก่อนตายนั่น บ้านแม่หาด บ้านแม่่อ และบ้านห้วยปอน มีการกล่าวถึงในลักษณะที่บอกว่า ไม่มีการเตรียมตัวตายแต่จะเตรียมให้ลูกหลานใช้เช่น ที่ดินทำกิน เครื่องมือเครื่องใช้ วางแบบวางแผนให้ลูกหลานได้ใช้ต่อนั้นมี ถ้าเป็นเฉพาะตัวเองจะมีกระดังอันหนึ่ง สานเอาไว้เพื่อขึ้นเส้ในยามที่หมดลมหายใจ เซ้คือการบอกทางให้กับคนตายเปรียบเสมือนการไปส่งคนตาย

^{๑๖} ดวงจันทร์, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ในอีกกรณีหนึ่งแต่บอกไว้ในการขึ้นกระดั่งไปส่งแบบไม่ตาย ตัวผู้ตายก็จะถูกส่งในการขึ้นกระดั่ง ผู้ตายไม่มีการเตรียมตัวไว้แต่อย่างใด แต่มีที่ลูกหลานเตรียมให้กับผู้ตายแต่ละอย่าง ๆ ไป คืออยู่ที่ลูกหลาน ส่วนใหญ่เป็นของที่ลูกหลานหามา ของตัวเองก็มีบ้างที่ได้ทำไว้^{๑๗} ผู้ที่เป็นอยู่ในการเตรียมตัวด้วยการสานกระดั่งไว้เพื่อใช้ในการพิธีขึ้นเซสา (เซสาคือการบอกทางให้กับคนตาย เสมือนการไปส่งคนตายในอีกกรณีหนึ่งแต่บอกไว้ในการขึ้นกระดั่ง แต่ในด้านของการเตรียมตัวในที่นี้คือการทำความดี สร้างบุญกุศล เช่นการให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม ศึกษาธรรม เจริญภาวนา หรือวิปัสสนากรรมฐานในแบบของพุทธศาสนานั้นก็เป็นอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้คนที่นับถือพระพุทธศาสนาได้รับรู้หนทางที่จะนำไปสู่หนทางการสร้างบุญกุศลเพื่อเตรียมตัวอันเป็นเสบียงที่จะนำติดตัวไปในเบื้องหน้าต่อไปตามเวลาและโอกาสที่จะทำได้ ทำบ่อยๆ ทำอยู่เสมอๆ เพื่อให้จิตใจยึดติดอยู่กับบุญกุศลนั้นๆ เอาไว้

หนทางที่จะทำให้เราเพียบพร้อมที่ดีที่สุดนั้นก็คือการระลึกถึงความตายถือเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติของชาวพุทธ เพราะการระลึกถึงความตายจะทำให้เราได้ใช้ชีวิตอย่างคุ้มค่าและไม่ประมาท ในชีวิตนั้นเองดังคำกล่าวที่ว่าความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย ผู้ไม่ประมาทย่อมเป็นผู้ไม่ตาย แต่การเตรียมตัวตายที่ดีที่สุดคือการอยู่อย่างพร้อมที่จะตายอยู่เสมอ นั่นคือทำความดีทุกขณะที่มีโอกาส ถ้าเราเพียบพร้อมไปด้วยบุญกุศลแล้วแม้ความตายจะมาพรากจากเรา เราก็จะไม่กลัวเลย การเตรียมตัวตายตามคติทางศาสนาในทางพุทธศาสนาถือว่ากรรมคือเครื่องชี้เจตนาและผลกรรมเกิดขึ้นจากการกระทำของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นในขณะที่มนุษย์เริ่มเข้าใจความหมายของการเตรียมตัวตายหรือการเตรียมตัวตายอย่างมีสติจึงมีประเภทที่ไม่กลัวความตายกับประเภทที่กลัวความตายเกิดขึ้น ผู้ที่ไม่กลัวความตายก็คือคนที่มุ่งสร้างแต่กุศลกรรมกระทำแต่ความดีเป็นที่ตั้ง ในขณะที่ผู้กลัวความตายมักเกี่ยวพันกับอกุศลกรรม วนเวียนอยู่กับเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญ และความเห็นแก่ตัว ชอบเอาเปรียบ คนประเภทนี้มักจะวัดค่าของคนที่เปลือกนอกแทนที่จะให้ความสำคัญกับจิตใจ

๔.๒.๓ ประเพณีตอนตาย

พิธีกรรมงานศพในพื้นที่บ้านแม่หาด บ้านแม่่อ และบ้านห้วยปอนตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันยังมีพิธีอยู่หลายขั้นตอนในหัวข้อนี้จะได้วิเคราะห์ไปที่ละหัวข้อเพื่อให้เกิดการทำความเข้าใจที่ง่ายขึ้นมาทีละอย่างไป

ในเรื่องของประเพณีพิธีกรรมงานศพสิ่งที่จะทำกันเมื่อมีคนตายคือการมัดตราสังหรือมัดฝ้ายตายจากการที่ไปสัมภาษณ์มาได้ใจความว่า งานศพเป็นงานที่ทุกคนต้องไปร่วมพิธี โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะได้มีโอกาสทำความรู้จักสนิทสนมกัน แสดงความรักต่อกันและอาจตกลงปลงใจแต่งงานกันในเวลาต่อมา ปกาเกอญอที่มีฐานะดีจะเก็บศพไว้นานหลายวัน ส่วนมาก ๓ วัน ๓ คืนเท่านั้น ศพจะถูกบรรจุไว้ในโลงและประดับประดาอย่างดี และมีการทำบุญกันอย่างเต็มที่ถ้าฐานะไม่ดีก็ใช้เสื้อผ้าห่มศพ

^{๑๗} เรือนเดช, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

แล้วเอาเส้นด้ายดิบพันรอบ นำไปฝังหรือเผา ตามความประสงค์ของญาติผู้ใหญ่ ถ้าผู้ตายเป็นแม่บ้าน หรือแม่เรือนจะรื้อบ้านทิ้งหลัง เพราะของเหล่านี้เป็นสมบัติของแม่บ้าน ถ้าเก็บไว้จะไม่เป็นมงคล^{๑๘}

ในงานศพของคนปกากะญอเมื่อมีคนตายลงในพิธีกรรมนี้ ภาษาปกากะญอเรียกว่า เจอะหลือซี ซึ่งแปลว่า การมัดตราสังหรือมัดฝ่ายตาย เชื่อว่าคนเรานั้นเมื่อหมดลมหายใจลงหรือตาย ในทันทีทันใด ปกากะญอ เชื่อว่าคนที่ตายหมดลมหายใจแล้วก็จะตายเพียงแค่นั้นเอง ๆ แต่วิญญาณ หรือขวัญที่อยู่ในตัวเรายังไม่ได้ไปยังมีชีวิตอยู่ จึงได้เอาฝ้ายมามัดให้ตายจริง ตายทั้งร่างทั้งขวัญและ วิญญาณก็จะไปสู่ภพภูมิต่อไปแต่เบื้องต้นที่ไปนั้นก็คือเมืองผี เรียกว่า ปลือ

ในงานศพจะมีการฉีกทำลายเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้สอยของผู้ตายทั้งหมด แล้วนำไปไว้ในป่าช้า บางทีมีการฉีกธนบัตรชนิดต่าง ๆ ของผู้ตายทิ้งไว้บนหลุมฝังศพหรือเผาและมักจะเอาเหรียญ โลหะเงินไปฝังตามสถานที่ต่างๆ โดยไม่ให้ผู้ใดทราบว่ามีอะไรที่ไหน เพื่อว่าผู้ตายจะได้เอาไปใช้ในเมืองผี ในตอนกลางคืน พวกหนุ่มสาวจะเดินเป็นแถวเรียงหนึ่งรอบ ๆ ศพ พร้อมกับร้องเพลงรำพันถึงผู้ตาย ไว้อาลัยแก่ผู้ตายตลอดทั้งคืน และผลัดเปลี่ยนกันเผาศพ คนปกากะญอเวลาคนตายจะเก็บศพไว้นานสามวันสามคืนเพื่อรอญาติพี่น้องของผู้ตายทุกคนมาเคารพศพ หากผู้ตายเป็นหญิงสาวหรือชาย โสดบิดามารดาก็จะแต่งตัวให้ด้วยเสื้อแม่บ้านหรือพอบ้าน และนำไม้ที่แกะสลักเป็นอวัยวะเพศ ตามลำดับเมื่อนำไปเผาเพราะเชื่อว่าเมื่อเสียชีวิตลงก่อนวิญญาณจะไปสู่สุคติจะต้องผ่านด่าน พระยายมบาลเสียก่อน ยมบาลจะคอยตรวจสอบว่าคนใดแต่งงานแล้วและคนใดยังไม่แต่งงาน คนที่แต่งงานแล้วก็จะให้ผ่านด่านไปสุคติได้ แต่คนใดที่ยังไม่แต่งงานก็ไม่ให้ผ่านด่าน ถือว่ายังทำหน้าที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์เมื่อตอนมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ อีกความหมายหนึ่งเพื่อเป็นการป้องกันผีเลวทรมานและ ชุกชนทั้งหลาย ไม่ให้มาฉุดคร่าพาหญิงสาวและชายโสดไปจากสุคติ โดยเหตุนี้การนำไม้มาแกะสลักตามเพศจึงเป็นสัญลักษณ์บอกให้พระยายมบาลรู้ว่าพวกเขาแต่งงานแล้วนะ ยอมให้พวกเขาไปสู่สุคติแต่โดยดีเถอะ^{๑๙}

พิธีกรรมบอกทางผู้ตายนั่นคือ เมื่อผู้ตาย ตายในเวลาที่มีแสงพระอาทิตย์อยู่เขาก็จะบอก เดือนบอกวัน บอกปีให้กับผู้ตายก่อนที่จะบอกก็จะมี การไปเคาะโลงบอกผู้ตายและก่อนที่จะเผาหรือฝัง ต้องมีการบอกทาง ๒ คน มีการจุดเทียนสองเล่ม ข้างๆ โลงศพผู้ที่บอกทางนั้นจะเป็นลูกหลานญาติพี่น้องของผู้ตาย ๒ คน จะยืนอยู่ข้างๆ โลงศพคนละข้างแล้วก็จุดเทียนเอามือไขว้กัน แล้วก็บอกว่า หมื่อนือไล่เน หมื่อถ่อไล่เน ที่ถ่าไล่เน ที่คีไล่เน เส่คีไล่เน เส่จ้อไล่เน แบบนี้ ๓ รอบถือว่าเสร็จพิธี พอ

^{๑๘} นายกนิ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙} ชิล้าแห ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

เสร็จพิธีแล้วจะมีการเอาเทียนสองเล่มนั้นดับทั้งสองเล่มเลย แล้วก็โยนทิ้งลงไปในโลงศพ พอเสร็จพิธีเรียบร้อยแล้วก็ทำพิธีเผาศพหรือฝังศพต่อไปได้เลย ^{๒๐}

ในหมู่บ้านหากมีผู้คนในหมู่บ้านเสียชีวิตลง เพื่อนบ้านทุกคนจะหยุดงานเพราะถือเป็นข้อห้าม ซึ่งเรียกว่า “ตีปกาชะลอ หมา” คือข้อห้ามสำหรับวิญญาณที่หลุดหายไป ทุกคนในหมู่บ้านจะหยุดทำงานเพื่อที่จะมาในงานของผู้ตาย ขึ้นแรกญาติพี่น้องก็จะอาบน้ำศพ และนำเสื้อผ้าใหม่ๆ มาสวมใส่ให้เสร็จแล้วก็จะห่อศพด้วยเสื่อสีขาว และเตรียมสัมภาระให้แก่ศพ หลังจากห่อศพแล้วจะหาไม้ไผ่หนึ่งท่อนยาวนำมาผ่าออกเป็น ๔ ซีกเท่าๆ กัน ครึ่งท่อนแล้วง่าลงบนศพเพื่อยึดศพให้แน่น เรียกไม้ไผ่ท่อนนี้ว่า ไม้ง่ามศพ จากนั้นก็นำเสื้อผ้า ของศพที่ญาติพี่น้องมอบให้ แขนวไว้ที่ปลายท่อนไม้ไผ่เสื้อผ้า ซึ่งข้าวของ ของศพนี้เรียกว่า ปวา ซี อะ ก็ มีความหมายว่า “สัมภาระศพ” เป้าหมายการเตรียมสัมภาระของศพนี้ ก็เพื่อทำความร่ำร่ำให้ศพ ขณะเดินทางกลับไปยังโลกหน้า^{๒๑}

การขับไล่ภูตผีรอบศพนั้น ผู้ตายจะถูกจัดวางไว้ให้อยู่ตรงกลางบ้านพอเหมาะพอควรที่สามารถจะประกอบพิธีได้พิธีกรรมได้ การขับไล่ทำให้ผู้ตายนั้นเรียกว่า (อีทาปวาซี) ถ้าลองมาคิดดูแล้วก็น่าจะทดแทนกันได้ในส่วนของคนที่เคยไปกับคนที่ไปงานแล้วได้หมั้นหมั่นกันไว้ของหนุ่มสาว เป็นการเรียนรู้หลายด้านเพราะในแ่งมุมของผู้ใหญ่ก็มีอีกส่วนหนึ่งที่มางานทั้ง (ถ่อเซซ่า การขึ้นต้นไม้บนหลังกระดั่งแบบมีบนลำนำด้วย) และบอกสอนลูกหลานหนุ่มสาวเพื่อเรียนรู้ การทำหน้าที่ของแขกผู้มาร่วมงานและการร่วมด้วยช่วยกันในงานด้วยการมาแสดงน้ำใจบ้างปลอบโยนบ้างหรือแม้กระทั่งมอมปลิงของให้บ้างตามความเหมาะสมของแต่ละคน

การขับไล่ (อีทาปวาซี) ตกเย็นจะเป็นเวลาแห่งการขับไล่ภูตผีวิญญาณศพ โดยชายหนุ่มและพ่อบ้านจะขึ้นขับไล่ที่ท่าในช่วงนี้ จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับคนตาย ลำนำสำหรับศพนี้ผู้ทำจำกัดเฉพาะแต่ผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงจะขับไล่ไม่ได้ ถือเป็นสิ่งต้องห้าม ผู้หญิงที่กำลังตั้งท้อง และเสียชีวิตลงก็จะมีพิธีขับไล่วิญญาณเช่นเดียวกัน แต่ผู้มาขับไล่จะเป็นเฉพาะผู้ชายเท่านั้น ลำนำที่ขับมีชื่อเรียกว่า ทาโหระควา ผู้เสียชีวิตที่เป็นวัยหนุ่มสาวจะมีการสร้างกระต๊อบหลังเล็กที่ก่อด้วยไผ่ ๓ ชั้น หมู่บ้านและนำเสื้อผ้า ข้าวของไปวางไว้บนกระต๊อบหลังนั้น สิ่งของเหล่านี้เรียกว่า เสอะเล ผู้เสียชีวิตกลุ่มนี้มีลำนำส่งวิญญาณโดยเฉพาะเช่นกัน ซึ่งเรียกว่า ทาเยอลอ แปลว่า ลำนำ คะนิงหา^{๒๒}

พิธีกรรมนี้อุปกรณ์ต่างๆ ของผู้ตายถูกเตรียมไว้เป็นที่เรียบร้อยตามแต่ละอย่างของผู้ตายที่ได้ใช้และก่อนที่จะปลงศพจะมีการเตรียมสัมภาระและข้าวของให้ศพ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยจำเป็นในการดำเนินงาน ได้แก่ ย่าม มีด หม้อ ขาม ถ้วย ไม้ขีดไฟ เชื้อธูป เชื้อข้าว กล้ากล้วย ยาสูบ หมาก พลุ

^{๒๐} เกะกู ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑} ส่าเซ่ ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} เกะกู ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

เป็นต้น การทำพิธีส่งสัมภาระ และข้าวของให้ศพนี้ มีความหมายว่า ในโลกหน้าวิญญาณของศพ จะต้องกลับไปทำมาหากินเช่นเดียวกับชีวิตในโลกนี้ จึงต้องมีการมอบสัมภาระ และข้าวของให้ มิเช่นนั้นวิญญาณจะมีความยากลำบาก ไม่มีข้าวของ และเครื่องใช้ในการทำมาหากิน คนปกากะญอ เชื่อกันก็คือมี ๒ แบบด้วยกัน แบบฝังร่างและแบบเผาร่าง ถ้าเผาร่างนั้นสาเหตุที่เผาเขาเชื่อกันว่า ร่างที่ถูกเผานั้นวิญญาณของคนที่ถูกเผาถ้ากลับไปในเมืองผีเขาจะกลับไปแผ้วถางไร่ แต่ถ้าฝังนี้วิญญาณที่กลับไปเมืองผีก็จะกลับไปทำนา นี่คือการเชื่ออย่างหนึ่งที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ในส่วนของพิธีกรรม ก็คือจะมีการเอาศพไปสู่ (ป่วโลปู แปลว่าป่าช้า)

ข้อดเว้นและข้อปฏิบัติ

พูดถึงข้อดเว้นนี้เป็นข้อห้ามที่มีความเชื่ออยู่ในตัวอยู่แล้วเพราะสมัยก่อนไม่มีอะไรที่ทันสมัยพื้นที่บ้านแม่หาดบ้านแม่่อ และบ้านห้วยบอนยังมีการถือกันอยู่จึงมองว่าการทำความรู้จักกับการตายนั้นยังค่อนข้างรู้น้อยแต่จะรู้ในด้านของกลุ่มตัวเองเยอะและความเชื่อบางอย่างอยู่บนพื้นฐานสิ่งที่มองไม่เห็นจึงเกิดข้อดเว้นขึ้นมา มีสาเหตุที่เกิดขึ้นอยู่หลายประการ เช่นว่า มีเด็กล้มป่วยหรือใครคนใดคนหนึ่งล้มป่วยขึ้นมาจึงมีการสันนิษฐานขึ้นมาว่าจะเป็นเพราะผู้ตายยังวนเวียนแถวนี้เกรงว่าวิญญาณจะเอากลับไปอยู่ด้วยแต่ข้อห้ามในการไปส่งศพเริ่มตั้งแต่ศพออกจากบ้านเขาจะให้ไปเฉพาะผู้ชาย ผู้หญิงไปไม่ได้เด็กตัวเล็กๆ ไปไม่ได้เด็กชายเล็กๆก็ไปไม่ได้ ถ้าไปแล้วใครก็แล้วแต่ถ้ากลับมาบ้านพ่อแม่จะมัดมือให้ทันทีเพราะเกรงกลัวว่าวิญญาณผู้ตายจะเอากลับไปอยู่ด้วย ในส่วนนี้ก็มาเกี่ยวข้องกับขวัญเพราะว่าขวัญของคนปกากะญออยู่ในตัว ๕ ขวัญและอยู่ข้างนอกอีก ๓๒ ขวัญเขาจึงมีความเชื่อมาอย่างนี้ พิธีกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่ของงานศพจะเกี่ยวข้องกับผู้ชายหมดเลยเริ่มตั้งแต่การตระเตรียมพิธีจนไปถึงการฝังหรือเผาจนเสร็จสิ้นพิธี ในสังคมปัจจุบันก็มีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวผสมผสานกัน บทบาทที่เราได้เห็นกันใหม่ก็คือบทบาทของผู้นำศาสนาก็คือถ้าบ้นถือพุทธก็จะมีพระเข้ามาเกี่ยวข้องและถ้าบ้นถือคริสต์ก็จะมีบาทหลวงเข้ามาเกี่ยวข้องแต่ข้อห้ามในประเพณี คือ ไม่ให้คนในหมู่บ้านออกไปทำมาหากินนอกบ้าน ส่วนจะห้ามกี่วันนั้นขึ้นอยู่กับว่าศพนั้นมีการเก็บไว้กี่วัน หากเก็บไว้หนึ่งวันก็จะห้ามออกไปทำงาน ๑ วัน ถ้าเก็บ ๓ วันก็จะห้าม ๓ วัน ข้อห้ามนี้คน ปกากะญอเรียกว่า “ดีนาเกอะเกราะ” หมายความว่า “ข้อห้ามผีผู้ตาย” เนื่องจากการทำพิธีแบบดั้งเดิมต้องใช้เวลานานเป็นข้ามคืนข้ามวัน ในสังคมที่คนปัจจุบันต้องเร่งรีบ จึงมีการย่นระยะเวลาในจุดนี้ ทำให้ส่วนสำคัญของพิธีได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นแบบใหม่ คือ รวดเร็ว และลดขั้นตอนของบางอย่างไป พิธีกรรมที่สำคัญของคนๆ หนึ่งนั้น มีข้อห้ามในชีวิตและมีคนให้เกียรติและถือให้มัน มีอยู่สามครั้ง หนึ่งคือตอนที่เกิดมาใหม่ สองตอนแต่งงาน สามคือตอนที่ตาย

๔.๒.๔ ประเพณีหลังการตาย

ชีวิตหลังจากที่ตายแล้วยังมีการถือกันตามความเหมาะสมเมื่อทำพิธีกรรมเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยผู้ที่ยังอยู่เป็นญาติพี่น้องของผู้ตายก็จะเตรียมทำบุญบ้านจะมีการเรียกขวัญมดมือให้กับผู้ที่ยังอยู่และเรียกพ่อแม่พี่น้องญาติมิตรเพื่อมาร่วมรับประทานอาหารด้วยกันในบ้านถือว่าเป็นการทำบุญให้กับผู้ตายไปในตัว สำหรับของผู้ตายเขาจะตระเตรียมไว้ด้วยข้าวห่อ ๑ ห่อและน้ำ ๑ กระบอกจะเอาไปไว้ข้างในห่างจากป่าช้าหนึ่งเพื่อไปบอกกล่าวให้กับผู้ตายว่ามีส่งข้าวน้ำให้แล้วนะ อยู่ตรงนี้ อยู่ทางนี้ ความเชื่อของคน ปกาเกอญอในเรื่องของชีวิตหลังจากที่ตายแล้ว การจัดงานศพถือว่าเป็นการทำบุญไปในตัวเพราะผู้ที่เป็นพ่อแม่ญาติพี่น้องที่ยังอยู่จะเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงานด้วยข้าวของอาหารต่างๆ งานจะวางไว้ให้กินฟรีไม่มีค่าใช้จ่ายแต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับฐานะ ในเรื่องของการทำบุญนั้นมีส่วนสองส่วน ส่วนที่หนึ่งทำบุญให้กับผู้ตายโดยการมาร่วมขบรับองค์บถ่านำเพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายพร้อมกับช่วยงานในช่วงที่ตั้งศพไว้ อาจจะ ๓ วันหรือ ๗ วันแล้วแต่ฐานะด้วยถ้าตั้งไว้หลายวันก็ได้ช่วยหลายวันช่วงที่ตั้งศพไว้จะอยู่ในช่วงข้อห้ามหลายอย่างด้วยผู้ที่มาร่วมงานศพบางท่านบางคนก็มาร่วมทุกวันให้ครบตามจำนวนวันที่ตั้งศพไว้วันนี้ถือเป็นการทำบุญให้กับคนตายในแบบความเชื่อของปกาเกอญอ แต่ในรูปแบบสมัยปัจจุบันเนื่องจากศาสนาเข้ามาในชุมชนและผู้คนในชุมชนก็เคารพศรัทธาแบบอย่างเช่นพุทธศาสนา เมื่อญาติพี่น้องตายลง เขาก็มีการทำอุทิศส่วนกุศลให้ในแบบของการทำบุญมีการไปถวายข้าวน้ำอาหารและสิ่งของที่ผู้ตายชอบมาทำบุญด้วย^{๒๓}

๔.๒.๕ ประโยชน์ของการจัดงานศพ

ในพื้นที่บ้านแม่หาดบ้านแม่ฮ่อม และบ้านห้วยปอนได้มองเห็นประโยชน์ของการจัดงานศพแต่ละครั้งที่พูดถึงกันและกล่าวเป็นข้อๆ ดังนี้

๑. ปกาเกอญอมีความเชื่อว่า มากับต้นไม้ต้นหนึ่งเวลาตายก็จะตายกับไม้ลำหนึ่ง การสร้างบ้านก็มีส่วนเชื่อกันหมดเลย เพราะบ้านหลังหนึ่ง จะบอกที่มาที่ไปไว้หมดเลยเมื่อมีการตายเกิดขึ้นทุกคนที่มาร่วมจะต้องมาเรียนรู้ในงานศพด้วยพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการตายและเชื่อมกับธรรมชาติ ทั้งต้นไม้ต้นหนึ่งกับไม้ลำหนึ่งนั้นคือปรีชาธรรมอย่างหนึ่งของคนปกาเกอญอ

๒. ได้เป็นโอกาสของหนุ่มสาวที่ได้มาพบเจอกันเพื่อขับลำนำ ธารปล้อแปลว่า ลำนำคนตาย เพื่อมาฝึกฝนบทลำนำในการจดจำและเปล่งเสียงไปตามทำนองและจังหวะเป็นการแสดงตนในการเป็นหนุ่มสาวคือเรียนรู้วิถีหนุ่มสาวเพื่อการเตรียมความพร้อมทางด้านจิตใจกับสังคมเป็นการฝึกหนุ่มสาวให้เกิดความอดทน มุ่งมั่น ศิลปะการครองตนด้วย

^{๒๓} นายคะปู้, สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๓. เพื่อเรียนรู้ข้อห้ามในงานศพและข้อห้ามของบทลำนางานศพ เพราะบทลำนาคอนตายนั้นจะร้องมัวไปไม่ได้ต้องร้องในงานศพเท่านั้นและอีกอย่างห้ามเล่นไฟบนบ้าน แต่ถ้ามีคนตายเล่นได้ถือว่าเล่นให้คนตาย

๔. เพื่อการรวมตัวกันของญาติพี่น้องผู้ตายรวมทั้งแขกต่างบ้านที่มาร่วมกันที่มาแสดงความเสียใจต่อการจากไปของคน ๆ หนึ่งและได้พบปะญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลกันที่ไม่เจอกันนาน พบปะผู้นำชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน

๕. เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการแบ่งปันน้ำใจซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความร่วมมือความสามัคคีในหมู่บ้านชุมชนของตนเองในการให้ความร่วมมือ

๖. เพื่อให้เกียรติแก่ผู้ตายในครั้งสุดท้ายของชีวิตที่ทิ้งลมหายใจเหลือแต่ร่างพร้อม ๆ กันนั้นก็มีการอธิษฐานให้ดวงวิญญาณไปในทางที่ดีที่ชอบที่ควรและเป็นการทำบุญให้กับผู้ตายเพื่อให้ผู้ตายได้ไปใช้ในเบื้องหน้ารวมถึงยกย่องคุณความดีของผู้ตายเมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้ทำคุณประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับชุมชนสังคม

๗. เป็นการอนุรักษ์ประเพณีหลักคำสอนไว้ เช่นบทลำน่า ธาในงานศพ และสุภาษิตที่กล่าวไว้ว่า ต่าบุ ต่าบา ต่าโอะมู ต่าซี ที่กล่าวถึงการเกิดมาแล้วเรียนรู้กับชีวิตเมื่อวันหนึ่งเราหมดลมหายใจจะได้ไม่เสียดายกับชีวิตที่เคยผ่านมาในการทำหน้าที่ของความเป็นคน ๆ หนึ่งที่เกิดมา

๘. เพื่อทำความเข้าใจในหลักคำสอนที่เกี่ยวกับการตายที่อธิบายไว้กับเทียนที่จุดบนโลงศพว่า เทียนนั้นจะมีสองเล่มที่จุด คือ บนหัวกับปลายเท้า เวลาจุดนั้นจุดพร้อมกันภาษาปกากะญอเรียกว่า เกอแนเฆาะ เมื่อเอาศพเข้าโลงแล้วปิดฝา เมื่อพร้อมแล้วก็จุดเลย ให้ข้อคิดในเรื่องอายุขัยว่า เทียนสองเล่มนั้นถ้าเล่มใดเล่มหนึ่งหมดก่อนก็จะรู้ทันทีว่า คนนี้หมดอายุขัยหรือไม่ มีความเชื่อว่า เทียนสองเล่มนี้ ตายก่อนอายุขัยหรือว่าตายด้วยอุบัติเหตุ คือการจุดไว้ปลายบนหัวหนึ่งเล่มหนึ่ง และจุดไว้ปลายเท้าหนึ่งเล่ม ถ้าเทียนเล่มที่จุดปลายเท้านั้นหมดก่อนเชื่อว่า เขามาเกิดได้แค่นี้ หมดเวลาหมดบุญแล้วถึงวันที่ต้องตายและกลับไป ถ้าเป็นเล่มที่จุดไว้บนปลายหัวถ้าเทียนเล่มที่บนปลายหัวหมดก่อน เขาเชื่อว่า ยังไม่ถึงเวลาตาย อาจเกิดโรคตาย โดนคาถาอาคมตาย หรือเกิดป่วยตาย อุบัติเหตุตาย อย่างนี้ หลังจากเทียนหมดเล่มถ้าเล่มไหนหมดก่อน เขาก็จะสันนิษฐานทันทีว่าตายแบบไหนในความเชื่อของปกากะญอ

๙. เป็นเวทีสืบสานเรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญาวิชาทั้งก่อนเกิดหลังเกิดและชีวิตหลังความตาย

๑๐. เป็นการหลอมรวมความคิดปรัชญาในการสื่อสารขณะเดียวกันก็มีการสอนสั่งลูกหลานที่มาร่วมงานเพื่อให้เกิดสานสัมพันธ์สร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมอันนำมาซึ่งการแบ่งปันความคิดและแลกเปลี่ยนความรู้สึกต่างๆ รวมทั้งเศร้าโศกเสียใจและเป็นโอกาสให้กับคนรุ่นใหม่เรียนรู้การอยู่หลังความตายและดำเนินชีวิตอยู่ก่อนตาย

๑๑. ประโยชน์ทางรูปธรรมนั้นเป็นสร้างความสามัคคี เห็นอกเห็นใจกันและประโยชน์ทางนามธรรมนั้นเป็นการสร้างความสบายใจให้บุตรหลานว่า คนตายไปแล้วควรจะมองเห็นความจริงมากกว่าความเศร้าโศกเสียใจ

๑๒. เพื่อรำลึกถึง คุณงามความดีที่ผู้ตายทำไว้ เห็นความสามัคคี และรวมหมู่เพื่อน รวมญาติเห็นประเพณีที่สืบทอดกันมา และความเคารพต่อบรรพบุรุษสร้างบุญสร้างบารมีคือการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเป็นเสียงติดตัวในภพหน้า เป็นการเพิ่มภูมิบารมีที่ทำมาก่อนแล้วให้ผู้ตายได้เพิ่มยิ่งขึ้น และเป็นการสร้างบารมีลูกหลานเองด้วยเพราะการทำบุญย่อมได้บุญอยู่แล้ว ยิ่งอุทิศให้ผู้ตายหรือผู้อื่นย่อมได้บุญอีกต่อหนึ่ง เป็นการสร้างบุญบารมีสองต่อ^{๒๔}

๔.๓ วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน

จุดแข็งของประเพณีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ

ประเพณีต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และทำกันอยู่ทุกวันนี้ในชุมชนพื้นที่ตำบลแม่ยมน้อยที่ได้เก็บข้อมูลมาพบว่า พิธีกรรมและประเพณีเหล่านี้ยังพอมืออยู่ในพื้นที่ เดิมทีประเพณีที่เกิดขึ้นมาก็เกิดมาตั้งแต่บรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นแต่มาปัจจุบันก็ค่อยๆ จางหายไป สิ่งหนึ่งที่อยู่ในประเพณีก็คือความเชื่อที่ทุกคนให้ความเคารพและปฏิบัติตามอันเป็นกรอบที่ได้วางไว้ของผู้เฒ่าผู้แก่ที่พยายามสอนให้เราได้เข้าใจถึงชีวิต สร้างสัมพันธ์โดยมนุษย์สัมพันธ์ผ่านพิธีกรรมต่างๆ ทั้งเด็ก เยาวชนและผู้ใหญ่ต่างก็ล้วนผ่านพิธีกรรมมาทั้งนั้น ตั้งแต่เกิดจนตาย ฉะนั้นพิธีกรรมคือสิ่งหนึ่งที่ทำให้คนในพื้นที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมกันเกิดความสัมพันธ์สามัคคีกันอยู่รวมกันเป็นกลุ่มได้อย่างเหนียวแน่น

กรอบที่เป็นข้อห้ามมีให้เห็นตั้งแต่สมัยก่อนๆ จนถึงปัจจุบัน จารีตประเพณีที่เป็นข้อห้ามนี้เองทำให้ทุกคนมีสิ่งเตือนใจเวลาจะไปไหนมาไหนทุกคนจะรู้หน้าที่ของตนเองอยู่เสมอๆ บวกกับความเชื่อที่มีอยู่แล้วที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมทำให้เราให้ความสำคัญกับชีวิต เมื่อมองผ่านด้านของชีวิตคนปกากะญอ เราจะเห็นว่าคนปกากะญอมีความเข้าใจธรรมชาติมากและรักธรรมชาติมากเริ่มตั้งแต่เกิดก็เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแล้ว อาจเป็นจุดหนึ่งที่เป็นตัวเชื่อมกับธรรมชาติคือการผูกเสี่ยวกับต้นไม้ แต่นั่นอาจไม่เพียงพอต่อการเชื่อมโยงกับธรรมชาติที่คนปกากะญอมองว่า ชีวิตหนึ่งชีวิตที่มาทำหน้าที่นี้ยังมีอะไรอีกมากมายที่ทำให้ทำธรรมชาตินั้นสมดุลได้โดยมองผ่านทางขวัญ ๓๗ ขวัญ ที่มีอยู่ภายนอกตัวและภายในตัว สื่อถึงเรื่องราวที่เป็นความเชื่อตามมาอย่างเห็นได้ชัดและทุกวันนี้ประเพณีการเรียกขวัญก็ยังให้เห็นอยู่ทุกวันนี้เพราะว่าการก่อเกิดที่ทำให้ระบบสังคมเกิดขึ้นมาได้ของคนปกากะญอนั้นก็คือการทำผ่านพิธีกรรมและประเพณีเพราะที่คนจะให้ความสำคัญและเคารพต่อพิธีกรรมนั้นๆ บางอย่างอาจเกิดจากการประสบพบเจอด้วยตัวเองเลยเกิดความเชื่อขึ้นมา บางอย่างอาจมีเหตุบังเอิญ

^{๒๔} กิณี สาลีชะ ดวงจันทร์ บุญธรรม ,สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ แต่ถ้าคิดอีกมุมหนึ่งว่าทำไมคนสมัยก่อนเขาทำกันแบบนั้น เขามีวัตถุประสงค์อะไร คำตอบที่ได้มาคือภูมิปัญญาที่มีมาเปรียบเสมือนตำราเก่าแก่ที่ล้ำค่าเลยก็ว่าได้ สิ่งหนึ่งที่ทำๆ กันมานั้น โดยการสืบทอดแต่แปลกอยู่อย่างหนึ่งคือคนสมัยก่อนไม่มีการจดบันทึกเลยแต่ความจำได้หมายรู้ นั่นถือได้ว่าการรำเรียนที่ใช้ภูมิรู้ภูมิปัญญาจริงๆ อย่างเช่นว่า แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็นป่าต้นน้ำ ป่าสะดือ ป่าใช้สอย ป่าช้า ป่าแผ้วถาง มีการจัดการสวนปันสวนเป็นที่สับเสร็จเรียบร้อยเพราะการวางรากฐานแห่งความเชื่อที่เชื่อมโยงกับธรรมชาตินี้เองทำให้เกิดองค์ความรู้มากมาย หญิงชายต่างก็มีหน้าที่ เมื่อมีหน้าที่ก็ต้องทำหน้าที่นั้นๆ ให้สมกับการเกิดมาเป็นคนปกากะญอ ที่ทุกคนมีเกียรติโดยผ่านการให้เกียรติมาก่อนและค่อยเติบโตและเรียนต่อไปจนสุดท้ายในบั้นปลายของชีวิต เมื่อหมดลมหายใจไปแล้วก็ยังมีร่องรอยที่สืบทอดให้กับลูกหลานอยู่เพื่อให้ได้รักษา จาริต ภูมิปัญญา และประเพณีเหล่านั้นคงอยู่ต่อไป

ในเรื่องของการเกิดและการตายนั้นมีการกล่าวถึงเรื่องของความเชื่อที่มาจากที่เดียวกัน และกลับในที่เดียวกัน การฝึกปรีชาจิตใจที่ต้องเผชิญอะไรมากมายที่เราต้องมาเผชิญก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เราได้รู้จักรสชาติของชีวิตและทำให้เราได้ดำรงอยู่กับสิ่งที่เป็นธรรมชาติต่อไปเพื่ออิงอาศัยซึ่งกันและกัน ความรัก การมีน้ำใจบอ้ออารี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนปกากะญอก็ผ่านการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิตแต่ละวันอันเป็นวิถีชีวิตที่ทำกันมาเรื่อยๆ และยังมียู่ ผู้ที่เกิดก่อนจะมีการให้เกียรติก่อนโดยผ่านพิธีกรรมก่อน นั่นก็สื่อถึงระบบสังคมที่วางไว้อย่างเหนียวแน่นที่ทำให้คนปกากะญอแต่ละคนเมื่อเติบโตแล้วจะต้องเรียนรู้สังคมเหล่านั้น เมื่อช่วงเวลาหนึ่งล่วงเลยผ่านไปความเชื่อใหม่ๆ ก็เข้ามาคือศาสนา ที่มาพร้อมๆ กับหลักคำสอนและข้อปฏิบัติ ศาสนาจึงเป็นตัวหนึ่งที่ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนและการมีส่วนร่วมในงานต่างๆ พร้อมๆ กับการให้ความสำคัญต่อบุคคลที่เป็นตัวแทนของศาสนานั้นๆ ด้วย คนปกากะญอเมื่อมองว่าศาสนาคือคำตอบอย่างหนึ่งบางส่วนจึงเปลี่ยนศาสนาเริ่มแรกเดิมทีนั้นก็คือศาสนา พุทธกับคริสต์ที่เข้ามาสู่สังคมชุมชนปกากะญอ ผู้ที่เปลี่ยนเป็นคริสต์มองว่า พิธีกรรมดั้งเดิมนั้นเป็นพิธีกรรมที่ยุ่งยากทำให้ชีวิตวุ่นวายเพราะมีกรอบแนวคิดหลักขั้นตอนมากมายที่ต้องปฏิบัติบางอย่างถ้าไม่ปฏิบัติตามก็อยู่กันยาก ไม่ใช่เพียงแค่คนใดคนหนึ่งต้องทำกันทั้งครอบครัวด้วย เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยต้องพึ่งพาหมอผีและต้องเสียอะไรมาต่อมาก เมื่อมีการแนะนำในคริสต์ศาสนาว่าดียว่างนี้จึงเปลี่ยนศาสนาใหม่

สำหรับผู้ที่น่าับถือศาสนาพุทธก็เปลี่ยนการนับถือเช่นกันแต่เริ่มแรกที่จะเปลี่ยนก็มีการถกเถียงการอยู่พอควรว่า ทำไมต้องเปลี่ยนในเมื่อดั้งเดิมเรามีอยู่แล้วไม่เปลี่ยนจะไม่ได้หรือ ศาสนาอยู่ด้วยกันไม่ได้หรือ แต่ทั้งนี้ถ้ามองในข้อได้เสียก็เป็นประโยชน์ที่ตียวางหนึ่งเพราะคนปกากะญอได้ย่อนคิดถึงเรื่องราวความเชื่อดั้งเดิมมาตั้งแต่เกิดที่ไม่มีทางจะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้และความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาบางอย่างก็สอดคล้องกันจึงทำให้คนที่นับถือพุทธศาสนานั้นอยู่รวมกันกับความเชื่อดั้งเดิมได้จึงทำให้การนับถือพุทธศาสนาไม่มีปัญหาอะไรมากมาย ถ้ามองในเรื่องของปัญญาแล้ว

หลักคำสอนทางศาสนาอย่างศาสนาพุทธเป็นคำสอนที่ลึกซึ้งและละเอียดอ่อน ผู้ที่จะทำความเข้าใจคือต้องศึกษาเรียนรู้ตั้งใจปฏิบัติตามจึงจะรู้จริงแต่ในบริบทวิถีชีวิตแทบจะไม่มีโอกาสหรือทำความเข้าใจ ทำให้คนปกากะญอเข้าใจหลักคำสอนทางพุทธศาสนาน้อย จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านพิธีกรรมบางอย่างขึ้นอย่างเช่นพิธีกรรมงานศพ เวลาพิธีกรรมก็ทำทั้งสองพิธีกรรมเลยและขั้นตอนในการทำจะต้องมีพระเป็นผู้นำทำ ชาวบ้านจะไม่ค่อยเข้าใจสักเท่าไร คิดอีกมุมหนึ่งคือวิถีชีวิตล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมาตั้งแต่เกิด ความรู้หรือหลักคำสอนบางอย่างก็มีอยู่แล้วเพียงแต่การมองผ่านธรรมชาติไม่ได้ใช้คำว่าหลักพุทธศาสนาก็นั่นเอง พุทธศาสนาคือปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ก่อเกิดการณ์มีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อให้เกิดความสามัคคีผละดินและหนุนนำให้เกิดการทำมาหากินในชุมชน ฉะนั้นเรา

จะเห็นได้ว่าสิ่งหนึ่งที่รวมตัวคนปกากะญอได้เป็นอย่างดีคืองานพิธีกรรมต่างๆ และงานบุญต่างๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อแต่งกายเป็นชุดประจำชาติพันธุ์จึงมีลักษณะที่โดดเด่นคงไว้ซึ่ง อัตลักษณ์ของคนปกากะญอได้เป็นอย่างดีไม่ว่างานบุญไหนพิธีกรรมไหนชุดประจำชาติพันธุ์จะถูกสวมใส่ในงานอยู่เสมอๆ และหลักคำสอนที่ผ่านวิถีชีวิตมากมายในการเรียนรู้ของคนปกากะญอแต่ละคนคำสอนเหล่านั้นกว่าจะรู้ได้ก็ขึ้นอยู่กับบริบทที่เอื้ออำนวยให้ด้วย เพราะวิชาและความรู้ต่างๆ อันเป็นภูมิปัญญาที่มีมาต้องเรียนกันเป็นสิบๆ ปีจึงจะชำนาญและใช้การได้ ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นถือได้ว่าเป็นจุดแข็งที่ทำให้คนปกากะญอได้อยู่ร่วมกันมาที่มีกฎกติกาถือปฏิบัติกันมาจนถึงทุกวันนี้

จุดอ่อนของประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ

ประเพณีที่ดั่งามของคนปกากะญอที่เปลี่ยนแปลงจากความเชื่อใหม่ๆ ที่เข้ามารวมถึงการพัฒนาต่างๆ ที่เรียกว่าความเจริญเมื่อสิ่งเหล่านี้ต้องเข้ามาพร้อมๆ กับความเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ยึดถือกันมาอย่างเหนียวแน่นแต่กลับค่อยๆ หายไปทีละนิดละหน่อยจนประเพณีบางอย่างหายไปเลยทำให้คนรุ่นใหม่เติบโตมาภายหลังไม่รู้เห็นและไม่มีการสืบต่อใดๆ เลยยิ่งนับวันยิ่งไม่มีให้เห็นอีกแล้ว เพราะรูปแบบการเปลี่ยนแปลงนั้นกลืนกินทุกอย่างจึงยากที่จะรื้อฟื้น บางพื้นที่ยังมีอยู่แต่จะมีเพียงผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังคงรักษาไว้เท่านั้น แต่ไม่มีการบอกหรือสอนต่อให้กับลูกหลาน เหตุก็เพราะว่าลูกหลานที่เติบโตมาภายหลังสนใจสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาที่น่าสนใจกว่าตื่นเต้นกว่ามีแรงจูงใจมากกว่า ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่มีอยู่ตามระบบของเดือนมีให้เห็นน้อยลง มีเพียงประเพณีบางอย่างเท่านั้นที่เก็บรักษาไว้อยู่ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งๆ ส่วนที่เกี่ยวกับความตายนั่น ก็มีการปรับรูปแบบใหม่อีกเพราะการเข้ามาของศาสนาทำให้ชีวิตของปกากะญอเมื่อถึงคราวตายก็มีรูปแบบการจัดพิธีกรรมและประเพณีใหม่ๆ ขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนาหรือคริสต์ศาสนาสิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาคือการให้ความเคารพและเชื่อถือนั้นมีแน่นอน แต่หลักธรรมคำสอนในศาสนานั้นมีการทำความเข้าใจน้อยมากผู้ที่นับถือศาสนาใหม่พอถึงพิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับความตายก็ยึดเอาตามประเพณีทั้งหมดเลยแต่จัดพิธีกรรมแบบผสมผสานกันเข้าไปยิ่งทำให้คนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยเข้าใจในทิศทางเดียวกันและต้องมีคน

กลางที่เข้ามาเสริมให้ นั่นก็คือผู้นำศาสนาในพื้นที่นั้นๆ พอในพื้นที่นั้นขาดผู้นำทางศาสนาก็จะทำให้คนที่เชื่อถืออยู่แต่เดิมจะเริ่มไม่มั่นใจและเปลี่ยนศาสนาใหม่อีกจากพุทธเป็นคริสต์หรือคริสต์เป็นพุทธบ้าง สิ่งที่แฝงไปในตัวผู้เปลี่ยน

ศาสนา คือจิตวิญญาณเดิมที่มีอยู่ในตัวมาตั้งแต่เกิดในรูปแบบของปกากะญอสูญหายไป กับความเชื่อที่สืบทอดอยู่ในตัวแม่ตัวผู้เปลี่ยนศาสนาก็ยังมองว่าดั้งเดิมนั้นก็ดีอยู่แล้วถ้าอยู่และรักษาได้ก็ยิ่งดี และการเข้ามาที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นเราไม่มีสิทธิ์ต่อการใดๆ เลย การยอมรับซึ่งกันและกันไม่ได้จึงเกิดปัญหาตามมาอีกมากมายในเรื่องของประเพณีและความเชื่อ ในความเชื่อใหม่หากทำไม่ถูกวิธีก็ทำให้ตัวเองลำบากและเดือดร้อนอีกทั้งครอบครัวต้องกลับมาเริ่มต้นใหม่อีก การสืบทอดเอาใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีน้อยมากในชุมชนของปกากะญอในเรื่องของประเพณีชีวิตและความตายรวมทั้งพุทธศาสนาที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างกลมกลืนแต่ยังมีความเข้าใจหลักธรรมพุทธศาสนาน้อยมากส่วนใหญ่จะเข้าใจพุทธศาสนาในความเชื่อเดิมของปกากะญอเองที่สอดคล้องกันในหลักของศาสนา พุทธศาสนาเกิดการยอมรับและนับถือในความเข้าใจคือพระเป็นตัวแทนของผู้มีบุญเป็นผู้ชี้แนะในการสร้างบุญกุศลและผู้ที่น่าับถือพุทธศาสนาบางส่วนก็ได้ทิ้งพิธีกรรมแบบดั้งเดิมไปบางส่วนเพราะการประกอบพิธีกรรมบางพิธีไม่เหมาะกับการปรับตัวของยุคสมัยจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่มีการนับถือใหม่ทั้งพุทธและผีปนกันไป ในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่นับถือพุทธแบบความเข้าใจว่าพุทธศาสนา คือศาสนาแห่งการทำความดีแต่ไม่เข้าใจหลักคำสอนหลักศาสนาอะไรมากมาย บ้างก็มองว่าพุทธศาสนาเองก็ได้ทำลายประเพณีที่ดีงามหลายอย่างเช่นกัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาอยู่ด้วยกัน ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาแนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชนปกากะญอ ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน วิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ บ้านแม่หาด บ้านแม่ฮ่อม บ้านห้วยปอน ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์จากการศึกษาครั้งนี้ได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑) เพื่อศึกษาแนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาแนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนาทำให้ได้ทราบว่ามนุษย์มีกรรมดีเกียรกรรับเพราะเชื่อว่ากรรมนั้นนำพาให้ไปเกิดในที่ต่าง ๆ แม้แต่บนโลกที่มนุษย์เราอาศัยอยู่ก็ได้จำแนกจากกรรมที่นำพาให้มาเกิด ส่วนจะเกิดที่ดีหรือไม่ดีก็ขึ้นอยู่กับกรรมของแต่ละคนบางคนเกิดมาพิการแขนขา ขาข้าง ตาบอดหูหนวกบ้าง หรือพิการทั้งคนเลย นั่นก็เพราะกรรมทั้งนั้นแต่การมาเกิดนั้นมาจากวิญญานที่มาจากในท้องแม่ก่อน เพราะวิญญานมนุษย์เราจึงปรากฏมีอยู่ได้และเพราะต้องมีวิญญานมนุษย์ปรากฏอยู่ ร่างมนุษย์จึงต้องเกิดมีเป็นที่ยอาศัย เมื่อได้กล่าวถึงความหมายของชีวิตที่มีอยู่ในพุทธศาสนาไม่ได้บอกโดยตรง แต่บอกไว้ว่าชีวิตคือ ชั้น ๕ ซึ่งมีเป็นขั้นเป็นส่วนประกอบกันขึ้นมาอันเป็นองค์ประกอบของชีวิตได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร แล้วก็วิญญาน ทั้ง ๕ อย่างนี้ประกอบกันขึ้นมาเป็นชีวิตเมื่อได้ชีวิตมาเกิดบนโลกใบนี้ก็ต้องมีการรับรู้การสื่อสารกันตามธรรมชาติของสัตว์โลกนั่นก็คือการมีภาษาพูดที่ทำให้เข้าใจกันในการอยู่ร่วมกันในชีวิตเราตั้งแต่จำความได้ก็จะมี การรับรู้อะไรต่าง ๆ มากมายจนกระทั่งชีวิตเราผ่านไปช่วงเวลาหนึ่งเราเดินได้วิ่งได้ กินได้นอนได้เองโดยไม่ต้องอาศัยผู้ให้กำเนิดมาดูแลอย่างตลอดสิ่งนั้นคือสิ่งที่เราได้มาตั้งแต่เกิดก็ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าทวารทั้งหกเปรียบเสมือนประตูที่สามารถเปิดได้ปิดได้ด้วยตนเอง ในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายไปซึ่งจะควบคู่กับ รูปเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ ที่เรียกชื่อว่าอารมณ์การดำเนินชีวิต ฉะนั้นแล้วทุกๆ ชีวิตที่เกิดมาล้วนมีความทุกข์ก็คือความเจ็บไข้ได้ป่วยไม่สบายกายใจความคับแค้นใจทั้งหลายปรากฏอยู่เนื่อง ๆ มนุษย์เราจึงต้องพยายาม

ที่จะหาทางแก้ปัญหาของชีวิต หรือการหาทางปลดปล่อยไถ่ถอนทุกข์ เพราะทำให้ชีวิตเป็นอิสระ ไม่ต้องขึ้นกับสิ่งภายนอก มนุษย์ทุกคนต้องมุ่งไปด้วยตัวเองเพื่อแสวงหาคุณค่าภายใน เพื่อให้พ้นทุกข์ คำสอนเพื่อความพ้นทุกข์สูงสุด เป็นคำสอนเพื่อเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์คือบรรลุนิพพานเมื่อได้กล่าวถึงชีวิตก็ย่อมควบคู่กับความตาย พระพุทธศาสนาพูดถึงเรื่องมรณะสติกิคือสติที่นึกถึงความตาย เป็นปกติเป็นสิ่งที่พึงบำเพ็ญ เพื่อไม่ให้เกิดการประมาทในชีวิตดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ นั่น มนุษย์เราทุกคน เกิดมามีความตายเป็นจุดหมายปลายทางของการมาสู่โลกไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงไปได้ จะตายเมื่อไรไม่มีใครรู้แต่กรรมรู้กรรมได้กำหนดเอาไว้แล้ว การเตรียมตัวตายที่ดีที่สุดคือการอยู่อย่างพร้อมที่จะตายอยู่เสมอ นั่นคือทำความดีทุกขณะที่มีโอกาสชีวิตหลังความตาย สรุปการตาย ๔ ประเภท ๑. สิ้นอายุ คือ กำหนดเขตอายุกรรมของสัตว์ที่จะให้ดำรงอยู่อาจเท่ากับหรือมากกว่าอายุประจำภพนั้น แม้เมื่อถึงเขตกำหนดตามอายุภูมิ สัตว์นั้นก็ต้องตายตามอายุภูมิ ๒. สิ้นกรรม คือ อายุกรรมของสัตว์อาจน้อยกว่าอายุกับ (ภูมิ) เล็กน้อย แล้วสัตว์นั้นจึงตายไปตามอายุของกรรม ๓. สิ้นทั้งสอง คือ อายุกรรมของสัตว์กับอายุกับ (ภูมิ) เท่ากับพอดี สัตว์นั้นจึงตาย ๔. กรรมตัดรอน คือ อายุกรรมของสัตว์และอายุกับยังไม่สิ้นไป แต่สัตว์ตายไปก่อนเพราะกรรมอื่นมาตัดรอน สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักไปตามกรรม เข้าถึงผลแห่งบุญและบาป คือ ผู้มีกรรมเป็นบาป จักไปสู่สุญญะ ส่วนผู้มีกรรมเป็นบุญ จักไปสู่สุคติฯ พึงทำกรรมงามอันจะนำไปสู่สัมปรายภพ สังสมไว้ บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลก

๕.๑.๒) เพื่อศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชนปกากะญอ ตำบลแม่ยมน้อย อำเภอยะยา จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากการศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชุมชนปกากะญอ ตำบลแม่ยมน้อย อำเภอยะยา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้ได้ทราบว่าประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานาน ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้น ๆ ผิดแผกมักถูกตำหนิจากสังคม ชีวิตคนเราในความเชื่อลักษณะของชีวิตของคนปกากะญอนั้นเชื่อว่า คนเราเกิดมาจาก (หมือฆาเคลอ หมายถึง ผู้เฝ้าประตูวิญญาณ) ทุกคนเกิดมาอยู่บนโลกนี้บนแผ่นดินนี้ล้วนเป็นลูกเป็นหลานของบนแผ่นดินนี้ทั้งหมดในพื้นที่บ้านแม่หาดบ้านแม่ออ และบ้านหัวปอน ผู้ให้สัมภาษณ์ได้พูดถึง การเกิดขึ้นของหนึ่งชีวิตนั้นก็คือการมาทำหน้าที่ทำความเข้าใจกับชีวิต ซึ่งมีอยู่ ๔ อย่างที่เราต้องมาทำความเข้าใจคือ ๑. ต่าบู หมายถึงการทำบุญ ๒. ต่าบา หมายถึง การเคารพกราบไหว้ ๓. ต่าโอะฆู หมายถึง ชีวิต ๔. ต่าซี หมายถึง ความตาย ๔ อย่างนี้คือหลักคำสอนที่มีอยู่ในชีวิตและความตายในพิธีกรรมของชาวพุทธปกากะญอซึ่งคำสอนเหล่านี้มีมานานแล้วแต่ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีการถามหรือทำความเข้าใจเท่าไร ฉะนั้นต้องมาทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ในการดำเนินชีวิต แล้วก็ได้พูดถึง ดูเลอะ ดูเตอวอ ที่มีอยู่ในตัวเรา (ดูเลอะ หมายถึง นรก ดูเตอวอ

หมายถึง สวรรค์) วิญญาณ ผี ชีวิตจริงอยู่ในตัวเรา แต่วิญญาณนั้นได้เชื่อมโยงในเรื่อง เเดปอทุ หรือ ป่า สะดือ เป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษปกากะญอในการอนุรักษ์ป่าไม้ ทุกประเพณีมีองค์ความรู้ที่เป็น ภูมิปัญญา ไม่ว่าจะเป็นประเพณีพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและยังคงสืบทอดกันอยู่นั้นก็คือ ประเพณีการถือวันให้เด็ก การเรียกขวัญเด็ก การเรียนรู้วิชาศาสตร์ต่างๆการแต่งงาน การผูกข้อมือ การเลี้ยงผี การถือวันพระ การดำหัว อย่างนี้เป็นต้นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของปกากะญอ พูดถึงหลักการเตรียมตัวก่อนตาย การตระเตรียมก่อนตายในความเชื่อของปกากะญอส่วนใหญ่การตระเตรียมให้ลูกหลานเช่น ที่ดินทำกิน เครื่องมือเครื่องใช้ วางแบบวางแผนให้ลูกหลานได้ใช้ ต่อเพราะถ้าตัวเองตายไปแล้วเขาก็เตรียมให้อยู่แล้วจำพวกสิ่งของทั้งหลายแต่ถ้าเป็นเฉพาะตัวเอง นั้นก็จะมี กระดังอันหนึ่งสานไว้ เอาไว้เพื่อขึ้นเซสา เซสาคือการบอกทางให้กับคนตาย เหมือนการไป ส่งคนตายในอีกภูมิหนึ่งพิธีกรรมที่เห็นกันบ่อยและยังทำกันอยู่นั้นก็คือ พิธีกรรมงานศพ การมัด ทรายสัง/มัดฝ้ายตาย พิธีกรรมเปลี่ยนชุดผู้ตาย พิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตาย พิธีกรรมห่อศพ พิธีกรรม (อือฮา) วนรอบศพ พิธีกรรมฝังศพ/เผาศพ ข้องดเว้นและข้อปฏิบัติ ข้อห้ามนี้ “ดึนาเกอะเกราะ” หมายความว่า “ข้อห้ามผีผู้ตาย”ในพื้นที่ชุมชนบ้านแม่หาดแม่ฮอดและบ้านหัวปอนก็ยังมีประเพณี เหล่านี้อยู่แต่จะมีความแตกต่างในส่วนของพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้นเอง ความเชื่อที่ว่าหลังจากปลง ศพผีของผู้ตายยังเดินไปมาภายในบริเวณหมู่บ้าน อยู่จนกว่าจะพ้นจำนวนวันที่เก็บศพไว้ เพราะฉะนั้น หากผู้ใดออกนอกหมู่บ้านในช่วงนี้ ผีผู้ตายอาจเห็นเข้าและจับขวัญของผู้คนไป ซึ่งจะทำให้ผู้นั้นล้มป่วย ลงได้ พืชผักของศพ หากมีผีเสียชีวิตลงในกลางปี และผีเสียชีวิตไม่มีโอกาสได้รับประทานพืชผักที่ตน ปลุกลงไป ในกรณีนี้ญาติพี่น้องก็จะนำผลผลิตของพืชผักต่างๆ ในรอบปีนั้นไปฝากไว้ที่ไร่ หรือใต้ต้นไม้ บริเวณของศพก็ได้หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อให้วิญญาณศพจะได้กลับมารับประทาน ผลผลิตของพืชผักเหล่านั้น แล้วจะได้กลับไปสู่สุคติด้วยความสงบสุข จะได้ไม่กลับมาขอจากญาติพี่น้อง อีก

๕.๑.๓) วิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ บ้านแม่หาด บ้านแม่ฮอด บ้านหัวปอน ตำบลแม่ยมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากการวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ บ้านแม่หาด บ้านแม่ฮอด บ้านหัวปอน ตำบลแม่ยมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนทำให้ทราบว่าวิถีชีวิตของปกากะญอนั้นเป็นวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติและมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายมาแต่เดิมในพื้นที่บ้านแม่หาดแม่ฮอดและหัวปอนนั้นก็ยังมีความเชื่อและประเพณีเหล่านี้อยู่การดำเนินชีวิตจึงมีความเชื่อโยงพื้นที่ตั้งแต่เกิดนั้นก็คือน้ำที่เกี่ยวกับต้นไม้ที่เกี่ยวกับการดูแลและใช้สอยจึงนำมาสู่ความเชื่อเรื่องป่า แต่ส่วนหนึ่งก็มาจากตัวคนปกากะญอเองที่ผูกสวดของตัวเองไว้กับต้นไม้ที่ให้เหตุผลว่าปกากะญอทุกคนเกิดมาบนโลกนี้มีหน้าที่ดูแลต้นไม้ดูแลป่ารักษาป่าที่มีอยู่ในจิตวิญญาณมาตั้งแต่เกิดจึงกลายเป็นวิถีชีวิตที่ทุกคนต้องพึ่งพาอาศัยและดูแลร่วมกันในพื้นที่ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาจึงมี

การจัดพิธีบวชป่าในแต่ละปีโดยให้บาทบาทพระมาอยู่ในอาศรมแต่ละบ้านมาทำพิธีบวชป่าให้รวมถึงบวชปลาในน้ำที่อนุรักษ์ช่วยกัน

ปกากะญอมีชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้งซึ่งนั่นก็มีความเชื่อว่าเราเกิดมาบนโลกใบนี้ทุกอย่างนั้นมีเจ้าของ การใช้น้ำใช้ดินก็ต้องมีการบอกกล่าว ดังคำสอนที่ว่า กินน้ำต้องดูแลปากินเขียดต้องรักษาผา จึงกลายมาเป็นพิธีกรรมต่าง ๆ จนถึงทุกวันนี้ ใช้คำเรียกว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีแต่ความจริงที่เรียกอย่างนี้เพื่อให้ผู้ที่ต่างเผ่าต่างชาติพันธุ์เข้าใจความหมายถ้าเรียกตามภาษา ปกากะญอก็คือ หล่อที่เกอจา หล่อก่อเกอจา หล่อเส่เกอจา หล่อหวาเกอจา แปลออกมาโดยรวมก็คือเลี้ยงเจ้าของที่ๆเราได้ใช้สอยไป สาเหตุที่เลี้ยงเพราะว่าได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ มีสองส่วนด้วยกันที่ทำความเข้าใจที่เชื่อมต่อกันคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่อยู่ในตัวเรากับดิน น้ำ ลม ไฟ ที่อยู่นอกตัวเรา ที่อยู่ในตัวเรานี้เชื่อว่าเราได้มาจากพระเจ้า ตามความเชื่อของคนปกากะญอ แต่สิ่งที่อยู่ข้างนอกนั้นคือการเกิดมาใช้สอยที่ใช้สอยอย่างให้เกียรติและรู้คุณค่าจึงมีพิธีกรรมเลี้ยงผีขึ้นมา อย่างที่บอกว่า เกอจา”แปลว่าเจ้าของ คำนี้ชาวปกากะญอเอาไปใช้กับหลายอย่าง เช่น ที่เกอจา แปลว่า เจ้าแห่งน้ำ ก่อเกอจา แปลว่า เจ้าที่เป็นต้น เกอจา คำนี้โดยมโนทัศน์ของชาวปกากะญอเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งในโลกนี้ จักรวาลนี้ ล้วนมีเจ้าของอยู่ดูแลรักษาไว้และก็เป็นตัวเชื่อมโยงกันอย่างแน่นหนาเมื่อเรามามอง ในมุมมองเรื่องของชีวิตของคนปกากะญอที่เกิดมาแต่ละคนและมาทำหน้าที่ มองในเรื่องภษิตหรือหลักคำสอนแล้วจะมีทุกๆ ช่วงวัยของอายุเริ่มตั้งแต่จำความได้จนเป็นหนุ่มเป็นสาวจนแก่จนเฒ่าภษิตที่กล่าวมานี้ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่เราเข้าใจในการทำมาหากินแต่ถ้าเป็นภษิตที่ต้องตีความเพื่อให้ได้ความหมายที่ละเอียดและลึกซึ้งกว่านั้น ส่วนใหญ่สังคมปัจจุบันของปกากะญอจะคิดไม่ออก และมองว่าเป็นเรื่องที่ล้าหลังไม่ทันการและใช้ไม่ได้ผล แต่โดยความเป็นจริงของปกากะญอแล้วนั่นคือสิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำเนินชีวิตที่ต้องมีภษิตคำสอนอยู่กับตัวเอง คำสอนที่มองในเรื่องการทำมาหากินเปรียบเทียบความหมายเพื่อให้เข้าใจหลักสัจจะธรรม ภษิตปกากะญอบอกว่า แพะเตอโปโตะเล แพะเลโตะเจ๊ะ แพะเจ๊ะโตะที คำเหล่านั้นก็คือมะพร้าวนั่นเอง เป็นสุภษิตคำพังเพยที่พูดถึงธรรมชาติกับชีวิต เพราะมะพร้าวนี้นี้เกี่ยวข้องกับชีวิตด้วยถือเป็นน้ำที่สะอาดเวลาคนตายจะเอาน้ำมะพร้าวมาล้างหน้า ถ้าแปลจากที่กล่าวมาคือ สิ่งหนึ่งที่เราจะหามาได้เราต้องค่อยๆ หาวิธี พอหาวิธีแล้วก็ยังมีขั้นตอนที่ยากกว่านั้นอีกคือการบำเพ็ญตบะ แต่เมื่อบำเพ็ญตบะอย่างถึงที่สุดแล้วคุณงามความดีความบริสุทธิ์ก็บังเกิดขึ้นที่เปรียบสุภษิตดั่งมะพร้าว

ชุมชนดั้งเดิมอย่างบางพื้นที่ก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมได้อย่างเหนียวแน่นทั้งวิถีคิด ภูมิปัญญาและความเป็นอยู่ของชุมชนโดยเฉพาะชุมชนบ้านแม่หาด บ้านแม่่อ บ้านหัวปอน ที่มีความเชื่อร่วมกันเป็นอันเดียวกันทำให้ชุมชนนั้นมีความศรัทธาดีสิทธิไปในตัวเพราะความเชื่อและพิธีกรรมขนบธรรมเนียมต่างๆ เป็นตัวเชื่อมต่อกับเครือญาติพี่น้องเพื่อความสุขสงบสามัคคีในหมู่ชนจึงทำให้การอยู่ร่วมกันมีความเข้าใจกันอย่างถ่องแท้สิ่งสำคัญก็คือคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมกันอย่างทั่วถึง

นั่นเองทั้งการทำงานต่างๆ ในวิถีชีวิตแต่ละวันทุกๆ ฤดูกาลมีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันวนเวียนไปตาม ฤดูกาลแต่ละช่วงการให้ความสำคัญการวิถีชีวิตทั้ง ๑๒ เดือนตามฤดูกาลก็จะมีปรากฏให้เห็นในส่วน ของการเกิดจากที่ได้ไปสัมภาษณ์มาแล้วได้ใจความว่าประเพณีการเกิดนี่เป็นที่ทราบกันดีอยู่ในกลุ่ม ของชาวปกากะญอว่าชีวิตคนเราในความเชื่อของคนปกากะญอเชื่อว่า เกิดนั้นมาจาก หมือฆาเคลอ เป็นผู้ให้มาเกิดในช่วงเวลาเกิดสิ่งแรกที่เรามาได้มาคือดวงตาเป็นสิ่งที่ก่อตัวพอก่อตัว เสร็จก็ไปเป็นสมองพอสมองเสร็จก็จะเป็นอวัยวะชิ้นส่วนต่อไปเรื่อยๆ จนสุดท้ายจะเป็นเด จิง กลายเป็นเรื่องของภูมิปัญญาของปกากะญอในการดูแลป้าจวบจนถึงทุกวันนี้ เช่น การผูกสะดือ การถือน้ำให้กับเด็ก การเรียกขวัญเด็ก การเรียนรู้วิทยาศาสตร์ต่าง การแต่งงาน การผูกข้อมือ การเลี้ยง ฝี การถือน้ำพระ การดำหัว ถ้าวิเคราะห์ในประเด็นของประเพณีความตายของชาวพุทธปกากะญอ ที่มีความเชื่อเรื่องการตายและชีวิตหลังความตายปกากะญอนั้นมีความเชื่อว่าเมื่อชีวิตคนๆ หนึ่งตาย ลงคนๆ นั้นกลับคืนสู่บ้านเก่า

เปรียบเสมือนการมาอาศัยร่างกายที่เรียกว่าสังขาร หลักคำสอนที่มีอยู่ในชีวิตและความ ตายก็คือ ต่าบุ ต่าบา ต่าโอะมู ต่าซี ที่กล่าวมาแล้วในทางพุทธศาสนาก็ได้พูดถึงชีวิตในที่ที่เป็นคำสอนคือ การพิจารณาร่างกายว่าสังขารนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เพื่อไม่ให้หลงและยึดติดกับชีวิตแต่ความทุกข์นั้น ปกากะญอบอกว่า ต่านะ คือสิ่งที่ลำบากทั้งหลายที่ทุกคนเกิดมาต้องเจอนั้นก็คือการมาเพื่อทำมาหา กิน ชีวิตหลังความตายเป็นอย่างไร ตามหลักพระอภิธรรมกล่าวว่าความตายเกิดขึ้นตลอดเวลา เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ในหนึ่งวินาทีนี้เราเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่รู้ว่ากี่ครั้งต่อวินาที ดังนั้นเราจะเห็นว่า ในแง่จิตใจ คนเราเกิดตายใกล้ชิดกันมาก และเกิดตายตลอดเวลา หลักการเตรียม ตัวตายของคนปกากะญอนั้นได้บอกไว้สั้นๆ ว่า ถ้าเป็นเพื่อเฉพาะตัวเองจะมี กระดังอันหนึ่ง สานไว้ เอาไว้เพื่อขึ้นเซสา เซสาคือการบอกทางให้กับคนตาย เสมือนการไปส่งคนตายในอีกภุมิหนึ่งแต่บอกไว้ ในการขึ้นกระดงนั้นเอง ส่วน พิธีกรรมในงานศพก็จะมีกรรมมัตตราสัง/มัตถ์ฝ่ายตายการ พิธีกรรมเปลี่ยน ชุดผู้ตายพิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตาย พิธีกรรมห่อศพ พิธีกรรม (อือธา) วนรอบศพ พิธีส่งสัมภาระ และข้าวของให้ศพ พิธีกรรมฝังศพ/เผาศพแต่ละพิธีกรรมก็ล้วนมีข้อคิดแอบแฝงไว้อยู่ทุกๆ ขั้นตอนข้อ งตเว้นและข้อปฏิบัติมีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนทุกขั้นตอนเช่นกัน ดังนั้นถ้าเรามองในประโยชน์ของ การจัดงานศพแล้ว เมื่อมีการตายเกิดขึ้นทุกคนที่มาร่วมจะต้องมาเรียนรู้ในงานศพด้วยพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการตายและเชื่อมกับธรรมชาติ ทั้งต้นไม้ต้นหนึ่งกับไผ่ลำหนึ่งนั้นคือปรีชาธรรมอย่างหนึ่ง ของคนปกากะญอ เป็นโอกาสของหนุ่มสาวที่ได้มาพบเจอกันเพื่อขับลำนำ ธารปลื้มแปลว่า ลำนำ คนตาย เพื่อมาฝึกฝนบทลำนำในการจดจำและเปล่งเสียงไปตามทำนองและจังหวะเป็นการแสดงตน ในการเป็นหนุ่มสาวคือเรียนรู้วิถีหนุ่มสาวเพื่อการเตรียมความพร้อมทางด้านจิตใจกับสังคมเป็นการฝึก หนุ่มสาวให้เกิดความอดทน มุ่งมั่น ศิลปะการครองตนด้วย อีกทั้งยังเรียนรู้ข้อห้ามในงานศพและข้อห้าม ของบทลำนำงานศพด้วย รวมถึงการรวมตัวกันของญาติพี่น้องการช่วยเหลือเกื้อกูลกันการให้เกียรติแต่

ผู้ตายในครั้งสุดท้ายของ ตลอดจนทำความเข้าใจในหลักคำสอนที่เกี่ยวกับการตายและข้อคิดในเรื่องของอายุขัยในการรำลึกถึง คุณงามความดีที่ผู้ตายทำไว้ คำสอนที่บอกว่า ถ้าทำความดีเวลาตายก็เอาความดีกลับไป แต่ถ้าทำไม่ดีก็เอาความไม่ดีกลับไป ก็สอดคล้องกับหลักของพุทธศาสนานั่นก็คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การกระทำจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่พุดถึงการดำเนินชีวิตไปในทางที่ดี

๕.๒) ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธ ปกาเกอญอที่มีมานานยืดยาวปฏิบัติกันมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ โดยวิเคราะห์แนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนาเพื่อต้องการทราบว่าแนวคิดประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของปกาเกอญอมีเป้าหมายเหมือนกันกับหลักพุทธศาสนาหรือไม่และการทำความเข้าใจของคนในพื้นที่ชุมชนที่เข้าใจในหลักของพุทธมีมากน้อยแค่ไหนเกี่ยวกับชีวิตและความตายเพื่อเป็นการสนับสนุนให้ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกาเกอญอได้คงดำรงสืบต่อไปทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตึงามให้เกิดขึ้นกับชาวปกาเกอญอทั้งรุ่นหลังและรุ่นใหม่ให้มีความตระหนักเห็นถึงคุณค่าประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกาเกอญอและเพื่อให้เกิดความเข้าใจกับบุคคลอื่นที่มีความสนใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตหรือแม้กระทั่งความเชื่อของชาวปกาเกอญอที่เกี่ยวกับความตาย โดยผู้วิจัยขอเสนอหัวข้อการวิจัยต่อไปที่น่าจะเป็นประโยชน์ดังนี้

๑. ควรจะมีการศึกษาประเพณีความตายของปกาเกอญอในด้านหลักคำสอนที่มีอยู่ในประเพณีโดยเฉพาะ
๒. ควรจะมีการศึกษาพิธีกรรมต่างๆ ในแต่ละขั้นตอนอย่างละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าสนใจ
๓. ควรจะมีการศึกษาในเรื่องของความเชื่อโดยเฉพาะที่เกี่ยวประเพณีพิธีกรรมงานศพของปกาเกอญอโดยเฉพาะ

บรรณานุกรม

(๑) ภาษาไทย :

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑)หนังสือ

กรรณิการ์ พรหมเสาร์และเบญจา ศิลารักษ์. ป่าเจ็ดชั้น:ปัญญาปราชญ์. กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๒.

กาญจนา แก้วเทพ. มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา:พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท. กรุงเทพมหานคร:รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐

กุงกา ชังโบ रिโมโปเซ. ความตายและการตายในพระพุทธศาสนาวัชรยาน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ขวัญชีวัน บัวแดง. กะเหรี่ยง-คนเมือง. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๑.

ขวัญชีวัน บัวแดง. การเปลี่ยนศาสนา: ความซับซ้อนของการแสดงตัวตนของคนกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: แปลน พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๖.

ชยสารโร ภิกขุ. ชีวิตคือการท้าทาย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ทอสี, ๑๕๕๘.

ชิ สุวิธาน. พร้อมพล สัมพันธ์โน. วิถีน้ำ วิถีคนปากาเกอะญอมือजेकी(ป่าสนวัดจันทร์) เรื่องราวภูมิปัญญาในการใช้และรักษาน้ำของคนปากาเกอะญอ. เชียงใหม่:บริษัท สันติภาพแพ็คพรินท์จำกัด, ๒๕๕๕.

ดร.ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์. พระพุทธเจ้าตรัสสอนผมนำมาตอบให้คุณ. พิมพ์ครั้งที่๑. บริษัท ชิงค์ บัณฑิต บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๔.

ดังตฤณ. เสียดายคนตายไม่ได้อ่าน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๔๗.

ทะไลลามะ ธารา รินซานต์แปล. เบิกบานในชีวิตและตายอย่างสันติ. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. พุทธศาสนากับธรรมชาตินิยมพรรณเรื่องนรกสวรรค์และชีวิตหลังความตาย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ปนาพันธ์ นุตร์อำพันธ์. **ปรากฏกรรมหลังความตาย**. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร:ธีระการพิมพ์, ๒๕๔๓.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ความคิดเรื่องความตายในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. **อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ**. กรุงเทพมหานคร: แพลน ฟรื้นดิ่ง, ๒๕๔๖.

พ.ต.อ.ประยูร ดิษฐานพงศ์. **เตรียมตัวอย่างไรจึงจะตายอย่างมีสติ**. กรุงเทพมหานคร:ไพลินบุ๊คเน็ต, ๒๕๕๒.

พร้อมพล สัมพันธ์โน. **เรื่องราว ภูมิปัญญาปกาเกอญอกับการจัดการป่าชุมชน สมาคมปกาเกอญอเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม**. (ป.พล)(บริษัท สันติภาพแพ็คพรีนธ์ จำกัด, ๒๕๕๕.

พระคุณเจ้า เมธงกูโร. **ปาฐกถาเรื่อง ความตายในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยาย**. พิมพ์ครั้งที่๑๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระไพศาล วิสาโล. **ระลึกถึงความตายสบายนัก**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามลดา, ๒๕๕๑.

พระไพศาล วิสาโล. **ระลึกถึงความตายสบายนักการเจริญสติในชีวิตประจำวัน**. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร:โครงการเผชิญความตายอย่างสงบเครือข่ายพุทธิกา, ๒๕๕๑.

พระยาอนุมานราชธน. **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย**. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

ว. วชิรเมธี. **สบตากับความตาย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐.

วรยุทธ ศรีวรกุล. **ชีวิต ความตายและการตาย: มุมมองของชาวคริสต์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วิโรจน์ อินทนนท์. **ปรัชญาตะวันออก**. เชียงใหม่ : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

ส. ศิวรักษ์. **ความตายกับการตาย มุมมองจากศาสนากับวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สน.ภูเข.ช. สุวิธาน.เนี้ยว. **ป่าสนวัดจันทร์ เรื่องราวผืนดิน ป่าสนของปกาเกอญอมือเจดคี**. เชียงใหม่:สันติภาพเพื่อสังคม, ๒๕๕๔.

สมภาร พรหมทา. **ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเกิดและความตาย**. กรุงเทพมหานคร:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

สาวิตรี พูลสุขโขและคณะ เกอญอโพ. **การเรียนรู้วิถีชีวิตชาติพันธุ์ปกากะญอ โครงการพัฒนารูปแบบสถาบันการจัดการเรียนรู้ด้านเด็กเยาวชนบนฐานชุมชน**, ๒๕๕๗.

สาวิตรี พูลสุขโขและคณะ. **โรงเรียนบ้านห้วยหินลาดนอกโรงเรียนของชุมชน โครงการพัฒนารูปแบบสถาบันการจัดการเรียนรู้ด้านเด็กเยาวชนบนฐานชุมชน**, ๒๕๕๘.

สุริยา รัตนกุลและสมทรง บุรุษพันธ์. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ กะเหรี่ยงสะกอ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

(๒) วิทยานิพนธ์

จักรพันธ์ เพียรพนัสลัก. “ภูมิปัญญาชาวบ้านในพิธีกรรมของชนเผ่ากะเหรี่ยง”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

พระชนชัย สุทธิพลโย. “วิเคราะห์จริยศาสตร์ของเหล่าจื้อที่ปรากฏในวรรณกรรมของโกวเล้ง”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระญาณพล กิตติปัญญา (ไพโรมรัตน์). “ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการผูกข้อมือของกะเหรี่ยงสะกอตามแนวพุทธจริยศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

พระพิริชัย ยติธโร (ศรีชื่น). “ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยธรรมในการดำเนินชีวิตของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระมหาฐานันดร เขมปญโย (มือแป). กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหานิรุต มนต์ภาณี (ป๋องสีดา). “การสร้างชุดกิจกรรมตามแนวทางเจริญมรณสติเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญความตายอย่างสงบสุข”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาวันชัย ธมมชโย (ช่วงสำโรง). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธศาสนิกชน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วัชร การุณ. ศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตปกาเกอญอจังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์**

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๙.

วินัย บุญลือ. ทูทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาวปกาเกอญอ

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

สรศักดิ์ เสนาะพรไพร. “ภูมิปัญญากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ที่ดิน ป่า กรณีศึกษาภูมิ

ปัญญาขวัญ ๓๗ ประการของชาวปกาเกอญอ บ้านแม่ชะปู ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง

จังหวัดเชียงใหม่”. **ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๓.

(๓) วาสาร

พระณอม นนทियो. “โครงการมัดมือ (สู่ขวัญ) สร้างสุขภาวะชุมชนบ้านแม่หาดถวายแด่ในหลวง”.

สารนิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐),

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑโฒ) [๑๒ ก.ย ๒๕๖๐] ,ชาตินี้ ชาติหน้า, ข้อคิดรอบตัว

[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://xn--m3cif1apm3a5c5h6ab0d.dmc.tv>.

[๑๓ ธันวาคม ๖๐].

พระนพดล สิริวิโส, [๒๖ มี.ค. ๒๕๖๐], ตายแล้วไปไหน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://web.facebook.com>

[๑๓/ธันวาคม/๖๐].

กุลวดี เจริญศรี และคณะ, [๑๑ ก.ค ๒๕๕๙], รู้จักปกาเกอญอ: มรดกภูมิปัญญาปกาเกอญอ,

[ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://ichpakayaw.com/to-know-pgaz-knyau/>

[๙ ธันวาคม ๒๕๖๐].

(๖) สัมภาษณ์

๑. สัมภาษณ์ นายบุญธรรม เลิศตระกูล (ฮือ) บ้านแม่หาด อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๒. สัมภาษณ์ นายคะปู้ หาดสีเงิน บ้านแม่หาด อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๓. สัมภาษณ์ นายพะแสงโต กรองน้ำใส บ้านแม่หาด อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๔. สัมภาษณ์ นายนายชู่รอย ก้อนน้อยใหญ่ บ้านแม่หาด อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๕. สัมภาษณ์ นายดวงจันทร์ กขกิจ บ้านห้วยปอน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๖. สัมภาษณ์ นายสำเภา ชูเกียรติวนา บ้านห้วยปอน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๗. สัมภาษณ์ นายเรืองเดช ชูเกียรติวนา บ้านหัวปอน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๘. สัมภาษณ์ นายหอมแซ่ ไชชนะมาร บ้านหัวปอน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๙. สัมภาษณ์ นายกิติ สุธิรัตน์มงคล บ้านแม่่อ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๑๐. สัมภาษณ์ นายสำเภา ประมวนนิเวชน์ บ้านแม่่อ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๑๑. สัมภาษณ์ นายเกะกู เจริญกิจจันศักดิ์ บ้านแม่่อ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๑๒. สัมภาษณ์ นายชิล้าแฮ วัฒนากิกุล บ้านแม่่อ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ภาพผนวก ก

ประเพณีชีวิตและความตายเกี่ยวกับกระดังงาของชาติพันธุ์ปกาเกอญอ

เซ ส่า ถู ก่อ เซ ส่า ต่างหลังความตาย มาจากดินโคนต้นไม้แล้วกลับมาสู่ดิน ถ่อเซส่าพิธีกรรมที่สำคัญในพิธีศพของชาวปกาเกอญอกระดังที่เปรียบเสมือนโลกที่มีทรงกลมมีการวาดรูปต้นไม้บนหลังกระดังงาทุกคนนั่งล้อมวงร้องบทเพลงพร้อมแสดงการเก็บผลบนต้นไม้เพื่อย้ำจิตสำนึกว่ามนุษย์ที่เกิดมาบนโลกต่างใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติชีวิตที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติในคืนสุดท้ายจะต้องกระทำการเผาศพกระดังงาเพื่อย้ำเตือนสติมนุษย์ว่าทุกคนล้วนแล้วแต่หนีความสูญเสียชีวิตและความตายไม่พ้น

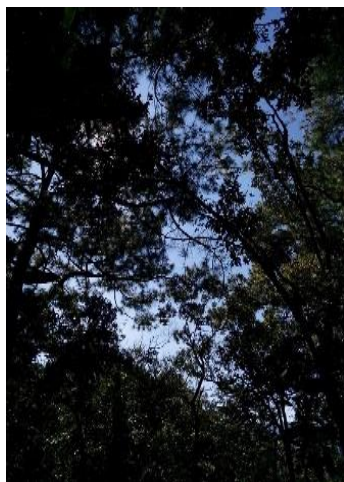
ก๋อ แหล่ ปู ตั้งคนที่ยังมีชีวิตอยู่ เมาชีวิต

ลูกหลาน อ้อทา (ขับร้องลำนาคนตาย)เปรียบเหมือนเสียงธรรมชาตินกหนูส่งเสียงร้องยามวิญญาน
เดินทางกลับสู่ ดุเตอะวจะได้มีความสุขครับ

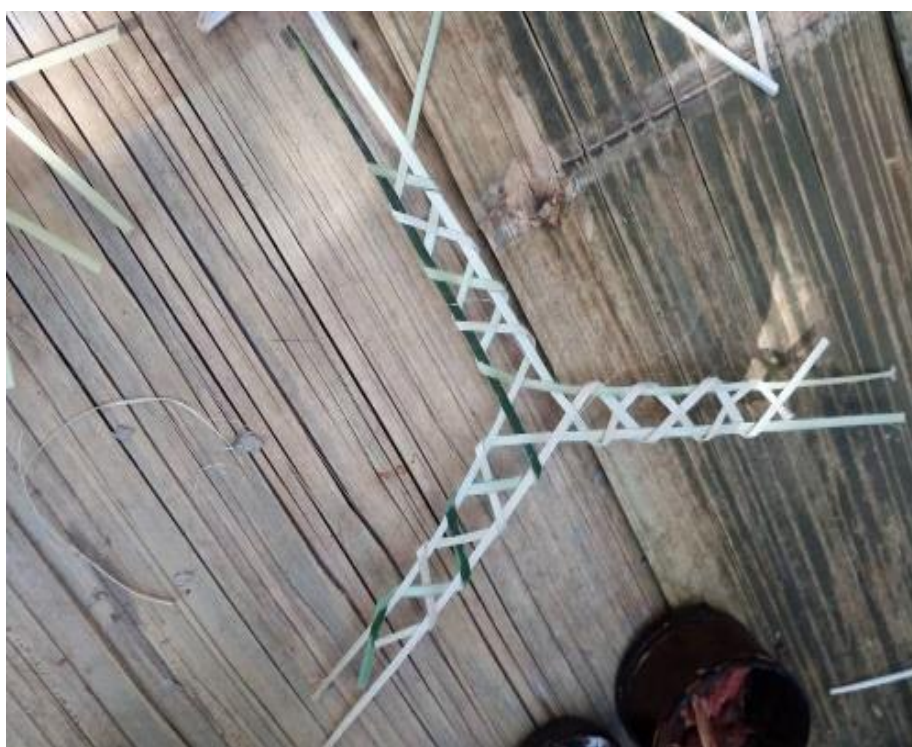
รูปพิธีกรรมการไปเผาศพที่ป่าช้าในการเผ่าหรือฝัง

รูปการกลับมาทำพิธีกรรมหลังจากที่ไปส่งเผาศพเสร็จ

คำสอนเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนป่าเถะญอ

ภาคผนวก ข

รูปการสัมภาษณ์และบันทึกเสียง ณ อาศรมแม่หาด ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัด
แม่ฮ่องสอน สัมภาษณ์ วันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

รูปภาพการเก็บข้อมูลและขอลายเซ็นจากผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ มีบ้านแม่หาด บ้านแม่่อ บ้านหัวปอน
เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

รูปภาพหมู่บ้านชุมชนบ้านแม่หาด

ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๖ ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ถ่ายเมื่อวันที่
๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

รูปภาพหมู่ชุมชนบ้านแม่ออ

ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๔ ตำบลแม่วามน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ถ่ายเมื่อ วันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

รูปภาพหมู่บ้านชุมชนบ้านหัวปอน

ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๑ ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ถ่ายเมื่อ วันที่
๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกของงานวิจัย

เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อนามสกุล อายุ

๑.๒ สถานะภาพของผู้ให้ข้อมูล อาชีพ

๑.๓ วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบเรื่องบันทึกลีลา ประเด็นความเชื่อหลักปฏิบัติและหลักคำสอนประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

๑) ประเพณีการเกิด

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเกิดในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการเกิด

ในพิธีกรรมการเกิดนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๒) ประเพณีการผูกสะดือ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการผูกสะดือในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการการผูกสะดือ

ในพิธีกรรมการการผูกสะดือนี้นี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๓) ประเพณีการเรียกขวัญเด็ก

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเรียกขวัญเด็กในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการการเรียกขวัญเด็ก

ในพิธีกรรมการการเรียกขวัญเด็กนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๔) ประเพณีการถือวันให้กับเด็ก

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการถือวันให้กับเด็กในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการถือวันให้กับเด็ก

ในพิธีกรรมนี้การถือวันให้กับเด็กมีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๕) ประเพณีการเรียนรู้วิชาศาสตร์ต่าง

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเรียนรู้วิชาศาสตร์ต่างในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการเรียนรู้วิชาศาสตร์ต่าง

ในพิธีกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ต่างนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๖) ประเพณีการแต่งงาน

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงานในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการแต่งงาน

ในพิธีกรรมการแต่งงานนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๗) ประเพณีการผูกข้อมือ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการผูกข้อมือในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการผูกข้อมือ

ในพิธีกรรมการผูกข้อมือนี้นี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๘) ประเพณีการเลี้ยงผี

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการเลี้ยงผี

ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๙) ประเพณีการถือวันพระ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการถือวันพระในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการถือวันพระ

ในพิธีกรรมการถือวันพระนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๑๐) ประเพณีการดำหัว

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการดำหัวในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการดำหัว

ในพิธีกรรมการดำหัวนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

ตอนที่ ๓ ประเด็นความเชื่อหลักปฏิบัติและหลักคำสอนประเพณีเกี่ยวกับความตาย

๑) ประเพณีพิธีกรรมมัตตราสัง/มัดฝ้ายตาย

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการมัตตราสัง/มัดฝ้ายตายอย่างไรในชุมชนของท่านอย่างไร
ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรมมัตตราสัง/มัดฝ้ายตาย
ในพิธีกรรมมัตตราสัง/มัดฝ้ายตายนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๒) ประเพณีพิธีกรรมเปลี่ยนชุดผู้ตาย

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมเปลี่ยนชุดผู้ตายในชุมชนของท่านอย่างไร
ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรมเปลี่ยนชุดผู้ตาย
ในพิธีกรรมเปลี่ยนชุดผู้ตายนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๓) ประเพณีพิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตาย

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตายในชุมชนของท่านอย่างไร
ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตาย
ในพิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตายนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๔) ประเพณีพิธีกรรมห่อศพ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมห่อศพในชุมชนของท่านอย่างไร
ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรมห่อศพ
ในพิธีกรรมห่อศพนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๕) ประเพณีพิธีกรรม(อือธา)วนรอบศพ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรม(อือธา)วนรอบศพ ในชุมชนของท่านอย่างไร
ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรม(อือธา)วนรอบศพ
ในพิธีกรรม(อือธา)วนรอบศพนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

๖) ประเพณีพิธีกรรมฝังศพ/เผาศพ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมฝังศพ/เผาศพ ในชุมชนของท่านอย่างไร
ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรมฝังศพ/เผาศพ
ในพิธีกรรมฝังศพ/เผาศพนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นอื่นๆเกี่ยวกับประเพณีชีวิตและความตาย

This image shows a full page of a document template designed for handwritten notes or answers. It features approximately 28 evenly spaced horizontal dotted lines across the entire width of the page, providing a guide for letter height and placement. The background is plain white, and there are no margins, headers, or footers visible.

ภาคผนวก ข

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

งานวิจัยเล่มนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความสอดคล้องของเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล (แบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก) จำนวน ๒ ท่านดังนี้คือ

- ๑) ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง, ป.ธ.๙, พธ.บ.(ปรัชญา), M.A. (Philosophy),
Ph.D. (Philosophy)
- ๒) ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร, ป.ธ.๙, ศษ.บ., รป.บ., อ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือ

ที่ ศธ ๖๑๒๔.(๑๐) / ว ๖๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง

จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๓๘๕๖๖, ๒๓๕๔๔๕, ๒๓๐๔๕๑,

๒๓๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๓-๑๘๕๗๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๓๐๔๕๒

๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุพงษ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย	๑. โครงการงานวิจัย	จำนวน	๑ ชุด
	๒. เครื่องมือวิจัย	จำนวน	๑ ชุด

ด้วย พระภูวเดช นาคโร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็น นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทางบัณฑิตศึกษา ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบ และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันยยะ)

เลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๘๖๗ ต่อ ๓๑๑

ติดต่อ นิสิต พระภูวเดช นาคโร (เจริญสรรพคุณ) โทร. ๐๙๘-๑๐๘๔๘๐๐

อนึ่งเรียนเพื่อแจ้งให้
ทราบ
๑๖ มิ.ย. ๒๕๖๑
(๐๙-๐๘-๒๕๖๑ ๑๖ มิ.ย. ๒๕๖๑)

ที่ ศธ ๖๑๒๔(๑๐) / ว ๖๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๓, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,
๒๖๐๓๖๕ มือถือ ๐๘๖-๑๘๕๓๓๖๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอมูลความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร

สิ่งที่ส่งมาด้วย	๑. โครงการงานวิจัย	จำนวน	๑ ชุด
	๒. เครื่องมือวิจัย	จำนวน	๑ ชุด

ด้วย พระภูวเดช นาถโร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็น
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทาง
บัณฑิตศึกษา ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่
ขอมูลความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบ และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารแนบ
มาพร้อมนี้

เรียนมาเพื่อขอ
อนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้
(ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร)
13 มิ.ย. ๖1

ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันยยะ)

เลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๔๖๗ ต่อ ๓๑๑

ติดต่อ นิต พระภูวเดช นาถโร (เจริญสรรพคุณ) โทร. ๐๙๘-๓๐๘๔๘๐๐

ภาคผนวก จ

แบบประเมินความสอดคล้องเครื่องมือวิจัย

(สำหรับผู้เชี่ยวชาญ)

แบบประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คำชี้แจง โปรดพิจารณาว่า คำถามแต่ละข้อมีความเหมาะสมตามที่ระบุไว้หรือไม่ โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนน โดยพิจารณาตามความเห็นของท่าน ดังนี้

ช่อง +1 ถ้าเห็นด้วย / เหมาะสม / ถูกต้อง

ช่อง 0 ถ้าเห็นไม่แน่ใจ

ช่อง -1 ถ้าไม่เห็นด้วย / ไม่เหมาะสม / ไม่ถูกต้อง

อนึ่ง ข้อใดในแบบสัมภาษณ์ ที่ท่านเห็นสมควรปรับปรุง แก้ไขหรือตัดออก กรุณาให้ความเห็นในแบบสอบถามตามความเห็นของท่าน

ลำดับ	รายการประเมิน	คะแนนการพิจารณา			หมายเหตุ
		+1	0	-1	
1	คำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
2	การเลือกประชากรเหมาะสมกับงานวิจัย	✓			
3	การเลือกเครื่องมือเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
4	คำถามครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย	✓			
5	ลักษณะรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	✓			
6	จำนวนคำถามในแต่ละตอนเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
7	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ชัดเจนและเข้าใจง่าย	✓			
8	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	✓			
9	คำถามในแบบสัมภาษณ์กะทัดรัด สามารถตอบได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
10	การเรียงลำดับคำถามสอดคล้องกับลำดับเนื้อหาของการวิจัย		✓		
	รวม				

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(นพ. ดร. สมพงษ์ แก้วสุโขทัย)

ตำแหน่ง.....

(สำหรับผู้เชี่ยวชาญ)

แบบประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คำชี้แจง โปรดพิจารณาว่า คำถามแต่ละข้อมีความเหมาะสมตามที่ระบุไว้หรือไม่ โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนน โดยพิจารณาตามความเห็นของท่าน ดังนี้

ช่อง +1 ถ้าเห็นด้วย / เหมาะสม / ถูกต้อง

ช่อง 0 ถ้าเห็นไม่แน่ใจ

ช่อง -1 ถ้าไม่เห็นด้วย / ไม่เหมาะสม / ไม่ถูกต้อง

อนึ่ง ข้อใดในแบบสัมภาษณ์ ที่ท่านเห็นสมควรปรับปรุง แก้ไขหรือตัดออก กรุณาให้ความเห็นในแบบสอบถามตามความเห็นของท่าน

ลำดับ	รายการประเมิน	คะแนนการพิจารณา			หมายเหตุ
		+1	0	-1	
1	คำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
2	การเลือกประชากรเหมาะสมกับงานวิจัย	✓			
3	การเลือกเครื่องมือเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
4	คำถามครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย	✓			
5	ลักษณะรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	✓			
6	จำนวนคำถามในแต่ละตอนเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
7	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ชัดเจนและเข้าใจง่าย	✓			
8	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	✓			
9	คำถามในแบบสัมภาษณ์กะทัดรัด สามารถตอบได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
10	การเรียงลำดับคำถามสอดคล้องกับลำดับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
รวม					

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(พ.อ.ส.พ. ภาณุ)

ตำแหน่ง.....

ผู้ทรงคุณวุฒิ

ตารางสรุปคะแนน IOC

ล ำ ด ั บ	รายการประเมิน	คะแนนการ พิจารณาของ ๑.)ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	คะแนนการ พิจารณาของ ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	ค่า IOC
๑	คำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	+๑	+๑	๑
๒	การเลือกประชากรเหมาะสมกับงานวิจัย	+๑	+๑	๑
๓	การเลือกเครื่องมือเหมาะสมกับเนื้อหา งานวิจัย	+๑	+๑	๑
๔	คำถามครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของ งานวิจัย	+๑	+๑	๑
๕	ลักษณะรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ถูกต้อง และเหมาะสม	+๑	+๑	๑
๖	จำนวนคำถามในแต่ละตอนเหมาะสมกับ เนื้อหาของงานวิจัย	+๑	+๑	๑
๗	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ชัดเจนและ เข้าใจง่าย	+๑	+๑	๑
๘	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและ เหมาะสม	+๑	+๑	๑
๙	คำถามในแบบสัมภาษณ์กะทัดรัด สามารถ ตอบได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	+๑	+๑	๑
๑๐	การเรียงลำดับคำถามสอดคล้องกับลำดับ เนื้อหาของการวิจัย	๐	+๑	๐.๕๐
	คะแนนรวม	๐.๙๐	๑	๐.๙๕

ภาคผนวก ฉ

หนังสือขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูลภาคสนาม

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ ว ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๗, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,
๒๑๐๓๖๕ มือถือ ๐๘๖-๑๘๕๖๓๖๓๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตขอให้ผลิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้นำหมู่บ้าน (ฮโซ) จำนวน ๓ คน, ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๔ คน

ด้วย พระภูวเดช นาถกโร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุญาตขอให้ผลิตเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ ๖ ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๖๖๓, ๒๗๕๑๔๕, ๒๗๐๔๕๑,

๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๘๓๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้บัณฑิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นาย บุรพธรรมา เลิศตระกูล (ฮั่วบ)

ด้วย พระภุมเดช นาคกร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุญาตเผยแพร่ให้บัณฑิตเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

29/12/61

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ว ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๕๖๖, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,

๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๕๖๓๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้ให้นิติเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นาย เกษม เจริญกิจจนต์ตา (ตัวแทนฮั่วโง)

ด้วย พระภิกษุ นาคโร (เจริญสรพคุณ) เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะห้ให้นิติเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิติจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห้ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

29/12/๕๙

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ ว ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๕๖๖, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,

๒๑๐๓๖๕ นี้อีก ๐๘๖-๑๘๕๖๓๓๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้บันทึกเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นาย สมอแซ อ่อนน้อม (ตัวหนา ฮีโร่)

ด้วย พระภูวเดช นาคโร (เจริญสุรพคุณ) เลขประจำตัวนิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุญาตเผยแพร่ให้บันทึกเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

๒๕/๑๒/๖๑

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๘๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ ว ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๖, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,
๒๑๐๓๖๕ มือถือ ๐๘๖-๑๘๕๖๓๖๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นายเรืองเดช ชูเปียรวิวัฒนา

ด้วย พระภูวเดช นาคกร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

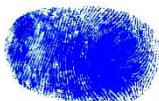
ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุญาตให้บัณฑิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

๒๙/๑๒/๕๙

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๘๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ว ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๖, ๒๖๕๑๔๘, ๒๖๐๔๕๑,
๒๑๐๓๖๕ มือถือ ๐๘๖-๑๕๕๖๓๖๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้บัณฑิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นายลำแป๊ะ ชูเกียรติวัฒนา

ด้วย พระภิกษุ นาคโร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิกาย ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุญาตเผยแพร่ให้บัณฑิตเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

๒๙/๑๒/๖๒

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ว ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๖๖๓, ๒๗๕๑๔๕, ๒๗๐๔๕๑,

๒๑๐๓๓๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๓๓๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้ให้หนังสือเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นายพ-แสงโต ทรงแก้ว

ด้วย พระภูวเดช นาถโร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะห้ให้หนังสือเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุมัติ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

29/12/61

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๓๐)/ว ๓๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๖, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,
๒๑๐๓๖๕ มือถือ ๐๘๖-๑๘๕๖๓๖๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นายคณัฐ นาคะเงิน

ด้วย พระภิกษุ นาคโร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

29/12/61

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๔๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ ว ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๖, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,
๒๑๐๓๖๕ มือถือ ๐๘๖-๑๘๕๖๓๖๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้บัณฑิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นายลำไผ่ ประมวลนิเวศน์

ด้วย พระภุมเทช นาคโร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขอความอนุเคราะห์ให้บัณฑิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

29/12 /61

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ ๖ ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๖, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๗๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นาย อภิสิทธิ์ ทรัพย์

ด้วย พระภิกษุ นาคโร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

นาย อภิสิทธิ์ ทรัพย์

29/12/๕1

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๘๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ ว ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๖, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,

๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๗๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติคร่าให้หนังสือเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นายบุญรอด ห่อนชัยใหญ่

ด้วย พระภิกษุเดช นาคโร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติคร่าให้หนังสือเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุมัติคร่า และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

29/12/61

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ ๖ ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๖, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๐๔๕๑,

๒๑๐๓๖๕ มือถือ ๐๘๓-๑๘๕๖๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน นายกนิษฐ์ ฐิตะรังษะกุล

ด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (เจริญทรงคุณ) เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

นาย กนิษฐ์ ฐิตะรังษะกุล
29/12/61

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ ว ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๕๖๖, ๒๖๕๔๔๕, ๒๖๐๔๕๑,
๒๑๐๓๖๕ มือถือ ๐๘๖-๑๘๕๖๓๖๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๐๔๕๒

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

เรียน *นายชินลาแอ วัฒนากิจู*

ด้วย พระภุชเษ นาคโกโร (เจริญสรรพคุณ) เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๔๒๐๕๐๐๙ เป็นนิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และความตายของชาวพุทธปกากะญอ A CRITICAL-STUDY ON THE CONCEPT OF LIFE AND DEATH OF
KAREN BUDDHIST TRADITION”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

29/12/61

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

ภาคผนวก ข

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บ้านแม่หาด แม่่อ หัวปอน

ประเด็นความเชื่อหลักปฏิบัติและหลักคำสอนประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

๑) ประเพณีการเกิด

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเกิดในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการเกิด

ในพิธีกรรมการเกิดนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายบุญธรรม กล่าวว่าชีวิตคนเราในความเชื่อลักษณะของชีวิตของคนปกากะญอนั้น เชื่อว่า คนเราเกิดมา เกิดมาอย่างไรก็จะได้มาอย่างนั้นแต่การมาเกิดนั้นมาจาก หมือฆาเคลอ ทุกคนที่เกิดมาต้องมาผ่านตรงนี้สิ่งที่มาผ่านตรงนี้ คนปกากะญอเรียกว่า โช้เส้เซาะแกละ มาผ่าน มานัด มาบอก มากล่าว มาเผ้ารอ แล้วถ้ามีคนมาเกิดในมนุษย์โลกนี้ ทุกคนต้องบอกกล่าวในการมาเกิดของแต่ละคนว่าจะมาทำอะไรที่ไหน บอกมาทีละอย่างสารพัดอย่างจนกระทั่งชีวิตในบั้นปลายสุดท้ายว่าเมื่อทำอย่างนั้นอย่างนี้เสร็จแล้วในโลกมนุษย์ก็จะกลับมาแล้วจะกลับมาอย่างไรจะไปอย่างไรเวลาไหนจะแล้วแต่ชะตาชีวิตของแต่ละคนทีบอกกล่าวการเกิดของปกากะญอเมื่อเด็กคนหนึ่งจะเกิดมาผู้ที่เป็นแม่จะเข้าไปอยู่ในบ้านผู้ที่เป็นพ่อไม่สามารถเข้าไปดูได้จนกว่าลูกจะคลอดออกมาแล้วหมอดำแยทำคลอดเสร็จเรียบริ้วเมื่อตอนที่เกิดมาคือคลอดเสร็จ สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือสะดือที่ติดตัวมากับเด็กที่ยังผูกกับตัวแม่ คนปกากะญอ ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งที่เราไม่ควรทิ้งเรื่อยเปื่อยเป็นอันขาดพอเมื่อเกิดมาปุ๊บสิ่งหนึ่งที่จะขาดไม่ได้คือการตัดสะดือเด็กการตัดนั้นเขาจะใช้ตัดด้วย เสือกิตะอะอะเปะ คือเปลือกไม้ไผ่ ตัดสะดือเพราะการเกิดนี้เกิดยากถ้าเกิดมาแล้วทุกคนตอนที่เกิดมาใหม่ๆเขาก็จะเอา (ที่เตอะ แปลว่า กระบอกไม้ไผ่) เมื่อตตรกของเด็กรกเกิดนั้นขาดแล้วก็จะใส่ในกระบอกไม้ไผ่ เพื่อที่จะเอาไปผูกกับต้นไม้ ถ้าเป็นสมัยก่อน เด็กคนหนึ่งไถ่จะเกิดหรือ คลอดออกมาแล้ว ผู้ที่เป็นแม่จะมีเสื้อของตัวเองตัวหนึ่ง แม่จะเอาเสื้อที่สวมใส่มาฉีกครึ่งหนึ่งแล้วก็จะห่อลูกน้อยของเขา นั้นเป็นสมัยก่อนแล้ว สมัยปัจจุบันนี้ก็จะไม่ค่อยมีแล้ว ถ้าเป็นคนที่มีของหรือคาถาอาคมนี้ เขาจะหยุดทำงาน หรือข้อห้ามที่เป็นการให้เกียรตินั้นสามวันด้วยกัน ถ้าคนที่มีของเผอิญไปเจอในช่วงที่เด็กเกิดมานี้ เขาว่า อาเกล ให้ความหมายไว้ว่าคือ ทำมาหากินลำบากจะทำมาหากินไม่ได้เลย จะหาเงินหาทองก็หาขายไม่ค่อยจะได้ จะไปไหนก็จะเจอแบบนี้คนปกากะญอ จะเรียกว่า อาเกล นั้นเอง

นายหมอแซ กล่าวว่าในที่สุด ที่นี้ผู้เฒ่าผู้แก่บอกไว้ว่าคนปกากะญอเราเกิดมาอยู่บนโลกนี้นบนแผ่นดินนี้ล้วน เป็นลูกหลานของบนแผ่นดินนี้ทั้งหมด มีคำกล่าวที่เป็นคำพูดที่คงอยู่ทุกวันนี้ คำหนึ่งบอกว่า ซีเตอลอก่อ มูเตอดิเสาะ คำนี้ทำให้เราได้เห็นสิ่งต่างๆ ให้เราได้คำนึงถึงชีวิตว่าอย่าเสียดายชีวิตเลยนะเมื่อถึงเวลาถึงคราวเราต้องจากไปอย่างแน่นอน แต่การมีชีวิตอยู่ต่างหากที่ทำให้

เราแตกต่างกันไปแล้วแต่ชะตาชีวิตคนเราที่ไม่เหมือนกัน ผู้หญิงก่อตั้งห้องนี้ก็มีข้อห้ามอยู่ในช่วงที่ระหว่างท้องลูกผู้หญิงต้องห้ามต้องถือต้องห้ามอย่างดีเพราะมีความเกรงกลัวหลายๆอย่างของผู้ที่เป็นพ่อแม่ที่คอยตักเตือนลูกที่ท้องอยู่ให้ดูแลเอาใจใส่เพื่อให้ลูกเกิดมาครบถ้วนสมบูรณ์แต่การห้ามนั้นก็ไม่ได้ห้ามอะไรเกินขอบเขตมากไป เพราะส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายที่ต้องถือต้องห้ามอย่างเคร่งครัด ห้ามไปเอาปืนล่าสัตว์ ห้ามกินหัวสัตว์ ปืนอย่าแบกของคนอื่น ที่ตีดาบ โข อย่าสีของเขา ไม่ไปตัดกรอสัตว์ได้ ต้นโพธิ์ อย่ายิงอะไรบนต้นโพธิ์ หัวสัตว์ที่เขายิงได้ห้ามกินหมดเลย ถ้าเราได้กินเราต้องเอาไก่คั้นให้คู่หนึ่งหรือหนึ่งตัว ทำไมเราต้องให้ไก่คั้น ก็ผู้เฒ่าผู้แก่วางทางไว้ให้เราอย่างนั้น ตัวอย่างเช่น คนนั้น ขอลือไม่ตี เขามีปืนอยู่หรือเอาวางไว้ตรงที่เราไปเห็นไปเจอ พอเราไปเห็นไปเจอแล้วเราก็ก๊อบจับหรือหยิบนั้นก็ถือว่าผิดแล้ว ให้เหตุผลไว้คือ ถ้าคนๆนั้นมีลูกเกิดมาที่หลัง ลูกเขาจะร้องให้เป็นหวัด ไม่สบาย เจ็บป่วย เมื่อเป็นเช่นนี้เขาก็ไปดูหมอ พอไปดูหมอแล้วก็รู้สาเหตุ สาเหตุที่ต้องเอาไก่ไปคั้นให้กับเจ้าของปืนนั้น แล้วเราก็ก๊อบบอกเจ้าของปืนว่า ที่เอามาหยิบมาเคยถูกต้องแต่ตัวนี้ เอาไก่มาคั้นให้ตัวหนึ่งนะ ให้ความหมายโดยรวมก็คือ จะเป็นพิธีรีตองของผู้ชายอันเป็นข้อห้ามของผู้ชายนั่นเองแหละครับ ถ้าเป็นเด็กที่ป่วยและร้องไห้เพราะสาเหตุนี้ พอเอาไปคั้นแล้วเด็กก็จะหายไปเลย

นายเกะกุ กล่าวว่า คนปวากะญอมีความเชื่อว่าการเกิดมานั้น มี หมื่อฆาเคล่อ เป็นผู้เปิดทางให้มาเกิดก็จะมาเกิดตามเวลา ตามที่นัดหมายของ หมื่อฆาเคล่อ การมาเกิดของคนปวากะญอ เรียกว่า แฮ แล้วควบคู่กับอีกคำหนึ่งก็คือ เก ฉะนั้นแล้ว เปอวีเปอเกอลา ชีวิตและจิตวิญญาณของคนปวากะญอทุกคนล้วนมีเป็นของตนเองที่ต้องมาแล้วต้องมาหาบ้านหลังหนึ่งซึ่งเป็นบ้านใหม่ที่เรามาเกิด แต่พออยู่นานๆไปบ้านนั้นก็เก่าลงๆจนสุดท้ายของชีวิตจึงต้องกลับไปสู่บ้านใหม่คนปวากะญอเกิดมาในโลกนี้โลกทั้งใบนี้นั้นมันก็ชีวิตเหมือนดังเรานี่แหละ เรายังมีชีวิตเหมือนกับโลกใบนี้แล้วเราก็คงเกิดมาบนโลกใบนี้แล้วเราต้องปฏิบัติตัวเหมือนสิ่งที่มีชีวิตปกติธรรมดา ไม่ต้องไปคิดว่าตัวเองวิเศษวิโสกว่าใครไม่ต้องคิดว่าวิเศษวิโสกว่าแผ่นดินเลย จะวิเศษหรือมีปาฏิหาริย์ยังงี้ ก็อยู่ภายใต้ของฟ้าเจ็ดช่องดินเจ็ดชั้น แล้วมันเป็นยังไงมันก็เหมือนกับตัวคุณนั่นแหละ ไม่ว่าจะอยู่แห่งหนตำบลใดความเป็นจริงคือเจ้าของน้ำเจ้าของดินอะไรก็อยู่ในตัวเรา ความวิเศษวิโสมันก็อยู่ในตัวเราหมดเลย ดูเลอระ ก็อยู่ในตัวเรา ดูเตอวอ ก็อยู่ในตัวเรา (ดูเลอระ หมายถึง นรก ดูเตอวอ หมายถึง สวรรค์) วิญญาณก็อยู่ในตัวเรา ฝีกก็อยู่ในตัวเรา ชีวิตจริงอยู่ในตัวท่าน วิญญาณก็อยู่ในตัวท่าน สิ่งทั้ง ๕ อย่างอยู่ในตัว เป็นอันเดียวกันหมดเลย เหตุที่เราเกิดเพราะเกิดมาเป็นส่วนหนึ่งของโลกใบนี้ ไม่ใช่คุณแยกกันอยู่ที่ไหนเลย คุณหรือตัวคุณนั่นเกี่ยวข้องกับพระอาทิตย์ พระจันทร์ ลม ไฟ ดาว เกี่ยวข้องกับการมีชีวิตหมดเลย เป็นอันเดียวกัน

นายพะแสงโต กล่าวว่าพูดถึงชีวิตแล้วเรามีชีวิตไม่เหมือนกันเป็นแน่นอนความเชื่อของคนปวากะญอนั้น การมาเกิดก็เรียกว่าการมาเกิดคือการเกิดขึ้นของหนึ่งชีวิต การเกิดขึ้นของหนึ่งชีวิตนั้นก็คือการมาทำหน้าที่ทำความเข้าใจกับชีวิต ซึ่งมีอยู่ ๔ อย่างที่เราต้องมาทำความเข้าใจคน ปกา

เกะญอบอกว่า ต่าบุ ต่าบา ต่าโอะมุ ต่าซี ๔ อย่างนี้ คนปกาเกะญอ ต้องมาทำความเข้าใจเพราะ การมาเกิดนั้น ถ้าไม่มี ต่าบุต่าบา นี่จะเกิดไม่ได้เลย ก็จะมีอีกอย่างที่เชื่อกันก็คือ การมาเกิดนี้ คือ การมาร้องให้ ร้องให้ตรงไหนก็ร้องให้อยู่บนดินนี้แหละ ปกาเกะญอเรียนกว่า ฮ่อโซ่ ทุกคนเกิดมาต้อง มาร้องให้ยังงี้ก็หนีไม่พ้นการร้องให้ทำไมถึงร้องให้ เพราะบนโลกนี้เรามาเพื่อมาอยู่อาศัยแล้วเราต้อง ทำมาหากินแล้วก็มีแต่ความยากลำบาก ต่านะ คือความลำบากความทุกข์ที่เราต้องเจออยู่เราต้องเจอ ทุกวัน เมื่อเรามาอาศัยแล้วเราต้องชดใช้ในสิ่งที่เรามาอาศัยอีกเยอะแยะเลยเพราะตอนเรามาเกิดนี้เรา ไม่มีอะไรเลย แต่พอเราเติบโตมาเราต้องมีอะไรมากมายหาอะไรมาเติมเต็มเยอะแยะสิ่งเหล่านี้เราเอามาเป็นเจ้าของ ดังนั้นเราก็ต้องชดใช้ด้วยถ้าสรุปอันนี้คือการมารู้จักความทุกข์ในโลกนี้นั่นเองแหละ

นายเรืองเดช กล่าวว่า แต่ก็มีเชื่ออีกอย่างหนึ่งนะว่าคนปกาเกะญอ เราเชื่อว่าการที่เราเกิดนั้น เรามาเกิดเพื่อ ตูหมื่อ ตูแหว มาหมื่อ มาแหว ก็คือว่าเกิดมาแล้วก็ต้องทำมาหากินอยู่กับฟ้ากับดินกับน้ำกับมารับใช้ทาสดินฟ้าอากาศที่เรียกว่าฟ้า ๗ ชั้น ดิน ๗ ชั้นนั่นแหละ เป็นการเกิดมาทำความเข้าใจกับสิ่งเหล่านี้และทำมาหากินในช่วงหนึ่งแล้วก็จากโลกนี้ไป

นายชิล้าแฮ กล่าวว่า ปวากะญอ ก่อนที่จะมาเกิดนั้นสิ่งแรกที่มาเกิดก่อนนั้นก็คือ วิญญาณ มีนิทานเรื่องหนึ่งเล่าว่ามีหญิงชายคู่หนึ่งแต่งงานกันแต่มีข้อแม้ว่าหากคุณแต่งงานกันใหม่ๆ อย่าไปรอตันโพธิ์เพื่อที่จะไปดักยิงนกหนูหรือสัตว์ต่างๆ การไปรอตันโพธิ์ในที่นี้ หมายถึง การไปรอให้ สิ่งสารสัตว์มากินผลต้นไม้แล้วตัวเองก็จะยิงด้วยอาวุธ หรือหมายชีวิตอื่นมาเป็นอาหาร คือมีข้อห้ามอย่างนี้ว่าหากว่าคุณยังแต่งงานไม่ถึง ๗ วันก็อย่าไปแต่ชายคนหนึ่งที่แต่งงานใหม่ๆเขาไป พอเขาไปก็ไปรอได้สักพักก็มีเสียงเด็กคนหนึ่งพูดเสียงดังขึ้นมาในต้นไม้เสียงนั้นออกมาจากต้นไม้เมื่อได้ยินเสียงนั้นแล้ว สมมุตินะว่าถ้าคนที่ชื่อนายดำเป็นคนไปเฝ้ารอตันโพธิ์เพื่อจะยิงสัตว์ต่างๆที่มากินผลต้นไม้ ก็จะมีเสียงเขาจะถามมาว่า จะไปไหน เสียงตอบนั้นเขาก็จะตอบว่าไปหานายดำไปเป็นลูกนายดำ แล้วจะไปทำไม ที่นี้ หมื่อฆาเคล่อที่อยู่เฝ้าต้นไม้ นั้นจะไม่ให้ไปแต่จะปล่อยให้คนๆนั้นแนะนำตัวต่อไปเมื่อเขาแนะนำตัวเสร็จแล้วก็บอกเจตนาธรรมว่าจะไปจะทำอะไร ทำอะไรอย่างไร เมื่อแนะนำอย่างนี้ หมื่อฆาเคล่อ ก็จะเป็นผู้เขียนไว้ให้ในกะโหลกศีรษะ หมื่อฆาเคล่อ ก็จะสอบถามจากที่เขาแนะนำตัว ที่นี้ก็มีเด็กมากันเยอะขึ้น หมื่อฆาเคล่อ ก็ถามไปเรื่อยๆมาอีกคนจะเป็นหญิง อีกคนจะเป็นชาย ตอนที่มาจะมาด้วยกัน เขาไปรอตันโพธิ์แล้วเขาก็ได้ยินเสียงเด็กสุดท้ายเขาก็มาเป็นลูกของเขา แต่ละคนมีชีวิตนั้นก็เหมือนตอนที่มาเกิดที่บอกให้กับหมื่อฆาเคล่อ และชีวิตก็จะเป็นไปตามนั้น

นายกะปู้ กล่าวว่า ปกาเกะญอเวลาเกิดมา เกิดจากดวงตาก่อน ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย นั้นจะมีความแตกต่างกัน ผู้หญิงจะมีรังไข่ ผู้ชายจะมีสเปิร์ม สิ่งที่กลมและมาเกิดพร้อมกันกับโลดใบนี้ เพราะโลกเองก็กลมฉะนั้นดวงตาเป็นสิ่งที่ก่อตัวพอก่อตัวเสร็จก็ไปเป็นสมองพอสมองเสร็จก็จะ เป็นอวัยวะชิ้นส่วนต่อไปเรื่อยๆจนสุดท้ายจะเป็นเดเมื่อเดเป็นสิ่งที่สุดท้ายปกาเกะญอก็ให้ความเห็นว่าคนเราเกิดตามลำดับขั้นตอนแต่เราเกิดอย่างธรรมชาติ ที่เกิดตาม มูโซ่นวิเกอบลี ฮ่อโซ่นวิเกอบลี

ดิน ๗ ชั้น ฟา ๗ ชั้น เราเกิดมาจากบนต้นโพธิ์ ฉะนั้นเราก็เอาสะดือมาผูกกับต้นไม้มือ คือ ดินมาจากส่วนหนึ่ง ก็คือส่วนหนึ่งไป วิญญาณอะไรก็แล้วแต่ เราเกิดมาจากไข่หญิงหรือชายก็กลมเหมือนกันแล้วมาเจอกันก็กลายมาเป็นดวงตาก่อน สุดท้ายเป็นเด เดนั่นตอนที่อยู่ในท้องแม่ไม่ว่าแม่จะกินอะไร เราก็จะกินเหมือนแม่เรื่อยๆไป สิ่งที่เกิดก่อนนั้น คือ แม่คลี ดวงตา แล้วส่วนต่างๆก็ตามมาต่อท้ายสุดท้ายก็คือสะดือ

๒) ประเด็นการผูกสะดือ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการผูกสะดือในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการการผูกสะดือ

ในพิธีกรรมการการผูกสะดือนี้นี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายกนิ กล่าวว่ ปวาแลจะปวาเดปอ การผูกสะดือนั้นเป็นหน้าที่ของผู้ที่เป็นพ่อจะเป็นผู้ไปผูกแล้วจะเลือกหาต้นไม้ต้นไหนก็ได้ที่ดูแล้ว ไม่มีรอรอยการถูกฟันหรือแตะต้องอะไรเลยสมัยก่อนนี้ถือว่าเป็นข้อห้ามเลย ถ้ามีคนแตะต้องหรือถูกฟันอะไรแบบนี้เขาก็จะไม่เอาผูกเลย เมื่อมีการผูกเดปอเยอะขึ้นๆชาวบ้านในหมู่บ้านก็จะรู้ว่าที่นั่นคือ ปวาเดปอแปลว่าป่าสะดือ ปกาเกอญอเรียนว่า เดปอทุ คือเป็นการเชื้อสายใยคนกับป่า ตั้งแต่แรกที่เด็กเกิดมาผู้เป็นพ่อจะนำรอกหรือที่ปกาเกอญอเรียก เด ของเด็กใส่กระบอกไม้ไผ่ไปผูกติดไว้กับไม้ไผ่ผูกติดไว้กับไม้ใหญ่ ต้นไม้นี้เรียกว่าเดปอทุ หรือ ป่าสะดือ โดยเลือกต้นไม้ที่สมบูรณ์ที่สุดจากนั้นนำรอกไปผูกติดไว้โดยไม่ให้ผู้ใดมาตัดมีความเชื่อว่าขวัญผู้นั้นจะอยู่กับต้นไม้ต้นนั้น ใครไปตัดต้นไม้ต้นนั้นจะถูกปรับถือว่าเป็นการลบหลู่ไม่ให้เกียรติแก่เจ้าของรก เชื่อว่าจะทำให้เจ้าของรกเจ็บไข้ได้ป่วย เพราะเป็นที่อยู่ของขวัญถ้าขวัญถูกรบกวนขวัญหนีไปไม่มีที่อยู่ จากความเชื่อนี้จึงทำให้มีป่าสะดือ มีการดูแลรักษาร่วมกันทำให้ป่าอุดมสมบูรณ์ ไปด้วยพืชพรรณไม้ต่างๆ เป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษปกาเกอญอในการอนุรักษ์ป่าไม้ ทำให้ชุมชนคนในหมู่บ้านมีความเชื่อว่าการตัดต้นไม้ของตนแล้วจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ปาเดปอมีป่าไม้อยู่ทุกวันนี้ อีกอย่างหนึ่งที่เราจะได้ประโยชน์ร่วมกันคือเมื่อมีป่าที่อุดมสมบูรณ์เราก็จะได้สุขภาพร่างกายดีคนในชุมชนก็แข็งแรงเช่นเดียวกันเป็นหลักคิดข้อหนึ่งขององค์ความรู้ปกาเกอญอ

นายชูรอย กล่าวว่าเรื่องของ เดปอ ที่เขาเอามามัดกับต้นไม้แล้วเลือกหาต้นไม้ว่าจะเอาต้นไม้ต้นไหนก็ให้ความหมายไว้อย่างนี้ คือคนเฒ่าคนแก่สมัยก่อนนั้นเวลาไปไหนมาไหนเขาก็จะดู ว่าต้นไม้ต้นนั้นจะดีหรือไม่ดี จะสวย จะสูง จะงามจะเกี่ยวข้องกับชีวิตเด็กคนนั้นที่เกิดว่า อนาคตเขาจะเจริญเติบโตรูปหล่อสวยงาม ถ้าเขาเอาผูกที่ต้นแคระ ตอนไม่ใหญ่ ใบไม่สวย ไม่ก็ถูกฟัน ถูกแตะต้องแล้ว เขาจะกลัวว่าเด็กคนนั้นจะเติบโตมา มีรูปร่างหน้าตาไม่สวย ไม่งาม โตมาไม่สูงไม่ใหญ่เจริญเติบโตยาก จะเป็นอย่างนี้ เขาคิดอย่างนี้ เป็นองค์ความรู้ของผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อน เขาจะดูว่าดียังงายก็จะทำอย่างนั้นงาย

นายดวงจันทร์ กล่าวว่าคนที่ แลกะเดบอ จะเอาไปแบบสดๆ ไม่เอาไปเพราะจะติดเลือด ด้วยและจะเหม็นคาว แต่สมัยก่อนนั้นมันไม่มีอะไรรองรับก็เลยเอากระบอกไม้ไผ่ให้ความหมายไว้ว่า ถ้าเราเอาใส่อย่างอื่นก็ไม่เหมาะดูไม่ดีจึงเอากระบอกไม้ไผ่ที่ดีที่สุด เพราะคนสมัยก่อนดื่มน้ำในกระบอก ไม้ไผ่อยู่แล้วจึงเอาใส่ในกระบอกไม้ไผ่ เวลาจะไปผูกที่ต้นไม้เขาจะดูว่า ต้นไม้ต้นนั้นมีผลมีดอกไม้ พอถึงเวลา ถ้ามีผลดอกนั้นจะมีนกมีหนูมากินผลไม้หรือไม่ เขาจะดูไว้ก่อนก่อนที่จะถูกเขาจะเกิดแล้ว เขาดูว่าต้นไม้ต้นนั้นมีผลแล้วมีนกมีหนูมากิน ก็ให้เหตุผลไว้ว่า เด็กนี้เวลาจะเติบโตไปข้างหน้าต้องมี เพื่อนฝูงเยอะ มียศมีเกียรติในกลุ่มเพื่อฝูงเหมือนดังนกที่มากินผลต้นไม้ต้นนั้นนั่นเอง

นายสำเภา กล่าวว่ากาเกิดเมื่อสายรกที่ตัดออกไปแล้วจะบรรจุลงกระบอกไม้ไผ่ปิดฝา ด้วยเศษผ้า แล้วนำไปผูกไว้ตามต้นไม้ในป่ารอบหมู่บ้าน ต้นไม้เรียกชื่อว่า “เดบอพู” แปลว่าต้นสายรก จะห้ามตัดโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าขวัญของทารกจะอาศัยอยู่ หากตัดทิ้งจะทำให้ขวัญของเด็กหนีไป ล้มป่วยลงได้ ใครก็ตามตัดต้นไม้โดยเจตนาหรือไม่เจตนา จะต้องถูกปรับด้วยไก่หนึ่งตัว พ่อแม่ก็นำไก่ ตัวนี้ไปทำพิธีเรียกขวัญเด็กกลับคืนมา

๓) ประเพณีการถือวันให้กับเด็ก

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการถือวันให้กับเด็กในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการถือวันให้กับเด็ก

ในพิธีกรรมนี้การถือวันให้กับเด็กมีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายกะปู กล่าวว่าคืออย่างนี้ะคนที่เกิดมาปกากะญอมีการให้ความสำคัญต่อการเกิด ของคนเรามากนะและมีข้อห้ามที่เรียกว่า ดึกเบล ไ้อะตาเบล สมัยก่อนห้ามทั้งหมู่บ้านเลย แต่ปัจจุบัน นี้ก็จะห้ามเฉพาะครอบครัวเพราะว่าไม่เหมือนสมัยแต่ก่อนแล้วมีการนับถือพุทธบ้างคริสต์บ้างแล้วแต่ บางที่ก็ยังถือแบบดั้งเดิมอยู่

นายสำเภา กล่าวว่า ปวาดิกเบล หรือดกตาเบล ให้ความหมายว่า คือการให้อิสระกับเด็กที่ เกิดใหม่เมื่อเขาเกิดมาแล้วมีการให้เกียรติตั้งแต่เด็กๆ สาเหตุที่ให้เกียรติก็เพราะว่าอยากให้เด็กนั้นมี ความเจริญเติบโตที่ดี มีความเจริญก้าวหน้าทางหน้าที่การงาน ทำมาหากินแล้วอยู่อย่างมีความสุข ร่างกายแข็งแรง คนปกากะญอนั้น มีการให้เกียรติในลักษณะที่เป็นข้อห้ามนั้นมีอยู่สามช่วงสามวัย ๑.ก็คือในช่วงที่เกิดมา(แฮคือถ่อ) ๒.ในช่วงที่แต่งงาน (ถ่อปว่า) และ ๓.ในช่วงที่ตาย(สะเสมอมูลอปี) ทั้ง สามช่วงสามครั้งนี้เป็นกำหนัดที่ห้ามไม่ให้เกียรติคนปกากะญอหนึ่งคนเสมอๆกัน

๔) ประเพณีการเรียกขวัญเด็ก

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเรียกขวัญเด็กในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการเรียกขวัญเด็ก

ในพิธีกรรมการเรียกขวัญเด็กนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายสำเภา กล่าวว่าเกาะวีเกาะเกอลาของเด็กโดยเฉพาะวันที่ไปผูกสายทารถติดกับต้นไม้ เพื่อนบ้านทุกคนจะไม่ออกไปทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นข้อห้าม เรียกข้อห้ามนี้ว่า “ตีตาเบล” เป็นกฎหมาย ประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต เมื่อถึงเวลาช่วงสายรถหลุดออกไปผู้เป็นพ่อก็จะไปทำพิธีผูกมือ เรียกขวัญทารถ โดยไปทำพิธีที่ใต้ต้นไม้ที่ผูกติดสายทารถต้นนั้น เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่ที่บ้าน เรียกพิธีผูกขวัญนี้ว่า “กีเบลจือ” คือพิธีผูกขวัญครั้งแรกของบุคคลผู้นี้ที่เกิดมาลืมนตาอยู่บนโลก คนกะเหรี่ยง เชื่อว่าขวัญของคนมีอยู่ ๓๗ ขวัญที่อยู่ในรูปของสัตว์ชนิดต่างๆ การผูกขวัญครั้งแรกของทารกนี้จะทำให้ทารกได้รับขวัญที่ ๓๗ ขวัญนี้ โดยครบถ้วน ซึ่งได้แก่ ๑.ขวัญหัวใจ ๒.ขวัญมือซ้าย ๓.ขวัญมือขวา ๔.ขวัญเท้าซ้าย ๕.ขวัญเท้าขวา ๖.ขวัญหอย ๗.ขวัญปู่ ๘.ขวัญปลา ๙.ขวัญเขียด ๑๐.ขวัญแย้ ๑๑.ขวัญจิ้งหรีด ๑๒.ขวัญตุ๊กแตน ๑๓.ขวัญตุ๊กแก ๑๔.ขวัญแมงมุม ๑๕.ขวัญนก ๑๖.ขวัญหนู ๑๗.ขวัญชะนี ๑๘.ขวัญหมูป่า ๑๙.ขวัญไก่ป่า ๒๐.ขวัญเก้ง ๒๑.ขวัญกวาง ๒๒.ขวัญสิงห์ ๒๓.ขวัญเสือ ๒๔.ขวัญช้าง ๒๕.ขวัญข้าว ๒๖.ขวัญงู ๒๗.ขวัญตุ่น ๒๘.ขวัญเม่น ๒๙.ขวัญเลียงผา ๓๐.ขวัญแรด ๓๑.ขวัญเต่า ๓๒.ขวัญตะกวด ๓๓.ขวัญกิ้ง ๓๔.ขวัญอีเห็น ๓๕.ขวัญกระต๊อง ๓๖.ขวัญต่อ ๓๗.ขวัญนกแก้วกนกแกง ขวัญทั้งหมดนี้แหละคนปกากะญอเชื่อว่าจะมีอยู่ในตัวเราตั้งแต่เราเกิดแต่จะให้ช่วยอยู่กับเราเพื่อให้เราเข้าใจตัวเองเข้าใจผู้อื่นเข้าใจธรรมชาติแล้วก็เข้าใจขวัญตัวเองต้องมีการถือและให้เกียรติกับขวัญเหล่านี้ด้วย

๕) ประเพณีการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ต่าง

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ต่างในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ต่าง

ในพิธีกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ต่างๆ นี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายชู่รอย กล่าวว่าในช่วงวัยของเด็กตอนเด็กๆ นั้นเป็นวัยที่กำลังเจริญเติบโตและมีการเล่นตามประสานเด็ก เขาจะมีกิจกรรมการเล่นไปในแต่ละวันแต่คนปกากะญอมีการเล่นที่เรียนรู้ต้องเรียนรู้ที่ละขั้นตอนเพราะสมัยก่อนนั้นไม่มีโรงเรียนเด็กๆ ก็เป็นไปตามวัยเด็กเริ่มแรกเดิมทีของเด็กนั้นคือการพัฒนาการอย่างการขยับตัวร่างกายตอบสนองในการเจริญเติบโตและต้องปรับเปลี่ยนตัวเองตามธรรมชาติ หรือการเล่นแบบเด็กๆ นั้นเอง คนที่ดื้อก็ดื้อ คนที่ไม่ดื้อก็ไม่ดื้อ เด็กบางคนนี้ เขามองหน้าแล้วยิ้มครั้งหนึ่ง หรือคว้าตัวได้ครั้งหนึ่ง อ่าพื่อจจะ ขยับตัวซ้ายขวาไปมา ถ้าเด็กคนนั้นทำได้หมดนั้นก็แสดงว่า คนนี้เขารู้ตัวเองแล้ว จำได้หมายรู้ในความเป็นเด็กสิ่งที่เป็นการให้เกียรติ ข้อห้าม และสิ่งต่างๆ อันเป็นจิตวิญญาณที่ผู้ใหญ่ทำให้ตอนเกิดนั้นจะค่อยๆ สมบูรณ์ เต็มไปด้วยสติปัญญาพลกำลัง จำได้หมายรู้ทำงานเก่ง คือจะเป็นแบบนี้ละเด็กคนหนึ่งที่เกิดมานั้นเขาก็ต้องขยับเองทีละขั้นตอน เดิมทีแรกขยับตัวไปมาเสร็จแล้วก็นอนคว่ำนอนหงาย เขาจะนឹกได้เอง แล้วค่อยๆ ไปตามสัญชาตญาณจนเดินได้ด้วยตนเอง

นายเรืองเดช กล่าวว่า แต่ว่าตอนเด็กๆนี้ เขาต้องเรียนรู้และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ของตนเองด้วยตนเองตั้งแต่เกิดเลยเพราะว่าสมัยก่อน การเรียนรู้ไม่มีอะไรมาก เขาก็สอนกันในเรื่องของการทำมาหากินเองไปตามสภาพในแต่ละวันนั้นเองแต่ถ้าเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเรียนรู้โดยตรงของผู้เป็นผู้ชายกับผู้หญิงวัยเติบโตเริ่มตั้งแต่พอจำความได้ จะค่อยๆเรียนรู้ไปผู้ที่เป็นพ่อแม่ค่อยสอนไปเรื่อย ผู้หญิงก็จะเรียนรู้เรื่องการทอผ้า การดูแลบ้าน การทำอาหาร การถนอมเนื้อสัตว์ การต้อนรับแขกผู้ที่มาเยือน แต่ผู้หญิงบางคนนี้เก่งนะ เรียนจัดสานก็มี สานไม้กวาด สานตะกร้าใส่ไก่ อย่างนี้แต่ถ้าเป็นผู้ชายก็จะเรียนรู้กับพ่อในการหาของป่าบ้าง ไถ่นา สมุนไพร ร้าดาบ ขับลำนำ จักตอก จัดสาน สานกระดัง สานสารพัดที่จะพอทำได้ ในช่วงหนึ่งที่ต้องเรียนรู้สิ่งเหล่านี้รวมทั้งฤดูกาลการทำมาหากินแต่ละอย่างๆ เช่นการดูแลป่า การไถ่นาปลูกข้าว การแผ้วถางป่า การปลูกพืชต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ปกาเกอญอ มีเยอะ ทั้งสิบสองเดือนนั้น ไม่ว่าจะซื้อเดือน วัน ปี และพิธีกรรมต่างๆอีกมากมาย แต่ข้อแตกต่างระหว่างชายกับหญิงจะเรียนรู้ควบคู่กันไปในเรื่องของการทำหน้าที่เท่านั้นเอง บางอย่างผู้ชายก็เรียนไม่ได้เพราะ ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ชายต้องเรียนในชาติเดียวกันบางอย่างผู้หญิงก็เรียนไม่ได้เพราะไม่ใช่หน้าที่ของผู้หญิง

๖) ประเพณีการแต่งงาน

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงานในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการแต่งงาน

ในพิธีกรรมการแต่งงานนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายกินี กล่าวว่าถ้าพูดถึงเรื่องการแต่งงานนั้น ชายหญิงเขาหากันเองคบกันเอง แล้วถูกใจกัน พอถูกใจกันก็จะตกลงปลงใจกัน เขาว่าอย่างนั้นะ ผู้หญิงกับผู้ชาย เป็นโครงกระดุกกันเอง ถ้าไม่ใช่ โครงกระดุกกันเองต่อกันไม่ได้ และพวกที่โครงกระดุกต่อกันไม่ได้ก็จะไม่ได้รักกันเลย ถ้านับแต่ต้นแล้วก็มาจาก หมือมาเคล่อ ทั้งหมดเลยที่ได้นัดหมั้นหมายไว้แต่ต้นแล้ว

นายสำเภา กล่าวว่าแต่ว่าเรื่องพิธีกรรมการแต่งงานนั้นเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างมากในชีวิตในการแต่งงาน การแต่งงานนี้เกิดขึ้นสองฝ่าย ถ้าหญิงชาย หากันเจอแล้วก็จะกลับไปบอกพ่อแม่ พอกลับไปบอกพ่อแม่แล้ว พูดคุยกันลงตัวแล้ว ก็จะมาปรึกษาหารือกัน พอมาหารือกันเสร็จ ก็จะมีการดื่มข้าวต้มเหล้ากัน ทางฝ่ายหญิงก็ดื่มทางฝ่ายชายก็ดื่ม ถ้าดื่มเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็นับวันแต่งงานแล้วก็จะไปงานต่างๆพร้อมๆกัน มีการตีฉาก กลอน ค้อน แห่กันไป

นายดวงจันทร์ กล่าวว่าคืออย่างนี้ในช่วงระหว่างที่ไปงานแต่งงานนี้เขาจะไปกันเป็นขบวนนะ เมื่อก่อนนี้เขาจะเดินไปตีกลอนตีฉากตีค้อนแห่ไปและจะมีพิธีรินเหล้าก่อนไปขบวนแห่งนี้ทางฝ่ายชายจะไปก่อนคือเป็นผู้ที่จะไปหาฝ่ายหญิงก่อน ผู้หญิงนั้นจะรออยู่ที่บ้าน

นายบุญธรรม กล่าวว่าก่อนที่จะไปเป็นขบวนและแห่ไปนั้นเขากำหนดไว้แล้วในเรื่องของวันเวลาที่กำหนดนี้สำคัญจะต้องบอกให้ชัดเจน ทั้งฝ่ายหญิงและชาย เวลานี้ผู้ที่ไปพ่อแม่จะเป็นผู้

กำหนดเองตกลงกันเองและนัดวันเวลาไว้ให้กับทั้งสองฝ่ายเลย ถ้าไม่ทำอย่างนั้นก็กลัวทั้งสองฝ่ายจะไม่ถูกใจกัน ผู้ที่ไปยื่นข้อเสนอเหล่านี้คือ จ้อเตอโหลป่า ทำหน้าที่เป็นพ่อสื่อในงานพิธีกรรมแต่งงานทั้งก่อนแต่ง ตอนแต่งและจะอยู่กับการทำหน้าที่จนเสร็จพิธีทั้งสองฝ่ายเพราะมีสองฝ่ายเวลามาเจอกันก็จะ ภาวธา ไส่กัน รินเหล้าไปภาวธาไป ธาที่ภาวานิเรียกว่า ธาจิปว่า เพราะว่าการแต่งงานนิปากา เกอะญอเรียกว่า ถ่อปว่า เพราะพิธีการแต่งงานนั้น เริ่มต้นแรกนั้น ตั้งแต่ฝ่ายชาย ก้าวออกจากบ้านเป็นก้าวแรก มีการรินเหล้า เมื่อแกงกับข้าวอะไรเรียบร้อยแล้วก้าวขาลง พอก้าวขาลงแล้วก็ไป มีการแห่ไปเมื่อถึงจะมีพิธีรินเหล้าทางบ้านเจ้าสาวต่อ ก่อนขึ้นไปบนบ้าน บางคนก็ อือธา โดนธา เป็นก็จะ โดธา ภาวธา มีพิธีที่ต้องบอกอีกอย่างว่า ไปจงบ้านเขา พอไปจงบ้านเขาแล้วก็ต้องกินเหล้าที่นั่น อีกขวดหนึ่งก่อน ก็มีการภาวธา ถ้าเสร็จแล้วก็จะไปบ้านฝ่ายหญิง พอไปบ้านฝ่ายหญิงก็มีการกินเหล้าเหมือนกัน จะมีซิโซ่เมตะ มีการทำพิธีอีก หลังจากทำพิธีเสร็จเขาบอกว่า ซิโซ่เมตะลอลี หมายความว่าลงแล้ว ก็จะมีการฆ่าหมู เขาจะฆ่าตัวแม่ก่อนจะตีก็ตัวกัแล้วแต่ แต่ต้องตีตัวเมียหนึ่งตัวก่อนเป็นอันดับแรก ทำไมเขาต้องตีตัวเมียเป็นตัวแรกก่อนก็เพราะว่าเป็นพิธีกรรมมาอย่างนี้อยู่แล้ว ตั้งแต่สมัยไหนแล้ว พอตีตัวแม่ตัวนั้นเสร็จ มีอีกก็ตัวที่จะตีก็ตีไปเลยที่นี้ พอตีเสร็จมีการแกงบ้างปิ้งบ้าง ถ้าแกงเสร็จป็นย่างเสร็จเขาก็จะให้ชายหญิงนั้นกินก่อน คนที่เป็นพ่อสื่อในการทำหน้าที่พิธีกรรมอือธา ภาวธา หรือรินเหล้า เขาก็ให้กินก่อนเหมือนกันก่อนสองก่อนอะไรประมาณนี้ สมัยก่อนนี้เขาตีหมูเสร็จแล้วก็จะมีการฆ่าและพอฆ่าแล้วเขาจะดูตีหมู ปอด หัวใจ ตับอะไรนี้ก่อน แล้วก็หีบตีหมูมาดู เขาจะเอาตีหมูนั้นไปให้กับเจ้าสาวก่อน เขาก็จะถามเจ้าสาวว่า ตีหมูนี้ตีหมาถ้างจะสาวบอกว่าดี เจ้าสาวก็ต้องเอาน้ำในกระบอกไม้ไผ่ นั้นมารดล้างดินนั้น เสร็จแล้วเขาก็เอาไปให้เจ้าบ่าวต่อ ก็ทำเหมือนกัน พอเสร็จแล้วเขาจะเอาให้จ้อเตอโหลป่าต่อ จ้อเตอโหลป่า หมายถึงคนที่ทำพิธีให้กับเจ้าบ่าวสาวในงาน ประสานงาน รินเหล้า ต้มเหล้า แนะนำ บอกกล่าวให้กับทั้งสองคน เขาจะฆ่าหมูอย่างนั้นและทำอย่างนั้นอยู่สามตัว อันนี้สมัยก่อนจะทำกันแบบนั้น แต่สมัยนี้ก็หางหายไปถึงไม่ค่อยมีละ จะมีก็แค่บางพื้นที่เท่านั้น แต่สิ่งที่เราทั้งนี้จะมีแต่การตัดตีหมูนั้นแหละอย่างอื่นนั้นยังมีอยู่ ต่าซุตาเบามี ต่าเอะละ ให้ ความหมายไว้ว่า คือการให้เกียรติผู้ที่เป็นพ่อแม่เขา ได้กินก่อนในการยกย่องซึ่งกันและกันระหว่างฝ่ายหญิงฝ่ายชาย ส่วนข้อห้ามการอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องยึดถือระเบียบข้อบังคับ กฎจารีตประเพณี และเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ข้อห้ามระหว่างคนกับธรรมชาติอย่างแรกนั้นก็คือป่าช้า ป่าช้าจะเป็นป่าหวงห้ามสำหรับหมู่บ้าน ห้ามเข้าไปตัดต้นไม้และทำประโยชน์ใด ทุกคนต้องเคารพเพราะถือกันว่าเป็นแหล่งพักพิงของวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งพวกท่านก็ต้องการความสงบร่มเย็นเช่นเดียวกันอย่างที่สองนั้นก็คือสัตว์ป่า เช่น ชะนี ชะนีตายหนึ่งตัวป่าเจ็ดป่าต้องเจียบเหงา นกกก นกกกตายหนึ่งตัวต้นไม้เจ็ดต้นต้องว่าง เพราะเป็นนกที่เชื่อสัตย์ต่อคู่หากคู่มันตายมันก็จะฆ่าตัวตายตาม และสัตว์ป่าขนาดใหญ่หลายชนิดจะห้ามการล่า และเมื่อถึงฤดูวางไข่ผสมพันธุ์และเลี้ยงลูกอ่อนจะห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิด เพราะเป็นช่วงที่สัตว์ป่า

ขยายพันธุ์ หากมีการล่าในช่วงนี้จะทำให้สัตว์สูญพันธุ์ได้ แม่น้ำลำธารบริเวณต้นน้ำลำธารโดยเฉพาะ
ตาน้ำผุดจะห้ามการตัดไม้ทำลายป่า ปลาที่อยู่ในตาน้ำผุดหรืออยู่ในถ้ำห้ามจับ เพราะเชื่อกันว่าปลา
เหล่านี้มีเจ้าของเลี้ยงไว้ หากผู้ใดฝ่าฝืนข้อห้ามผู้นั้นเจ้าของธรรมชาติเหล่านี้จะลงโทษ โดยการทำให้
เจ็บป่วยได้อย่างที่สามก็คือผักและต้นไม้ ห้ามโค่นต้นไม้หรือตัดไม้ไผ่เตี้ยนางพญาแม่ไม้จะลงโทษ ผลไม้
จะต้องรอให้มันสุกก่อนถึงจะเก็บมากินได้ ห้ามเก็บกินขณะยังเป็นลูกอ่อน พืชผักและต้นไม้ทุกชนิด
ห้ามตัดทิ้งโดยเปล่าประโยชน์ ห้ามกาต้นไม้ เพราะเชื่อว่าต้นไม้ก็มีชีวิต รู้จักเจ็บรู้จักร้องไห้เช่นเดียวกับ
มนุษย์ ต้นไม้ที่ให้ผลเป็นอาหารแก่มนุษย์ห้ามนำมาสร้างบ้าน

นายคะปู้ กล่าวว่าหนุ่มและสาวปกาเกอะญอ มักมีโอกาสมพบปะสนทนากันในตอน
กลางคืน หนุ่มกะเหรี่ยงจะไปหาสาวที่บ้าน และนั่งพูดคุยสนทนากันบนบ้านซึ่งอาจเป็นนอกห้องหรือ
ในห้อง ส่วนใหญ่จะเป็นในห้องรวมด้วยกัน เพราะมีเตาไฟที่ให้แสงสว่างอยู่กลางห้อง แม่อุหล่อ
เนื่องจากบ้านของปกาเกอะญอนั้นมีห้องเพียงห้องเดียว ในขณะที่พูดคุยกัน พ่อกับแม่ก็จะนอนอยู่ใกล้
เตาไฟนั่นเอง นอกจากที่บ้านของหญิงสาวแล้ว ก็จะมีอีกงานหนึ่งที่เป็นโอกาสหรือโอกาสที่หนุ่มสาวป
กาเกอะญอจะได้มาพบกัน คือ ในช่วงงานศพเพราะเวลากลางคืนพวกหนุ่มสาว หมื่อเกอนอ เพาะ
สำควา จะเดินรอบๆ ศพ และกอดคอกันร้องเพลงระหว่างหญิงกับหญิง ชายกับชายในขนาดนั้นก็ขับ
ร้องลำนำม ธารปล้อ ให้กับผู้ตายไปสู่ในทางที่ดีที่ชอบ การเดินรอบวงโลงศพเขาห้ามผู้หญิงกับผู้ชาย
กอดกันเด็ดขาด ก็ถือว่าโอกาสนี้เป็นโอกาสที่หนุ่มสาวจะได้ใกล้ชิดและสนิทสนมกันมาก การขับร้อง
ลำนำธารปล้อในงานศพนี้ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายจะได้ตอบบทลำนำกันระหว่างฝ่ายหญิงกับชาย คน
ไหนที่ชอบพอกันฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็จะตอบโต้กันไปเรื่อยๆบางคนมีลูกคอเสียงดีมากเสียงมีความ
ไพเราะมีความหมาย มีความซาบซึ้งให้ฝ่ายหญิงที่ตนจับคู่ได้ฟัง หญิงสาวบางคนมีความซาบซึ้งในบท
ลำนำที่ฝ่ายชายร้องได้กลับมาถึงน้ำตาซึมน้ำตาร่วงก็มี ฝ่ายผู้หญิงก็เหมือนกันได้กลับฝ่ายชายด้วยเสียง
ที่ไพเราะผู้ชายถึงน้ำตาร่วงก็มีเหมือนกันในสมัยก่อน การขับร้องบทลำนำในงานศพจุดมุ่งหมายก็คือ
๑. เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคีในงานการจัดงานศพ ๒. เพื่อให้ชายหนุ่มหญิงสาวจะได้มีโอกาสเกี้ยว
พาราสีกัน ๓. เพื่อให้หนุ่มสาวฝึกร้องเพลงให้เป็น ๔. เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติ เป็นต้น
หากหนุ่มสาวได้เสียก่อนแต่งงาน ก็จะต้องมีการขอขมาต่อผีเจ้าที่ ซึ่งเป็นผีบ้านไม่ใช่ผีเรือนและให้มี
การขอขมาต่อผู้เฒ่า รวมทั้งหัวหน้าหมู่บ้านและหมอผีด้วย วันต่อมาจึงจะจัดให้มีการแต่งงานกัน พิธี
การแต่งงานของหนุ่มสาว ที่ได้เสียก่อนแต่งงานจะไม่มีงานสนุกสนานรื่นเริงเหมือนงานแต่งที่เป็น
หนุ่มสาวบริสุทธิ์ แต่ทำพอเป็นพิธีเท่านั้นปกาเกอะญอหนุ่มสาวที่บริสุทธิ์ จะไม่ยอมไปร่วมในพิธีด้วย
เพราะเกรงว่าจะเอาตัวอย่างเหล่านี้ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีมาใช้ และถือว่าเป็นการผิดประเพณีปกาเกอะญอ
ทำให้วงศ์ตระกูลให้เกิดเรื่องน่าละอาย ถ้าหนุ่มสาวคู่ที่ได้เสียกันไม่ใช่หนุ่มสาวหรือสาวโสด ก็จะต้อง
ถูกปรับเป็นเงินและสัตว์เลี้ยงได้แก่ หมู ไก่ และควาย เรื่องราวของข้อห้ามในชีวิตคนกะเหรี่ยงมี
มากมาย ที่บรรพบุรุษยึดถือปฏิบัติกันมายาวนาน เช่น ข้อห้ามเกี่ยวกับการกินอาหารเป็นกุศโลบาย

สอนเด็กให้เชื่อฟังพ่อแม่ผู้เฒ่าผู้แก่ เช่น หัวไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะมีสมองไม่ใส คอไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะชอบเลียขมพ่อแม่ ปีกไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะมีความแข็งแรง ขาไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะชอบเที่ยวเตร่ ก้นไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะดี ตับไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะขี้เกียจ ก้นไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะพูดมาก หัวใจไก่ ห้ามเด็กกิน เด็กกินเด็กจะเกิดความอ่อนไหว เป็นต้น

นายหมอแซ่ กล่าวว่าหลักการพิธีแต่งงาน เริ่มด้วยการให้ผู้เฒ่าผู้แก่มาไถ่ถามเพื่อถามความสมัครใจทั้งสองคนก่อน จากนั้นจะเป็นการสู่ขอโดยฝ่ายหญิงได้ให้ผู้อาวุโสชาย ๒ คน ปกาเกอญอเรียกว่า จ้อเตอโล่ปา เป็นคนไปหาฝ่ายชาย ประเพณีการสู่ขอของปกาเกอญอผู้หญิงจะเป็นผู้สู่ขอฝ่ายชาย หลังจากยินยอมตกลงกันแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็ได้นัดหมายกันว่า อีกเจ็ดวันจะทำพิธีแต่งงาน เมื่อฝ่ายชายเต็มใจรับการสู่ขอ ก็จะมีผู้อาวุโสชายฝ่ายชาย ๒ คน และหนุ่มโสด ๑ คน ที่ไม่ใช่พี่น้องของเจ้าบ่าว รับการสู่ขอเพื่อนัดหมายวันแต่งงาน ชายหนุ่มโสดคนนี้จะเป็นตัวประกันในการแต่งงาน หากเจ้าบ่าวตัวจริงเกิดขัดข้องด้วยเหตุใดก็ตาม ชายหนุ่มคนนี้จะต้องแต่งงานแทนเจ้าบ่าวตัวจริง ไปยังบ้านฝ่ายหญิงก็จะมีการฆ่าไก่เพื่อต้มหรือแกง และมีการเตรียมเหล้าเลี้ยงพวกที่มาเพื่อเป็นการยืนยันว่าจะไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดสัญญา ฝ่ายนั้นจะหาคู่ครองยาก เพราะไม่มีสัจจะ จะมีการกำหนดวันแต่งงาน ซึ่งจะจัดขึ้นภายใน ๗-๙ วัน หลังจากวันสู่ขอ และต้องเป็นวันที่คี่ เช่น วันที่ ๓ วันที่ ๕ วันที่ ๗ หรือวันที่ ๙ หลังจากการสู่ขอ จะเป็นวันไหนก็ใช้วิธีปักกระดุกไ่ดูเอา เมื่อกำหนดวันแล้วก็บอกไปยังญาติมิตรทั้งหลาย จะได้เตรียมตัวช่วยเหลือ เช่น เตรียมหมู ไก่ หรือเหล้าสำหรับใช้ในพิธีแต่งงาน ในวันแต่งงาน ฝ่ายชายจัดขบวนแห่ซึ่งมีการขับร้อง ธา ตีฆ้องกลองกันอย่างสนุกสนาน เดินไปบ้านเจ้าสาว ทุกคนแต่งกายแบบปกาเกอญอ

นายพะแสโต กล่าวว่าในขนาดที่การแห่ขบวนมานั้นเมื่อขบวนเจ้าบ่าวไปถึงลานบ้านเจ้าสาว ก็จะมีพิธีตีหม้อ โดยเจ้าสาวเอาหม้อที่เป็นหม้อขูดแรกจากการต้มกลั่นครั้งแรก ซึ่งเรียกว่า ชิโซ หมายถึงหัวหม้อ แก้วสุดท้ายเรียกว่า ชิคี หมายถึงก้นหม้อ เรียกพิธีกรรมนี้ว่าแควะ ชิ หมายถึงพิธีหัวหม้อและก้นหม้อ รินให้เจ้าบ่าว ๑ แก้ว เจ้าบ่าวจะส่งให้หัวหน้าผู้รอบรู้เวทย์มนต์คาถาอาคมทำการเสกเป่าและอวยพรให้อยู่ดีมีสุข เสร็จแล้วหัวหน้าจะรินเหล้าลงพื้นดินนิดหน่อย แล้วเจ้าสาวส่งกลับให้เจ้าบ่าวดื่มจนหมด สุราที่เหลือในขวดก็ส่งให้ญาติพี่น้องดื่มกันจนหมด จากนั้นฝ่ายเจ้าบ่าวก็รินเหล้าของตนให้เจ้าสาวและทำพิธีเช่นเดียวกัน เมื่อทำพิธีตีหม้อแล้ว ก็ขึ้นบนบ้านขณะขึ้นถึงหัวบันไดบ้านจะมีญาติอาวุโสฝ่ายหญิงเอาน้ำเย็นรดลงบนเท้าของคู่บ่าวสาวเพื่อล้างเสนียดจัญไร พร้อมกล่าวคำอวยพร พรคนพวกของทั้งสองฝ่ายที่ตามมา ก็จะมีการสอนรดน้ำที่เท้าทุกคน จากนั้นทำพิธีป้อนข้าว โดยเจ้าสาวเอาข้าวและอาหารใส่ถ้วยเล็กให้เจ้าบ่าวกินให้หมดจำนวนหนึ่งคำ จากนั้นญาติของทั้งสองฝ่ายก็จะทำแบบเดียวกัน แล้วจึงลงมือรับประทานอาหารกันตามปกติ เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว พรคนพวกของทั้งฝ่ายจะดื่มเหล้าและภาวธา คือการขับร้องลำนำแต่งงาน ตามบ้าน

ญาติพี่น้องของเจ้าสาว แล้วพากันกลับบ้านเจ้าสาว มาตี้มเหล้ากันอีก โดยหัวหน้าทั้งสองฝ่ายต่าง อวยพรให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวส่วนในเรื่องของการตี้มเหล้า ถ้าพูดถึงตอนต้นเมื่อเจ้าสาวตี้มเหล้าเสร็จแล้ว พ่อแม่เจ้าบ่าวก็เรียกญาติพี่น้องทุกคนมารวมกันตี้ม ทุกคนแสดงความคิดเห็นต่างๆ เช่นว่า มีรสชาติดี และอร่อยกล่าวชมเชยในฝีมือทั้งพ่อแม่เจ้าบ่าวและญาติพี่น้องต่างพึงพอใจหัวหน้า เพราะนี่แสดงถึง นิमितหมายอันดี ที่ชีวิตครอบครัวของเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะมีแต่ความราบรื่นและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ในวันที่ ๘ เขาทั้งสองคนต้องกลับไปยังหมู่บ้านเจ้าสาวเพราะผู้ชายปกากะญอเมื่อแต่งงาน แล้ว ต้องไปอยู่อาศัยบ้านผู้หญิง ก่อนกลับนั้นแม่เจ้าบ่าวได้เตรียมกระซุหนึ่งใบให้ลูกสะใภ้ใหม่แบก กลับไปด้วย ข้างในบรรจุเสื้อผ้าซึ่งเป็นชุดแม่บ้านหลายชุดด้วยกัน เป็นของที่แม่สามีต้องให้กับสะใภ้ ตามประเพณี เมื่อกลับไปหมู่บ้านเจ้าสาวแล้วแม่ยายบอกว่ายังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ลูกชายและลูกสาวของท่านต้องทำ คือการไปหาของกินร่วมกันครั้งแรก เรียกว่า “ซื่อ เอาะ ชู ตา” การไปหาของกินร่วมกัน ครั้งแรกนี้ต้องมีสามีภรรยาหนึ่งคู่ไปเป็นพี่เลี้ยงไม่เช่นนั้นถือว่าไม่ดี ไปหาของกินจำพวกกุ้ง ปู ปลา ที่ ห้วยหรือแม่น้ำ ไม่ไกลจากหมู่บ้านเท่าใดนัก เมื่อได้กุ้ง ปู ปลาและอื่นๆ แล้วมาล้างใส่ลงหม้อคน ทำอาหารนำหिनก้อนเท่าหัวแม่มือสองก้อนใส่หม้อลงไปด้วยเป็นความเชื่อที่ต้องทำเช่นนี้เป็นการอวยพรเจ้าบ่าวเจ้าสาวทั้งสองให้มีอายุยืนดังก้อนหินสองก้อนนี้และร่วมกันกินข้าว เจ้าสาวเก็บไว้ให้ต้อยาโยนทิ้งหากมันหายขอให้มันหายมันเอง นี่เป็นธรรมเนียมประเพณีขั้นสุดท้ายสำหรับการแต่งงาน คนปกากะญอถือว่าชีวิตงานแต่งงานสำคัญมาก จึงมีขั้นตอนธรรมเนียมประเพณีมากมายและใช้เวลายาวนานเป็นอันเสร็จพิธีการแต่งงาน ที่สมบูรณ์แบบของปกากะญอ สำหรับบางคนนั้นงานแต่งงานใช้เวลานานถึง ๑๔-๒๑ วัน คือนับตั้งแต่การไปสู่ขอจนถึงการไปหาของกินร่วมกันครั้งแรก

นายเกะกุ กล่าวว่าประเพณีของปกากะญอก็เป็นเช่นนี้ถือว่าข้าวเป็นชีวิต จึงให้ความสำคัญกับเหล้าที่มาจากข้าวสำหรับทำพิธีกรรมต่างๆ อย่าง เหล้าสองแก้วแรกที่รินลงไปเรียกว่า “ซิโซ” หมายถึงหัวเหล้า สองแก้วสุดท้ายเรียกว่า “ซิคิ” หมายถึง ก้นเหล้า และเรียกรวมพิธีกรรมนี้ว่า “แควะ ซิ” หมายถึงพิธีตี้มหัวเหล้าและก้นเหล้า ตอนนั่งตี้มเหล้า หน้าท้องของเจ้าสาวคือเอาสายกระพวนมาคล้องคอเจ้าบ่าว และนำบุหรืสองมวนมาให้ มวนหนึ่งจุดไฟให้เจ้าบ่าว อีกมวนหนึ่งให้เจ้าบ่าวถือไว้ในมือ แล้วเจ้าสาวก็ตระเวนทั่วในบ้านไล่แจกสายกระพวนแก่เพื่อนบ้านที่มากับเจ้าบ่าว ระหว่างพิธีตี้มเหล้าแก้วแรก-เหล้าแก้วสุดท้าย คนอื่นๆ ก็ตี้มเหล้าด้วย พร้อมกับขับลำนำโต้ตอบกันอย่างสนุกสนานเจ้าบ่าวจะก่อ แหกผู้มาเยือนจะรับเนื้อหาลำนำเป็นการถามไถ่กันถึงการเดินทางว่าเป็นอย่างไรบ้าง มีความทุกข์ยากลำบากใจอะไรบ้างไหม เจอะเจอกับอะไรบ้าง หลังจากนั้นหลายคนออกจากบ้านแยกย้ายไปยังบ้านอื่น พาเจ้าบ่าวไปด้วย เจ้าบ่าวคืนแรกไปนอนอีกบ้านหนึ่งซึ่งไม่ใช่บ้านเจ้าสาวแต่อาจบ้านของหัวหน้าผู้มาขอวันแต่งงานเจ้าบ่าวสาว หรือคืนนี้เจ้าบ่าวไม่ได้นอนเลยทั้งคืนเพราะไปกับผู้ใหญ่ซึ่งขับเสียงลำนำโต้ตอบกันทั้งคืน วันรุ่งขึ้นผู้ชายฝ่ายเจ้าสาวมารับเจ้าบ่าวมาบ้านของเจ้าสาว เพราะมีพิธีอีกขั้นตอนหนึ่งคือการผูกข้อมือร่วมกัน ให้เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวนั่งลงใกล้กัน

ใกล้ขันโตก ผู้อาวุโสคนหนึ่งในหมู่บ้านนำด้ายขาวสองเส้น ผูกข้อมือเจ้าบ่าวก่อนแล้วผูกข้อมือเจ้าสาว ต่อ ขณะผูกข้อมือทำนองอธิษฐานอวยพรแก่เจ้าบ่าวและเจ้าสาว จากนั้นแม่เจ้าสาวนำเหล้าให้เจ้าบ่าวริน เหล้าแก้วแรกเขาให้เจ้าบ่าวดื่ม กันเหล้าให้เจ้าสาวดื่ม แล้วเจ้าบ่าวเจ้าสาวพร้อมกับพ่อแม่ญาติพี่น้องก็ลงมือกินข้าว เพื่อนบ้านของเจ้าบ่าวก็ขึ้นมากินข้าวในเวลานั้นด้วย เมื่อทุกคนกินข้าวอิ่มแล้ว เพื่อนบ้านของเจ้าบ่าวพากันกลับบ้าน ทิ้งเจ้าบ่าวไว้คนเดียวที่หมู่บ้านเจ้าสาว เจ้าบ่าวมีความรู้สึกอย่างไร เมื่อตามองตามเพื่อนบ้านกลับไป (คงเศร้าสร้อยจนน้ำตาไหลรินแน่เลย) เจ้าบ่าวต้องนอนที่หมู่บ้านนี้ อีกหนึ่งคืน ตกกกลางคืนเจ้าสาวจะต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นชุดแม่บ้านสีดำใหม่เอี่ยมที่เรียกว่า เซชู (คือผ้าเสื้อท่อนบนของชุดแม่บ้านผู้ออกเหย้าออกเรือนแล้ว หมายถึงเสื้อดำ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า เซเบอะ หมายถึงเสื้อปักลูกเต๋อย ที่เรียกว่าเสื้อดำและเสื้อปักลูกเต๋อย เพราะท่อนล่างยังมีอีกเรียกว่า “หนึหรือซิ่น” เป็นพื้นสีแดงและมีลายมัดหมี่ตัดขวางตลอดทั้งผืน) ส่วนเจ้าบาวนั้นต้องใส่เสื้อแดงที่เรียกว่า เซก๊อ ซึ่งเจ้าสาวเป็นผู้ทอให้เจ้าบ่าว ยืนให้เจ้าบ่าวด้วยมือของเจ้าสาวเอง เซก๊อ หมายถึงเสื้อผู้ชายเป็นผ้าสีแดง คำนี้มีความหมายสวยสดงดงามและมีความบริสุทธิ์ผุดผ่อง เวลานี้ เจ้าบ่าวและเจ้าสาวต่างอยู่ในชุดแต่งงานทั้งสองคน รอเวลาพิธีส่งเข้าเรือนหอต่อไป คำคินนี้ยังมีข้าวเย็นอีกมื้อหนึ่ง ซึ่งญาติเจ้าสาวไปเชิญชวนผู้อาวุโส ๓-๔ ท่าน ที่นำทางเจ้าบ่าวไปเยี่ยมตามบ้านต่างๆ เมื่อตอนกลางวันให้มากินข้าวด้วย เพื่อมาเป็นพยานในการส่งเจ้าสาวเจ้าบ่าวสู่เรือนหอ ทุกคนกินข้าวพร้อมกันดื่มเหล้าเสร็จแล้ว จากนั้นผู้อาวุโสเดินออกจากบ้านไปที่ละคนๆ จนหมด และบอกกับเจ้าบ่าวว่า “หลานเอ๋ย ขอให้โชคดีมีสุข มีโชตกออกลูกดี สืบลูกสืบหลานต่อไปเถอะ ส่วนข้อห้ามระหว่างคนกับคนก็จะมีอีกส่วนหนึ่งคนกับชุมชนก็จะมีอีกส่วนหนึ่งในสังคมจะเหวี่ยงจะมีกฎของชุมชนเพื่อให้คนในหมู่บ้านยึดถือปฏิบัติในทิศทางเดียวกันเพื่อให้สังคมอยู่ได้อย่างปกติสุข ดังนั้นจึงมีกฎข้อห้ามหลายประการ เช่น ข้อห้ามที่เกี่ยวกับกาลเวลา -ข้อห้ามที่เกี่ยวกับการย้ายเข้า ย้ายออกของคนในชุมชน -ห้ามตั้งหมู่บ้านบนเนินน้ำล้อม(เกาะ) -ห้ามเก็บหน่อไม้เกินกอละสามหน่อ -ห้ามตัดไม้ไผ่เกินกอละสามลำ -ห้ามเก็บชะอมกินในฤดูฝน -ห้ามเก็บสมุนไพรเกินขนาด หากเก็บเกินจะไม่เป็นยา ข้อห้ามระหว่างคนกับคน -ห้ามเกี่ยวกับคนที่มึนเมา อย่ากินเนื้อหมูป่าและสัตว์ที่ถูกเสือกัดตาย -ห้ามเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน -ห้ามทะเลาะกันบนขันโตก-ห้ามข้ามหัวเหยียบเท้าผู้อาวุโส

นายชิหล้าแอ กล่าวว่าหลังจากเจ้าสาวเจ้าบ่าวดื่มเหล้า และรับประทานอาหารเสร็จแล้ว เจ้าสาวจะเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้เจ้าบ่าวใหม่ จากนั้นหัวหน้าฝ่ายเจ้าบ่าวจะแจกของในตะกร้า ที่นำมาให้ญาติอาวุโสซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวของเจ้าสาว ส่วนเงินหล่อแท่งเก็บเอาไว้เป็นของประจำตระกูลต่อไปเป็นอันเสร็จพิธีการแต่งงานที่บ้านเจ้าสาว ชาวปกากะญอนิยมจัดงานแต่งงาน ๒ วัน วันที่สองจะทำพิธีที่บ้านเจ้าบ่าว วันแรกเจ้าสาวยังไม่เปลี่ยนเครื่องแต่งกายชุดขาวทรงกระสอบที่แสดงความเป็นสาวพรหมจารีย์ แต่จะไปเปลี่ยนเป็นชุดผ้าถุงและสวมเสื้อสำหรับหญิงมีเรือนในวันรุ่งขึ้น พิธีในวันที่สอง ดำเนินไปในลักษณะเดียวกับวันแรก เช่น หญิงอาวุโสฝ่ายหญิงจะเตรียมของใส่ตะกร้าร่วม

ขบวนแห่ไปยังบ้านเจ้าบ่าว เป็นต้น สองคืนกับหนึ่งวันที่ค้างอยู่ที่บ้านเจ้าสาว วันนี้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวต้องกลับไปยังบ้านเจ้าบ่าวพร้อมกับเพื่อนบ้านที่เป็นฝ่ายเจ้าสาวเป็นพยาน เมื่อรวมกันที่บ้านเจ้าสาวแล้ว จากนั้นก็ออกเดินทางไปยังหมู่บ้านเจ้าบ่าว เมื่อถึงบ้านเจ้าบาวก็จะมีเพื่อนบ้านรอรับมากมาย เพื่อมาทำพิธีกันในฝ่ายของเจ้าบ่าวต่อ พ่อแม่ของเจ้าบาวยื่นรอลูกชายและลูกสะใภ้ใหม่ที่เชิงบันได ในมือถือกระบอกไม้ไผ่ตักน้ำคนละกระบอก มีก้อนหินหนึ่งก้อนวางอยู่ข้างหน้าให้ลูกชายกับลูกสะใภ้เหยียบบนก้อนหิน เจ้าบ่าวเหยียบเท้าขวาเจ้าสาวเหยียบเท้าซ้าย พ่อแม่เทน้ำลงไปบนเท้าของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว พร้อมกับอธิษฐานว่า มีแรงกิน มีแรงทำ มีอายุยืนดังก้อนหิน มีความร่มเย็นดั่งน้ำ อย่าได้เจอะเจอกับความทุกข์ยากลำบากใจเลย

นายเรืองเดช กล่าวว่าจากนั้นขึ้นบนบ้าน รินเหล้าให้ผู้อาวุโสของหมู่บ้านและท่านก็อธิษฐานอวยพรให้ ตกตอนกลางคืนก็มีเสียงขับร้องบทลำนำ ธา ปกาเกอะญอขึ้นจะขับลำนำโต้ตอบกันดังระฆังทั้งหมู่บ้านระหว่างแขกฝ่ายเจ้าสาวกับฝ่ายเจ้าบ่าว ที่หมู่บ้านของเจ้าบ่าวไม่มีพิธีอะไรอีกแล้ว นอกจากการเลี้ยงอาหารและฉลองกันเท่านั้น พิธีกรรมทั้งหมดอยู่ที่บ้านฝ่ายเจ้าสาว เพราะตามวัฒนธรรมของปกาเกอะญอพิธีกรรมภายในบ้านจะเป็นของผู้หญิง วันรุ่งขึ้นมีการเลี้ยงอาหารแขกและเพื่อนบ้านอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นเพื่อนบ้านของเจ้าสาวต่างพากันกลับบ้านทั้งเจ้าสาวให้ร้องไห้ไว้เพียงผู้เดียวให้อยู่กับเจ้าบ่าว เจ้าสาวน้ำตาคลอเบ้าล้นเอ่อ คงมีความรู้สึกเช่นเดียวกับตอนเจ้าบ่าวครั้งถูกเพื่อนบ้านทิ้งไว้เพียงผู้เดียวในหมู่บ้านของเธอเมื่อวันก่อนนั่นเอง ในพิธีแต่งงานเจ้าสาวจะต้องแสดงฝีมือในการต้มกลั่นเหล้าให้บิดามารดาฝ่ายเจ้าบ่าวดื่ม โดยเจ้าสาวยังค้างอยู่ที่หมู่บ้านเจ้าบ่าวอีกประมาณ ๗ วัน ระหว่างนี้เจ้าสาวได้ต้มเหล้าให้พ่อแม่สามีหนึ่งหม้อ เพราะประเพณีกะเหรี่ยง สิ่งที่ลูกสะใภ้ต้องทำให้กับพ่อแม่สามีอันดับแรกคือการต้มเหล้า ซึ่งจะเป็นการพิสูจน์ว่าลูกสะใภ้เก่งกาจในหน้าที่ของสตรีหรือไม่

๓) ประเพณีการผูกข้อมือ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการผูกข้อมือในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการผูกข้อมือ

ในพิธีกรรมการผูกข้อมือนี้นี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายหมอแซ กล่าวว่าพิธีมัดมือปีใหม่นั้นเป็นงานมัดมือขึ้นปีใหม่หรืองานทำขวัญประจำปีของปกาเกอะญอจะเรียกเป็นภาษาปกาเกอะญอเรียกว่า “กิจี” จะทำพิธีขึ้นในประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนของทุกปี สองเดือนนี้จะทำเดือนละครั้งหนึ่งวันและเวลานั้นแล้วแต่หมู่บ้านนั้นมีความพร้อม ความพร้อมก็ขึ้นอยู่กับฮีโซ ผู้นำพิธีหรือ หมอผีประจำหมู่บ้านนั่นเองจะเป็นคนกำหนดวัน หากหมู่บ้านใดมีหมอผี ๒ คน งานมัดมือก็จะมี ๒ งานซึ่งวันจะทำไม่ตรงกัน พิธีมัดมือปีใหม่นี้เป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นฤดูกาลการเพาะปลูก หลังจากทำงานมัดมือปีใหม่แล้วไม่นาน จะเริ่มแผ้วถางไร่และเตรียมที่นาสำหรับการเพาะปลูก ก่อนวันพิธี ๑ วัน ปกาเกอะญอจะทำข้าว

เหนียวต้มเตรียมไว้เรียบร้อยแล้วและจะมีการเชือกควายตัวหนึ่งเป็นควายที่รวมเงินกันซื้อมา แล้วมาแบ่งกันทำอาหารรับประทาน เนื้อควายนี้เขาจะไม่ใช้ในพิธีกรรมเลย กับทั้งมีการต้มเหล้า ซึ่งใช้เวลาประมาณ ๔-๕ ชั่วโมง และมีการตำข้าวปึกด้วย พิธีมัดมือทำขวัญนี้จะเริ่มด้วยพ่อแม่เอา ผาโท มาใส่สิ่งของต่างๆที่เป็นองค์ประกอบของพิธี เช่น เสื้อ ผ้าถุง ผ้าโพกหัวของแม่บ้านซึ่งจะเป็นของใหม่ ไก่กั๊ด หรือ เหล้า ข้าวเหนียวต้มกั๊ด เป็นต้น ไปวางไว้ที่หัวบันไดข้างหนึ่ง มือหนึ่งจับไก่ ๒ ตัว จะเป็นไก่ที่จะประกอบพิธีนั่นเองจะมีไก่ตัวผู้กับตัวเมีย จะจับไว้มัดขามัดปีกให้อยู่นิ่งๆ อีกมือข้างหนึ่งใช้ไม้ หน่อโตชะเอามาเคาะหัวบันได พร้อมทั้งสวดมนต์ เมื่อเสร็จแล้วก็ไปอีกหัวหนึ่งบันได จากนั้นยกตะกร้าเข้ามาไปในบ้าน เคาะและสวดมนต์ตรงด้านหัวนอนของพ่อบ้านและแม่บ้าน สวดเสร็จก็ฆ่าไก่เอามา ลวก ถอนขนออกแล้วเอาไปย่างไฟให้หอมเพื่อนำไปทำกับข้าว เมื่อทำกับข้าวเสร็จก็จัดอาหารลงบนขันโตก อาหารมีข้าว กับข้าว ข้าวปึก ข้าวเหนียวต้มที่แกะออกแล้ว และเหล้า ๑ ถ้วย จากนั้นเอาเส้นฝ้ายที่มีความยาวประมาณ ๑๔-๑๕ นิ้วมาวางพาดบนขันโตกให้ถูกข้าวแกงและขนม เส้นฝ้ายนี้มีจำนวนเท่าสมาชิกของครอบครัว จากนั้น พ่อบ้านทำพิธีด้วยการเอาไม้คนหม้อข้าวเคาะขันโตก แล้วสวดมนต์เรียกขวัญมากินอาหาร พอสวดเสร็จ พ่อบ้านหรือแม่บ้านเอาด้ายขวัญผูกข้อมือลูกทุกคน จากลูกคนเล็กไปยังลูกคนโต พร้อมทั้งสวดมนต์เรียกขวัญให้อยู่กับตัว เมื่อผูกเสร็จพ่อบ้านกับแม่บ้านจะผลัดกันผูกมือแก่กันและกัน พร้อมทั้งทั้งสวดมนต์ให้แก่กัน จากนั้นพ่อบ้านจะยกถ้วยเหล้าขึ้นจบบเทลงไปพอเป็นพิธี แล้วสวดมนต์ให้ผีลงมาดื่มสุราถ้วยนั้น และขอให้ปกป้องดูแลรักษาโรคภัยให้แก่สมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลการทำมาหากินสะดวก ปลูกพืชได้ผลดี พอสวดเสร็จทุกคนก็ดื่มเหล้าด้วยกัน และกินข้าวในโตกร่วมกันเป็นอันเสร็จพิธี พอตกกลางคืน จะมีการดื่มเหล้าและร้องเพลงกัน การร้องและการดื่มนี้จะต้องวนเวียนไปจนครบทุกบ้านกล่าวแต่คำอันเป็นมงคลแก่ชีวิต พิธีมัดมือขึ้นปีใหม่นี้ มีเรื่องความเชื่อและกฎเกณฑ์ที่ควรปฏิบัติเกี่ยวข้องอีกมาก มีความแตกต่างในรายละเอียดระหว่างหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน และแตกต่างตามความเชื่อของหมอผีแต่ละคน แต่มีความเชื่อที่สำคัญคือ หากเดือนที่กำหนดจะมีงานมัดมือขึ้นปีใหม่นี้ เกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามในหมู่บ้าน เช่น มีคนตาย มีเสือเข้ามากินสัตว์เลี้ยงในบ้าน มีหนุ่มสาวได้เสียกัน เป็นต้น ก็ต้องยกเลิกหมดถือว่าการเตรียมการครั้งนี้ไม่ดี ทำต่อไปไม่เกิดผลดีต่อคนในหมู่บ้าน ต้องเลื่อนไปจัดในเดือนต่อไป หรือหากจัดพิธีไปแล้วเกิดเหตุการณ์ไม่ดีขึ้นทีหลัง จะถือว่างานที่จัดไปแล้วนั้นใช้ไม่ได้เช่นกัน ต้องจัดพิธีกันใหม่อีก นี่ขอโค่ หรี พิธีขึ้นปีใหม่

นายสำเภา กล่าวว่าวันขึ้นปีใหม่ ภาษาปกากะญอเรียนว่า นี่ขอโค่ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี ซึ่งจะตรงกับช่วงหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นที่เรียบร้อยแล้ว วันขึ้นปีใหม่จะจัดปีละครั้งเท่านั้น เป็นวันที่สำคัญวันหนึ่งของชาวกะเหรี่ยง เพราะเหล่าญาติพี่น้องที่ได้แต่งงาน หรือจากบ้านไปทำงานที่อื่น จะกลับมารวมงานปีใหม่อีกกันอย่างถ้วนหน้า การทำพิธีกรรม เริ่มจากจัดเตรียมขนมหลายชนิด เช่น ข้าวเหนียวต้ม ข้าวปึก ข้าวหลาม เพื่อวันรุ่งขึ้นจะถวายแด่เทพเจ้า

เตรียมเหล้า สำหรับประกอบพิธีและดื่มร่วมกัน ตกกลางคืนของก่อนวันขึ้นปีใหม่ ผู้นำศาสนาที่ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า "ฮีโซ" จะทำการเรียกเหล่าชาวบ้านมาชุมนุม ในแต่ละบ้านจะส่งตัวแทนบ้านละหนึ่งคน คือ หัวหน้าครอบครัว (ต้องเป็นผู้ชาย) ตอนไปชุมนุมจะต้องเตรียมเหล้า บ้านละหนึ่งขวดไปยังบ้านของผู้นำศาสนา (ฮีโซ) ด้วย เมื่อมาพร้อมกันทั้งคน และเหล้าแล้ว ฮีโซจะเริ่มทำพิธีกรรมพิธีกรรมนี้ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า พิธีกินหัวเหล้า (เอะซีโค) โดยตอนแรกจะนำขวดเหล้ามารวมกัน โดยฮีโซจะทำการอธิษฐาน จากนั้นจะรินเหล้าลงในแก้ว แล้วให้คนที่มาร่วมพิธีดื่ม วิธีการดื่มคือ เอาขวดแรกของคนที่มาถึงก่อน ฮีโซจะเอามาเทลงแก้ว แล้วฮีโซจะจิบเป็นคนแรก จากนั้นก็ให้คนต่อไปจิบต่อ จิบเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนครบทุกคนที่มาร่วมงาน แล้ววนกลับมาถึงคิวฮีโซ ฮีโซจะทำการเททั้งพร้อมอธิษฐานให้พร แต่เจ้าบ้านและครอบครัวของเจ้าของเหล้าขวดที่ได้เทไปแล้ว จะทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนครบทุกขวดของทุกบ้านที่มาร่วมงาน บางครั้งบางทีหมู่บ้านไหนที่มีหลังคาเรือนเยอะอาจทำถึงเข้าเลยก็ได้

นายคะปู้ กล่าวว่าเช้าวันขึ้นปีใหม่ ปกาเกอญอจะตื่นแต่เช้าแล้วมาเชือกหมู ไก่ เพื่อจะนำมาประกอบพิธีในวันรุ่งเช้า โดยเริ่มจากการนำไก่ที่เชือกแล้ว พร้อมเหล้าหนึ่งขวดมาตั้งที่ชั้นโดก เพื่อจะประกอบพิธีมัดข้อมือ หรือเรียกขวัญของลูกหลานในแต่ละบ้าน โดยผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวจะเป็นผู้ประกอบพิธีนี้ เวลานั้นสมาชิกทุกคนในครอบครัวจะอยู่กันครบหน้า (คล้ายๆ กับการรดน้ำดำหัว) ผู้เฒ่าผู้แก่เริ่มมัดข้อมือลูกหลาน โดยจะนำไม้มาเคาะที่ชั้นโดก เพราะเชื่อว่า เป็นการเรียกขวัญของลูกหลานให้กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว จากนั้นก็มัดข้อมือพร้อมอธิษฐานให้พร ในคำอธิษฐานนั้น จะกล่าวให้ทุกคนในครอบครัวอยู่ดีมีสุข หลุดพ้นจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง หลังจากมัดข้อมือเสร็จแล้วจะรับประทานอาหารร่วมกัน พอรับประทานอาหารเสร็จ ก็จะออกไปตามบ้านของแต่ละบ้านแต่ละครอบครัว เพื่อกินสังสรรค์กัน พร้อมรินเหล้าเพื่ออธิษฐาน และอวยพรให้ซึ่งกันและกัน จากนั้นจะเดินทางไปกินเหล้าทุกๆ บ้านในหมู่บ้าน และอวยพรให้ทุกบ้านมีแต่ความสุขไปด้วย พิธีขึ้นปีใหม่ของปกาเกอญอนั้นจะมีวันที่สำคัญที่สุด คือ วันแรก ส่วนวันอื่นๆ แล้วแต่ว่าอยากกินถึงวันไหน ซึ่งแล้วแต่แต่ละหมู่บ้านที่ได้จัดขึ้น หลังจากพิธีขึ้นปีใหม่ “นีซอโค” เรียบร้อยแล้วก็จะเป็นช่วงเวลาที่ จะต้องเริ่มต้นวิถีการทำมาหากินของปีถัดไป ที่กล่าวมาทั้งหมดคือปกาเกอญอที่นับถือพุทธ หรือ "เอะ แค" นอกจากนี้ยังมีปกาเกอญออีกกลุ่ม คือ ปกาเกอญอที่นับถือคริสต์ ก็จะมีพิธีกรรมที่คล้ายๆ กัน แต่จะทำในแบบ ศาสนาของตนเอง คือเข้าโบสถ์ อธิษฐานเสร็จ จะทานข้าวร่วมกัน จากนั้นจะมีการประมูลราคาข้าวของของแต่ละบ้านที่นำมาประมูลร่วมกัน หลังจากประมูลราคาสิ่งของเสร็จ ก็จะมีการจัดกลุ่มแข่งกีฬาพื้นบ้านชนิดต่างๆ ตกเย็นมีการแสดงละครสร้างความบันเทิง จะไม่มีการกินเหล้า หรือเมามาในวันนี้ จากนั้นก็จะแยกย้ายกันกลับบ้านของตนเอง ในช่วงนี้จะมีการอธิษฐานทุกคืนจนครบ ๗ คืน จึงจะถือว่าสิ้นสุดพิธีขึ้นปีใหม่

๘) ประเพณีการเลี้ยงผี

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการเลี้ยงผี

ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

บุญธรรม กล่าวว่า ระบบความเชื่อของปกากะญอมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความ เป็นอยู่ เชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับสิ่งที่ลี้ลับ ความเชื่อถือของปกากะญอได้แผ่แทรกซึมและมีอิทธิพลมากต่อการประพฤติปฏิบัติใน ชีวิตประจำวัน ดังนั้นคนปกากะญอจึงให้ความสำคัญในทางศาสนาากนั่น คือการนับถือผีและพุทธ รวมกัน ผีที่นับถือซึ่งมีความสำคัญ ได้แก่ ผีหน้าที่ และผีต่างๆ (ตามีข้า) ที่สิ่งสถิตอยู่ตามป่า ภูเขา ลำ ห้วย ไนไร่ ไนนา ในหมู่บ้าน และในเรือนของตนเอง เป็นต้น ผีที่ถือว่าเป็นผีร้ายนั้นเชื่อว่าเป็นผีที่จะทำ ให้ประสบภัยพิบัติทั้งปวงจึงต้องมีการเอาอกเอาใจด้วยการเซ่นสังเวยด้วยอาหารต่างๆ ซึ่งได้แก่ หมู ,ไก่,เหล้า,ข้าว,ขนม เป็นต้น นอกจากนี้มีความเชื่อในเรื่องผีต่างๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันต่อพวก เขาแล้ว ปกากะญอยังเชื่อในเรื่องขวัญซึ่งมีประจำตัวของแต่ละคน ปกากะญอยังเชื่อว่าในร่างกาย คนเรามีอยู่ทั้งหมด ๓๓ ขวัญ ส่วนใหญ่ไม่สามารถนับได้หมดว่า ขวัญอยู่ในส่วนไหนบ้างขวัญอยู่ที่ ศีรษะ ขวัญสองที่ใบหูทั้งสองข้าง ขวัญจะละทิ้งหรือหายไปก็ต่อเมื่อคนๆนั้นได้ตายไป นอกจากนั้นแล้ว เชื่อกันว่าขวัญชอบที่จะหนีไปท่องเที่ยวตามความต้องการของมันเอง และก็อาจจะถูกผีร้ายต่างๆ ทำ ร้ายหรือกักขังไว้ ซึ่งจะทำให้ผู้นั้นล้มป่วย การรักษาพยาบาลหรือวิธีที่จะช่วยเหลือคนเจ็บป่วยได้ ก็คือ การล่อและเรียกขวัญให้กลับมาสู่บุคคลที่เจ็บป่วย พร้อมกับทำพิธีผูกข้อมือรับขวัญด้วย ในสังคมของ ปกากะญอนั้นถือเป็นปกติธรรมดา เมื่อวันในหมู่บ้านจะทำพิธีเลี้ยงผีและการเรียกขวัญของคน เจ็บป่วยแทนการรักษาด้วยสมัยใหม่ บางครั้งแม่หมอจะมีหมอเข้าไปช่วยรักษาให้ตามแบบทันสมัย แต่ ถ้าหากที่บ้านผู้ป่วยนั้นได้รับการเลี้ยงผีแล้วเขาจะปฏิเสธที่จะรักษาพันท้อย่างน้อย ๓ วัน

นายกิน กล่าวว่า คนปกากะญอนับถือทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ และนับถือผี เกือบร้อยละ เก้าสิบถือผี ผีมีอยู่ทุกแห่ง ในป่า ในไร่ นา ในลำธาร ผีและวิญญาณเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมและ ค่านิยมหลายประการ เช่นการอยู่อย่างสามีเดียวภรรยาเดียว ไม่ประพฤติผิดลูกเมียใคร หรือการเลี้ยง ดูพ่อแม่ที่ซุรา กับความเชื่อที่ว่าวิญญาณของบรรพบุรุษ คือผีบ้านเรือนที่คอยคุ้มครองดูแลลูกหลานให้ อยู่เย็นเป็นสุข เป็นต้น ผีที่นับถือ คือผีบ้านและผีเรือน ผีบ้านเป็นผีเจ้าที่ที่คอยปกป้องดูแลหมู่บ้าน ผี เรือนเป็นผีดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งคอยปกป้องรักษาบุตรหลานเหลนผู้สืบตระกูลของตนด้วยความ ห่วงใย นอกนี้ยังมีผีประจำไร่หรือผีนา ซึ่งจะช่วยให้ผลผลิตของไร่นาเจริญงอกงาม ดังนั้นจึงมีการ ทำร้านเลี้ยงผีไร่หรือผีนา ก่อนทำการปลูกข้าวหรือพืชไร่ เมื่อเก็บเกี่ยวได้ผล ก็จะมีการเลี้ยงอีกครั้ง เรียกว่าประเพณีงานกินข้าวใหม่ มีการฆ่าไก่ฆ่าหมูเป็นเครื่องเซ่นบูชาดังเช่นประเพณีขึ้นปีใหม่ของ ปกากะญอที่นับถือพุทธก็จะนำอาหารหรือเงินมาถวายพระที่วัด

นายชूरอย กล่าวว่า คนปกาเกอะญอมีความเกรงกลัวผีป่า ซึ่งถือว่าเป็นผีร้าย คอยทำร้ายผู้คนมากกว่าจะคุ้มครองป้องกันภัย ผีป่ามี ๒ พวกคือ ผีป่าบก และผีป่าน้ำ ผีป่าบกจะรวมไปถึงผีป่า ผีภูเขา ผีเจ้าบ้าน ผีเจ้าเมือง เจ้าที่ ผีหลวงและผีฟ้า ส่วนป่าน้ำ ได้แก่ ผีซึ่งสถิตอยู่ตามลำห้วย ลำธาร บึงหนองน้ำ เป็นต้น กาเสี่ยงทาย เมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้น จะมีการเสี่ยงทายถึงสาเหตุ โดยให้หมอผีป๊กกระดุกไ่หรือจับข้าวสารเสี่ยงทายดู เช่น เมื่อเดินป่ากลับมาบ้านและเกิดอาการเจ็บป่วย จะทำพิธีป๊กกระดุกไ่และถามดูว่า ไปถูกผีที่ไหนทำร้ายเอา เมื่อกระดุกไ่แจ้งตรงกับตำราว่าไปถูกผีประเภทนั้น ประเภทนี้ ก็จะตามไปเลี้ยงผีตรงนั้น ถ้าอาการป่วยยังไม่ทุเลา ก็ป๊กกระดุกไ่ไ่ถามอีกว่าถูกผีป่าหรือผีน้ำทำร้ายเอา และถามว่าเป็นผีกินไ่ กินหมู กินเป็นคู่หรือเดี่ยว เมื่อกระดุกไ่บอกอย่างไรก็ไปเลี้ยงผีตรงนั้นอีก การเลี้ยงผี การเลี้ยงผีมีหลายพิธีและต่างวาระกัน เช่น การเลี้ยงผีเพื่อฉลองโชคฉลองชัย ในโอกาสย้ายหมู่บ้านไปตั้งอยู่ในที่แห่งใหม่ การเลี้ยงผีเพื่อขอขมาลาโทษต่อเจ้าบ้านเจ้าเมือง ซึ่งเป็นผีป่า ผีหลวง ผีฟ้า และการเลี้ยงผีเพื่อบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น

นายคะปู้ กล่าวว่าในสังคมปกาเกอะญอ การเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษจะทำการปีละครั้ง หลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว เป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ ก่อนวันทำพิธีลูกหลานทุกคนจะต้องมาค้างคืนที่อย่างพร้อมหน้าพร้อมตากัน หากมีใครขาดผู้ทำพิธีจะต้องเอาข้าวก้อนที่คนต้องกิน เก็บไว้ให้เขากิน เมื่อเขากลับมาบ้าน หากเขาไม่กลับมาได้ส่งไปให้เขา มิฉะนั้นจะถือว่าการเลี้ยงผีไม่ได้ผล ในพิธีนี้คนปกาเกอะญอนิยมใส่เสื้ออย่างปกาเกอะญอทุกคนต้องสวมกริยาวาจา จะพูดมากไม่ได้ มิฉะนั้นจะต้องเลิกพิธีเสียกลางคัน และต้องทำพิธีกันใหม่ในเดือนถัดไป และยังมีข้อควรปฏิบัติและห้ามอื่นๆ เช่น ต้องกินข้าวในขันโตกเดียวกันหมด ต้องหุงข้าวหม้อเดียวกันเสร็จแล้วแม่บ้านต้องล้างขันโตกล้างจานคนเดียวจะให้คนอื่นช่วยไม่ได้ ถ้ายังมีคนกินข้าวไม่เสร็จคนอื่นๆ จะลงจากบ้านไม่ได้ ในวันทำพิธีห้ามการตัดผม ห้ามกินของที่มีรสเปรี้ยวอีกด้วย การทำพิธีเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษมี ๒ แบบคือ แบบไม่มัดมือ และแบบมัดมัดมือ -แบบไม่มัดมือ พิธีเริ่มด้วยการที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวนั่งล้อมรอบโตกข้าว พ่อบ้านหรือแม่บ้านจะเริ่มรับประทานก่อนด้วยข้าว ๑ คำ กับเนื้อไ่ต้มและน้ำ จากนั้นแม่บ้านหรือพ่อบ้านก็ทำตาม และลูกๆ ก็ทำเช่นเดียวกัน เริ่มตั้งแต่ลูกคนโตไปจนถึงลูกคนเล็กสุด ทุกคนกินได้คนละคำเท่านั้น และกินได้รอบเดียว พอกินครบทุกคน ผู้ทำพิธีก็หยิบข้าวสุก ๑ ก้อนและเนื้อไ่ที่ต้มกับแกง วางลงบนพื้นแล้วสวดมนต์ขอเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษทั้งหลาย มารับอาหารเครื่องเซ่น และขอให้ดวงวิญญาณเหล่านั้นช่วยปกป้องคุ้มครองกันภัย ขอให้ชีวิตความเป็นของครอบครัวดีขึ้น ให้มีความสุขไม่เจ็บป่วย ทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ หลังจากนั้นก็รับประทานอาหารร่วมกันได้ -แบบมัดมือ พิธีเริ่มด้วยการที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวนั่งล้อมรอบขันโตกข้าว ในขันโตกข้าวมีข้าวและกับข้าวที่ทำจากไ่หรือหมู และมีด้ายขวัญขาวพาดบนอาหาร จากนั้นแม่บ้านเริ่มทำพิธีด้วยการหยิบด้ายขวัญมัดมือให้พ่อบ้าน พร้อมกับกล่าวถ้อยคำเรียกขวัญ และวิงวอนขอให้ผีบรรพบุรุษและผีเรือนอำนวยความสุขความเจริญให้แก่พ่อบ้าน จากนั้นพ่อบ้านก็ผูกมือให้แม่บ้านและเรียก

ขวัญในทำนองเดียวกัน เสร็จแล้วทั้งพ่อและแม่ก็ผูกมือให้ลูกๆ คน พร้อมให้พรและเรียกขวัญให้ เมื่อมัดมือทุกคนแล้ว พ่อบ้านหรือแม่บ้านก็หยิบก้อนข้าว 1 ก้อน ให้ตกกลงบนพื้นดินเพื่ออุทิศให้กับผีบ้านผีเรือน จากนั้นทุกคนก็ร่วมกันกินข้าวได้

นายดวงจันทร์ กล่าวว่าการเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษทั้ง ๒ แบบ ไม่ใช่เหล้าในการประกอบพิธี การเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษ นอกจะทำตามปกติปีละครั้งแล้ว เมื่อสมาชิกในบ้านอยู่ไม่สุขสบายมีคนเจ็บป่วยบ่อย และเลี้ยงหมู, ไก่ไม่เติบโต ก็อาจมีการเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษอีกได้ การเลี้ยงในลักษณะนี้มีพิธีการมากมาย จะต้องใช้เหล้าในพิธี รวมทั้งทำข้าวเหนียวต้มด้วย ต้องมีการเชิญหมอผีมาทำพิธี และเชิญแขกมาร่วมกินด้วย ซึ่งต่างจากพิธีเลี้ยงผีเรือนตามปกติที่ห้ามคนนอกครอบครัวกินอาหารด้วยเป็นอันตราย ปกาเกอญอมีความเชื่อว่าต้องบูชาผีและวิญญาณ ดังนั้นจึงมีพิธีกรรมเลี้ยงผีเกิดขึ้น ในพิธีกรรมนั้นตามประเพณีแล้วจะเริ่มทำพิธีที่บ้านผู้นำเป็นหลังแรกแล้วจึงจะไปทำพิธีให้กับชาวบ้าน ซึ่งกว่าจะครบทุกหลังคาเรือนอาจใช้เวลาหลายวันหลายคืน ในทุก ๆ หลังจะมีการหมักเหล้า ต้มเหล้าจากข้าวสุก ฆ่าไก่หรือแกงหมูเป็นอาหาร จากนั้นมีการต้มเหล้ากันตามประเพณีแล้วจึงมีการมัดข้อมือด้วยฝ้ายดิบพร้อมกับมีคาถาวัยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข และนอกจากนี้ยังมีพิธีการรินเหล้าและนำเนื้อไก่เพื่อมาบวงสรวงต่อผีและวิญญาณอีกด้วย ปกาเกอญอนั้นมีความผูกพันกับธรรมชาติมาก ดังนั้นจึงมีความเชื่อในเรื่องภูตผีต่างๆ ซึ่งพิธีกรรมโบราณต่างๆ จึงมักจะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งที่เหนือธรรมชาติ แต่ปัจจุบันนี้พิธีกรรมต่างๆ ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเพราะชาวกะเหรี่ยงเริ่มมีความรู้มากขึ้น ดังนั้นจึงทำให้บางพิธีกรรมเริ่มเลือนหายไปจากสายตาของพวกเขา

นายชิล้าแฮ กล่าวว่าด้วยความเชื่อและนับถือในเรื่องผี-วิญญาณ ปกาเกอญอจึงมีประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงผีอยู่เสมอ ผีที่ชาวกะเหรี่ยงนับถือมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ผีดี กับ ผีร้าย ผีดีคือผีบ้าน ซึ่งมีหน้าที่ดูแลรักษาหมู่บ้านหรือผีเจ้าที่นั่นเอง และผีเรือน คือผีบรรพบุรุษ เช่น ผีปู่ย่าตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณยังวนเวียน คุ่มครองลูกหลานอยู่ ปกาเกอญอจะมีพิธี เช่น บวงสรวงบูชาผีเรือนอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง เพื่อให้ปลอดภัยจากการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือรอดพ้นจากภัยทั้งปวง นอกจากการเลี้ยงผีบ้านผีเรือนแล้ว ปกาเกอญอยังมีพิธีเลี้ยงผีไร่ ผีนา ผีป่า ผีดอย อีกด้วย ทั้งนี้โดยอาศัยหมอผีผู้มีความรู้ในเรื่องไสยศาสตร์ เวทมนตร์คาถา เน้นผู้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเหล่านี้ ซึ่งอาจจะรวมทั้งผีดีและผีร้าย ที่อยู่ตามป่าเขาถ้ำธารทั่วไป คอยลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนไปให้ได้รับความเดือดร้อน ดังนั้น ความเชื่อถือในเรื่องผีและวิญญาณของชาวปกาเกอญอ จึงมีผลดีต่อสังคมชาวกะเหรี่ยงอย่างมาก และทำให้เกิดคุณธรรมขึ้น เพราะไม่มีใครกล้าทำความผิดแม้แต่ต่อหน้าและลับหลัง เช่น การลักขโมยหรือการผิดลูกผิดเมียผู้อื่น แม้คนไม่เห็นแต่ผีเห็นเสมอ เป็นต้นนอกจากการนับถือผีแล้ว ชาวปกาเกอญอยังนับถือศาสนาคริสต์ และพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งก่อให้เกิดเป็นประเพณีและวัฒนธรรมในเผ่าขึ้นขึ้น เช่น ประเพณีปีใหม่ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีเกี่ยวสาว และแต่งงาน

หรือแม้กระทั่งประเพณีงานศพประเพณีปีใหม่ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของชาวกะเหรี่ยง โดยถือกำเนิดเอาเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี แต่การจัดงานอาจจะไม่ตรงกันทุกปีก็ได้ แล้วแต่หัวหน้าหมู่บ้าน หรือ ฮีโซ่ จะแจ้งให้ทราบ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นระยะเวลาก่อนจะถึงฤดูกาลการเกษตร คือ หลังจากงานปีใหม่แล้วปกากะญอจะเริ่มทำงานในไร่ ในนา พันที่

นายเกะกุ กล่าวว่าประเพณีเลี้ยงผีไร่ของปกากะญอจะมีวัตถุประสงค์มี ๖ อย่างนั้นก็ คือ

๑. พิธีเลี้ยงผีไร่ เมื่อข้าวงอกงามเขียวชะอุ่มเต็มท้องไร่อายุประมาณ ๒ เดือน จะมีพิธีอีกอย่างหนึ่งคือพิธีเลี้ยงไร่ พิธีเลี้ยงไร่มีพิธีย่อยอีกหลายพิธีแยกตามวัตถุประสงค์ ได้แก่พิธีเลี้ยงไร่ขอพร พิธีเลี้ยงไร่ปัดรังควาญ พิธีเลี้ยงไฟ พิธีเลี้ยงขวัญข้าว และพิธีเลี้ยงไร่ไล่ความชั่ว ทั้งหมดนี้จะใช้เครื่องเซ่นไหว้ และการทำพิธีจะเหมือนกัน แต่จะต่างกันที่คำอธิฐาน ซึ่งได้บ่งบอกถึงวัตถุประสงค์ของแต่ละพิธีเอาไว้

๒. พิธีเลี้ยงผีไร่ขอพร พิธีเลี้ยงไร่ขอพรเป็นพิธีย่อยขั้นแรก วัตถุประสงค์เพื่อขอพรจากเทพยดาให้ลงมาโปรดให้ข้าวงอกงามเจริญเติบโตและได้ผลผลิตที่ดี เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีประกอบด้วยไก่หนึ่งตัว เหล้าสองขวด หมากสองคำ บุหรี่สองมวน พริก เกลือและปูนขณะทำพิธีจะมีการอธิษฐานดังนี้ "เจ้าแห่งโลกเจ้าแห่งแผ่นดินเอ๋ย วันนี้เลี้ยงท่าน โปรดลงมาดื่มหัวเหล้ากินหัวข้าวด้วยเถิด จงบันดาลให้ข้าวจริญงอกงามดี เพื่อข้าและครอบครัวจะได้เป็นเจ้าของยังเจ้าของนางด้วยเถิด

๓. พิธีเลี้ยงไร่ปัดรังควาญ คำอธิฐานของพิธีกล่าวว่า ไร่เอ๋ยขณะที่ข้าทำมาหากินบนเจ้า อาจจะมีสัตว์ป่า เก้งร้องทัก เสือร้องทัก งูเลื้อยผ่าน ตะขาบเลื้อยข้าม ทำให้เจ้าได้รับความเดือดร้อน วันนี้ข้ามาเลี้ยงปัดรังควาญให้เจ้า ให้เจ้าจงได้รับความสงบร่มเย็นกลับคืนมาด้วยเถิด

๔. พิธีเลี้ยงเทพอัคคี คำอธิฐานของพิธีกล่าวว่า ไฟเอ๋ย ไซ้เจ้าให้เผาไหม้รอยมีตรอยขวาน ตนมั้มนอนราบต้นไผ่นอนลง ทำให้เจ้ามีความรุ่มร้อนวันนี้ข้ามาเลี้ยงเจ้าให้สงบและเย็นลง อย่างได้ร้อนถึงข้าว อย่างได้ร้อนถึงพืชพรรณต่างๆในไร่เลย

๕. พิธีเลี้ยงเทพขวัญข้าว คำอธิฐานของพิธีกล่าวว่า ปรี้อ..ขวัญข้าวเอ๋ย จงกลับมาเกิดพันธุ์ข้าวสิบอย่าง พันธุ์ข้าวจากทิศเหนือจากทิศใต้ของจงกลับมาวันนี้กลับมาอยู่ในไร่กลับมาอยู่ในนาให้กลับมาอุดมสมบูรณ์เต็มท้องไร่ด้วยเถิด

๖. พิธีไล่ความชั่วในไร่ คำอธิฐานของพิธีกล่าวว่าไร่เอ๋ย วันนี้ข้ามาเลี้ยงเจ้าเพื่อปัดเป่าความชั่วร้ายให้หมดสิ้นไป ปัดเป่านก ปัดเป่าหนู ปัดเป่าปลวกให้ออกไป หากมีสิ่งใดมากินเจ้า ขอให้ความเหี้ยมเฉจตามสิ่งนั้นไปเถิด" ปัจจุบัน การทำไร่ในสมัยนี้เริ่มเลือนหายไปจากชนเผ่าปกากะญอ เนื่องจากส่วนใหญ่ได้ยึดอาชีพทำนา และเมื่อมีความเจริญเข้ามามาก วิถีชีวิตแบบเก่าๆก็เริ่มจางหายไปตามกาลเวลา อาชีพใหม่ๆก็เริ่มมาบดบางความเป็นอดีตของชนเผ่ากะเหรี่ยง

นายหมอแซ่ กล่าวว่าลักษณะความเชื่อ การเลี้ยงผีขุนน้ำ คือ การทำพิธีสังเวยผีหรือเทวดาอารักษ์ ผู้เป็นหัวหน้าของผิอารักษ์ทั้งหลายที่ทำหน้าที่ ปกปักษ์รักษาป่าไม้อันเป็นต้นน้ำลำธาร เพื่อเป็นการขอบคุณเทวดาที่บันดาลให้น้ำใช้ในการเกษตรกรรม โดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำของลำน้ำนั้น ๆ และยังเป็นการขอให้ผีประจำขุนน้ำบันดาลให้ฝนตกและมีน้ำจากขุนน้ำหรือต้นน้ำนั้นลงมาสู่พื้นราบได้

๙) ประเพณีการถือวันพระ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการถือวันพระในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการถือวันพระ

ในพิธีกรรมการถือวันพระนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายสำเภา กล่าวว่า การถือวันพระ การถือวันพระ เป็นประเพณีและพิธีกรรมอันหนึ่งที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นมาจนจบถึงปัจจุบันนี้บางพื้นที่ก็ยังมีให้เห็นกันอยู่แต่บางพื้นที่นั้นก็ไม่ค่อยมีแล้วเมื่อก่อนเขาถือกันเคร่งครัดมากๆ เพราะว่า เป็นวันที่ต้องทำความดี สรรวมจิตใจให้สะอาดบำเพ็ญความดีตลอดทั้งวัน เป็นวันที่ทำบุญสุญทาน ไปไหว้พระสวดมนต์ อ้อธำมะ และเรียนรู้วิธีการทำความดีกัน ปกาเกอญอเรียกว่า ปวาดีกลา แปลตรงตัวคือการถือขึ้นก็คำแรมก็คำนั้นเอง แต่ละวันก็จะมีชื่อเรียกขึ้นก็คำแรมก็คำอยู่ว่า การถือเมื่อก่อนนั้น วันนั้นทั้งวันเป็นวันที่ห้ามทำอะไรหลายอย่างถ้าไม่มีความจำเป็น เช่นว่า ห้ามไปตักน้ำ ห้ามดำข้าว ห้าม ไปไร่ไปสวน ห้ามปลูกพืชผัก ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ดีกลา ของปกาเกอญอนี้เขาจะถือมากๆ ในสมัยก่อน เดือนหนึ่งเขาจะถืออยู่สี่ครั้ง มี ลาต้อพะ ลาแปว ลาลอด้อพะ และลาชี ลาก็คือเดือนนั้นแหละ ลา สมัยก่อนมีการเล่าขานกันในสมัยก่อนว่า ลานี้ ยายใช้ให้เป็นคนเยือกเย็น อ่อนโยน มีความสง่างามไปในตัว ยายเขาฝากบอก ลาวา ลาเอ๋ย ตอนนี้ไปภายหลัง เธอ นั้น จะมีคนนัดเธอ วางเธอ สร้างกรอบให้เธอ แล้วเธอจะทำหน้าที่ไปในแต่ละวัน อย่างนี้ แต่ว่ามีความเกี่ยวข้องกับเทวดาด้วยนะที่ดูแลมนุษย์โลกด้วย เขาบอกว่าเทวดาจะดูแลทุกวันตั้งแต่เดือนขึ้นแรมหนึ่งค่ำจนเดือนดับแต่ทุกๆวันนั้นจะหยุดพักเพียง ๔ วันคือวันที่ตรงกับวันพระเท่านั้น ด้วยเหตุที่ว่าวันนี้เป็นวันที่อยากพักผ่อนเพราะทำงานมาทุกวันแล้วอยากให้มนุษย์นั้นพักผ่อน รักษาเนื้อรักษาดัว ทบทวนการงานต่างๆแก้ไขข้อผิดพลาดและทำความดีสร้างกุศล แต่มนุษย์เราส่วนใหญ่ แต่ไม่ทำกัน ที่ทำกันก็ทำตามกันไปอย่างนั้นแหละไม่ค่อยได้สนใจ รู้ว่าต้องทำความดีก็ไม่ทำกัน อยู่บ้านแค่หนึ่งวันก็อยู่ไม่ได้ หยุดพักแค่ ลาต้อพะ ลาแปว ลาลอด้อพะ ลาชี ก็หยุดไม่ได้ไม่ใช่ว่าไม่รู้ รู้แต่ทำไม่ได้ด้วยซ้ำไปเป็นข้อคิดอย่างหนึ่งว่า วันนี้ถ้าอยู่แล้วมาพบเจอกันจะได้พูดคุยแลกเปลี่ยนทำความเข้าใจกัน ถือด้วยกันอยู่ด้วยกันเพราะว่าวันนี้ถือเป็นการรวมบุญสะสมบุญทีละเล็กละน้อย และจะเป็นทรัพย์สวัสดิภาพในตัวของมนุษย์ทุกคน คนทั่วไปเห็นเพียงว่าเป็นเรื่องของบุญเท่านั้นแล้วก็ลองทำๆไป แต่ถ้ามองลึกๆจะมีคสอนที่ลึกซึ้ง เช่นพระอาทิตย์ พระอาทิตย์ลง เดือนขึ้นเดือนดับ มีความหมายมีชื่อเรียกโดยเฉพาะเลย บทลำนานาที่กล่าวถึงวันเวลา มีบอกไว้หลายๆบทด้วยแต่จะบอกให้บทหนึ่งว่า

หมื่อ ทุ่ ฆ่ ลอ เสอ แกว เด จ้อ ปอ ม่อ อาหมื่อ บะเก

หมื่อ บะวอ เก บะวอ แล เซอ อา หล่อ เปอไ้อะ เตอเกะ

แปลความหมายว่า เมื่อถึงเวลาเที่ยงเวลาบ่ายดูจากเวลาแล้วก็พอสมควรแล้วผู้เป็นพี่ก็ควรจะกลับจากการทำงานได้แล้ว เมื่อถึงเวลาไปก็ควรไปเมื่อก่อนถึงเวลากลับก็ควรกลับที่จะย้ายอยู่กับพี่ก็ยากที่จะทนได้ขนาดเดียวกันเมื่อเวลาวนมาถึงอีกเช่นเคยเราก็จะเปลี่ยนไปถึงที่เดิมๆเราก็จะอยู่ไม่ได้

๑๐) ประเพณีการดำหัว

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการดำหัวในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีการดำหัว

ในพิธีกรรมการดำหัวนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายชิหล้าแฮ กล่าวว่าการดำหัว ประเพณีหรือพิธีกรรมดำหัว จะทำในช่วงที่ว่างงานหลังจากที่ทำงานตามฤดูกาลต่างๆ นั้นเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในเดือนที่ทำนั้นแล้วแต่ว่ามีความพร้อมแค่ไหนของญาติพี่น้อง ผู้ที่ดำหัวให้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ มีลูกหลานเหลนหมดแล้ว ผู้ที่เขาจะดำหัวนั้นทั้งผู้ชายและหญิงที่เป็นผู้เฒ่า ส่วนใหญ่เขาจะทำในระบบครอบครัว จะดำหัวให้กับผู้ที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในสายตระกูลเพื่อให้ลูกหลานกลับมารวมตัวกันหมดลูกหลานมีทั้งมาได้กับมาไม่ได้บ้างก็อยู่ไกลมาได้ก็ฝากข้าวของมาแต่ส่วนใหญ่แล้วผู้ที่เป็นลูกจะมากันหมดหลานก็จะมาบ้างไม่มาบ้างเหมือนกับเหลนนั้นแหละที่เพื่อให้กลับมาก็เพื่อกลับมาทำบุญกับพ่อแม่ น้อมระลึกถึงคุณความดีของพ่อแม่ ผู้ที่มาร่วมงานนั้นญาติพี่น้องสายต่างๆตระกูลต่างๆ มาได้ทุกที่ คนนอกที่ไม่ได้ตระกูลก็มาร่วมงานได้ จะมีการต้มข้าวมันสัปปายมาคนละขวดหรือบ้านละขวดและก็จะมีการติดไม้ติดมือมาเพื่อที่มาร่วมอวยพร มาคารวะ มาทำบุญกับผู้ที่จะดำหัวให้เพราะถือว่า เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่น่าเคารพกราบไหว้ ฉะนั้นผู้ที่ให้ความเคารพก็มาร่วมงาน การทำพิธีนี้ปกากะญอเรียกว่าก็ได้จ้อ เวลาทำ อาจจะ ๓ ปี ๔ ปี ๕ ปีครั้งหรือ ๗ ปีครั้ง ก็แล้วแต่ความพร้อมของคนๆนั้นด้วย ทางครอบครัวญาติพี่น้องตกลงปลงใจกันมีความพร้อมด้วย เขาจะทำการนานๆครั้ง อายุสำหรับผู้ที่ทำนี้โดยความจริงแล้วก็ไม่ระบุอายุ แต่ส่วนใหญ่เขาจะทำการกันเป็นผู้ อาจจะ ๕๐-๗๐ ปีหรือก็ปีก็ได้แล้วแต่ตามความเหมาะสมพูดง่ายก็ดูที่ความเหมาะสมนั้นและ ถ้าทั่วไปก็ทำการอย่างประเพณีปีใหม่ของไทยนั้นแหละที่ถ้าเฉพาะเจาะจงของปกากะญอก็จะทำการอย่างนี้ ก่อนที่จะทำก็มีการเชิญพ่อแม่พี่น้องมารวมตัวกันเหมือนเป็นแขกคนนอกคนในมาได้หมดแต่ทุกคนที่มาเขาก็จะมามัดมือให้ทุกคนพร้อมๆ กับอวยพรให้กับเจ้าของพิธี และบางคนบางท่านก็มีของขวัญมามอบให้ด้วยก็ยิ่งดี เจ้าตัวไม่ได้อวยพรอะไรนะวันนั้นได้แต่รับอย่างเดียว ของต่างๆที่เขาเอามาให้ไม่ได้จำกัด อาจจะเป็น เสื้อผ้า กางเกง หรือเงินอะไรก็ได้หมดเลยแต่คนที่มานั้นคือมาอวยพร (ก็ได้จ้อ) คือ คนที่มานั้นมาให้กำลังใจ มาอวยพรและมาอบสิ่งของด้วยใจถือเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ด้วย คำสอนและข้อคิดในงานก็คือ เป็นการเรียกรวบรวมญาติพี่น้องกลับมาเจอกันกลับมารวมตัวกันกินข้าวพร้อมหน้าพร้อมตากันถือเป็นวันแห่งครอบครัวอีกวันหนึ่ง เป็นวัน

กตัญญูก็ได้ วิธีการหรือพิธีกรรมขั้นตอนก็คือ เอาแพะ (แพะ คือภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่เป็นที่เก็บฝ้าย) มาอันหนึ่ง เอากล้วยอ้อยข้าวต้มมัด ฝ้า ขึ้น แล้วจะไปเคาะที่บ้านใดพอเคาะเสร็จแล้วก็จะมีการเชือกหมู เพื่อมาประกอบพิธีส่วนหนึ่งและทำอาหารกินด้วยกัน มีการแขวะซี แล้วรินเหล้า เคาะเสือก่อน พอเสร็จแล้วก็จะทำการมัดมือไปเรื่อยๆ ระหว่างนั้นจะยังไม่กินข้าวเมื่อแกงสุกข้าวสุกเขาจะตักมาก่อนส่วนหนึ่งเพื่อให้กับผู้ประกอบพิธีและเจ้าของพิธี ส่วนอื่นๆ นั้นก็ทำกินกันได้เลย แต่มีพิเศษอย่างหนึ่งคือ ปกติงานของปกาเกอญอที่เกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆแต่ละพิธีกรรมจะมีบทลำนาดำด้วย แต่ว่างาน ก็ไต่จ้อนิ จะไม่มีบทลำนาดำ ภาวธา

ประเด็นความเชื่อหลักปฏิบัติและหลักคำสอนประเพณีเกี่ยวกับความตาย

๑) ประเพณีพิธีกรรมมัตตราสัง/มัดฝ้ายตาย

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการมัตตราสัง/มัดฝ้ายตายอย่างไรในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรมมัตตราสัง/มัดฝ้ายตาย

ในพิธีกรรมการมัตตราสัง/มัดฝ้ายตายนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายบุญธรรม กล่าวว่า การมัตตราสังหรือมัดฝ้ายตาย คนปกาเกอญอเชื่อว่า คนเรานั้นเมื่อหมดลมหายใจหรือตายในทางที่ทางใดนั้น ปกาเกอญอเชื่อว่า คนที่เสียชีวิตลงหลังจากหมดลมหายใจแล้วก็จะตายเพียงแค่ร่างเฉยๆแต่วิญญาณหรือขวัญที่อยู่ในตัวเรานั้นยังไม่ได้ไปไหน ยังมีชีวิตอยู่ ปกาเกอญอเชื่อว่าอย่างนั้นจึงมีพิธีกรรมนี้ขึ้นมาจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้ผู้ตายนั้นนิ่งและสงบทั้งร่างและวิญญาณรวมไปถึงขวัญ ๓๗ ขวัญนั้นตายไปกับตัวเองด้วยจึงเอาฝ้ายมามัดให้ตาย ในระหว่างที่เอาฝ้ายมัดตายนั้นเขาก็จะบอกกล่าวยังดวงวิญญาณผู้ตายว่า ร่างกายนี้ดับลงแล้วจงกลับไปในโลกแห่ง ปลื้มอย่างมีความสุข พิธีกรรมในการมัดฝ้ายตายนั้นคือ การเตรียมอุปกรณ์ที่มีฝ้าย อย่างเดียวเป็นการทำพิธีฝ้ายถ้ามีที่ม้วนแล้วแล้วเขาจะเอามายาวๆ ให้ยาวยาวๆแล้วค่อยๆมัด มีการมัดม้อมัดเท่า มัดคอ พอมัดได้สักพักจนร่างผู้ที่เสียชีวิตนั้นค่อยๆเย็นลงๆ จนพอสมควรแล้วก็จะแกะฝ้ายออกเมื่อแกะฝ้ายออกเสร็จแล้วก็ถือว่าได้เสียชีวิตไปจริงๆ แล้ว แล้วก็เตรียมโลงศพเพื่อเอามาใส่ศพเป็นลำดับต่อไป

๒) ประเพณีพิธีกรรมเปลี่ยนชุดผู้ตาย

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมเปลี่ยนชุดผู้ตายในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรมเปลี่ยนชุดผู้ตาย

ในพิธีกรรมเปลี่ยนชุดผู้ตายนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายหมอแซ กล่าวว่า คนปกาเกอญอเมื่อตายลง จะมีพิธีอาบน้ำศพ เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้วจะมีการเปลี่ยนชุดให้กับผู้ตายจะเป็นชุดใหม่ของผู้ที่เสียชีวิตที่เก็บไว้ที่ยังไม่ได้ใส่หรือว่าใส่แล้วแต่ซุกเก็บไว้ เขาจะเอามาสวมใส่ให้ผู้ตาย จะเป็นเสื้อ ปกาเกอญอที่ทอไว้แล้วใหม่นั้นแหละเอามาใส่ให้ พอใส่เสร็จแล้วก็เอาน้ำขมิ้นส้มป่อยมาล้างหน้าล้างมือถ้าเป็นลูกหลานก็เพื่อขอขมาต่อผู้ที่ตายไปนี้และ

ก็จะรดที่มือ จากนั้นก็จะมีเงินเอามาปิดตา ปิดหน้าอก การตายของคนปกากะญอนี้พอตายลงเขาเอาเงินใส่ปากเต็มเลย เป็นเงิน เจ๊ะบอแบะ เจ๊ะกละสะ คือตายตอนเป็นๆตายหมดชีวิต คนที่ต้องการเงิน ทอง เมื่อได้เห็นเงินทอง เงินทองบังหน้าก็สามารถฆ่าพี่ น้อง พ่อ แม่ ได้หมดเลย อย่างนี้เรียกว่าตายทั้งแผ่นดิน เพราะใจได้ตนรกแล้วความตายนี้เอาไว้ ๒อย่าง ปกากะญอบอก ซีเสอมู คือ เจ๊ะบอแบะ เจ๊ะกละสะ หมายถึง คนที่มีแว่แสงหา มีความอยากความโลภแต่เงิน คนที่อยากได้จนต้องได้ มีใจแค่งเงิน ก็เลยมองไม่เห็นอะไรอันนี้จะเป็นปริศนาข้อหนึ่งเลยนะ แล้วจะปิดด้วยผ้าห่มสีขาว แล้วก็เอาเทียนมาจุด เทียนนั้นเขาทำกันเอง ทำเสร็จก็มาจุดตรงที่ผู้ตายวางนอนอยู่ตรงนั้น เทียนสองเล่ม ที่ตระเตรียมไว้ จะมีการจุดให้กับผู้ตายสองเล่ม มีความเชื่อว่า เทียนสองเล่มนี้ ตายก่อนอายุขัยหรือว่าตายด้วยอุบัติเหตุ คือการจุดไว้ปลายบนหัวหนึ่งเล่ม และจุดไว้ปลายเท้าหนึ่งเล่ม เทียนสองเล่มนี้ จะจุดไว้พร้อมๆกัน ถ้าเทียนเล่มที่จุดปลายเท้าดับก่อนเชื่อว่า เขามาเกิดได้แค่นี้ หมดเวลา หมดบุญแล้วถึงวันที่ต้องตายและกลับไป ถ้าเป็นเล่มที่จุดไว้บนปลายหัวถ้าเทียนเล่มนี้บนปลายหัวหมดก่อนเขาเชื่อว่า ยังไม่ถึงเวลาตาย อาจเกิดโรคตาย โดนคาถาอาคมตาย หรือเกิดป่วยตาย อุบัติเหตุตาย อย่างนี้ หลังจากที่ตั้งถ้ำแล้วไหนดับก่อน เขาก็จะสันนิษฐานทันทีว่าตายแบบไหนในความเชื่อของปกากะญอ

๓) ประเพณีพิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตาย

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตายในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตาย

ในพิธีกรรมบอกทางให้กับผู้ตาย มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายเกะกู กล่าวว่าพิธีบอกทางผู้เสียชีวิตนั้นคือ เมื่อผู้เสียชีวิต เสียชีวิตในเวลาที่มีแสงพระอาทิตย์อยู่เขาก็จะบอกเดือนบอกวัน บอกปีให้กับผู้ตายก่อนที่จะบอกก็จะมี的去เคาะโถงบอกเจ้าตัวผู้ที่ตายบอกว่าจะบอกทางให้ว่าไปทางนี้ตามมาดูว่าไปทางนี้ เขาจะบอกกลับหัวกลับหางกัน ถ้าทางพระอาทิตย์ขึ้นจะบอกว่า ทางตะวันตก ถ้าทางพระอาทิตย์ตกจะบอกว่า ทางพระอาทิตย์ขึ้น ยอดไม้จะบอกเป็นปลายไม้ ปลายไม้จะบอกเป็นยอดไม้ บอกเป็นภาษาปกากะญอว่า หมือถ่อเลื้อเน หมือล่อเลื้อเน พร้อมๆ กับขึ้นนิ้วบอกไปตะโกนไปให้ผู้ตายได้รับรู้ไปด้วย ถ้ามีการเก็บไว้สามวันก็จะบอกสามวัน วันละครั้งในช่วงที่พระอาทิตย์ยังไม่ตก จนวันสุดท้ายที่จะไปส่งศพก็จะบอกทางให้กับผู้ตายอีกว่าไปทางนี้จะกลับหัวกลับหางกันเช่นเคย แต่จะมีช่วงที่บอกทางก่อนที่จะเผาศพหรือฝังศพนั้นเป็นช่วงสุดท้ายที่จะบอกทางให้กับผู้ การบอกทางในพิธีกรรมฝังศพหรือเผาศพของปกากะญอนั้น ก่อนที่จะเผาหรือฝัง ต้องมีการบอกทาง ๒ คน มีการจุดเทียนสองเล่ม ข้างๆโลงศพผู้ที่บอกทางนั้นจะเป็นลูกหลานญาติพี่น้องของผู้ตาย ๒ คน จะยืนอยู่ข้างๆ โลงศพคนละข้างแล้วก็จุดเทียนเอามือไขว้กันแล้วก็บอกว่า หมือนือโล้เน หมือถ่อโล้เน ที่ถ่าโล้เน ที่คีโล้เน เสคีโล้เน เสจ้อโล้เน แบบนี้ ๓ รอบถือว่า

เสร็จพิธี พอเสร็จพิธีแล้วเขาจะเอาเทียนสองเล่มนั้น ดับทั้งสองเล่มเลย แล้วก็โยนทิ้งไปในโลงศพ พอเสร็จพิธีเรียบร้อยแล้วก็ทำพิธีเผาศพหรือฝังศพต่อไปได้เลย

๔) ประเพณีพิธีกรรมห่อศพ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมห่อศพในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรมห่อศพ

ในพิธีกรรมห่อศพนี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายสำเภา กล่าวว่าในหมู่บ้านหากมีคนในหมู่บ้านเสียชีวิต เพื่อนบ้านทุกคนจะหยุดงาน เพราะถือเป็นข้อห้าม ซึ่งเรียกว่า “ดีปกาศะลอ หม่า” คือข้อห้ามสำหรับวิญญาณที่หลุดหายไป ทุกคนในหมู่บ้านจะหยุดทำงานเพื่อที่จะมาในงานของผู้เสียชีวิต ชั้นแรกญาติพี่น้องก็จะอาบน้ำศพ และนำเสื้อผ้าใหม่ ๆ มาสวมใส่ให้เสร็จแล้วก็จะห่อศพด้วยเสื้อสีขาว และเตรียมสัมภาระให้แก่ศพ หลังจากห่อศพแล้วจะหาไม้ไผ่หนึ่งท่อนยาวนำมาผ่าออกเป็น ๔ ซีกเท่า ๆ กัน ครึ่งท่อนแล้วง่ามลงบนศพเพื่อยึดศพให้แน่น เรียกไม้ไผ่ท่อนนี้ว่า ไม้ง่ามศพ จากนั้นก็จะนำเสื้อผ้า ของศพที่ญาติพี่น้องมอบให้ แขนงไว้ที่ปลายท่อนไม้ไผ่ เสื้อผ้า และข้าวของของศพนี้เรียกว่า ปวา ซี อะ ก็อ มีความหมายว่า “สัมภาระศพ” เป้าหมายการเตรียมสัมภาระของศพนี้ ก็เพื่อทำความร่ำร่ำให้ศพ ขณะเดินทางกลับไปยังโลกหน้า

๕) ประเพณีพิธีกรรม(อีธา)วนรอบศพ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรม(อีธา)วนรอบศพ ในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรม(อีธา)วนรอบศพ

ในพิธีกรรม(อีธา)วนรอบศพ นี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายเกะกู กล่าวว่า การขับลำนำ (อีทาปวาซี) ตกเย็นจะเป็นเวลาแห่งการขับลำนำส่งวิญญาณศพ โดยชายหนุ่มและพ่อบ้านจะขึ้นขับลำนำที่ขับในช่วงนี้ จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับคนตาย ลำนำสำหรับศพนี้ผู้ขับจำกัดเฉพาะแต่ผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงจะขับลำนำไม่ได้ ถือเป็นสิ่งต้องห้าม ผู้หญิงที่กำลังตั้งครรภ์ และเสียชีวิตก็จะมี การขับลำนำวิญญาณเช่นเดียวกัน แต่ผู้มาขับลำนำจะเป็นเฉพาะผู้ชายเท่านั้น ลำนำที่ขับมีชื่อเรียกว่า ทาโหรควา ผู้เสียชีวิตที่เป็นวัยหนุ่มสาวจะมีการสร้างกระต๊อบหลังเล็กที่ก่อด้วย ไม้ไผ่ ๆ หมู่บ้าน และนำเสื้อผ้า ข้าวของไปวางไว้บนกระต๊อบหลังนั้น สิ่งของเหล่านี้เรียกว่า เสาละเล ผู้เสียชีวิตกลุ่มนี้มีลำนำส่งวิญญาณโดยเฉพาะเช่นกัน ซึ่งเรียกว่า ทาเยอลอแปลว่า ลำนำ คณิงหา

นายบุญธรรม กล่าวว่าพิธีส่งสัมภาระและข้าวของให้ศพ (เอ้าะโล)ก่อนที่จะปลงศพจะมีการเตรียมสัมภาระและข้าวของให้ศพ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยจำเป็นในการดำเนินงาน ได้แก่ ยาม มีด หม้อ ชาม ถ้วย ไม้ขีดไฟ เชื้อมัน เชื้อข้าว กล้ากล้วย ยาสูบ หมาก พลุ เป็นต้น ข้าวของสัมภาระ

ทั้งหมดจะบรรจุลงในกะดุกใบหนึ่ง เมื่อได้ เวลาปลงศพ กะดุกใบนี้ก็จะถูกเอาไปด้วย ปลงศพเสร็จแล้วจะนำกะดุกใบนี้ไปวางไว้ใต้ต้นไม้ จากนั้นนำขอเกี่ยวคอเสื้อผู้ทำพิธีและดึงกลับบ้านพอเป็นพิธี การทำพิธีส่งสัมภาระ และข้าวของให้ศพนี้ มีความหมายว่า ในโลกหน้าวิญญาณของศพจะต้องกลับไปทำมาหากินเช่นเดียวกับชีวิตในโลกนี้ จึงต้องมีการมอบสัมภาระ และข้าวของให้ มิเช่นนั้นวิญญาณจะมีความยากลำบาก ไม่มีข้าวของ และเครื่องใช้ในการทำมาหากิน

๖) ประเพณีพิธีกรรมฝังศพ/เผาศพ

ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมฝังศพ/เผาศพ ในชุมชนของท่านอย่างไร

ในชุมชนของท่านมีหลักปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรในการทำพิธีกรรมฝังศพ/เผาศพ

ในพิธีกรรมฝังศพ/เผาศพ นี้มีแนวคิดและหลักคำสอนอย่างไร

นายหมอแซ กล่าวว่าคนปกากะญอเสียชีวิตก็มีทางให้วิญญาณที่จะไปหาหมื่นฆ่าเคล่อ แต่ช่วงเวลาก่อนที่วิญญาณจะไปในนั้นเขาต้องมีเวลาเวียนในที่นี่เขาเคยไปก่อนแล้วค่อยไปหา หมื่นฆ่าเคล่อ พอมาหาหมื่นฆ่าเคล่อก็จะพูดจะถามว่าจะกลับไปนรกหรือสวรรค์ หรือจะอยู่ในโลก แต่ภายใน ๑ เดือนนั้น ตั้งแต่เดือนขึ้นวันที่ ๑ วิญญาณก็จะไปมาในเมืองผืนนั้นเอง แต่ว่าจะไปบ้านใคร ไปหาใคร ไปอยู่อาศัยที่ไหนก็ไม่มีใครเห็น แต่ปกากะญอเชื่อว่าวิญญาณนั้นเวียนไปมาเป็นเวลาหนึ่งเดือน แต่จะเป็นเมืองปลือหรือผืนแล้วเป็นวิญญาณ เพราะตอนที่มันมีชีวิตอยู่เขามีความต้องการที่มีการตกลงกับหมื่นฆ่าเคล่อ ว่าเขาต้องการผืนแผ่นดินนี้เป็นเดือนที่ต้องการอยู่อย่างนี้ ต้องการเวลาอย่างนี้ คือ เจ้าตัวได้ตกลงกับหมื่นฆ่าเคล่อไว้แล้ว หมื่นฆ่าเคล่อนี้เป็นเจ้าแห่งสรรพสิ่งทุกอย่างหรือเจ้าแห่งต้นโพธิ์ถูกหรือไม่ต้องเรียกว่า ผี ปู่ ย่า คนเมืองส่วนใหญ่เขาจะเข้าใจว่าเป็นผี ปู่ ย่า มากกว่า คือตั้งแต่คนๆนี้ในตระกูลที่มีผี ปู่ ย่า นั้น ฉะนั้นถ้าพูดถึงผี ปู่ ย่า จะเข้าใจดีว่า คือ ซิโซ่ หมื่นฆ่า ผี ปู่ ย่า ผี ตา ยาย คือต้องอยู่เป็นเดือน คือการเวียนว่ายภายใน 1 เดือนนั้น ถ้าครบเดือนแล้ว ก็จะไปอีกภพหนึ่งแล้วหมื่นฆ่าเคล่อก็บอกว่า ถ้าทำดีก็ไปสวรรค์ แต่ถ้าทำไม่ดีก็ไปนรก ถ้าพูดถึงพี่ น้อง ที่เป็นคริสต์ เขาบอกว่าถ้าเขาทำบาปก็จะอยู่ในเมืองปลือหรือเมืองผี ถ้าให้ความหมาย ปลือ (ปลือกี้ คือมีแผ่นดินอีกภพหนึ่งที่คนเสียชีวิตนี้ยังไม่กลับสวรรค์ นรกนี้) เขามีที่อยู่ที่อยู่อาศัยอีกที่หนึ่ง ถ้าเป็นผมคนเฒ่าคนแก่ประมาณผมก็ฝันเห็นไปเมืองผี เมืองที่คนตายเขาอยู่กัน คนเหล่านั้นยังไม่ได้ไปผุดไปเกิดยังอยู่ที่นี้อยู่ ปลือ ช่วงที่ตายแล้วเขาเผาร่างนั้นก็ถือว่าพื้นที่ทำกินมีแค่นั้น มีเพียงแค่นั้น เท่าที่มีการเผาร่างนั้นเองแล้วปกากะญอบอกกันว่าถ้าหากว่าฝังร่างกลับไปทำนา แต่ถ้าเผาไฟจะกลับไปทำไร่ นี่คือคำพูดของบรรพบุรุษ แต่อย่างนี้ฝังก็คือ มีนา ถ้าหากมีการฝังแล้ว มีที่ฝังกว้างเท่าไรก็จะมินาเท่านั้น เขาจะมีพื้นที่ทำกินเท่านั้นเอง เขาฝังยังงี้ก็ได้เท่านั้น อันนี้ก็ต้องไปในป่าช้าที่ฝังศพแต่บางคนฝันเห็นคนที่ตายยังอยู่ที่นั่นจริงๆคือป่าช้าหรือบ้านเมืองของเขาเองมี อะไรเหมือนมนุษย์โลกนี้หมดเลย แต่ไม่มีชีวิตชีวาดูเศร้าหมองมาก

นายบุญธรรม กล่าวว่าปกาเกอญอ คนที่รู้ว่าเป็นปลือก่อนอันนี้ก็มีหลายคนที่รู้แต่เขาไม่พูดถ้าเป็นเรานั้นเรารู้เราบอก แต่บางคนรู้เมื่อไหร่ เวลาไหน หรือพ่อแม่ให้เขารู้ก็มีอันนี้ก็ไม่ทราบนะ ที่มีมาตั้งแต่สมัยก่อนๆมีทั้งฝั่งและเผ่า ส่วนใหญ่ถ้าเป็นคนที่ยายโหงจะเผ่าทั้งนั้น ถ้าเสียชีวิตเด็กหรือเสียชีวิตแก่ส่วนใหญ่จะฝั่งการเผ่าไฟ ทำไมต้องเผ่าอันนี้ถ้าตอบตามเหตุผลทางวิทยาศาสตร์นั้น ถ้าเผ่าร่างก็จะตายทั้งหมด หมายถึงร่างที่มีโรคมะเร็งอะไรก็จะตายตามไปด้วย ถ้าฝั่งต้องดูแลและตระเตรียมรักษาให้เรียกร้อยในการจัดการศพ แล้วผู้ที่ทำหรือจัดการศพนั้นต้องกลับมาอาบน้ำ โดยอาบน้ำขมิ้น ส้มป่อย ต้องดูแลตัวเอง เพราะว่าถ้าหากมองย้อนดูสมัยก่อนก็จะมีโรคใหญ่ โรคร้ายแรงเอตส์ ก็เผ่าไฟไหม้ไปด้วย แต่ถ้าฝั่งก็ต้องระวังตัว ไม่ว่าจะฝั่งหรือเผ่าก็ต้องระวังตัวเหมือนกัน การฝั่งต้องมีน้ำขมิ้น ส้มป่อยด้วย ชีวิตปกาเกอญอมองความรู้อย่างที่เกี่ยวข้องคือ เมื่อไปส่งศพเผ่าหรือฝั่งต้องกลับมาเชือกไก่คู่หนึ่ง อันนี้ หัวไก่ ถ้านับถือพุทธแล้วก็ไม่เกี่ยว แต่ถ้านับถือผีอยู่ก็จะมี ความเกี่ยวข้อง หัวไก่นั้นได้นิยามไว้ว่า จะต้องกลับไปนั่งเรือไก่ ไก่จะมีตัวเดียวคือตัวเมีย มีกันเป่าให้บวม แล้วก็แขวนไว้ ถ้าไก่ตัวอื่นๆก็กินกันทั่วไปแต่จะทำให้กับคนตายนั้นแค่ตัวเดียว ตัวอื่นๆกินให้หมดไม่ อยากล้างตามพ่อแม่ที่เลี้ยงไว้ หัวไก่ อุเกอโพอ ไว้ให้กับคนตายจะแขวนไว้ให้ แต่ถ้าเป็นหมู วัว ก็จะเอาหางไว้ให้ ถ้าเป็นไก่ก็คือกลับไปนั่งทำเป็นเสือ ส่วนทางหมูนั้นจะเป็นไม้แปะ (หน่อแปะ) อุเกอโพอ มันจะลอย แต่ยังมีอีกอย่างนั้นก็คือตอนเวลาไปส่งศพกลับมาจะมีการหักกิ่งไม้ในงานศพ ที่หักกิ่งไม้หักก็ เพราะว่าเวลาไปก็เอาไปคนละกิ่งแล้วไปวางไว้ในหลุมฝังศพ เวลากลับก็จะเอากลับมาอีกคนละกิ่งก็จะ มาว่าไว้ในที่ๆคนตาย อันนี้หมายถึงเขาได้นับจำนวนคนที่ไปและมา คือไปกินก็คนแล้วกลับมาครบไหม เพราะสมัยก่อนมีศาลาจาต้วมากมาย มีซุ่มใส่อะไรอย่างนี้ มีการฆ่ากันตายบ้างอะไรบ้าง ฉะนั้นถ้าไปกิน ๓๐ คน ต้องกลับมา ๓๐ คน ถ้ากลับมาไม่ครบ ๓๐ คน คนที่ไม่กลับมานั้นทำอะไร หายไปไหน นี่คือการรับผิดชอบกันในสังคมนั่นเอง ตาซี ตาซา ตาซี ซียังงิ ตาซา ซายังงิ กิ่งไม้สมัยก่อนคือนับไว้ ส่วนขมิ้นส้มป่อย คือ จะเป็นการล้างมือล้างเท้า คนแก่สมัยก่อนอธิบายไว้ไม่หมด สมัยนี้จะหายไปหมดแล้ว ดังนั้นก็มี ๒ อย่างที่ให้ความหมายคือ คนที่จะจัดการศพและเผ่าศพหรือฝั่งนั่นเอง คนๆนั้น จะใกล้ชิดกับคนเสียชีวิต การจัดการเรือกิ่งไม้ที่เราหักไว้ เพราะเราเอาไว้ให้วิญญาณคนที่ทำศพนั้น กลับมาด้วย ไม่ให้วิญญาณไปตามคนตาย ปวาจ้อถ่อโล คือ การส่งวิญญาณไปยังเมืองผี ปู ยา เขาจะ สิ่งไปในปลือก่อน สิ่งที่เขาเตรียมไว้ให้ เคอคือ เสือ ยาม เขาจะไม่มีการเตรียมให้เพราะคน ปกาเกอญอมีพร้อมอยู่แล้วใน เกอติ มอปู

ความคิดเห็นอื่นๆเกี่ยวกับประเพณีชีวิตและความตาย

นายกินิ กล่าวว่าพิธีกรรมงานศพ งานศพเป็นงานที่ทุกคนต้องไปร่วมพิธี โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะได้มีโอกาสทำความรู้จักสนิทสนมกัน แสดงความรักต่อกันและอาจตกลงปลงใจแต่งงานกันในเวลาต่อมา ปกาเกอญอที่มีฐานะดีจะเก็บศพไว้นานหลายวัน ส่วนมาก ๓ วัน ๓ คืนเท่านั้น ศพจะถูกบรรจุไว้ในโลงและประดับประดาอย่างดี และมีการทำบุญกันอย่างเต็มที่ถ้าฐานะไม่ดีก็ใช้เสื้อผ้าห่อศพ

แล้วเอาเส้นด้ายดิบพันรอบ นำไปฝังหรือเผา ตามความประสงค์ของญาติผู้ใหญ่ ถ้าผู้ตายเป็นแม่บ้านหรือแม่เรือนจะรื้อบ้านทิ้งหลัง เพราะของเหล่านี้เป็นสมบัติของแม่บ้าน ถ้าเก็บไว้จะไม่เป็นมงคล

นายเรืองเดช คนปากเกาะญอมีหลักคำสอนอีกว่า เนอเมะโอะสะถ่อสะถ่อ โต๊ะแกล๊ะหมือเยอ ถ่อบะจ้อ เพราะว่าถ้าไปไหนมาไหน เราจะนึกขึ้นได้ว่า บางสถานที่เราเคยมาแล้ว ถ้าเราอยู่เฉยๆก็ไม่มีประโยชน์อะไร บางอย่างเราพูดได้แต่เราไม่สามารถทำได้ ตัวอย่าง ซอซื่อ ก่อนที่จะทำดูเหมือนง่าย แต่พอทำจริงแล้วยาก หลักคำสอนที่ดูเหมือนง่ายแต่ยาก เพราะว่าทุกอย่างที่ได้มาต้องผ่านกาลเวลาในการฝึกทั้งนั้นไม่มีใครที่เกิดมาแล้วจะเก่งทันทีทันใด ดังคำสอนที่ว่า เซต่ากิเซลื้ออ่าโด ปวาเซถ่อเซาะโอะแป่วโจ มาเตอเซมานะมาโล ดิปวาโสโลเกอซรโพ ฉะนั้นเราต้องเรียนรู้ ถ้าเด็กก็จะรู้จำง่ายได้ หมายรู้จำแต่เป็นผู้ใหญ่แล้วก็จะจำยากหน่อย ฉะนั้นความรู้หรือจำได้หมายรู้จะเป็นไปตามวัย หมือถ่อหมือฮา ลาถ่อลาซี

นายสำเภา การเตรียมก่อนตาย นี้รู้สึกไม่มี แต่เพื่อลูกหลานนี่คือการเตรียมให้ลูกหลานเช่น ที่ดินทำกิน เครื่องมือเครื่องใช้ วางแบบวางแนวให้ลูกหลานได้ใช้ต่อนั้นมี ถ้าเป็นเฉพาะตัวเอง นั้นก็จะมี กระดงอันหนึ่ง สานไว้ เอาไว้เพื่อขึ้นเซสา เซสาคือการบอกทางให้กับคนตาย เสมือนการไปส่งคนตายในอีกภุมิหนึ่งแต่บอกไว้ในการขึ้นกระดงนั้นเองไปส่งแบบไม่ตาย ตัวผู้ตายก็จะถูกส่งในการขึ้นกระดงนั้นเอง ความเข้าใจของลุงนั้น คนตายนั่นเขาจะเตรียมเอาไว้ฉันไม่มี แต่มีที่ลูกหลานที่ต้องเตรียมให้กับผู้ตายนั่น เตรียมไว้ให้แต่ละอย่างๆไป คืออยู่ที่ลูกหลานหมดเลย สิ่งที่ลูกหลานจัดเตรียมให้ ส่วนใหญ่เป็นของที่ลูกหลานหามาทั้งนั้น ของตัวเองก็มีบ้างที่ได้ทำไว้ แต่สมัยตายายนั้นก็มีบ้าง รูปแบบการตายสมัยแต่ก่อนนั้น เขาห่อด้วยสาตม้วน ยาวๆเท่าคน ตอนนั้นเขาไม่ทำกันละ ที่ห่อด้วยสาตยาวนั้นก็เพราะว่าเมื่อก่อนนั้นไม่มีอุปกรณ์อะไรเลยห่อแบบง่ายๆ

นายกนิ กล่าวว่างานศพเป็นงานที่ทุกคนต้องไปร่วมพิธี โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะได้มีโอกาสทำความรู้จักสนิทสนมกัน แสดงความรักต่อกัน และอาจตกลงปลงใจแต่งงานกันในเวลาต่อมา ปากเกาะญอที่มีฐานะดีจะเก็บศพไว้นานหลายวัน ส่วนมาก ๓ วัน ๓ คืนเท่านั้น ศพจะถูกบรรจุไว้ในโลงและประดับประดาอย่างดี และมีการทำบุญกันอย่างเต็มที่ถ้าฐานะไม่ดีก็ใช้เสื้อห่มห่อศพแล้วเอาเส้นด้ายดิบพันรอบ นำไปฝังหรือเผา ตามความประสงค์ของญาติผู้ใหญ่ ถ้าผู้ตายเป็นแม่บ้านหรือแม่เรือนจะรื้อบ้านทิ้งหลัง เพราะของเหล่านี้เป็นสมบัติของแม่บ้าน ถ้าเก็บไว้จะไม่เป็นมงคล

นายชิล้าแฮ กล่าวว่าในงานศพจะมีการฉีกทำลายเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้สอยของผู้ตายทั้งหมด แล้วนำไปในป่าช้า บางทีมีการฉีกธนบัตรชนิดต่างๆ ของผู้ตาย ทิ้งไว้บนหลุมฝังศพหรือเผา และมักจะเอาเหรียญโลหะเงินไปฝังตามสถานที่ต่างๆ โดยไม่ให้ผู้ใดทราบว่าฝังไว้ที่ไหน เพื่อว่าผู้ตายจะได้เอาไปใช้ในเมืองผีในตอนกลางคืน พวกหนุ่มสาวจะเดินเป็นแถวเรียงหนึ่งรอบๆ ศพ พร้อมกับร้องเพลงรำพันถึงผู้ตาย ไว้อาลัยแก่ผู้ตายตลอดคืน และผลัดเปลี่ยนกันเผ้าศพ ปากเกาะญอเวลาคนตายจะเก็บศพไว้นานสามวันสามคืน เพื่อรอญาติพี่น้องทุกคนผู้ทุกคนมาเคารพศพ หากผู้ตายเป็น

หญิงสาวหรือชายโสด บิดามารดาก็จะแต่งตัวให้ด้วยเสื้อแม่บ้านหรือพ่อบ้าน และนำไม้ที่แกะสลักเป็นอวัยวะเพศตามลำดับ เมื่อนำไปเผาเพราะเชื่อว่าเมื่อเสียชีวิตลง ก่อนวิญญาณจะไปสู่สุคติจะต้องผ่านด่านพระยมบาลเสียก่อน ยมบาลจะคอยตรวจสอบว่าคนใดแต่งงานแล้ว และคนใดยังไม่แต่งงานคนที่แต่งงานแล้วก็จะให้ผ่านด่านไปสู่สุคติได้ แต่คนใดที่ยังไม่แต่งงานก็ไม่ให้ผ่านด่าน ถือว่ายังทำหน้าที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์เมื่อตอนมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ อีกความหมายหนึ่งเพื่อเป็นการป้องกันผีเลวทรามและชุกชนทั้งหลาย ไม่ให้มาฉุดคร่าพาหญิงสาวและชายโสดไปจากสุคติ โดยเหตุนี้การนำไม้มาแกะสลักเป็นตามเพศจึงเป็นสัญลักษณ์บอกให้พระยมบาลรู้ว่าพวกเขาแต่งงานแล้ว ยอมให้พวกเขาไปสู่สุคติแต่โดยดีเถอะ

นายกะปู้ กล่าวว่าในคืนแรก ช่วงหัวค่ำจะมีกลุ่มพ่อบ้านและหนุ่มๆ ขึ้นมาเดินรอบศพ และขับลำนํ้าสำหรับศพโดยเฉพาะ ซึ่งเนื้อหาจะมีความหมายไปในทางอวยพรและส่งวิญญาณสู่สุคติให้กลับไปอยู่ดีมีสุขในโลกหน้า ช่วงขับลำนํ้าสำหรับศพนี้ จะไม่มีหญิงสาวขึ้นมาขับด้วยเพราะถือเป็นข้อห้าม บทลำนํ้าที่ผู้ขับต้องการให้วิญญาณกลับไปอย่างมีความสุขในสรวงสวรรค์ชั้นฟ้า และอีกบทหนึ่งที่กล่าวถึงการชี้หนทางให้วิญญาณกลับไปสู่สุคติ ซึ่งเชื่อว่าจะมีความตรงกันข้ามกับโลกนี้อย่างสิ้นเชิง ให้ผู้ตายรับรู้ล่วงหน้าว่ากาลข้างหน้าจะเป็นเช่นไร เพื่อจะได้เห็นทางและกลับไปถึงที่หมายอย่างปลอดภัย หลังจากเสร็จสิ้นการขับลำนํ้าสำหรับศพแล้ว ก็จะเป็นโอกาสของหนุ่มสาวขึ้นมาขับลำนํ้าต่อ ซึ่งการขับลำนํ้าในช่วงที่สองนี้จะขับตลอดสามวันสามคืน จะไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศพเลย แต่จะเกี่ยวข้องกับการเกี่ยวพาราสีและพูดจาหยอกล้อกันระหว่างหนุ่มสาว เพื่อสร้างบรรยากาศไม่ให้ญาติผู้ตายเศร้าโศกเสียใจมากเกินไป นับเป็นโอกาสพิเศษที่พวกเขาเหล่านั้นได้มาพบปะกันพูดคุยและเกี่ยวพาราสีกันและกัน หลายครั้งหลายคู่ได้จับตาทะนายนนั้นและตกลงปลงใจมาใช้ชีวิตร่วมกันอย่างเป็นฝั่งเป็นฝา

นายกินี กล่าวว่าเมื่อครบสามคืน ช่วงสายของวันรุ่งขึ้นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านก็จะช่วยกันนำศพไปเผาที่ป่าประจำหมู่บ้าน โดยจะช่วยกันหามไปเมื่อถึงป่าซำก็ช่วยกันหาเศษไม้แห้งบ้าง และสดบ้างมากองไว้เป็นกองใหญ่ แล้ววางศพไว้บนกองนั้น จากนั้นก็จะจุดไฟเผาและรอนกว่าจะไหม้ บางคนนิยมการฝังก็ไปฝังกันส่วนเสื้อผ้าอาภรณ์และของใช้ของผู้ตายนั้นไม่มีการเผาพร้อมศพ แต่ญาติพี่น้องก็จะนำไปกองไว้ที่โคนต้นไม้ต้นใดต้นหนึ่งระหว่างทางเดินไปป่าซำ กองเสื้อผ้าและของใช้เหล่านี้เรียกในภาษาปากเกาะญอว่า “เสอะเล” การที่ไม่มีการเผาและเก็บเอาไว้เพื่อป้องกันวิญญาณไม่ให้กลับบ้านมาทางถ้ำเสื้อผ้าอีก หากกลับมาให้กลับมาถึง เสอะเล ก็พอแล้ว ด้วยเกรงว่าจะเป็นการมารบกวนลูกหลานหรือญาติพี่น้อง ซึ่งอาจทำให้พวกเขาล้มป่วยลงอีก เมื่อผู้ร่วมไปเผาศพกลับมาถึงหมู่บ้านก็จะไม่กลับขึ้นบ้านของตนทันที จะต้องกลับไปที่บ้านของศพเสียก่อนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่หามศพหรือจับต้องเครื่องใช้และเสื้อผ้าของคนตาย เพื่อกลับรดน้ำสละหัวด้วยส้มป่อยและขมิ้นที่ญาติของผู้ตายเตรียมไว้ให้แล้ว ซึ่งหมายถึงการขอขมาลาโทษ ขออย่าให้เจ็บ

ไข่ได้ป่วยและเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าแต่ประการใดหลังจากนั้นสามวันสามคืน ลูกหลานหรือญาติพี่น้องจะไม่เข้าไปนอนตรงบริเวณที่ของผู้ตาย และช่วงเวลาเดียวกันนี้จะห้ามการออกไปทำงานด้วยเช่นกัน เรียกข้อห้ามนี้ในภาษาปากเกอะญอว่า “ดีนา เกราะ” โดยถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ต้องรอให้วิญญาณกลับจนว่าจะถึงสุคติเรียบร้อยและแน่ใจว่าจะไม่กลับมาที่บ้านอีกแล้วนายกินี สุธีรัตน์มงคล

นายดวงจันทร์ กล่าวว่า คนปากเกอะญอตั้งแต่เกิดมาหรือก่อนเกิดมานั้น มี หมื่อฆาเคล่อ มาเกิดตามเวลา มานัด หมื่อฆาเคล่อ คนปากเกอะญอนั้น เรื่องที่เกี่ยวกับความเจ็บความตายนั้น ไม่ได้เรียกว่า ความเจ็บความตาย คำเรียกว่า กลับ ปากเกอะญอมีความเชื่อว่า คนๆนั้นกลับคืนสู่บ้านเก่า คือแต่ละคนนั้นจะกลับคืนสู่บ้านเก่าของตนเองแต่ละคน เพราะอะไร ก็เพราะว่า เราทุกคนที่เกิดมานี้ มาเพื่อทำมาหากินเท่านั้นเอง มาทำมาหากินแล้วก็กลับบ้านของตัวเองไม่มีอะไรมา เราทำมาหากินกันทั้งนั้น สุดท้ายแล้วเราก็กลับไปบ้านเกิดของตัวเองที่เราจากมานั่นเอง คือหมู่บ้านของเรา ถ้าวันหนึ่งเฒ่าแก่มา ไม่มีใครพร่ำสอนละ แต่ความแก่เฒ่านั้นต้องเรียนรู้ในบั้นปลายสุดท้ายของชีวิต หลักคำสอนเหล่านี้ก็คล้ายๆ กับพระหลักของพระพุทธเจ้า ว่าการเกิด ก็ต้องมีพร้อมกับความตายความเจ็บไข้ได้ป่วย พอล้มหายตายจากกันไปแล้ว ไม่มีชีวิตอยู่แล้วถือว่าได้กลับแล้ว รู้ได้อย่างไร ก็รู้จากความฝัน คนๆ หนึ่งถ้าเสียชีวิตลงไปแล้ว เมื่อเราฝันถึงเขา เราจะเห็นเขาในลักษณะที่ว่า เขาก็อยู่ของเขา มีบ้านของตนเอง เราจะเห็นภาพที่เหมือนกับตอนที่ยังมีชีวิตอยู่จะเป็นแบบนี้ คนปากเกอะญอเขาเชื่อกันว่า มีการตายจริง ตายเฉพาะร่างเท่านั้นเอง แต่วิญญาณนั้นไม่ตาย แต่การตายแล้วเหลือแต่วิญญาณนั้น ก็บอกอีกว่า หากคนๆนั้นทำดี ก็เอาความดีกลับไป ทำอะไรที่ไม่ดี ก็เอาสิ่งที่ไม่ดีกลับไป ในความฝัน ปากเกอะญอบอกว่า ถ้าฝันเห็นถึงคนที่ตายไปแล้ว เป็นพวกวิญญาณที่ตายไปแล้วนั้นก็จะทำให้ฝนตก เพราะอะไร ก็เพราะว่า คนที่เราฝันถึงอันเป็นวิญญาณนั้น เขามีน้ำหูน้ำตาเยอะ (ยังมีความอาลัยอาวรณ์ เศร้าโศกเสียใจอยู่มาก) เพราะมีความทุกข์ยากลำบากเยอะ ปากเกอะญอนี้ มีหมื่อฆาเคล่อ มานัด มานัดทุกคนที่จะมาเกิด แล้วเค้าต้องทำตามอย่างนั้นทั้งหมด ถ้าเป็นปากเกอะญอ นี้ไม่ได้พูดถึงอะไรมา เมื่อถึงเวลาเค้าก็ตายตามที่นัดไว้ถ้าเป็นความเชื่อปากเกอะญอ นี้กลับไปถึงแค่ ปลือ คือเมืองผี พอกลับถึงที่นั้นก็กลับคืนมาต่อ

นายคุปป์กล่าวว่าข้อห้ามหลังปลงศพ หลังจากปลงศพแล้วจะมีข้อห้ามในประเพณี คือไม่ให้คนในหมู่บ้านออกไปทำมาหากินนอกบ้าน ส่วนจะห้ามกี่วันนั้นขึ้นอยู่กับว่าศพนั้นมีการเก็บไว้กี่วัน หากเก็บไว้หนึ่งวันก็จะห้ามออกไปทำงาน ๑ วัน ถ้าเก็บ ๓ วันก็จะห้าม ๓ วัน เป็นต้น ข้อห้ามนี้เรียกว่า “ดีนาเกอะเกราะ” หมายความว่า “ข้อห้ามผีผู้ตาย” เพราะปากเกอะญอเชื่อว่าหลังจากปลงศพของผู้ตายยังเดินไปมาภายในบริเวณหมู่บ้าน อยู่จนกว่าจะพ้นจำนวนวันที่เก็บศพไว้ เพราะฉะนั้นหากผู้ใดออกนอกหมู่บ้านในช่วงนี้ ผีผู้ตายอาจเห็นเข้าและจับขั้วของผู้นั้นไป ซึ่งจะทำให้ผู้นั้นล้มป่วยลงได้ พืชผักของศพ หากมีผีเสียชีวิตลงในกลางปี และผีเสียชีวิตไม่มีโอกาสได้รับประทานพืชผักที่ตนปลูกลงไป ในกรณีนี้ญาติพี่น้องก็จะนำผลผลิตของพืชผักต่าง ๆ ในรอบปีนั้นไปฝากไว้ที่ไร่ หรือใต้ต้นไม้

บริเวณของศพก็ได้หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้วิญญาณจะได้กลับมารับประทานผลผลิตของพืชผักเหล่านั้น แล้วจะได้กลับไปสู่ส่สุดด้วยความสงบสุข จะได้ไม่กลับมาขอจากญาติพี่น้องอีก ปัจจุบันเนื่องจากปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนไป จากที่เคยทำพิธีแบบดั้งเดิม จึงหาจัดงานศพแบบดั้งเดิมได้ยากมากขึ้น จะเห็นได้อย่างง่าย ๆ เช่น เสื้อสีขาวที่ใช้ห่อศพได้มีการเปลี่ยนมาใช้เป็นโลงศพแทน พิธีการประกอบทางศาสนาอย่างการขับลำนำ หรือ "อีทปาวซี" แทบจะไม่ทำกันคนรุ่นหลัง จะมีส่วนน้อยมากที่จะให้ความสำคัญตรงจุดนี้ เนื่องจากการทำพิธีแบบดั้งเดิมต้องใช้เวลานานเป็นข้ามคืนข้ามวัน ในสังคมที่คนปัจจุบันต้องเร่งรีบ จึงมีการย่นระยะเวลาในจุดนี้ ทำให้ส่วนสำคัญของพิธีได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นแบบใหม่ คือ รวดเร็ว และลดขั้นตอนของบางอย่างไป

ชีวิตหลังจากที่ตายแล้วก็มีการทำพิธีกรรมอะไรเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้วผู้ที่ยังอยู่เป็นญาติพี่น้องของผู้ตายก็จะเตรียมทำบุญบ้านจะมีการเรียกขวัญมัดมือให้กับผู้ที่ยังอยู่และเรียกพ่อแม่พี่น้องญาติมิตรเพื่อมาร่วมรับประทานอาหารด้วยกันในบ้านถือว่าเป็นการทำบุญให้กับผู้ตายไปในตัว สำหรับของผู้ตายนั่นเขาจะตระเตรียมไว้ด้วยข้าวห่อ ๑ ห่อและน้ำ ๑ กระบอก จะเอาไปไว้ข้างในห่างจากป่าช้าเพื่อไปบอกกล่าวให้กับผู้ตายว่ามีส่งข้าวน้ำให้แล้ว อยู่ตรงนี้อยู่ทางนี้ ความเชื่อของคนปกากะญอในเรื่องของชีวิตหลังจากที่ตายแล้ว การจัดงานศพนี้ถือว่าเป็นการทำบุญไปในตัวเพราะผู้ที่เป้นพ่อแม่ญาติพี่น้องที่ยังอยู่นี้จะเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงานด้วยข้าวของอาหารต่างๆ งานงานจะวางไว้ให้กินฟรีไม่มีค่าใช้จ่ายแต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะ ในเรื่องของการทำบุญนั้นมีสองส่วน ส่วนที่หนึ่งทำบุญให้กับผู้ตายโดยการมาร่วมขับร้องบทลำนำเพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายพร้อมกับช่วยงานในช่วงที่ตั้งศพไว้ อาจจะ ๓ วันหรือ ๗ วันแล้วแต่ฐานะด้วยถ้าตั้งไว้หลายวันก็ได้ช่วยหลายวันช่วงที่ตั้งศพไว้จะอยู่ในช่วงข้อห้ามหลายอย่างด้วยผู้ที่มาร่วมงานศพบางท่านบางคนก็มาร่วมทุกวันให้ครบตามจำนวนวันที่ตั้งศพไว้อันนี้ถือว่าเป็นการทำบุญให้กับคนตายในแบบความเชื่อของปกากะญอ แต่ในรูปแบบสมัยปัจจุบันเนื่องจากศาสนาเข้ามาในชุมชนและผู้คนในชุมชนก็เคารพศรัทธาแบบถืออย่างเช่นพุทธศาสนา เมื่อญาติพี่น้องตายลง เขาก็มีการทำอุทิศส่วนกุศลให้ในแบบของการทำบุญมีการไปถวายข้าวน้ำอาหารและสิ่งของที่ผู้ตายชอบมาทำบุญด้วย

ภาคผนวก ณ

การอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้เป็นการศึกษาทำความเข้าใจกับคำที่ใช้ในเนื้อหางาน
วิทยานิพนธ์

ลำดับ ที่	คำศัพท์	คำอธิบาย
๑	ชวา หรือ ยวา	เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่างๆอยู่บนโลกจะมีเจ้าของปกปัก ดูแลรักษา
๒	ทีเกอจา	เจ้าของน้ำ
๓	ก่อเกอจา	เจ้าของแผ่นดิน
๔	เกอจา	แปลว่าเจ้าของ หรือเจ้าที่
๕	“ตำหมือฆกา	ผี ผีโดยทั่วไปคนปกากะญอเรียกว่าตำหมือฆกาคือสิ่งที่มอง ไม่เห็นที่ทำให้คนปกากะญอกลัวจะเรียกอย่างนี้หมดเลย
๖	ตำโสตำซออะปู	คำสอนสามารถปฏิบัติตนให้อยู่ในระบบ
๗	กอลู กอลู	ความมีใจอดทน
๘	ซูลูเล่ ซะทอ เฮลลอะ	ความมีใจกว้าง รู้จักการให้ เสียสละ
๙	ตำมาเจอ ตำเฮลลอะ	ความมีใจเผื่อแผ่ ความช่วยเหลือ
๑๐	ตำยูเยาะ พะแกะ	ความมีใจสำรวม ความเคารพ
๑๑	ตำอีลลอะ	ความมีใจถ่อมตน
๑๒	โตะเกาะละซะพะพอ ซะเกอะญอละซะ	ความมีใจใกล้เคียง
๑๓	หมือฆาเคลอ	ผู้ที่ร่ออยู่ใต้ต้นโพธิ์ เปรียบเสมือนผู้เฝ้าด่านหรือให้ความหมาย คือยมทูตนั้นเองทุกคนที่เกิดมาต้องมาผ่านตรงนี้สิ่งที่มาผ่านตรง นี้
๑๔	โฆเส้เขาะแกละ	ยมบาลหรือยมทูตนั้นเองเฝ้าทาง
๑๕	ซีเตอลอก่อ มูเตอดิ เสาะ	ความตายไม่ควรเสียดาย มีชีวิตที่แตกต่าง
๑๖	แฮ	มา
๑๗	เปอวีเปอเกอลา	ขวัญและวิญญาณ
๑๘	ตำบุ	บุญ

๑๙	ต่ำบา	กราบหรือไหว้
๒๐	ต่ำโอะมุ	ชีวิต
๒๑	ต่ำซี	ความตาย
๒๒	ตู่มือตูแวน	การต้องทนกับชะตากรรม
๒๓	มาหมือมาแวน	การทำมาหากิน
๒๔	ดูเลอระ	นรก
๒๕	ดูเตอวอ	สวรรค์
๒๖	มุโชนวิเกอบลิ	ฟ้าเจ็ดชั้น
๒๗	ฮ่อโชนวิเกอบลิ	ดินเจ็ดชั้น
๒๘	แมะคลี	ดวงตา
๒๙	ฮ่อโซ่	แผ่นดิน
๓๐	ต่ำนะ	ความลำบากหรือความทุกข์
๓๑	เสอกิเตอะอาเบะ	เปลือกไม้ไผ่
๓๒	อาเกล	ยางไม้ดี
๓๓	โฆ	โรงตีเหล็กหรือเตาไฟตีเหล็ก
๓๔	ช่อโลซี	หัวเขา
๓๕	เดปอทุ่	ต้นสะดือ
๓๖	เด	สะดือ
๓๗	ดีต่ำเบล”	ข้อห้ามสำหรับคนเกิดใหม่
๓๘	“กีเบลจือ	การมัดมือสำหรับผู้ที่เกิดใหม่
๓๙	จ้อเตอโหลป่า	พ่อสื่อ
๔๐	ภาวธา	การขับร้องบทา
๔๑	ธาจิปว่า	บทาที่ขับร้องให้กับคู่บ่าวสาวในวันที่แต่งงาน
๔๒	อือธา โคนธา	การขับร้องหรือชอบบทา
๔๓	โดธา ภาวธา	การถามตอบแบบการพูดบทาหรือขับร้องบทาที่มีทำนองเป็นจังหวะ
๔๔	ซิโปเมตะ	เหล้าแก้วแรกและข้าวจานสุดท้าย
๔๕	ต่ำซุต่ำเบาะ	กับข้าวอาหารที่พร้อมแล้ว
๔๖	แมะอุหล่อ	เตาไฟ
๔๗	หมือเกอนอ	สาว

๔๘	เพาะสำควา	หนุ่ม
๔๙	ธา	คือภาชิตอย่างหนึ่งที่มีการถามตอบทั้งพูดเฉยๆแบบถามตอบกันและมีข้อร้องด้วย
๕๐	ชี	เหล้า
๕๑	ชีโซ	เหล้าแก้วแรก
๕๒	ชีคี	เหล้าแก้วสุดท้าย
๕๓	แควะ ชี	ทำพิธีรินเหล้า
๕๔	” เซชู	เสื่อดำ
๕๕	เซเบอะ	เสื่อปักลูกเต๋า
๕๖	“หนี	ผ้าขึ้น
๕๗	เซก๊อ	เสื่อสีแดง
๕๘	“ฮื่อ เอาะ ชู ตา	หาอาหารการกินมื้อแรก
๕๙	“กิจี้”	มัดมือ
๖๐	ฮื่อโป	เจ้าของหมู่บ้าน หรือหมอผีผู้ประกอบพิธีในหมู่บ้าน หรือผู้ปกครองหมู่บ้าน
๖๑	ทอ	ตุ้มเก็บผ้า
๖๒	หน่อโตชะวะ	ทัพพีไม้ไผ่
๖๓	นี่ซอโค	ปีใหม่หรือต้นปี
๖๔	เอาะชีโค	กินเหล้าแก้วแรก
๖๕	เอาะ แค"	การถือผีที่มีพิธีกรรมที่จะต้องทำร่วมกัน
๖๖	ฮื่อธานุโหมะ	ข้อร้อง ธา เป็นบทอาทิตยที่ข้อร้องบูชาพระธาตุ
๖๗	ปวตีกลา	การถือวันพระ
๖๘	ลาต้อพะ	พระจันทร์ครึ่งเสี้ยวหรือขึ้น ๘ ค่ำ
๖๙	ลาแปว	พระจันทร์เต็มดวง
๗๐	ลาลอต้อพะ	พระจันทร์ครึ่งเสี้ยวหรือแรม ๘ ค่ำ
๗๑	ลาชี	เดือนดับ
๗๒	ก๊ โด๊ะจื่อ	การมัดมือครั้งใหญ่เป็นการมัดมือพิเศษ
๗๓	โกลเสอปี	การเคาะถาด
๗๔	ชอชื้อ	ตะกร้าไก่

๗๕	เนอเมะโอะสะถ่อสะล่อ โตะแกละหมือเยอ ถ่อบะจ้อ	ถ้าอยู่ๆแล้วก็ควรจะไปไหนมาไหนบ้าง เมื่อเจอทางหรือถนน ควรคำนึงถึงหากัน
๗๖	เซต่ากิเซเลื่ออ่าโด	ถ้าเราจะเก่งในด้านของการทำลายเราต้องดูจากตัวอย่าง
๗๗	ปวาเซถ่อเซาะโอะแปว โจ	ไม่มีใครเลยที่ไม่ดูตัวอย่างแล้วจะเก่งขึ้นมาทันทีไม่เคยมีใครเก่ง
๗๘	มาเตอเซมาเนมาโล ติปวาโสโลเกอชโรโพ	สิ่งที่ทำไม่ได้เราต้องเรียนรู้ เหมือนดั่งการอบรมสั่งสอนลูกช้าง
๗๙	หมือถ่อหมือฮา	เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นแล้วก็ต้องตกเย็น
๘๐	ลาถ่อลาชี	เมื่อพระจันทร์ขึ้นแล้วก็ต้องถึงวันที่ดับ
๘๑	“เสอะเล	เครื่องหมายของผู้ที่จากโลกนี้ไป
๘๒	“ดีนา เกราะ	ข้อห้ามของคนตาย
๘๓	เง๊ะบอแบะ เงะกละสะ	เงินปากผี
๘๔	ชีเสอมู	ตายโหงหรือตายทั้งเป็น
๘๕	หมือถ่อเลื่อเน หมือล่อเลื่อเน	พระอาทิตย์ขึ้นทางโน้นแล้วลงทางโน้น
๘๖	ดีปกาชะล่อ หม่า	การถือให้กับคนที่หมดลมหายใจ
๘๗	ปวา ชี อะ กือ	ข้าวของเครื่องใช้ของคนตาย
๘๘	(อีทาปวาชี)	การขับร้องบทอาของของคนตาย
๘๙	ทาโหระควา	บทอาที่ขับร้องกันในกลุ่มผู้ชายหรือเรียกรวมกลุ่มผู้ชาย
๙๐	ทาเยอลอ	บทอาที่ขึ้นต้นแล้วตอบรับด้วยกัน
๙๑	(เอ๊ะโล)	การเปิดฝาโลง
๙๒	ปลือ	สัมภเวสี
๙๓	อุเกอโพ	เป่าให้พอง
๙๔	ปวาจ้อถ่อโล	การแบกศพ
๙๕	เกอติมอปู	ในไหเหล้า
๙๖	ตำมาอ่าสะ	สิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ
๙๗	หลิทุ	หนังสือทอง
๙๘	หลิเง๊ะ	หนังสือเงิน
๙๙	หลือฮ่อโซ	หนังสือดิน

๑๐๐	หลิเส่	หนังสือไม้
๑๐๑	หลิทะ	หนังสือเหล็ก
๑๐๒	หลือปือหน้าเบะ	หนังสือหนังควาย
๑๐๓	หลิขรกิด้อ	หนังสือน้องไก่
๑๐๔	หลิขรแวะ	หนังสือไก่เขี่ย
๑๐๕	หลิวา	หนังสือสีขาว
๑๐๖	แพะเตอโปโต้ละ แพะเลโต้ะเจ๊ะ แพะเจ๊ะโต้ะที	การที่เราจะกินมะพร้าวต้องเอาเปลือกออกก่อนก่อนที่เปลือกอ่อนจะออกหมดก็ต้องถึงเปลือกแข็งก่อนพอเปลือกแข็งเสร็จก็มาที่เนื้อมะพร้าวเสร็จแล้วก็มาด้วยน้ำมะพร้าว อันนี้เป็นสุภาชิตบทหนึ่งในการสอนของผู้เฒ่าผู้แก่
๑๐๗	ตำ เตอะ กเก เลื้อ หมื่อ คกา เต้ โตะ กเก โตะ กวา โตะ เตอะ เซ	สิ่งที่ยมทูตสร้างเรามาเมื่อไม่สวยไม่งาม จะให้เติบโตอย่างงดงามก็ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้
๑๐๘	ตำไอะมุ	ชีวิตหรือการมีชีวิต
๑๐๙	ตำซี	ความตาย
๑๑๐	อ้อทีเกอตอที อ้อก่อ เกอตอก่อ อ้อญา เกอตอเล อ้อตะ เกอตอทีโกล์ อ้อเบาะ เกอตอหว่า	กินน้ำต้องรักษาน้ำ ใช้ดินต้องรักษาดิน กินปลาก็ต้องรักษาลำห้วย กินเขียดต้องรักษาผาและแหล่งน้ำ กินหน่อไม้ต้องรักษาไม้ไผ่
๑๑๑	แฮ เก	กลับมา
๑๑๒	ทีเตอะ	กระบอกน้ำที่ทำจากไม้ไผ่
๑๑๓	เดปอ	กระบอกสะดือ
๑๑๔	(แฮคือถ่อ	การมาเกิด
๑๑๕	สะเสมอมูลอปี	ชีวิตที่ดับลง
๑๑๖	ถ่อปว่า	แต่งงาน
๑๑๗	ธาปลือ	บทขอสัมภเวสี
๑๑๘	ตำซุตำซา	โรคร้ายไข้เจ็บหรือความเจ็บไข้ได้ป่วย
๑๑๙	ดือเสาะเซซี	สวมเสื้อคนตาย

๑๒๐	หมื่อนือโล้น หมื่อถ่อ โล้น ที่ถ่าโล้น ที่คี่โล น เสคี่โล้น เสจ้อโล้น	การบอกทางให้กับวิญญาณคนตาย
๑๒๑	โปะปาวซี	ห่อศพคนตาย
๑๒๒	“ดีปกาชะลอหมา	ข้อห้ามของहारหมดลมหายใจ
๑๒๓	ปว่าโลปุ	ป่าช้า
๑๒๔	เกอแนเฆาะ	เทียน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระภูวเดช นาถกโร (เจริญสรรพคุณ)
เกิด	: วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๓
สถานที่เกิด	: บ้านแม่สะปึ่ง ตำบลแม่ลาน้อย อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ประวัติการศึกษา	: พ.ศ ๒๕๕๙ สำเร็จการศึกษา ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะสังคมศาสตร์ สาขารัฐศาสตร์ การปกครอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วิทยาสงฆ์ลำพูน รุ่น ๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	: อาศรมแม่หาด ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน